

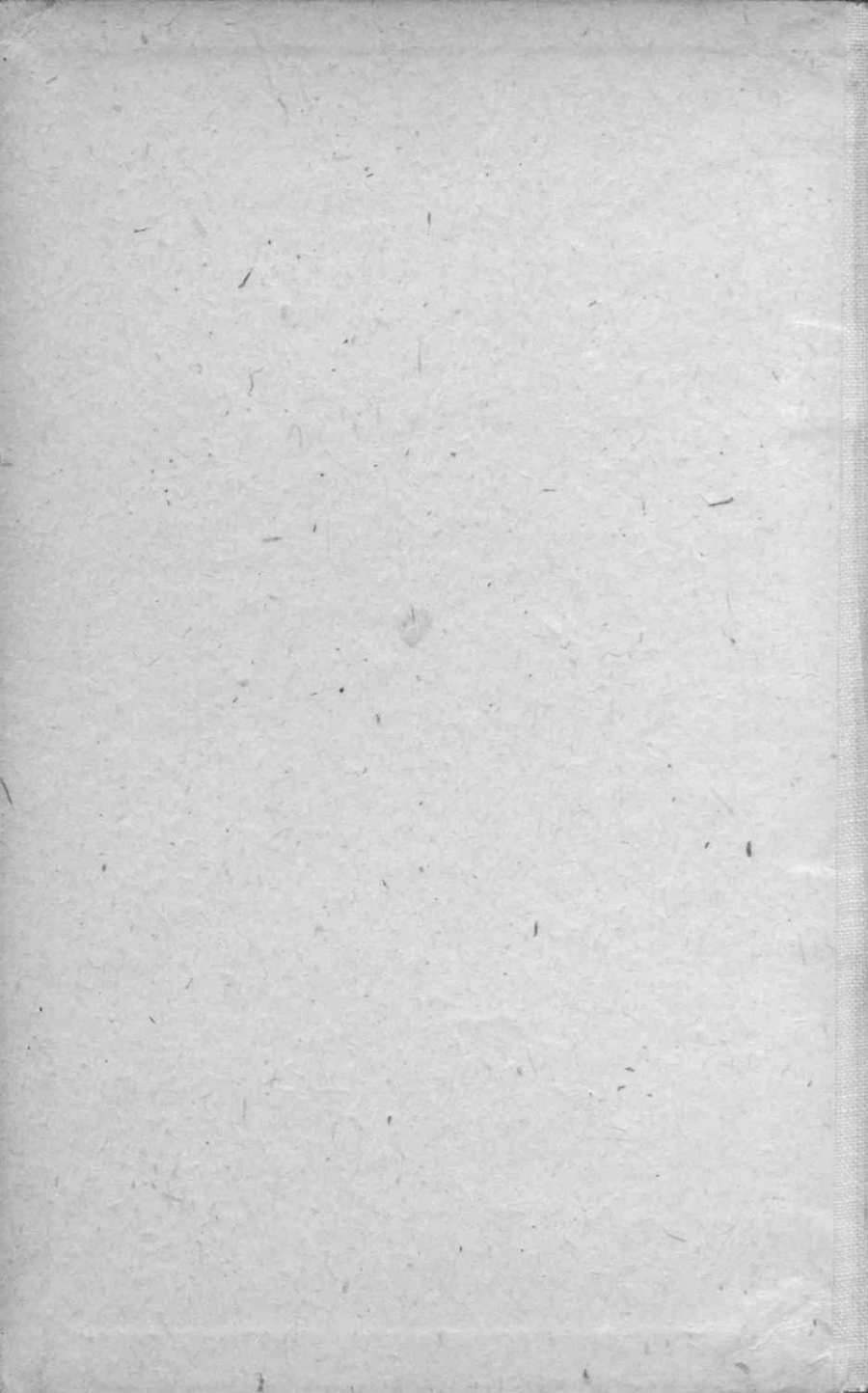
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

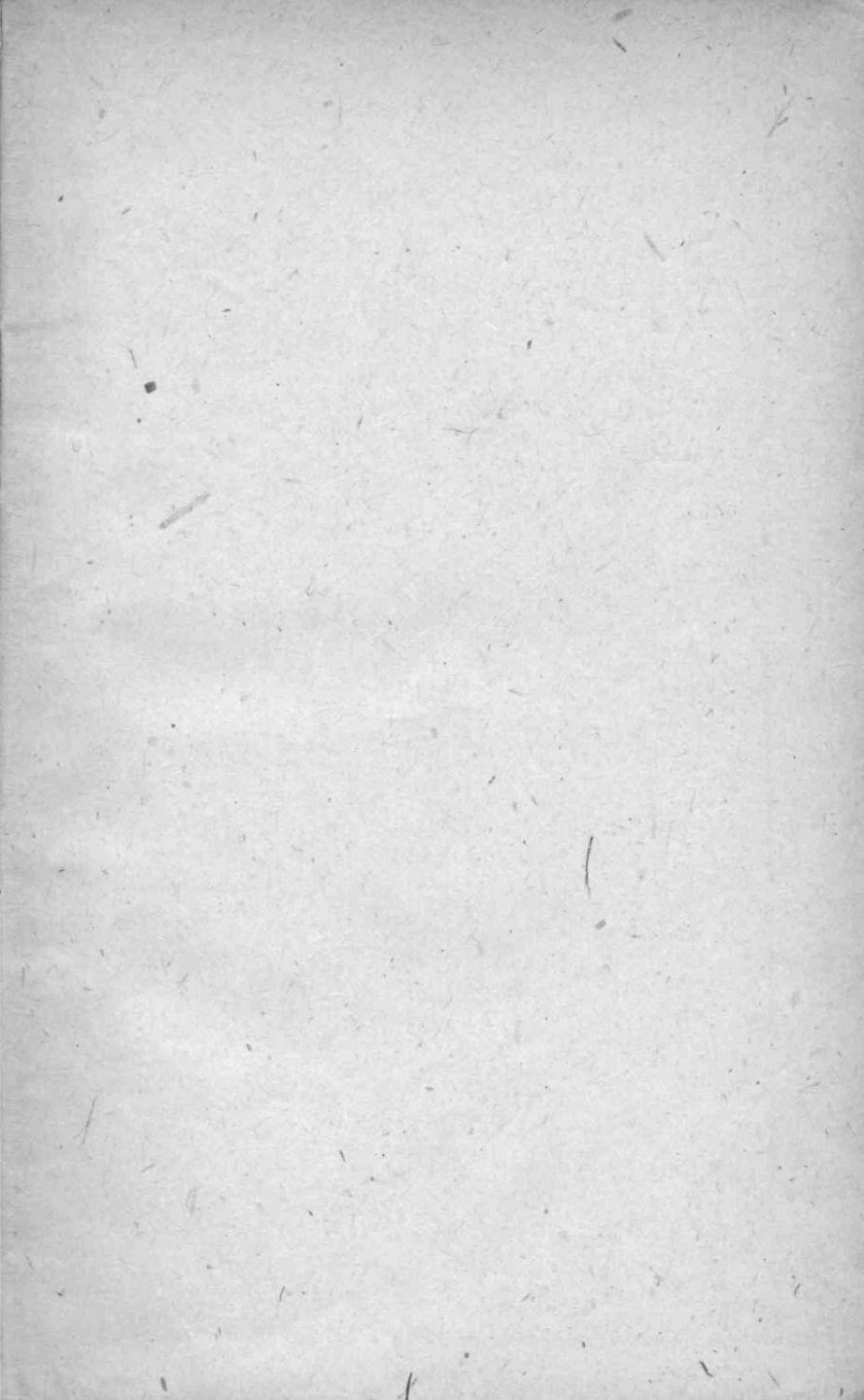

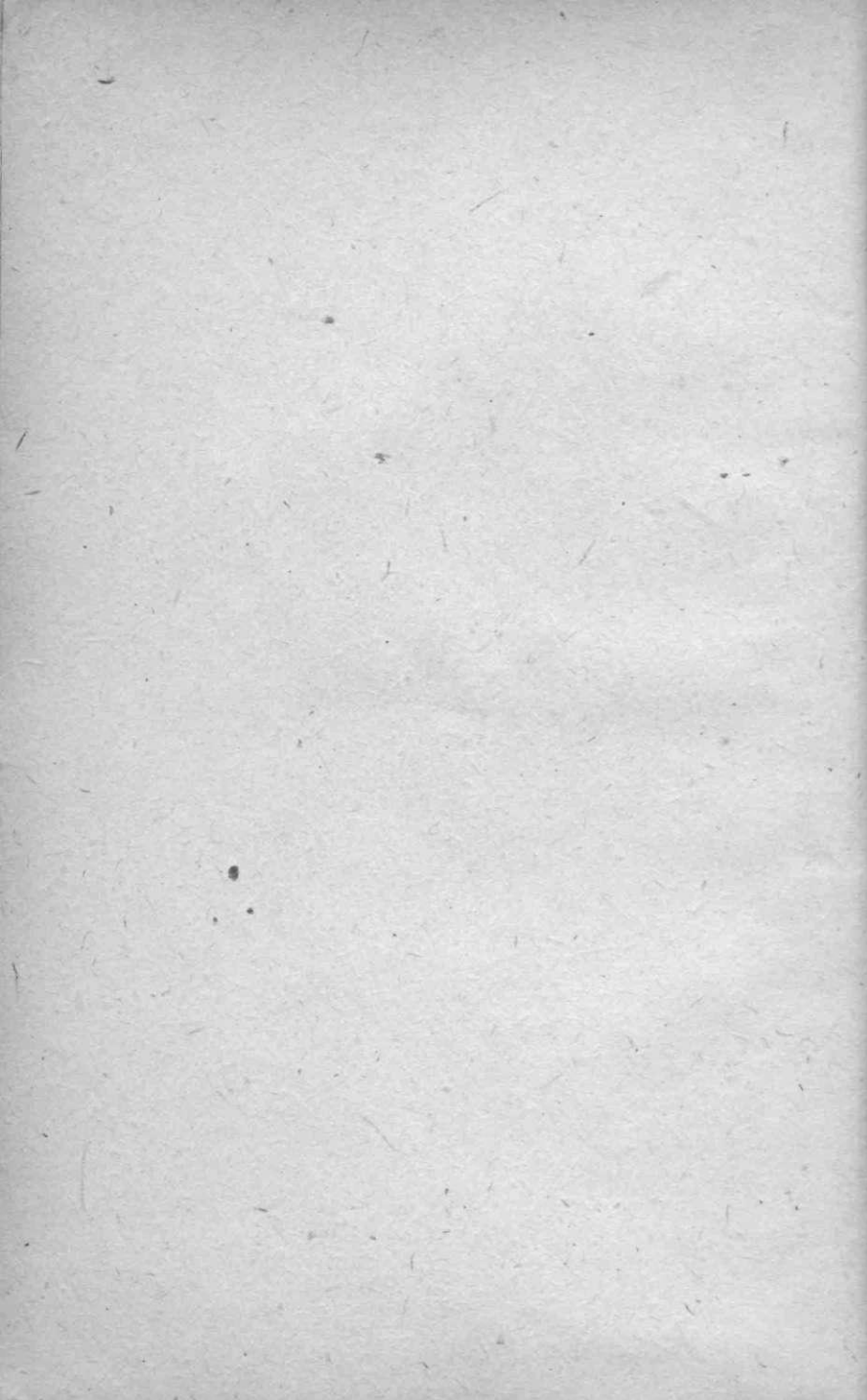
~~697~~
42154

4.

81 92 454

SLOVENSKI PISATELJI

DR. IVAN TAVČAR

ZBRANI SPISI

IV. ZVEZEK

IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“ V LJUBLJANI
1926.

Slovenski pisatelji.

Dr. Ivan Tavčar.

IV.

D^{DRJA.} IVANA TAVČARJA
ZBRANI SPISI

UREDIL
DR. IVAN PRIJATELJ

V LJUBLJANI 1926
IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“
(ODGOVOREN FRAN ŠARABON)

TAVČARJEVIH ZBRANIH SPISOV

IV. ZVEZEK

GRAJSKI PISAR. 4000. V ZALI. IZGUBLJENI BOG. POMLAD.

46121

V LJUBLJANI 1926

IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“
(ODGOVOREN FRAN ŠARABON)

42154

030018795

Natisnila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani.
(Odgovoren Fr. Jezeršek.)

Urednikov uvod.

Povesti pričujočega zvezka je pisal dr. Ivan Tavčar v zadnjih dvanajstih letih prejšnjega stoletja, torej v najzrelejši, moški dobi svojega življenja. V teh letih je stal pisatelj v ospredju slovenskega političnega življenja, na čelu narodno-napredne stranke, sredi javnega hrušča, trušča ter dela, tvorečega njegovo glavno zanimanje, pred katerim se je moral njegov interes za novelistiko umekniti v drugo vrsto. Odtod prihaja, da skoraj iz vseh teh povesti brni jako razločna, pogosto naravnost kričeča struna politične, svobodomiselne, neredko izrazito protiklerikalne tendence. Kako se je pod vplivom širokega sveta in domačih razmer izoblikovala Tavčarjeva politična orientacija, razložim v onem zvezku te izdaje, ki bo obsegal glavne politične članke in govore njegove. Tu naj navedem samo toliko, kolikor se mi zdi pojasnitve potrebno, da se razume politično-tendenčna nota večine pripovednih spisov, obseženih v tem zvezku.

Dr. Ivan Tavčar je bil sin pobožne slovenske kmetiške matere, katera je imela na svoji smrtni postelji ob slovesu od življenja in od sina do tega eno samo prošnjo: da bi se dal njen ljubljani Janez vsaj v zadnji svoji uri izpovedati. To prošnjo ji je sin obljubil izpolniti brez pridržka tem laglje, ker se on kljub vsem svobodomiselnim vplivom svoje izobrazbe v globini svoje duše ni bil nikdar odpovedal verskemu in še posebej katoliškemu naziranju o Bogu in posmrtnosti. V mladih dijaških letih, ko se je formirala njegova miselnost v okviru takrat

modernega evropskega pozitivističnega svobodomiselstva ali „liberalizma“ — naš slovenski liberalizem je bil vedno zgolj rahlo idejno svobodomiselstvo, nikdar gospodarsko manchestrstvo! — v tistih letih je Tavčar skoraj vsake počitnice bival pri enem ali drugem svojih dveh stricev-duhovnikov, pri katerih se je navzel spoštovanja do onega preprosto-modrega selskega duhovnika, ki se ne rine v bojni politični vrvež, marveč vidi svoj poklic v tem, da je svojim kmetiškim, ves teden v težko materijalno delo vpreženim ovčicam miroljuben ter skrben pastir, dvigujoč jim vsaj ob nedeljah pogled v idealne višine, dajajoč jim tudi med tednom dobre svete v gmotnih in dušnih težavah. Vrhutega je bila ena najznačilnejših črt našega pisatelja ta, da je bil on kljub vsem visokim dostojanstvom, ki jih je v življenju dosegel, pravzaprav v dnu svoje narave vedno — gorenjski kmet. To osnovno linijo svoje nature je jasno prosvedočil takrat, ko je proti koncu svojega življenja zapel diven slavonspev slovenskemu „kmetu-kralju“ v „Cvetju v jeseni“. Dr. Tavčar je bil stalno na svojo grudno posest, domačijo in družino ponosen kmet, kateri bi bil tudi kot župan naše prestolnice najrajši videl, da bi ostala naša metropola vedno ljubko-domača „Ljubljan'ca dolga vas“. Bil je zmerom mogočen kmet, čigar najpresrčnejša želja je bila, videti na stara leta okrog sebe veliko družino sinov, hčera, vnučkov in vnučic. Bil je ves čas svojega življenja košat kmetiški velikaš, ki se ob solnčnih nedeljah ter praznikih s parom rejenih kônj vozi ob zvonjenju farnih zvonov v ozaljšano cerkev in na koncu svojih dni mirno umira, zavedajoč se, da bodo nad njegovo krsto duhovniki v zlatih plaščih ob bučanju mogočnih orgelj služili mašo za njegov pokoj in da bodo milo in ubrano peli domači zvonovi, ko ga bodo kmetiški gospodarji, njegovi bivši tovariši, polagali v naročje domače zemlje. „Zemlja domača — ni prazna beseda: del je mojega življenja ...

Ko si oglodan do kosti . . . te sprejme domača zemlja z istim obrazom, kakor te je sprejela nekdanja zibel, ko so te še vanjo polagali . . . Rajši bi umrl sredi domače doline bodisi od glada nego na zlatem stolu nemškega cesarja, kjer bi imel vsega na kupe!“ je pisal Tavčar koncem svetovne vojne v svoji „Visoški kroniki“. — Poleg tega se ne sme pozabiti, da je bil naš avtor kot umetnik sin one romantike, ki je v bližini katoliškega pompoznega bogoslužja tako rada iskala razmaha svoji čustvenosti, kakor je nerada gledala, če se je sveti hram izpreminjal v politično sejmišče, katero je odkazovala v domeno edino hladnemu, treznemu razumu. Naš pisatelj je sam sporočil drju. Cankarju za njegove „Obiske“ naslednje besede: „Bil sem romantik, in zatorej se še danes ne morem ločiti od tiste visoke poezije, ki je — zame vsaj — vsekdar v zvezi z božjo službo po katoliških cerkvah!“ Dr. Tavčar je bil katolik iz slovenske domačnosti in iz one romantike, kateri je preludiral Chateaubriand, o katerem pravi Brandes, da njegova knjiga „Le génie du christianisme“ izkuša „die Wahrheit des Christenthums dadurch einleuchtend zu machen, dass es die Schönheit und mittels dieser den Werth desselben für Poesie und Kunst nachweist“. Dr. Tavčar ni bil naivno-moralističen vernik kakor Luka Jeran, ni bil razumsko-zavzet vernik kakor dr. Mahnič, ni bil politično-spekulativen vernik kakor dr. Janez Bleiweis, mladi dr. Šusteršič ali stari Franjo Šuklje, ni bil brodolomec kakor nekateri francoski „modernisti“ in ni bil bogoiskatelj, kakršni so mnogi moderni Rusi z Dostojevskim na čelu — dr. Tavčar je bil domačnost in liturgičen vernik. Te značilne svoje vernosti, s katero je bil prežet zlasti v mladostnih in starostnih letih — dočim je bil v moški dobi kakor vsi „Mladoslovenci“ versko skoraj indiferenten — pa ni spravljal nikdar v zvezo s svojo politično orientacijo, ki je bila usmerjena stalno svobodomiselnost.

Z miselne strani je bil namreč dr. Tavčar najizrazitejši „Mladoslavenc“, to se pravi, vrstnik one naše prve „omladine“, ki si je pod vplivom „Mladonemcev“, „Mladočehov“ in deloma tudi srbskih „omladincev“ rahlo barvala svoj pogled na svet in življenje v duhu takrat modernega pozitivističnega svetovnega naziranja, marljivo prebirajoč zlasti spise dveh angleških kulturnih zgodovinarjev, Bucklea in Draperja, ter nemškega nacionalnega ekonomista L. Steina. Zgodovinski pomen te naše „mladoslovenske“ generacije je obstajal v tem, da so ti „sinovi“ smelo odpirali vrata in okna kulturne kočice svojih slovenskih konservativnih „očetov“ v široki evropski duševni svet, v katerega so sami seveda gledali precéj oddaleč in pri čigar gradnji sami niso sodelovali. Zategadelj jim je svetovni duševni ogenj razžaril samo oči in je pri večini njih ugašal in medlel, ko jim je začel na starost ugašati in medleti fizični vid. V svojih mladih letih pa je ta naša prva „omladina“ z mladim Tavčarjem vred stopila v pogumno borbo s takratnim našim zakrknjeno-konservativnim patrijarhalizmom Bleiweisovim in ozkosrčno-katoliškim moralizmom Jeranovim ter zahtevala zlasti za svoje priljubljeno umetnostno udejstvovanje več svobodnega razmaha in tolerance posebno v stvarih mlade, bujne čutnosti. Da je osobito Jeranovo pretrdo uklepanje slovenske Muze v ozke profesionalno-šolsko-moralistične spono podžigalo v prsih mladega Tavčarja borbena svobodomiselnost — katere najglavnejša glasnica je bila vedno politika — izpričuje naš pisatelj sam v Izidorjevih „Obiskih“, kjer piše: „Pisati sem hotel povesti in novele, ne da bi imel pri tem kak poseben namen. Ker me javno mnenje ni vstran potiskalo . . . sem polagoma zagazil v nekako samoljubje . . . Sili la je vmes seve tudi politika. Ker je bil tiste dni moderen ‚liberalizem‘, kakor je danes moderen ‚socijalizem‘, hotel sem v svojih spisih zastopati prvega, čemur se ni čuditi.

Tudi opozicija proti konservativnemu naziranju je živila v meni. To naziranje — njega glavni zastopnik je bil tiste dni moj rojak, Barbaričev gospod, pokojni Luka Jeran — je s posebno jezo preganjalo takozvano „poltnost“ v literaturi. Šlo je tako daleč, da je vse, kar se je pisalo o ljubezni, spadalo pod poltnost. Zaljubljene povesti niso bile vseh Jeranu in njegovim somišljenikom, zatorej smo jih s posebno vnemo pisali . . .“ Poleg tega moramo vzeti v poštev še to, da je bila vsa tedanja mlada pisateljska generacija, z začetno-realistično „Mlado Evropo“, specijalno z „Mlado Nemčijo“ — pri nas posebno vplivno — na čelu, razpoložena odločno aktualistično, to se pravi: pisala je povesti (rajši nego pesmi — tudi Tavčar ni zložil nobene pesmi —) na tak način, da se je v njih dotikala vseh različnih perečih aktualnih vprašanj, ki tvorijo sicer domeno politike. Tako je prišlo, da je začel tudi dr. Tavčar — v dnu svoje nature sicer izpovedovavec romantične „visoke poezije, ki je vsekdar v zvezi z božjo službo po katoliških cerkvah“ — ubirati v svojih pripovednih spisih iste tone, katere je ubiral v svojem javnem družabnem delovanju, tone borbenega svobodomiselstva in napredne politike. Dr. Tavčar ni bil nikdar političen vernik. In kakor je ves čas svojega življenja v svojih lastnih, spočetka in na koncu toplejših, v moški dobi hladnejših verskih doživljajih odklanjal vsake politične motive, ravno tako je zlasti od sredine osemdesetih let pa tja do svetovne vojne tudi v svojih pripovednih spisih rad žigosal, šibal in smešil one, ki so mešali politiko z vero. To je delal posebno v spisih, ki jih obsega pričujoči zvezek.

Grajski pisar je potekel izpod Tavčarjevega peresa v času, ko je v zmislu svojih v bistvu jeranskih, a idejno globlje fundiranih načel že pol leta izdajal svojega rogo-borbnega „Rimskega katolika“ dr. Anton Mahnič. Vendar je ta novela, zaradi katere so bajе izstopali iz kroga

„Zvonovih“ naročnikov duhovniki (glej Levčevo pismo zadaj v „Ured. opombah“), še neznatno tendenčna in, rekel bi, skoraj docela mirno-epična umetnina. Pisatelj je v tej „zgodovinski podobi“ — kakor že prej v sliki „Vita vitea meae“ — posegel po snovi, vzeti iz naših duševno in fizično mogočno razgibanih reformacijskih časov. To je storil iz domačnostnega, po Jurčiču podepovanega romantičnega nagnjenja, iščočega izjemnih, značajno krepko se udelejujočih individualnosti že v davni, skopo sporočeni nam prošlosti našega naroda. Ne iz kake protikatoliške tendence, kakor pozneje Aškercu njegovi „junaki“, marveč iz romantičnega občudovanja močnih osebnosti, umirajočih za svoje prepričanje, se mu je zasanjal njegov historično točno posneti Juri Knafelj. Verno iz duha tedanjega časa narisana je tudi glavni junak, preprosto-verní „pisar“ Jošt Tolmajnar, ne samo v svečani dikciji svojih beležek, ki se čitajo kot starinska kronika, ampak zlasti v tem, kako revež v tistih versko-labilnih časih omahuje med pravovernostjo in med ljubeznijo, s katero mu je ranila srce luteranska Agata, dozdevna „hišna“ grofice Suzane. „Ljubezen nam je vsem v pogubo!“ Ta romantična nota, ki zveni kot osnovna struna iz ljubavne zgodbe, vpletene v „4000“, in kot vodilni motiv iz vseh povesti cikla „V Zali“, je zabrnela že v „Grajskem pisarju“, tukaj še v zveznem akordu z mislijo, priljubljeno nacionalistu Jurčiču in trdečo, da so vedno tujci oni, ki nosijo nemir in nesrečo v dobra naša domača srca in domovja. Te dve tujki, Suzana in Agata, pa sta narisani tako nečasovno-šablonsko kot dve frivolni koketki, ki ne jemljeta resno niti svoje vere, prepuščajoč ubogega predikanta njegovi žalostni usodi in menjajoč končno z lehkoto svoje veropovedanje, da je mislil skromni, a natančni realist Stare najbrž vprav na te dve figuri, ko je Levcu pisal: „Škoda, da Tavčar bolj ne študira svoje reformatorske povesti“.

Tudi grof Herbert je narisano površno. Stareto v očitek pa ne more veljati Tavčarjem risanju postranskih oseb, tako protireformatorjev, kakor luteranskih predikantov in njihovih izrodov, „skakačev“ in „tresočev“, v katerih je brez pristranosti očitno tedanjih časov mračni, sirovi milije, poln zmešnjav in ribarjenja v kalnem. Groba v svojih izrazih in takoj fizično spopadljiva sta katoliški kaplan Wurtzner in luteranski predikant oče Jernej Knafelj, tatinska lopova sta lavretanski romar Luka z Volče in sektant Jeromen Stopistran, a človeku iz ljudstva, katoliškemu župniku Mrcini, so vendar ljubši celo „skakaški“ zasleplenci in sleparji nego loški biriči. „freisinškega škofa presiti hlapci“. Brez tendence in zgolj v svrhu rekonstrukcije zgodovinskih npravov ter običajev dotične dobe je narisana tudi kruta sodba v zamrzlem poljanskem potoku. Zategadelj ni imel v tem oziru prav Janko Šanda, ko je pisal o tej povesti v „Domu in svetu“ (1900, str. 28): „Pravzaprav se pisatelj malo bavi s tem pisarjem, njemu je bolj na tem, da riše tedanje borbe med katoličanstvom in protestantovstvom in zato vpleta razne druge ljudi in prizore. Tako se pozna, da je povest tendencijozna in naperjena proti ‚papistom‘. Kakor govori Tavčar v . . . povesti ‚Janez Solnce‘ z nekim zasmehom o pobožnosti srednjega veka, tako tu še bolj buta s svojo glavo ob skalo sv. Petra. V tej povesti ni najti nič globokočutnega in plemenitega ampak rajši nasprotno.“ V resnici pa je „Grajski pisar“ dokaj breztendenčna zgodovinsko-milijejska povest, v katero je položena globoko občutena pristno Tavčarjeva psihološka misel, ki jo pisatelj izraža na koncu v stavku; „Ženske so sedaj, kakor nekda, naša poguba!“ — Zato se mi zdi objektivnejša sodba ona, ki jo je o sliki „Vita vitea meae“ in o „Grajskem pisarju“ zapisal dr. Fr. Zbašnik v „Zvonu“ (1900, str. 48) tako-le: „Baš tiste povesti Tavčarjeve, ki posegajo v čase verskih bojev, prijaajo meni najbolj, deloma

zato, ker razgrinja v njih pisatelj del domače zgodovine pred nami [iz tega nagiba jih je domačnostni in zgodovinarski romantik tudi pisal!], deloma pa, ker se pisatelj morda nikjer ni povzpел do tolike objektivnosti kakor baš v teh povestih. Nobenega mesta ni, kjer bi se moglo reči, tu se razgreva za luteranstvo, tu za katoličanstvo. Samo strastne, zaslepljene in fanatizirane ljudi vidi pred seboj, in njegov edini namen je, pokazati nam jih take, kakršni so [bili]. In morda pisatelj tudi resnice ni nikjer tako zadel kakor tukaj.“

Zato pa je satira „4000“ ostro-tendenčna persiflaža ekskluzivno-katoliških nazorov, načel in praktik, kakor jih je pod konec prejšnjega stoletja v slovenski javnosti zastopal in s svojimi privrženci zlasti v našem političnem življenju ostvarjal glavni idejator slovenskega borbenega političnega katoličanstva, dr. Anton Mahnič. Kot prigoden, „času primeren“, dejal bi, bolj političen nego leposloven spis ne izkazuje ta „povest iz prihodnjih dob“ — redka slovenska utopijada! — posebno visokih literarno-umetnostnih kvalitēt, za katere avtorju samemu najbrž tudi mnogo ali v prvi vrsti niti šlo ni. Prva tri poglavja kažejo še dosti krepak umetnostno-vnesen zalet in vzgon, ostala pa so zgrajena precēj ohlapno, tuintam naravnost malomarno: Na str. 143 pravi pisatelj, da svojega vodnika po prihodnji Emoni, univerzitetnega profesorja ni ugledal prej „nego takrat, ko je v prevzvišenih prostorih prevzvišene stolice razkladal vnetim učencem teorijo blaženega Antona od Kala“; po teh besedah je čitatelj pripravljen, da ga avtor povede na ta predavanja. Na str. 169 pa se ta profesor z univerze svetega Simplicija pojavi zopet kot strežnik. Na obljubljenih predavanjih je torej avtor tekom pripovedi docela pozabil, kar pomeni laksnost kompozicije, ki se opaža tudi v drugih Tavčarjevih daljših, sproti pisanih povestih. Sploh je gradnja v nekaterih scenah precēj člankarska, mestoma dolgovezno-utrudljiva

(prim. žensko vstajo, obisk pri asketih ter pri patru polkovniku, za satirika, učinkujočega s kratkimi bliski, pre-raztegnjeno obravnavo v sodni dvorani in dolgotrajno proceduro z dekretom nadškofa Martina); živahneje je prikazan ženitovanjski nabor in končni upor ženske kohorte, osobito pa se kratki finale dviga zopet na literarno višino. Takoj za omenitvijo teh kompozicijskih šibkosti pa se mora avtorju priznati, da je dikcija satire povsod polna pristno Tavčarjevih duhovitih aluzij in domislje. Literarno-efekten kontrast proti Mahničevemu utilitaristično-hladnemu pojmovanju ljubezni med moškim in žensko tvori v osnovo povesti položena junakova idealna ljubezen do knjeginje Marije, ta poetična „modra cvetka“, glede katere polaga pisec samemu Gospodu, pošiljajočemu junaka vnovič na zemljo, naslednjo označbo na jezik: Naj „se znova vname ljubezen v njem, ljubezen, najslajše tolažilo otrokom mojim na zemlji!“

V ciklu povesti, zbranih pod naslovom „V Zali“, je dr. Tavčar strnil v eno pestro celoto vse tipične značilnosti in lastnosti svojega umetniškega talenta, predvsem svojo intimno ljubezen do deviške prirode, do veličastno-tíhega gozda, do lova, ki ga je avtor kot idealen lovec ljubil bolj zaradi bivanja v lepi prirodi, nego zaradi pobijanja one živali, ki kakor človek „takisto radostno diha v rahlem zraku“. Zlasti iz prve povesti tega pripovednega niza čutimo naravnost dih, vonj in čar gozdov pisateljve ožje domovine, v katero se je rahločutni mož vedno znova zatekal z isto ljubeznijo kakor v prirodo. In ko prečitamo te povesti, se še dolgo ne ubramimo prelestnega razpoloženja n. pr. onega gozdnega večera dolgih senc, ki „so se raztezale iz doline v dolino, od jarka do jarka, objemajoč selo za selom, dokler se niso pritihotapile tudi do naše Zale in nje gorskih sosedov“. Trajno ostane čitatelju teh povestic v spominu oni večerni prizor, ko „se je utrgala tam na Žirovskem vrhu

črna lisa izmed smrečja. In v večernatem obzorju je rastla in rastla, dokler ga nismo opazili na prosto oko, krilatega vladarja naših gozdov“ — divjega petelina. In s kakšno svežo neposrednostjo je pisateljevo pero pričaralo tudi čitatelju-nelovcu ono gozdno noč, v kateri poje kralj gozdne perotnine, „prevzet od sladke ljubezni, ki je kakor vsemu svetu vladarica tudi njemu“ — stalni refrên Tavčarjevega romantičnega pojmovanja ljubezni! — in ki je tudi njemu — v pogubo! Kako divno je opisano ono rošno gozdno jutro, ko hoče smrtno-ranjeni lovec, mladi in lepi kanonik Amand, še enkrat začuti „zvo-nečo Zalo in petje lovskih rogov“! „In zapel je lovski rog in po Zali je odmeval, in njega melodični glasovi so se prav skoro družili z zvonjenjem razdraženih štiri-nogih gonjačev, ki so bili prav brzo zavohali in prepodili zverjad. Po logu se je drevila srce oživljajoča gonja . . .“ V resnici: jaz ne poznam slovenske lovske povesti, ki bi se mogla meriti s to čudovito fino zgodbo o zadnjem lovu lepega kanonika Amanda! — Fabulo prve povesti tega cikla je pisatelj pomeknil nazaj v zgodovino svojega domačega kraja, v katero se je kot romantik prav tako rad zamikal, kakor se je rad vedno znova vračal v naročje prirode in v zatišje domače dolinice. Z rahlo svobodomiselnostjo tendenco je na eni strani narisal poleg simpatičnega verskega zanesenjaka, luteranskega predikanta, zlasti mladega lepega katoliškega kanonika, prihajajočega s svojimi zdravimi čuti v kolizijo z asketskimi zapovedmi celibata — tudi v tem je nekaj ironije, da to boccacciovsko povest o ljubezenski izkušnji kanonika Amanda pripoveduje kaplan Andrej — na drugi strani pa je povest o tem, kako „je kanonik premagal sebe in zaklenil dušo svojo“ in to celo v delikatnem položaju, odklonivši toploto mladega ženskega telesa, čeprav ga je tresla predsmrtna mrzlica, na drugi strani je ta povest podana z efektom svojevrstnega junaštva. Simpatija čita-

teljeva ostaja sicer na strani naivno-nedolžne planinske hčere, lepe in v prvi, čisti ljubezni vzcvete Katarine, nje-ne matere in babice, v katerih proslavlja pisatelj prvi-krat našo ženo z besedami, ki ravno ne kažejo simpatije za luteranstvo: „Srce tvoje, žena slovenska, je bilo od nekdanj pristen biser, tudi luteransko krivoverstvo mu ni moglo zatemniti bleska!“ Zato ni imel prav dr. Fr. Lampe, ko je o tej povesti pisal v svojem „Domu in svetu“ (1900, str. 61): „Medvedar ima svojega medveda privezane za nosnice na verigi tako, da mora delati in plesati, kakor se vodniku poljubi. Tako ima naš pisatelj na verigi privezane katoliške duhovnike in jih na obširnem pri-zorišču svoje bujne domišljije goni sem in tje, da mu plešejo in počenjajo, kakor se poljubi njegoví usmiljeni duši, a vedno v veliko zabavo gledavcev in bravcev.“ — V povesti Jernača izpod Skale pripovedujočega, kako mu je Repnikov Tomažek izneveril nevesto, v pričanju šepa-stega Tinčeta — figure, vredne Dostojevskega — dobri-čine, ki obtožuje bolj sebe nego druge za to, da mu je Pečarjev Miha premotil ženo, katero je on potem brez očitajoče besede sprejel pod streho, da je tam napo-sled ob strani svojega deteta umrla — pretresljiva scena! — v zgodbi žalostnega Mihe, spominjajočega se svojih bridkih doživljajev z ženo Marušo, ki je njega pognala v Ameriko in si vzela za priležnika hlapca Gašparja, v vseh teh pripovednih umetninah občudujemo Tavčarja kot mojstra „vaške povesti“, literarnega žanra, v katerem pripovedna umetnost avtorja sočnih „slik z loškega po-gorja“ dosega svoj vrhunec, prehajajoč iz zapoznele ro-mantike v tedanjemu času bolj primerno realitiko. Pereče socialno vprašanje, goneče naše ljudi v Ameriko in mo-teče patrijarhalično našo selsko-idilično romantiko z re-alističnimi tragedijami sodobnosti, daje tem trem pove-stim tako izrazito realistično obeležje, do kakršnega se rojeni romantik Tavčar ni nikjer več povzpел . . .

„Izgubljeni Bog“ nima literarne vrednosti zlasti zaradi nekaterih, skoraj bi rekel, netavčarskih trivialnosti (str. 454 — 455 in 460), a je značilen kulturno-historičen dokument, ne samo za našo politično zgodovino, namreč za ono dobo, v kateri je ena naša politična stranka zagrizeno ovirala razvoj gospodarske osamosvojitve našega kmeta in druga fanatično in v škodo enega celega stanu naroda iz strankarskih razlogov forsirala konsume, katerih je mnogo propadlo in oškodovalo našega kmeta, ampak ta spis je značilen tudi za Tavčarja v prvi vrsti kot satirika, potem pa — v veličastni hoji Križanega po dolini — zanj kot romantičnega, bolj srčnega nego razumskega vernika, dočim se nam avtor v končni pripovedi o smrti Čuhonove Mete izkazuje zopet kot stari, večji „vaški“ pripovednik.

Pesnice v prozi, naslovljene „Pomlad“, z nežno impresijo breskvinega cvetja kot osnovnim motivom in s proslavo mladosti ter zakonskega življenja, predvsem pa s slavošpevom na duhovnika, tihega junaka in miroljubnega ter skrbnega pastirja svojih verniških ovčic, te sicer prigodne sličice lepo izpopolnjujejo karakteristiko drja. Ivana Tavčarja, pevca prirode, slavitelja našega rodu kreposti, podedovanih iz davnine, umetniškega glasnika in opisovatelja naše ljubke, žal, da po velikem svetu vedno bolj [neizprosno in nepovratno ogrožene — domačnosti.

I.

Grajski pisar.

Zgodovinska podoba.

„Anno Domini MDLXXXV. V imenu Boga Očeta, Sina in svetega Duha! Te dni sem jaz, Jošt Tolmajnar, po božji milosti in po milosti visokorodnega gospoda, gospoda Ruprehta, škofa freisinškega, grofa v Palaciji grajski pisar ravno tu na Visokem, sklenil, da si snubim čislano devico za ženo in za zakon, sklenjen po zapovedbah naše svete matere katoliške cerkve. Sklenil sem, da zapišem, kar se je mojemu življenju pripetilo v taistih časih. Bogu bodi v počaščenje in meni v tolažbo na stara leta. Kar je zapisano, ostane; beseda sama pa odleti kakor ptica, ki je danes na grajski strehi, jutri pa bogve kje tam doli, kjer je turški sultan hud gospodar svojim podložnikom.

Osedlal bom konja in v Dobje pojezdim. Tam živi devica, ki se je prikupila mojemu srcu. Naj pride pod streho moje hiše, da bo v veselje moji duši.

Bogu bodi v čast, da mi je dodelil zdravo roko in čisto pamet, da mi je dal hoditi po potih, Njemu povšečnih.

To, kar je zapisano, naj mu služi v slavo, ker slabega ni vmes in ne greha. Tisti, ki je to zapisal, je bil Jošt Tolmajnar, hlapec gospoda svojega.“

* * *

V tistih časih je stala sredi Poljanske doline samotna kmetija. V bližini je mimo vrela Sora med travniki in njivami. Na obeh straneh so stali na hribovju še mogočni gozdje, ki jih je sedaj že davno iztrebila sekira. To, kar raste danes, se s tedanjimi gozdi niti primerjati ne dá. Z zelenega Blegaša je prihajal volk, medved je drgnil svojo kosmato kožo ob stare hraste, in vitke košute so kakor pšice švigale po gosti šumi. V tej divji samoti je stala kmetiška hiša, zložena od velikih hlodov in pokrita s slamo, kakor se vidi še dandanes včasih v Loškem pogorju.

Ko se pričinja naša povest, sta tesala pred hišo hlapca smrekovo bruno, ki naj bi se porabilo nekje v gospodarstvu.

Solnce je obsevalo vso dolino in tuintam je sapa zavela, da se je zibalo rumeno žito, ki je v klasju stalo na njivah.

„Že spet je ta vrag tu!“ je izpregovoril hlapec Peter in z roko pokazal proti polju. Tovariš je obrnil pogled na mesto, kamor je pokazal. Ondi pod holmom je mirno in ponosno

stopil iz bukovja na plan velikanski jelen in mogočno rogovje se mu je dvigalo nad glavo kakor košata veja. Obstal je pri rumeni pšenici, se ozrl ponosno semtertja, potem položil rogovje po hrbtu in po bliskovo šinil med bogatim žitom proti vodi. Hipno je bil na drugi strani, kjer je izginil v zelenem logu.

„Ravno po naši pšenici ti primezgá vsak dan ta hudir!“

„Tam pri vodi bi ga čakal,“ se zajezi hlapec Miha, „za grmom bi ga lahko počakal in sulico mu zasadil v vamp, da bi nikdar več ne tlačil rumenega žita!“

„Kaj ti pomaga,“ odgovori Peter, „pridejo loški biriči in te pretepejo na klopi, ali te pa še izpostavijo na odru, da se boš sramoval, kakor bi bil umoril rodno mater!“

„Teh loških biričev in hudičev je res preveč! Glej ga, tu jezdari zopet eden! Pravijo, ko nova vera pride v moč, da bo bolje!“

„Kaj bo bolje!“ se zasmee Peter. „Loški škof ne bo nikdar kruha stradal in vsak jelen bo njegov v naših gozdih, naj je papež v Rimu, ali pa Knafelj naš gospodar.“

„Tu je loški pisar, ki nas odira pri desetini in poŕsod.“

„Ko bi bila noč, bi mu že zadegal kamen v trebuh, sedaj je pa čas, da snameš klobuk z glave! Da bi imeli dober dan, gospod Jošt!“

In Peter se je topil od same ponižnosti.

Snela sta oba klobuke z glav, pisar pa je ustavil konja ter skočil s sedla. Bil je to mlad človek, oblečen nekako gosposko v žamet. Na klobuku mu je tičalo veliko belo pero, kar je nasprotovalo zapovedim visokih deželnih stanov, ki so se bile ravno tiste dni izdale. Ali služabnik freisinškega škofa se je malo brigal za visoke deželne stanove in njih prepovedi! Veselo se mu je zibalo okrog glave belo pero, in ob boku mu je tičal kratek meč ne toliko v telesno varnost kakor v nepotreben lišp. Bil je bledega obraza in iz oči mu je gledala precejšnja ošabnost, ki je bila za grajskega pisarja na Visokem za tiste čase vsekako nekaj upravičena.

„Ali je oče Primož doma?“ je vprašal hlapca.

Oba sta obenem odgovorila: „Doma, gospod Jošt, doma v hiši!“

„Tu drži!“ In Jošt Tolmajnar je vrgel povodce hlapcu Mihi v roke ter hitro odšel v leseno kočo.

„Ta ni prišel, da bi se pri vratih samo s cerkveno vodo prekrižal; ta bo odnesel Dobničanu nekaj renskih goldinarjev.“

„Če ne denarja, pa vsaj nekaj mernikov žita! Oj, da je noč, in bi jaz stal za tistim jesenom, ko bo gospod Jošt jezdaril mimo!“

Hišni gospodar Primož Dobničan je sedel takrat v nizki, zakajeni hiši. Družčino mu je delal star berač, Luka z Volče, ki je z veliko slastjo zajemal iz sklede pred sabo.

„Pavía se pravi tisti vasi,“ je govoril berač Luka neprestano, „in daleč tam na Laškem leži. Imenovali so nas loncknehte in v vrsto smo se postavili ter lahko rečem, da smo imeli sulice daljše od žrdi pri vozeh. In s temi smo bodli in stali kakor zid. Zapovedoval nam je gospod Peskara in neki hudič, neki Švicar, ga je sunil v rebra, da je potem moral umreti! Pa vendar smo jih potolkli in še celo francoskega kralja smo jim ujeli! Res, tako je bilo!“

„Ste ga li obesili na drevo potem?“ je vprašal oče Primož radovedno.

„Obesili? Ali se kralji obešajo? Častili smo ga, kar smo ga mogli. In sam gospod Peskara je prišel in se mu je priklonil tako globoko, da se je skoraj z glavo doteknil črne zemlje. Kralji se ne obešajo, oče Primož, četudi imajo vrat, kakor vsi drugi ljudje, ki morajo enkrat umreti!“

„To je pa čudno!“ je odgovoril stavec.

„V mladosti smo morili, no, sedaj pa skrbimo za dušo, da se je usmili naš preljubi gospod Jezus Kristus, ki je za nas vse na križu umrl!“

„Kdaj si prišel z lavretanske božje poti?“

„Pred štirimi tedni! Sedaj sem pa zopet na poti k svetemu Volniku na Parskem. Dober in močan svetnik je in proti ozeblinam rad pomaga!“

„Sem tudi že slišal nekaj o tem!“ izpregovori hišni gospodar. „No, pa sem prestar, da bi hodil na tako dolgo pot!“

„Za svete reči ni človek nikdar prestar! Seve, pot je dolga in veliko se porabi. Mislil sem, da dobim pri vas kakih deset klobas in pleče od prašička, ki ste ga v postu zaklali, in dvajset jajec in dva hleba hruha in vrečico moke in lonec suhih črešenj, da si bom sladko vodo kuhal med potjo. Sveti Volnik vam bo to vse stokrat in večkrat povrnil, ker je bil ta mogočen škof in je sedaj še mogočnejši svetnik!“

Očetu Primožu se je vidoma podaljšal obraz, ker je rad svoje shrambe trdo zapiral in le nerad izdajal, kar se je bilo nabralo v omarah in miznicah.

„Gospodinja ti bo že kaj dala!“ je izpregovoril počasi. „Pa glej, da boš molil za nas!“

„Molil bom pa brez prestanka,“ je zatrjeval Luka, „da ne bo živina bolehal, da ne bodo prašički in ovce jalove in da bo vse zdravo, človek in žival, v kar vam pomozi lavretanska Mati božja in sveti angelci, ki so jo nesli čez sinje in široko, široko morje!“

Stopil je v sobo gospod Jošt Tolmajnar. Pri vratih je pomočil prste v blagoslovljeno vodo

ter se prekrižal, rekoč: „Hvaljen bodi Jezus Kristus in njegova gospa Porodnica!“

Potem pa je takoj opazil pobožnega berača in romarja Luko z Volče.

„Tukaj si, potepuh!“ se je zajezil. „V Kržišah si zberačil kuretine in masla in obetal, da greš na božjo pot v Poreče k svetemu cesarju. Pri Zalogarju pa si vse zopet prodal in si se napil vipavskega vina, da si pod kapom obležal! Če te dobim v roke, te dam prebičati, da se ti bo cedila kri po hudobnem telesu. Poberi se, slepar!“

Luka z Volče je nato silno hitro pobral svoje reči in se izmuznil iz hiše, kar najprej je mogel. V veži pa je za lavretanskega romarja silno grdo zaklel: „Da satan ni privlekel te skute zelene k hiši, bi bil dobil deset klobas, pleče od prašička, v postu zaklanega, in tudi lonec suhih črešenj, da bi si bil kuhal sladko vodo! Da bi ga le sveti Rok potipal, da bi se mu sušili leva roka in desna noga. Amen!“

V tem je bil Jošt Tolmajnar prisedel k mizi. Oče Primož pa je sam v sebi premišljeval, kaj je privedlo k hiši grajskega pisarja, in tudi njemu je srce utripalo, da bi končno ne imel kaj plačevati.

„Kaj je novega pri vas, oče Primož?“ vpraša pisar. „Bo li žito kaj dobro obrodilo? Se li kaj klatijo tod okoli luteranski predikantje? Tisti

Juri Knafelj iz Kranja se vlači včasih po našem pogorju. Glejte, da mu ne daste mesta pod streho, ker gospodje v Loki, kar se tiče tega, ne trpe šale. Sicer sem pa vas vedno hvalil na loškem gradu, ker ste pošten človek in ste zvesti ostali sveti naši katoliški veri!“

„Zahvaljujem se vam, gospod Jošt, in ko bo jeseni Liska storila telička, ga vam pripelje moj hlapec na Visoko. Ta teliček bodi vaš, čisto vaš.“

„Pustiva to, oče Primož,“ je dejal pisar odločno, „danes nisem prišel radi tega. Kje pa je Franca, da je nič ne vidim?“

„Pri vodi žanje češúlje,“ je odgovoril starrec, in srce se mu je olajšalo, da pisar ni zahteval kaj drugega in da je samo po dekletu vprašal.

„Pridno dekle je,“ je govoril mladenič nekako oduševljeno, „in prepričanje moje je táko, da pošten mož lahko po nji povpraša.“

„Za delo je dobra,“ je hvalil starrec svojo hčer, „in Kovskar z Bukovega vrha je tudi že povprašal zanjo. Pa je zahteval dva vola, ali dal sem samo enega, in nič ni bilo potem!“

„Pošten človek lahko zanjo povpraša! Kako bi bilo, če bi jo hotel jaz imeti za ženo, oče Primož?“

Oče Primož se ni preveč začudil pisarjevemu vprašanju. Obrnil je obraz proti stropu

in poluglasno sam sebi govoril: „Na Visokem imate dobro službo; škof vas je redil in redil vas bo še dalje. Če obubožamo, bo škof zadnji na vrsti; zatorej jo vam dam, če jo le hočete!“

„Taka odkritosrčna beseda mi je všeč,“ je odgovoril pisar. „Nekaj ji boste tudi dali s seboj, da ne pojde praznoroka od hiše!“

„Ne pride prazna na Visoko,“ je zatrjeval oče Primož, „veste, gospod Jošt, pri Dobničanu se še iztakne nekaj rumenih cekinov, pravih benečanskih cekinov, če se vsakemu zaboječku prevoha do dna.“

„Če vam je prav, pa si seziva v roke, in prosiva Boga, da naj dá svoj blagoslov!“

„Le prosiva!“

Oba si sežeta zadovoljna v roke. Mnogo sta se še razgovarjala in ugibala o poroki in ženitovanju. Naposled sta bila edina; in ko se je pisar poslavljal, je vedel do zadnje merice žita, koliko mu bo nevesta k domu donesla. Z žarečim obrazom je splezal na svojega konjiča in bil silno zadovoljen sam s seboj, ko je odjezdil po ozki in slabi poti proti Visokemu.

Ob bregu tik poti je počivala Franca z Dobja. Težki koš je bila posadila tik sebe v travo in si s predpasnikom brisala razžarjeni obraz. Kakor dve zvezdi so se bleščale oči s tega obraza, in lice je imela, kjer se je kazala roža pri roži.

Raztajalo se je srce pisarju in ravno pred njo je obstal s svojim konjičem. Menil je govoriti ž njo, ali besedo mu je zapiralo, da ni vedel, kaj bi govoril. Končno je izpregovoril: „Hvaljen bodi Jezus in njegova gospa Porodnica!“

Tesno mu je bilo nato; spodbodel je konja ter odjahal, da se je odtegnil mōči bleščečih dekletovih pogledov. Dekle pa je gledalo za njim, temno in sovražno. Ko se je skrila njegova podoba na ovinku, je stisnila roko v pest in siknila zaničljivo: „Papist!“

II.

„Jaz, Jošt Tolmajnar, pisar milostivega svojega gospoda, pišem dalje. Zapisujem, da živimo v časih, ko je Lucifer vstal iz svojega pekla in prišel na našo zemljo. Menih iz Wittenberga je odpadel od pravične vere, in njegovi služabniki prihajajo na nas kakor kobilice na zeleni travnik. Težko je najpobožnejšemu človeku ostati stanovitnemu, ker se mu ponujajo izkušnjave.

Zategadelj sem si izbral družico, da sva oba stanovitna v veri in ljubezni. Sveti Odrešenik, Ti pa glej z zadovoljnostjo na to zvezo in v Svoje mogočno varstvo vzemi najvernejšega hlapca Jošta Tolmajnarja.“

* * *

V tisti dobi se je moral vsakdo, če je kaj imel, bati ponoči in podnevi za svoj imetek. Vlačili so se po pogorju raznovrstni postopači, stari vojaki, stari berači. Vse to je kradlo; posebno kuretina ni bila niti za trenotek varna stradajočega svojega življenja. Tudi oznanovavci novih ver so se klatili okrog. Razkolniki so rastle kakor gobe po deževju in toliko gorečnejše so širili svoje nauke, ker so se dobro redili in pasli o njih. Na večer so silili v pogorske kočje, in tako se je nabrala družba, prerazlična pod eno in isto streho. Z mrakom so prihajali, z zoro odhajali. Vedno so živeli v strahu pred loško „gvardijo“, ki je prežala za njimi ter jih lovila po holmih. Divje življenje je bilo, in reformacije valovi so pljuskali do najskritejših kotov dežele.

Ko je oče Primož stal zvečer tistega dne pred leseno svojo hišo, da bi si ohladil od radosti razburjeno glavo, je ugledal onkraj vode tri osebe. Bili sta to dve ženski in v njuni družbi mož korenjaške, kakor hrast visoke postave. Nosil je optiv obširen koš, ki je moral biti precěj napolnjen, ker so bile obramnice prav močno napete. Ta družba je prebredla plitvo vodo, potem pa naravnost krenila proti Dobničanovi hiši. Skoraj pri gospodarju se je zgrudila starejša ženska — imela je resast obraz, obkrožen z že skoraj popolnoma sivimi lasmi — na zeleno tratino. Tam se je zvijala, kakor da jo vije božjast.

„Mati Maruša, ali spet vidite?“ je zavpila mlajša tovarišica.

„Mati Medudka, kaj vam govori?“ je kričal orjak ter jadrno odložil svoj koš v travo. „Kaj vam govori?“

„Vprašaj moža, stoječega tam pred hišo — obilo greha mu tare dušo — vprašaj tega moža!“

Starka je govorila, kakor so tedaj govorili luteranski predikantje, katere je brez dvojbe posnemala v svoji govorici — „vprašaj ga, kako pravijo tej gori? Moja duša mi govori, da je to gora Blegaš!“

„Blegaš je, Blegaš,“ se je oglasil Primož z Dobja, še prej, nego je prišel oni k njemu.

„Mati Maruša, kaj vam govori?“ je ponavljal velikan svoje vprašanje.

„Vidim ga, poslušam ga,“ je pričela starka slovesno, zagledavši se v večerno nebo, „na zlatem vozu prihaja in s sveto vodo me škropi in ob njem so vse vojske angelov in arhangelov. In tako govori: vse je zapravljeno, vse je hudobno in popačeno, z vesoljnim potopom zopet pridem na zemljo, in človek in živina bosta potonila. Ti pa, Maruša, hči Andreja Pogorelca in Lenarta Meduda čista gospodinja, ti ne boš prej deležna nebeškega kraljestva, dokler ne boš postavila cerkve na gori Blegaš, kjer se bo častilo petero mojih ran!“

V tem se je bila tudi mlajša zameknila. Komaj je utihnila ona, se je oglasila ta: „Gledam jo in poslušam nebeško Gospo. V modri obleki je in rdeče ima rokave. Pred Bogom kleči in prosi Ga, da bi nas ne udaril in ne kaznoval. Delajte pokoro, delajte pokoro!“

Na zemlji ležeč sta ti čudni svetnici zvijali telo, kakor bi trpeli najhujše bolečine. Napele so se jima oči in pot jima je zalil obraz ter neprestano sta klicali: „Delajte pokoro!“ Končno sta pa vendar onemogli in težko sopeč ležali v hladni travi. Tedaj je prišel trenotek za velikana. Pokleknil je in dvigal roke proti nebu tuleč: „Molimo, molimo! Konec sveta se bliža in sodni dan je prišel! Molimo, preljubi kristijani!“

Oddehnivši se, vpraša s sladkim glasom: „Čigavi smo?“ Sam je odgovoril: „Našega milostivega Jezusa smo vsi! To vam pripoveduje Jeronim Stópistran, ki je samega hudiča ugnal v cerkvi, na Koroški Beli, gori na Gorenjskem! Zatorej delajte pokoro, pokoro!“

Jerom Stopistran je izvlekel bič nekje iz svoje obleke in tepel se je ž njim po svojem telesu, da je kar tleskalo in da se je od prahu vse kadilo. Naposled je tudi omagal in vsi trije so ležali brez moči na tratini. Tuintam je zaječal kdo: „Milostivi naš Jezus!“ ali pa: „Sveti Duh, pridi k nam!“ ali: „Molite, molite, sodni dan je prišel!“

Bravec je že ugenil, da je tu nastopil oddelek takoimenovanih „skakačev“ ali „tresočev“, ki so tedaj s svojimi nauki pomnoževali zmešnjavo na zmešnjavo, vladajočo na verskem polju. Vsa družina Dobničanova se je zbrala okrog tujcev in opazovala strmeč, kako so ti čistili Boga.

„Kaj pa hočejo!“ je vprašal hlapec Miha.

„E, kaj,“ je odgovoril Peter, „novo vero prodajajo, pa bo slaba, ker so babnice vmes!“

„Te še maše ne bodo mogle brati,“ je pristavil Miha. „Pojdiva! Pri Omejcu na Lajšah bomo danes podrli hlev, ker je Tonetu z Brda brata ubil. Naprosil je nekaj znancev, da mu pomagajo, ker drugače pravice ne more dobiti. Udarimo tja!“

Hlapca sta takoj odšla. Drugačnega mnenja pa je bila hišna gospodinja, stara ženica. Že spočetka je točila solze in ihtela: „To je prava pobožnost! To so sveti ljudje! Oj, da bi le hoteli pri nas prenočiti!“

„Mati, takovi ljudje se res ne smejo odganjati,“ se je oglasil tudi Luka z Volče. Za grmom je tičal in čakal, da je odjezdil visoški pisar. Potem pa je takoj zopet prilezel k hiši in zadržno sklenil, da mora dobiti svoj dar. „Če bi jaz kaj imel,“ je nadaljeval berač, „bi jim skuhal večerjo in še mesa bi jim priložil, da bi bili vsi siti. Bogu vseč bi to bilo, naj reče kdo, kar hoče!“

„Dobro je, da smo zjutraj jarca zaklali,“ je odgovorila hišna gospodinja, „jim ima človek vsaj kaj dati!“

„Malo slame nam dajte, da ležemo nanjo, drugega nečemo!“

S temi besedami se je dvignil Jerom Stopistran s trate in je s sumnjo opazoval Luko, berača. Očividno ni vedel, kam bi posadil tega moža, in meril ga je od nog do glave, prav kakor bi slutil v njem tekmeca, ki mu je morda s svojo „svetostjo“ že prevzel prebivavce te hiše.

„Zdaj te poznam: Jeromen si in nihče drugi,“ zavikne Luka. „Lej ga, ali me ne poznaš? Mar nisem bil v cerkvi na Koroški Beli, ko si ti opravljal službo božjo? Mar ga nisem videl tam hudiča v kozlovski koži, ki je bil črn kot oglje in je gledal kot osa? Mar nisem delal križa za križem, ko si ga podil iz cerkve, da je zbežal pred tabo na Storžič, ali pa še celo na Grintavec? Oj, ljudje božji, to je svet in pravičen mož, in veselite se z mano, da ga imate pod streho!“

Ko mu Jerom ni ničesar odgovoril, se obrne Luka k njegovi drugi družbi.

„Sveta Marija!“ zakliče. „Tu je tudi mati Medudka! Ali še živiš? Ali si že dozidala cerkev na Sveti gori pri Planini? Oj, služabnica božja, srečne oči, da te še gledajo!“

In skrivnostno se obrne k hišni gospodnji ter ji pravi poluglasno: Maruša Medudka je, tista, ki zida cerkev na Sveti gori pri Planini. Vsak dan je zamaknjena, da gleda obličje našega preljubega Jezusa. Boga hvalite, da hoče v hišo!“

„Le v hišo, da smo na gorkem in na suhem!“ je pozval v tistem hipu oče Primož navzočno družbo.

Ni si dala prigovarjati.

Najprvi je silil v hišo Luka z Volče. Ko so drugi vstopili, so ga že opazili na klopi pri peči, po kateri je bil razložil svoje stvari. Dolgi Jerom pa je kar sredi hiše odložil svoj koš, iz njega izvlekel umazano prtenino in jo razgrnil po tleh. Mati Maruša je takoj padla na kolena, dvignila roke proti nebu in zamolila: „Bog, ne pozabi te hiše!“ Nato pa je kakor snop padla po rjuhi in se v hipu zameknila. Da je lažje ležala, ji je potisnila mlajša „svetnica“ nekaj cap pod glavo.

„Bo li že zaspala?“ je vprašala hišna mati skrbno. „Naj vendar počaka; pripravila vam bom malo večerje!“

Jerom je odgovoril: „Tako leži na golih tleh vsako noč!“

„A večerjala bo vendar?“ vpraša gospodinja znova.

„Ne vem; sedaj preišljuje, in buditi je ne smem! Pa le skuhajte!“

Na ta odgovor Stopistranov je odhitela mati Dobničanka v vežo. Kmalu se je začulo izpred peči vreščanje in vrenje, kar je kazalo, da se pripravlja dobra večerja.

Ravno v tistem času — v tem se je bilo stemnilo — je slonel ob stari hruški za Dobničanovo hišo človek, zavit v dolgo črno obleko. Na prvi pogled si spoznal v njem novoverskega predikanta, ki je tiste dni v pogorju razširjal nove nauke. Bil je to Juri Knafelj, mož v cve-toči mladosti. Kakor kip je stal pri deblu in oči je vpiral v nočno temo. Pričakoval je nekoga, ali dolgo časa brez uspeha. Končno se je pri hiši iz sence izvila ženska oseba, se ozrla plaho na vse strani, potem pa prihitela na mesto, kjer je stal predikant.

„Pozdravljam te v imenu Jezusovem,“ jo je ogovoril le-ta tiho. „Dolgo sem te čakal, Franca!“

„Nisem utegnila prej priti!“ je odgovorila domača hči. „Vse polno jih je v hiši, in morala sem kuhati večerjo!“

„Ali ste vsi stanovitni, kar vas je spoznavcev svetega evangelija?“ je vprašal nato predikant. „Kaj se je zgodilo, kar me ni bilo tu od zadnjega časa?“

„Stara Véharica je bolna in prav težko umira. Hrepeni, da bi ji vi odprli vir prave vere, gospod Juri!“

„Takoj jutri zjutraj pridem k nji! Zdi se mi, da jokaš!“

In res so se dekletu utrinjale debele solze po obrazu in ihtela je.

„Kaj ti je? Spoznavavci svetega evangelija nimajo skrivnosti pred sabo!“

„Gospod Juri, gospod Juri, omožiti se moram!“

Skoraj glasno se je jokala pri teh besedah.

„Ali te silijo doma? Koga naj vzameš?“

„Pisarja z Visokega! Tega papista, nikdar ne! O moj Bog, moj Bog!“

„Govoril sem s svojim očetom in menil je, naj si vzamem v zakon deklico iz teh pokrajin, da bo služilo to v spodbudo vsej občini svetega evangelija, Tebe vzamem!“

Iz srca ji je zahitela kri v obraz, da je cvela kakor roža. Sklonila se je k tlom in v svoji sreči ni vedela drugega odgovoriti nego: „Gospod Juri, gospod Juri!“

Predikant jo je vzdignil z zemlje in izpregovoril mrzlo: „Pred svetim evangelijem smo vsi enaki! Sedaj pa pojdiva v hišo, morda je ondi kaka duša, v katero bi plodonosno zasejal zrno svetega evangelija!“

Prišedši v hišo sede predikant na klop, kjer je v steni gorela trska. Odpre sveto knjigo in v polumraku prične čitati iz nje, ne meneč se za družbo. A tudi ta se ni brigala zanj.

Govorica je bila potihnila po sobi: vse je težko pričakovalo večerje, in še celo mati Medudka je zastokala včasih na trdem svojem ležišču.

Kmalu je postavila hišna mati na mizo veliko skledo, v kateri so se kadili veliki kosovi kuhanega mesa. Prvi je prilezel Luka od peči in takoj je razkoračen sedel na glavnem prostoru, prav kakor bi se bilo vse skuhalo zanj.

Tudi Jerom Stopistran je kaj ročno primahal ter hotel jesti.

Tedaj se je pričela prekladati po tlaku mati Medudka; iz zamaknjenja jo je prebudil duh mesa. Dvignila se je z ležišča in pričela moliti dolgo molitev; vstala je, še pogledala ni enega ni drugega in prišla k mizi, prav kakor vsi drugi.

„Saj bo vendar večerjala,“ je dejal Jeromen hišni gospodinji; „to mora biti bogoljubna hiša, da jo mati Maruša tako časti“.

In materi Dobničanki se je dobro zdelo in čutila je res veliko čast, ki je doletela nje hišo!

Pri vratih je sedel Juri Knafelj s suhim svojim telesom. „Prisedite, gospod Juri, in zajmite tudi!“ ga je ogovorila hišna gospodinja. Šele potem je sedel k mizi, ali zdajci je razprostrl knjigo pred sabo in pričel je, ne meneč se za govornice navzočnih ljudi, z oduševljenim glasom čitati poglavje svetega pisma. In ni se prej doteknil jedi, dokler ni do konca prečital vsega,

in še potem je vestno molil in klical „Gospoda“, da bi blagoslovil vse, kar bodo snedli služabniki Njegovi ta večer.

„Ta vera ni prava,“ je izpregovoril berač Luka. „Predolge molitve ima. Kratka molitev, ta je dobra! Kako si molil ti, Stopistran! Dejal si: ‚Kristus, pokončaj ga!‘ in mehak je bil vrag in kakor burja je odpihal iz cerkve!“

„Tudi meni se ne zdi ta vera prava,“ odgovori Jerom. „Spleteničijo vse skupaj, na koncu pa nobeden ničesar ne ve! Vera mora prihajati iz ljudstva samega, kakor je prišel premilostivi naš Jezus iz srede ljudstva!“

„Kaj boš ti govoril!“ mu je prestrigla Medudka besedo in z žlico lovila velik založaj mesa po skledi. „Meni se prikazuje naš Jezus, ti si pa Jud, in škoda je, da nisi utonil v Rdečem morju! Veliko je poklicanih, a le malo nas je izvoljenih! Ti preveč govoriš in premalo moliš, Jerom!“

„Molčal bom, mati Medudka, molčal,“ je zatrjeval Jerom.

Obrnil se je pa proti mlajši „svetnici“, sedeči mu ob strani, in siknil: „Da smo danes v kaki hosti, bi ji že premlel kosti, da bi ne videla Jezusa, ampak samega hudiča!“

„Mulier taceat in ecclesia!“

To in ničesar drugega ni izpregovoril predikant in kos ovsenjaka je prelomil in si drobil

od njega ubogo večerjo. „To se pravi: ženska mólči v cerkvi, za to niste poklicane!“

„Mati Maruša, ta pravi, da morate jezik držati za zobmi in da se vam Kristus ne prikazuje!“ se je zasmel berač Luka.

„Kaj, da bi govoriti ne smela?“ — in zdajci se je našopirila kakor jarčica, če se ruje s svojo sorodovinko, in vstala je, suho roko je v pest stisnila in proti predikantu jo je dvigala — „in sam Kristus se mi prikazuje, in mi ukaže: govori in oznanjaj pokoro!“

Govorila bi bila še in se pénila, da se niso tedaj odprla vrata. V sobo pa je stopil mož precèj trebušat, z dobrovoljnim obrazom. Za njim je vstopila tenkà, suha prikazen z mogočno napolnjeno vrečo ob plečih.

„Hej, oče Mrcina je tu!“ je zavpil rejeni mož. „Jaka, odlazi na klop pri peči! In ravno večerja je tu! Božja porodnica me je sama semkaj privedla! Alo, stisnite se malo, da se dobi prostorček zame! Tudi žlico sèm, da bom jedel, ker sem lačen. Benedicite!“

In Matija Mrcina, tedaj slabo plačani župnik v starodavnem Kranju, je udaril s pestjo po mizi, da je na nji vse zašklepetalo.

„Jaka, prisedi še ti!“

In od peči se je odvila suha prikazen kranjskega cerkvenika, ki je naglo potem pri skledi tekmoval s svojim župnikom. „Oče Primož,“ je go-

voril ta, „to se vam čudno zdi, da sem sam prilo-
mastil v hišo kakor volk v ovčjo stajo ponoči po pol-
noči. Vendar tukaj sem z dovoljenjem cerkvenega
vašega oblastva, ki ima v teh prekletih časih še
nekaj moči. V Kranju pa se šalijo iz nas, ti peklen-
ski luterani, da niti spati ne moremo mirni!“

„Zato jih bo Bog sodni dan zavrget, he,
he!“ se je oglasil šibki cerkvenik.

„Zid pri cerkvi se nam je podrl, in vem,
da so ga ti reformatorji izpodrili! Matija Mrcina
pa zidaj potem, če ima kje kaj vzeti! Oče Pri-
mož, sedaj pobiram, in nekaj boste dali, za to
vam pa nekaj vaših grehov s seboj vzamem!“

„Dal bom — duhovni oče, dal bom!“ je
hitel oče Primož.

„Pohvalim vas potem v Loki na gradu,“
pravi Mrcina, „kjer beseda župnika Mrcine izda
več kakor pri kranjskih faranih!“

Tu je treščil oče Mrcina z roko ob mizo, da
je zopet vse zašklepetalo. Ugledal je predikanta.

„Kaj, magister Juri, ali si ti tudi tukaj in
seješ ljuliko med pšenico? Vidiš, kako si nespame-
ten! Tu stradaš, tu begaš okrog ponoči in
biričev se bojiš! Pa bi lahko v Kranju na gor-
kem za pečjo tičal; vidiš, kako si nespameten!
In vendar vsi Kristusa molimo!“

„Ti ga moliš z mesom, ne z duhom; ti ga
moliš s trebuchom, toda ne z dušo!“ je odgovoril
predikant temno.

„Predobre volje sem danes, da bi se prepiral s teboj. Pojdi Belcebubu v trebuh, ti griža črna!“

Kranjski župnik je jedel nato z veliko slastjo, prav kakor bi predikanta ne bilo navzočnega. V hiši pa se je bila nabrala tačas vsa Dobničanova družina ter se gostila pri drugi mizi z ovsenim sokom, ko so se gostje pri drugi mizi mastili z mesom, dasi podnevi niso nič delali!

Pri tej priliki je Jerom Stopistran skrivoma in tihotapsko smuknil iz sobe. Stopivšega v vežo je objela tema.

Samo od ognjišča se je kazalo nočno obnebe, prožeče se nad tiho krajino. V tem oknu je na šibkem drogu čepela hišna kuretina, tiščeč glavice med peroti in sanjajoč o pšenici, ki jo je zobala za dne.

K tej speči družbici se je pritihotapil Jerom in mlademu petelinu je pogladil z roko po perju. Zaspano je revišče izvleklo trudno glavico izmed volnene gorkote in zagazilo ž njo med svetnikove prste. Ti pa so umeli posel svoj preizvrstno, in kakor bi trenil, je bil zasukan vrat, da je krilatega pevca zdajci zapustilo drago življenje in da se je težko truplo zavalilo Jeromu v drugo roko.

Takrat je prihitel nekdo mimo hiše, pred vežo je zakričal: „Loški so tu!“ In pred oknom

je zopet obstal in znova zakričal: „Bežite, loški gredo s sulicami in vas iščejo!“

Jerom je skočil prestrašen na prag in vrgel mrtvega petelina v koprive, ki so rastle okrog ogla. Iz hiše sta takoj prihrumeli mati Medudka in nje tovarišica. Ta je bila tudi Jeromov koš optala. Najbrž je bil to njih zaklad, kjer so bile spravljene vse svetinje nove vere. Tudi v nevarnosti niso pozabili tega svojega zaklada, a Jerom je bil vendar toliko nepriljuden, da ni odvil bremena ženski. Z veliko spretnostjo se je izmuznil pri vežnih vratih na plano in potem po melini navzgor, kjer se je kmalu vsa družba poskrila po grmovju. Tudi predikant je stopil iz hiše, ali le počasi je korakal in niti ozrl se ni, ko je polagoma odšel v gozd za hišo. Samo župnik Mrcina je ponosno obtičal za mizo, zajemal iz sklede in govoril; „Zdaj vidite, zverine, kje je prava vera! Moja vera je prava!“ — In tu je udaril z roko po mizi, da se je vse potreslo. „Da, moja vera, ki je taka, da lahko v hiši ostanem, če pride gosposka.“

Zunaj je nekdo na okno potrkal; čulo se je tudi, kako so s suličnimi ročaji tolkli ob vrata.

„Ali se kaj krivovercev skriva pri vas?“ je vprašal hripav glas. „Koga imate notri? Ali imate kaj pijače?“

„Ta veliko vprašuje!“ se je zagrohotal župnik za mizo. „Kdo bo tukaj? Jaz sem, oče

Mrcina iz Kranja, in pri Dobničanu sem v gosteh!“

„Oj jej! Oj jej!“ se je začul glas enega biričev na poti. „Oče Mrcina je notri. Le hitro dalje, tu vem, da ni kapljice ostalo, in snedel je gotovo tudi vse! Hajdimo, da pridemo do Tičnika!“

Kmalu so se čuli koraki odhajajoče straže, in oče Mrcina se je zibal od smeha za mizo. „Naj stradajo ti hudiči! Kakor jih sovražim, te krivoverce, vendar bi ne hotel, da bi jih mrcvarili. Prasice loške! Pojdite tako daleč, da vas nikdar več ne vidim, freisinškega škofa presiti hlapci!“

In zopet je z roko ob mizo usekal, da se je vsa pretresla.

„Vi mi pa posteljo pripravite,“ se je obrnil nato k hišni gospodinji. „Tu sredi hiše nanosite slame! Dobro sem se najedel, dobro hočem tudi spati. Deo gratias!“

Zunaj pred hišo pa je tisti čas Jerom Stopistran prebrskaval koprive za petelinom. Brkal in brskal je, da so ga pekli vsi prstje. A ničesar ni mogel dobiti in končno je med tihim preklinjanjem zopet odrinil po grmičastem bregu. Izza hruške ga je opazoval naš znanec Luka z Volče in pritiskal roke k trebuhu, da bi ne bil izbruhnil v glasen smeh. Udušenega petelina pa je bil spravil v svojo malho in sedaj, ko je

Stopistran odhajal, je govoril za njim: „Ali misliš, da mi spimo, kadar kradeš? Mi smo tudi dosti sveta videli, čeravno nismo preganjali hudičev po Koroški Beli! Ha, Ha!“

III.

„Z žalostnim srcem jemljem, jaz Jošt Tolmajnar, pero v svojo roko in zapisujem, da me je gospod Bog udaril s Svojo močjo. In zdaj sem v stiskah in veliko trpim, ker je tako uga-jalo zapovedniku mojemu, blagorojenemu go-spodu Janezu Krištofu Herbertu s Hohenburga. Kdor služi, ne delaj ničesar brez vednosti svo-jega gospoda. Po vsej pravici se je razsrdil za-povednik moj, ko sem se vendar hotel oženiti brez njegove vednosti, brez privoljenja njego-vega. Hlapec tvoj ti bo pokoren, gospod, in z vdanostjo bo prenašal zasluženno kazen.

Drugo je, kar mi napravlja še večje bole-čine v teh stiske polnih dneh! Kaj naj počnem z visokorojeno to žensko? Nisem učen: ne, kako je besedo zasukati, da ji bo prijetno zve-nela na uho; ne, kako je pred njo klobuk sneti z glave, in tudi ne, kako naj se prikloni telo, da ji bo všeč. Mislil sem, da je pobožno moje življenje. Pa tukaj vidim, da sem velik grešnik. Drugače bi ne prihajala taka pokora name. Jezus zveličani, smiluj se služabnika Svojega Jošta

Tolmajnarja! Iz globočine svojega srca vpijem k Tebi tako! Amen.“]

* * *

Ko je Jošt Tolmajnar tisto popoldne prijezdil do Visokega, se ni malo začudil, opazivši pred dvorcem tolpo orožnikov. Konji so se pasli po zelenem travniku in teptali travo, jezdec pa so ležali tik pota na hrbtu ter zrl v jasno nebo. Načelnik njih je tičal še v sedlu in skokoma pridirjal nasproti pisarju, ko je ta komaj prekoračil ozki most. Z veliko plašljivostjo je spoznal Jošt v njem svojega gospoda, loškega oskrbnika Janeza Hohenburga. Hotel je zlesti s konja, ali oni mu je z roko namignil, da ostani, kjer je.

„Za Boga, kje tičiš, amice?“ je izpregovoril oskrbnik. „Ali meniš, da čas kradem in da se mi ljubi ravno tebe čakati, dokler ne prilezeš odkod kakor polž!“

Pisarček se je tako resnega odgovora zelo prestrašil; gnetel je klobuček v roki in to tako nerodno, da se je prelomilo belo pero, ki mu je služilo v največji lišp.

„In Visoko ti lahko odnesó! Če kmetje še kradejo, kakor so nekdej, nimaš ga zrna v žitnici!“

„Milost vaša“ — in Jošt Tolmajnar — v svojem strahu ni vedel drugega odgovoriti — „ženi sem se in zategadelj sem moral od doma!“

Oskrbnik je zategnil uzdo, da se je konj spel pod njim. „Ha, ha!“ je izpregovoril nato z naglasom, ki je pisarju pretresel srce in drob. „Ha, v teh časih, ko nam hudič jemlje sveto našo vero, utegneš laziti za ženskami! Tepec, glej, da veruješ v pravega Boga in da te pri desetini preveč ne osleparijo! Toda o tem kak drugi dan! Sedaj jezdi z menoj, da ti povem, kar ti imam povedati!“

Pisar Tolmajnar je prijezdil k svojemu ostremu gospodarju in ob njegovi strani je jezdil po beli poti proti belemu dvoru. Ves je bil oblit s potom, od nog do glave je tičal v mōči in pred pogledom mu je vse mrgolelo, da so se mešala drevesa in poslopja z oblaki večnega neba.

„Torej poslušaj!“ je pričel Janez s Hohenburga. „Odgovoren si mi za vse, in če se kaj pregrešiš, boš čutil težo moje jeze. Bolje bi bilo zate, da se tedaj podre najvišji stolp loškega gradu nate!“

Jošt Tolmajnar se je ponižno priklanjal in z roko si je brisal debele srage, ki so se mu nabirale na čelu. „Vse storim, kar zapoveste, gospod milostivi!“ je vzdihnil v veliki svoji stiski.

„Tega tudi pričakujem!“ je odgovoril oni osorno. „Saj me poznaš! Sedaj poslušaj! Premilostivi naš škof in vladar, katerega nam Bog

ohrani še dolgo vrsto let“ -- tu je snel Janez s Hohenburga klobuk z glave — „se je spomnil mene, najnevrednejšega hlapca svojega in mi je poslal nekaj pod streho loškega gradu, kar mi ni napravilo posebne radosti. Ženska je to, visokega stanu, in priporočam ti, da govoriš o nji z največjo spoštljivostjo, dasi je krivo-verka!“

„Luteranka!“ je zaječal Jošt.

„No, kaj je to?“ je odgovoril oni. „Če je drago sorodnici prevzvišenega škofa in vladarja našega, da želi imeti novo vero, to je vse kaj drugega, kakor če bi na primer hotel ti biti luteranski predikant. To moraš menda vendar umeti! Kaj?“

„Umevam, gospod milostivi, popolnoma umevam!“

„No, prav! Sedaj je tukaj, in sedaj moramo gledati, da izpolnimo svoje dolžnosti! Ukazi so taki, da ostane tu na Visokem. Ti pa pazi, da je ne iztakne kakšen predikant in da pojde vsako nedeljo v cerkev! Poleg tega takisto nikdar ne pozabi, da je sorodnica škofa tvojega in da ji imaš izkazovati največje spoštovanje!“

„Največje spoštovanje!“ je govoril pisar vzdihujoč za njim.

„Če te kdo vpraša, kako ji je ime, reci, da je to grofica Suzana in da drugega ničesar ne veš! Ali si vse umel?“

„Sem, gospod milostivi!“

„Moja pa bo skrb, da iz Loke dobiš vse potrebno, Zbogom, amice!“

Že prej je bil z roko mignil jezdecem, da so posedli na konje.

Sedaj ga je obkrožila vsa četa in ž njo je oddirjal po poti proti Loki. Jošt Tolmajnar pa je obstal na mestu, prava živa podoba bede in zapuščenosti!

V nekaki nezavesti je prihajal grajski pisar tisti večer pred visoške hleve.

V dvorcu so gorele že luči po vseh zgoranjih prostorih in v vsem poslopju je vladala živahnost, prav kakor v časih, ko je škof prišel na jesenski lov ter s svojim obilnim spremstvom tu nočeval. Oddal je hlapcu konja in molčé odšel proti veži.

Na stopnicah sta sedela oborožena grajska hlapca in eden je ravno izpregovoril: „To bo dolgočasno stražiti to žensko! Da bi le kaj pi-jače bilo!“

„Saj ga poznaš, tega pasjega oskrbnika,“ je odgovoril drugi; „vse bi rad sam pognal in požrl. Na Laško se bom vpisal, tam bo kaka vojna in tam se dobro živi!“

Jošt Tolmajnar je stopil v vežo. Na velikem in prostornem ognjišču je gorel ogenj v mogočnih plamenih ter švigal okrog trebušnega kotla, ki je na težki verigi visel od stropa. Mina, ku-

harica iz loškega grada, je vrtila s potnim obrazom pišče, da se je pravilno peklo nad žerjavico, in deklam je ukazovala, da so prestavljale lonce, donašale vode in cepile drva. Ugledavši našega pisarja, je Mina takoj oblastno zavpila nanj: „Pod to streho pa res ni nič! Ni jajec, ni masti in še moke ni! Moj Bog, kaj bi počeli, če bi prišla Njega presvetlost, premilostivi škof, in bi hotel tu nočiti in jesti! V zemljo bi se morali pogrezniti, če ne bi hoteli mu skuhati samega fižola, kakor ga kuhate svojim svinjam! Nisem vedela, da tako slabo gospodarite, gospod Jošt! Da nismo zasačili pod streho grahaste koklje, ki jo sedaj tu vrtim na ražnju, ne vem, kaj bi bila jedla premilostiva grofica Suzana!“

„Kdo je znal, da pridete!“ je odgovoril Jošt zamolklo. „Vitez Hohenburg mi ni pisal, ne sporočil. Kje naj vzamem mesa in drugih potrebščin? Na Visokem je revščina, mati Mina! Tudi mi je vitez Hohenburg, predobri naš gospod, pravil, da ste vse s seboj pripeljali.“

„Kaj“ — in mati Mina je tu za naše čase precèj robato zaklela — „kaj vi mislite, da nam v Loki na gradu vsega ostaja? Kmetom recite, pa vam navlečejo skupaj; mi pa moramo vse kupovati in drago plačevati! Glej, da lonca ne prevezneš, burklja poljanska!“

Zadnje besede so veljale dekli, ki se je pri ognjišču nerodno sukala. „Že vem, da bom pa

le jaz morala vse prebiti zavoljo te luteranske grofice!“

Še bi se bila jezila kuharica Mina, ali prav takrat je prihitela po stopnicah s prvega nadstropja nizdol mlada gosposka ženska. Bila je to, tako je mislil Jošt Tolmajnar, nekaka hišna pri grofici Suzani. V tistem času pa se je zelo ošabno nosila in silno osorno je vprašala: „Ali boste že vendar kaj semárile?“

„Kaj hočemo pripraviti, ko nimamo ničesar v roke vzeti!“ je odgovorila kuharica Mina ravno tako osorno.

„Tiho!“

In tu je debelo kuharico tako ostro pogledala, da se je tej takoj vsaka beseda zaprla. Potem pa je ugledala Jošta Tolmajnarja.

„Kdo ste vi?“

Ubogemu pisarju je šinila kri čez belo lice, ko je čutil pogled mladega dekleta.

„Jošt Tolmajnar, grajski pisar tu na Visokem!“ je odgovoril ponižno.

„Grofica Suzana je že povpraševala po vas, ali nikjer vas ni bilo!“

„Gospod vitez Hohenburg je imel z mano opraviti, in mati Božja ve, da bi bil drugače že prej doma!“

„Gospod vitez Hohenburg!“ se je zasmejala pikro hišna. „Pognali bi ga bili, da bi bil tekel tja do Rima! Matere božje mi pa ne častite,

ker grofica Suzana tega neče! Mi smo spoznavci svetega evangelija! Sedaj pa stopajte za mano, mladi vi krivoverec! Ha!“

Sfrfotala je po stopnicah navzgor. Jošt Tolmajnar je korakal za njo in hipoma ga je navdala čudna srčnost. Čutil je, da ima vendar s samimi luteranci opraviti, in toliko je vedel, da ne bo pustil, da bi ga zaničevale te tujke in spoznavavke krivega preroka!

Stopila sta v tisto sobo, ki je bila pripravljena za prevzvišenega škofa samega, če je hotel nočevati na Visokem. Ali danes pa so bile ta krasni prostor zasedle te ženske, in postelja, ki je služila dosedaj blagoslovljenemu nasledniku apostolov, je imela danes objeti grešno telo mlade luteranke! Pisarju je hotela zastati kri v srcu. Ozrl se je po stenah, kjer je viselo nekaj v železje zavitih podob freisinških škofov, in videlo se mu je, kakor bi ga ironično opazovali ti stari obrazi izmed starih, okajenih okvirov. Z globokim poklonom je obtičal pri vratih. Mlada njegova spremljevalka pa je veselo vzkliknila: „Tu je naš strah, Suzana! Glej ga sovražnika svetega evangelija! Ta nama ima z oboroženo roko zapirati pot do nebes! Ha, ha!“

Jošt Tolmajnar je dvignil oko. Ondi v visokem stolu je sedela bogato napravljena ženska. Kaj tako krasnega naš pisar do tistega dne še

ni bil ugledal. Okrog rožnatega obraza so se ji usipali na ramo rumeni nemški lasje v toliki obilici, da se je bilo čuditi, da nje glavica ni opešala pod tem lepim bremenom! Obleka se ji je tesno oprijemala telesa, tako da so se povsod kazale bohotne oblike njegove. Grofica Suzana je imela tedaj komaj dvajset let in je cvela v pomladi svoje lepote! Tistikrat pa je bila razjarjena in z belo roko je včasih udarila po mizi pred sabo.

Pisarja niti pogledala ni. „Lepa ječa bo to, Agata!“ je izpregovorila rezko. „In jaz samo tega ne umejem, kako je grof Herbert pripustil, da so me služabniki babilonskega mašnika privedli semkaj! Toda močno se motijo, ako menijo, da nas bodo s takimi silami odtrgali od svetega evangelija!“

„Nikdar ne!“ je pritrdila ona žarovito.

Postavila se je tik pisarja ter dejala: „Nikdar ne! Mi ostanemo spoznavavci svetega evangelija, akotudi se Njega presvetlost v Freisingenu radi tega razpoči!“

„Krivoverci so odnekdaj z veliko trdovratnostjo zagovarjali krive svoje nauke,“ je odgovoril Jošt Tolmajnar tiho ali odločno. In še je dostavil: „Krivoverec se predružači šele tedaj, ko ga satan trga s svojo pestjo!“

„Kdo je krivoverec?“ je vprašala grofica Suzana razburjeno in se dvignila s stola.

Pisar se je globoko priklonil: „Z vso spoštljivostjo, ki mi je naložena v dolžnost, trdim, da je vsakdo krivoverec, ki lazi za tistim menihom, odpadnikom od prave svete vere!“

„Ti lažeš, hlapec umazani!“ je odgovorila grofica razljučeno. „Vi vsi ste krivoverci, ko vendar molite les in kamen, kar je vse mrtvo! Da veš, prase babilonsko!“

Jošt se je zopet priklonil. „Kakor ukazujete, milost vaša, ali vendar ni tako. Da mi je smeti z vami govoriti, kakor mi ni, bi izpregovoril pač drugače!“

„Kako bi govorili potem?“ je vprašala Agata.

„Potem bi vas privezal tam spodaj k orehu na dvorišču in dvema hlapcema bi ukazal, da bi vas tepla do krvi, dokler bi na kolenih ne klicali na pomoč božje naše Porodnice, ki kraljuje nad nami v nebesih! Tako bi delal jaz tedaj!“

„Čemu se prepiramo ž njim?“ je rekla grofica Suzana. „Mi se ne bojimo niti njega, niti njegovih hlapcev! Čula sem, da oznanjuje v tem pogorju častitljivi magister Juri sveti evangelij. Glej, da mi ga privedeš tu sèm, ker nečem ostati brez tolažbe svoje vere!“

„Z vso spoštljivostjo do vas,“ je izpregovoril pisar in se zopet globoko priklonil, „omenjam, da se resnično klati ta predikant po hribih tod okoli. Pa če ga zalezem, bodisi na Visokem ali

v zelenem gozdu, ga izročim svojim hlapcem, da ga vlečejo v Loko. In če se zlepa ne vda, tedaj bo odbila zadnja ura grešnemu njegovemu življenju, kakor gotovo nam je sveta Devica porodila odrešenika svetá!“

„Ali jaz hočem, da pride predikant Juri semkaj!“

In grofici Suzani so se kar iskre utrinjale iz oči.

„Kakor ukazujete, milost vaša, ali jaz ga vržem v železje, ker mi je tako zapovedano. Tudi mi je vitez Hohenburg govoril drugače!“

„Kaj ti je govoril ta Hohenburg?“

„Da imate vsako nedeljo in vsak praznik hoditi k službi božji; da se imate spodobno vesti, in da ne boste v pohujšanje srenji, ki jo itak na vseh straneh zapeljujejo odpadniki!“

„V cerkev k papistom?“ je odgovorila zaničljivo Suzana. „Če me hlapci s silo vlečejo tja, drugače ne, ljubi prijatelj moj!“

„Gospod s Hohenburga je tako zapovedal. In če bo treba hlapcev, jih imamo tudi!“

„Oj, ta kača!“ se je jezila Agata. Grofica je pa vstala in se postavila tik Jošta Tolmajnarja. Pomirila se je in na pisarjev blede obraz je vprla oko. Kakor zabodena riba je zatrepetal Jošt in mraz mu je obvezal vse telo. Ko se je ozrl proti nji, se je srečal ž nje bleščečim pogledom. Bilo mu je, kakor da se razprostira

pred njim neskončna livada, kjer je cvela vijolica pri vijolici. In zdelo se mu je tudi, kakor bi ga objemala vonjava bohotne jutrove dežele. Ubogi Tolmajnar, kako hitro te bo zapustila vsa razsodnost! Takim očem nasproti je nemogoče vsako bojevanje! In to je gotovo opazila tudi grofica Suzana.

„Revež!“ je rekla mehko. „Kolika škoda, da tičiš tako globoko v zmotah in da preganjaš kakor nekdanj Savel spoznavavce prave vere. Poglej, Agata, poglej!“

Pristopila je tudi Agata.

„Poglej,“ je govorila ona dalje, „ta nesrečnej nas mori in davi, ali vendar nosi na čelu znamenje svetega evangelija! Tukaj na čelu je poteza, o kateri nam je pravil gospod Melanhton, da diči čelo tudi našemu zapovedniku v Wittenbergu!“

„Znamenje svetega evangelija!“ je vzkliknila Agata. „Res, tu se mu žari na čelu. Bog si ga je izbral in gotovo bo še mučenik za resnice evangelija božjega!“

„Da! Evo znamenja, ki ga nosijo samo izvoljenci!“

In grofica Suzana je volne svoje prste pisarju položila na čelo in počasi in mehko potegnila po progi, o kateri do tedaj ubogi naš pisar še ničesar ni vedel. Zapuščale so nesrečnej za zadnje moči! V meglo se mu je vse za-

vilo, in pomešali so se temni obrazi na steni z zlatimi lasmi, ki so obkrožali dekletov obraz. Iz te megle pa sta mu svetili dve zvezdi, bleščeči in žareči, goreči dekletovi očesi! Že ga je pograbilo valovje življenja ter ga zasukalo v peneči svoj vrtinec, iz katerega ni rešitve!

„In sedaj pojdite v imenu Jezusovem,“ je izpregovorila grofica sladko, „in nikar ne pozabite, da nosite pečat izvoljencev!“

„Lehko noč, gospod Tolmajnar!“ je dejala tudi Agata. „In ne pozabite, da ste poklicani med mučenike svetega evangelija!“

Jošt Tolmajnar se je z veliko nerodnostjo priklonil in odtaval iz sobe. Zunaj na hodniku je obstal, a za njim je prišla tudi megla, ki ga je že v sobi objemala. Storil si je znamenje svetega križa, toda megla se ni hotela razpršiti, in še vedno je čutil na čelu, kakor bi ga žgalo razbeljeno železo tam, kamor mu je bila položila grofica Suzana bele svoje prste. Lezel je po stopnicah nizdol, ali megla se je vlekla ž njim. V nji se je za trenotek pokazala podoba France iz Dobja, vendar se je takoj zopet pričela izgubljati in končno se je popolnoma raztopila. Namesto nje pa je stopil na površje ostro obrisani obraz nemške grofice, in nje oči so mu pošiljale najslajše pozdrave. Da bi se odtegnil tej zapeljivi izkušnjava, je planil kakor besen iz veže mimo ognjišča, kjer je še vedno zapove-

dovala mati Mina. Na zelenem travniku pa se je vrgel v hladno travo in si ječe tiščal razbeleženo glavo v mehko zemljo.

A ondukaj v dvorcu je tedaj tekala drobna Agata po sobi in od smeha je tleskala z rokami, kliče: „Tepec! Tepec!“

In grofica Suzana je pristavila: „Ta naju bo kratkočasil v tej pustinji! Če bi se ne bojevala za sveti evangelij, takoj bi vse storila, kar zahteva Njega škofovska visokost. Niti en dan bi ne ostala tukaj! Toda za sveti evangelij rada trpim!“

„Ali si videla, Suzana, kako je zvijal gorski obraz, ko si mu s prstom pometala po čelu? Oj, ta tepec! Ta tepec!“

Obe sta se smejali; a Jošt Tolmajnar je še vedno vzdihoval v rosni travi in brez uspeha poizkušal umiriti razdivjane valove trpečega svojega srca.

IV.

„Jošt Tolmajnar, grajski pisar, pišem. Ta tuja ženska mi je zmedla srce, da v velikih bolečinah omahujem. Kličem h Gospodu, da bi se usmilil hlapca svojega. Pa Gospod ne sliši mene in tudi ne vidi mojega srca.

Nje beseda se je prijela duše moje, in noč in dan ne mislim na drugo, le nje podoba mi je v spominu! Nimam tolažbe ni v molitvi, in brez pomoči me pušča našega Odrešenika sveta

Mati. Agata, čemu si prišla v ta kraj! Zavoljo tebe omahuje še celo sveta vera v meni, in že pripravljajo zame prostor v peklu, kjer mi bo trpeti vse večne čase.

Porodnica božja, reši me obupa, reši me, kar je najhuje, reši me odpadništva!“

* * *

V nedeljo pred Malo Gospojnico tistega leta je loški kaplan Vrban Wurtzer prav zgodaj vstal. Bilo mu je maševati pri podružnici sv. Volnika, in ker mu dohodki mestne kaplanije niso donašali toliko, da bi si držal svojega konjiča, se je odpravil peš po slabi poti proti Visokemu. Takrat se je bila oglasila prav zgodnja jesen. Že je rumenelo listje po gozdovih in iz grmov so žvižgali kosi na samotno mimoidočega kaplana Vrbana. Urezal si je bil grčavo palico v gošči in nanjo je opiral težko telo, če je moral preskočiti lužino sredi blatnega pota.

Blizu Zminca, na mestu, kjer je gosto jelševje rastlo na obeh straneh ozkega pota, je srečal gospoda Vrbana človek, ki je tudi sam korakal po stezi proti Loki, tako da je zdajci stal pred Vrbanom, ki je na vse drugo mislil, nego da se bo srečal v tej samoti z Jernejem Knafljem, očetom, predikantom iz Kranja! Le-tá je bil precèj močne postave in se je bil istotako kakor gospod Vrban oborožil z debelo grčavko.

Gledala sta si nekaj časa iz oči v oči, in če bi bili imeli strupeni pogledi moč usmrčenja, bi bila oba v enem in istem trenutku obležala mrtva na mestu!

Potem pa se je prvi oglasil Vrban Wurtzer: „Hej, Bartel, a todi laziš, kakor smrdljivi dehor, če krade jajca! Si li bil pri sinu, slepar ti?“

„Stopi s poti, služabnik hudičev!“ je zavpil predikant. „Mudi se mi!“

„Pojdi v pekel! Obiskal si svojega sina. Ta ti še premalo greha dela po pogorju; zategadelj si moral še ti blizu s svojimi sivimi lasmi!“

„Umekni se, ako ne, ti zapoje moja palica po hrbtu, in zgodilo se ti bo, kakor grešnikom, po našem Odrešeniku iz templja iztiranim! Mrhovina babilonska!“

„Hej, Bartel, ali ti tako hočeš? Si li pozabil, kako sem namahal tvojega sogrešnika Kupljenika, ko sem ga srečal na železniški cesti? Mati Božja, ti mi pa pomagaj!“

Že je zavihtel grčavko, da je zažvižgalo po zraku. In gotovo bi bila zaropotala predikantu na sivo glavo, da ni ta, nevarnost opazivši, spretno skočil v stran, tako da je Vrbanov udarec šinil na zemljo in v blato, ki se je razpršilo na vse strani. Ali ravno tako spretno je zavihtel predikant svojo grčavko in jo z močjo položil kaplanu na koščeno ramo, da je kar od bolesti zaječal!

„Pa boš vendar ležal v blatu, predikant sleparski!“ je zavpil le-tá srdit.

Oba sta sekala nato s palicama drug zoper drugega in odskakovala kakor petelina, boreča se med sabo. Pljuskala sta po luži, da so jima umazane kaplje oškropile črno obleko črez in črez. Na pomirje nista mislila niti trenotek, in z bojem jima je rastel gnev do skrajne meje.

Končno se je pa vendar posrečilo kaplanu, da je svojega nasprotnika, ki je pričel poprej pešati, treščil z močnim udarcem po glavi.

„Ali si jo vendar izkupil, Bartel iz Kranja?“ se je zaveselil gospod Vrban. „Sedaj bova pa malo kosti štela!“

Predikant je brez zavesti obležal na mestu, kaplan Wurtzer pa mu je nekaj časa prav pridno mlatil po hrbtu. Ko je z zadovoljnostjo odšel, se ni predikant več genil; kakor hlod je ležal v blatu. Dolgo potem, ko je bil zmagovavec papist odšel, se je prebudil Knafelj. Vlekel se je k bližnji vodi, molil psalm in tožil milemu Bogu, kako ga sovražniki preganjajo. Umil si je obraz, počasi vstal in odlezel po stezi, pojoč slavo Bogu in svetemu evangeliju, dasi ga je vse telo bolelo in koža jako ščemela.

Tem veselejši je korakal dalje Vrban Wurtzer.

Dobil je marsikak udarec in bolela ga je marsikatera kost, ali na vse je pozabil in srečen svoje zmage je premeril stezo do znožja sv. Vol-

niškega hriba s pravimi pomladanskimi čuvstvi. Na holmu je bila že zbrana množica, ki je čakala njegove maše.

„Ali je gospoda z Visokega že tukaj?“ je vprašal kaplan cerkvenika. In ko mu je le-tá odgovoril, da še ne, je sédel na zid in dejal: „Pa čakajmo!“

Dolgo ni bilo treba čakati. Prikazala se je kmalu družba z Visokega. Grofica Suzana in njena družica sta sedeli na konjih. Spremljal ju je grajski pisar in nekaj oboroženih hlapcev, nosečih na ramah dolge sulice.

Počasi se je pomikala ta četa po bregu navzgor. Grofica se je živo razgovarjala s Tolmajnarjem. Živahno je izpregovorila: „Samo vam na ljubo, gospod pisar, sem prišla v cerkev k papistom!“ „Samo vam na ljubo,“ je pritrjevala Agata in pri tem tako ljubko pogledala po pisarju, da je temu razrahljala srce. Dospeli so do njive, kjer se je pozno proso zibalo v polnem latju.

Povprašala je grofica: „Čigava je ta njiva?“

„Kaplana Wurtzerja,“ je odgovoril pisar.

„Tistega, ki pretepa spoznavavce svetega evangelija!“ je vzkliknila Agata.

„Ravno tistega!“ —

„Izpusti!“ je viknila Agata nato hlapcu, ki ji je vodil konja, ter z divjim skokom planila v proso. Za njo pa je jezdila tudi grofica Suzana,

in konjska kopita so mela proso in v tla teptala slamo in latje.

Kaplan Wurtzer pa je sedel na debeli plošči cerkvenega obzidja in se je smejal, da se mu je treslo telo, in z rokami je tleskal po tolstih stegnih.

„Ha, ha! Le mendrajte! Saj ne gre meni za zrno! To je vse pisarjevo na Visokem, in plačana je že najemščina. Le mendrajte, zverine luteranske!“

Nato se obrne proti cerkveniku: „Pozvoni, Tinče, pozvoni, naj se prične sveto opravilo!“

Odšel je v cerkev, in za njim se je udrla množica in takoj zasedla vse prostore. Pred cerkvenimi vrati je prosil Jošt Tolmajnar nežno svojo gospodo, naj bi se spodobno vedla v hramu božjem, da se ne bo jezil preblagorodni gospod vitez Hohenburg.

„Samo vam na ljubo!“ je žvrgolela Agata.

„Samo vam na ljubo, gospod Tolmajnar!“ je odgovorila Suzana še slaje.

Smejoč sta odšli v cerkev.

Pisar pa se je naslonil ob zid in zrl v dol, kjer so se vlačile jesenske megle. Tudi v srcu mu je vladala jesen, in čutil je življenja težo toliko bolj, ker so ga tedaj že pretresale dvojbe o tem, kje se nahaja verska resnica.

V cerkvici je bil pričel kaplan svojo propoved. Motili sta ga grofica in nje tovarišica

prav zelo. O spodobnem vedenju ni bilo govora. Imeli sta svoj prostor in tam sta počenjali vsakovrstne nespodobnosti. Skoraj glasno sta delali svoje opazke in nista zrli proti oltarju, ampak le bolj po množici. To pa ni posebno motilo gospoda Vrbana. Stopivši na leco, se je priklonil proti oltarju, in potem tudi proti mestu, kjer je sedela grofica Suzana.

Obrnivši se proti množici, je izpregovoril: „Tukaj je sorodnica škofa mojega, tam na onem svetu jo bo pa satan trgal. Tako se bo vse poravnalo!“

Potem je vprašal zbrane poslušavce: „Kako se imate, ste li veliko pridelali letos?“

„Malo, prav malo!“ je odgovarjala množica.

In Juri izpod hriba je še klavrno pristavil: „Meni je poginila tista lisasta krava, ki se je lani, pri zadnji maši, bo bregu pred cerkvijo pasla!“

„Oves nam je pozebel!“ so se oglašali posestniki z Bukovega vrha.

Oni z Gabriške gore pa so pristavili: „Ovce so jalove in toča nam je pobila.“

To je dalo Mici z Delnic povod, da je s tenkim glasom potožila: „Nam je voda mlin vzela, hov! hov!“

„Hov! Res, hov! Slabo se vam godi! Ali pa veste tudi, zakaj?“ je vprašal gospod.

„Ne vemo!“ je odgovorila množica.

„Ne vemo!“ jih je oponašal gospod Vrban. „Ne vemo! Kako je to sedaj nedolžno vse! Jaz vam pa povem resnico! Koliko mi plačate zanjo? Ha, ha!“

„Siromaki smo, gospod oče!“ so izpregovorili nekateri poslušavci.

„Slabo se vam godi!“ je grmel kaplan nato. „Jaz vam pa pravim: godilo se vam bo še slabije! In veste, zakaj?“

„Zakaj?“ je vprašala množica.

„Zakaj? Zato, ker ne poznate več Jezusa Kristusa, Odrešenika svojega, od katerega imate vse: svoje otroke, svojo živino, svoja polja, gozde in vse. Pod svojo streho pa ga ne sprejemate več, in mati Njegova, sveta devica Marija, koliko je v časti pri vas? Toliko ne, kolikor je izkazujete najraztrganejši beračici, ki prihaja s Tolminskega k vam, da vam krade in odjemlje, kar ji pride pod prste. Taki ste vi, vi vsi, bodisi z Loga, bodisi z Bukovega Vrha, s Sorpata, ali pa tudi iz Gabriške gore. Že ga gledam hudiča, kako vas bo sodni dan vse, vse — tudi vas, pregrešne ženske, ki niste na svetu za drugo, nego da bi kaj dobrega požrle, ali pa kakega moškega zapeljale — metal pod svoje stope in blato delal iz vas!“

Beseda ni padla na kamen. Že so se otajala poslušavcem srca in tuintam se je začulo ihtenje.

„Še premalo se vam slabo godi,“ je nadaljeval kaplan: „Kar se vam godi, to še vse nič ni, kakor se je godilo našemu preljubemu Gospodu Jezusu Kristusu. Živina vam bo cepala, in kugo, lakoto, to vse boste priklicali v deželo! Ker vi ste zverine samega satana in prej ne boste mirovali, da boste božjega Očeta na tronu tako razkačili, da pošlje vse svoje vojske na vas! In takrat bo težko živeti med vami: mati bo umirala sredi svojih otrok, in smrt bo pokosila očeta v najboljših letih. In otroci, kar jih imate najrajši, bodo umrli najprej!“

Tu se je ihtenje izpremenilo v glasno jokanje.

„Le tulite,“ je vpil Wurtzer, „in pokoro delajte! Dokler ste pa taki, ne bo bolje!“

„Kaj naj storimo?“ so vprašali nekateri poslušavci iz množice.

„Tudi to vam hočem povedati. Spoštujte Boga Očeta, Sina in sv. Duha! Spoštujte Mater božjo, vse svetnike in angele, zato so ti v nebesih! Pa to še ni vse: spoštujte tudi božje mašnike, ki so služabniki pravega Boga! Najprvo je pa: ne plazite se za tistimi luteranskimi predikanti, ki vam kradejo dušo iz živega telesa!“

„Saj se ne bomo,“ je ihtela Mica z Delnic.

„Bojte se posebno tistega predikanta Jurija! Ta je, ki vam živino mori po hlevih; ta je, ki vam s točo pokončuje žito po njivah, in ta je,

ki vam prinaša bolezen v hišo! Molite, da vas Bog reši tega grešnika, in spoštujte mašnike božje, ki vas prav učé in vam želé le dobro!“

„Ti lažeš!“ je zazvenel v tistem trenutku mogočen glas po malem hramu božjem. Odrinil je množico v stran mož in se postavil pred kaplana, ki ni znal, kaj bi počel v prvem hipu. Bil je mladi predikant Juri z bledim svojim licem. Z desnico je dvignil sveto knjigo ter jo pokazal zbrani množici. „Ti lažeš!“ je kričal. „In glej, da izgineš iz svetišča Gospodovega!“

Ali gospod Vrban se ni dal preplašiti. „Glejte ga, ta je, ki vam prinaša kugo in lakoto v dolino, in sedaj je prišel še v našo sveto cerkev in več hoče biti, kakor je mašnik katoliški. Ali naj tukaj ostane? Ali je pobegniti meni, ki sem jih izmed vas toliko krstil in jih sprejel v cerkev božjo?“

Takoj je bila družba v plamenu.

„Iz cerkve ž njim! Izpred božjega obličja s tem nestvorom! Ubijmo ga!“

Predikant se ni genil s svojega mesta ter je izpregovoril odločno: „Vi ste slepi! Prišel sem vam resnico oznanjat, a vi me hočete kamenjati, kakor so kamenjali prvega mučenika, sv. Štefana!“

„Kaj boš ti nam govoril?“ se je oglasil Luka iz Podgozda, in koščeno roko mu je položil na ramo. Kolikor mi hočemo imeti resnice, je dobimo pri gospodu Vrbanu. Ali ni res tako možje?“

„Res je, res je!“

Posebno ženstvo je prav živahno kričalo. Predikant se ni zbal te razburjenosti. Bil je še tako predrzen, da je stopil proti oltarju, prav kakor bi hotel ž njega vreči svete posode.

„Boga samega hoče napasti!“ je kričal kaplan Vrban. „Pomagajte!“

In kakor besen je planil s svoje lece. Ni mu bilo treba hiteti. Že je razljučena množica obsula predikanta in siloma ga vlekla iz svetišča.

„Predvčerajšnjim si nočil pri meni,“ je vpil pogorski kmet, „a drugo jutro mi je izvrgla krava mrtvo tele! To si mi ti naredil, ti!“

To rekši, je usekal predikanta s pestjo po obrazu, da je bil takoj ves krvav.

„In pri nas je bil tudi,“ je kričala suha ženica: „Moja Špelica je bila prav hudo bolna in drugo jutro, komaj je ta črnuh odšel, je précej umrla. Drugače bi pa bila ozdravela. Le ga, možje božji!“

Zopet se je dvignilo nekaj pesti, ki so vse padale po predikantu.

„Okrog moje hiše je tudi lazil,“ se je oglašil Luka iz Podgozda. „In še tisto noč mi je sapa podrla staro hruško na streho, da mi je vse polomila. Udarimo ga, da ga potem vrag več ne prinese v naše kraje!“

Tako so ga pretepaje iztirali iz svetišča. Grofica Suzana s svojim spremstvom se je od-

meknila takoj, ko je nastal prvi vrišč. Dasi je bil spoznavavec svetega evangelija v veliki nevarnosti, je vendar hitro sedla na konja in krenila po hribu nizdol.

Pozabila je še celo na oborožene svoje hlapce, tako se ji je mudilo.

V tem so bili predikanta pritirali pred staro lipo, ki je razprostirala vejevje skoraj nad cerkvenim vhodom. Vpili so in kričali nanj, in najsirovejši so ga neprestano topli. Juri Knafelj pa je bil pravi predikant, in ni čudo, da se je zaradi tega krutega ravnanja razjarila njegova duša. Pričetkom je molil in klical Gospoda. Zanašal se je na visoke deželne stanove in menil, da se mu ničesar zgoditi ne more. Zategadelj je pričel psovati napadovavce svoje.

„Prekleti bodite,“ je zavpil, „vi in vse, kar je vaše! Plazite se za babilonsko svinjo, služabnike svetega evangelija pa pobijate. Prekleti bodite!“

„Že spet preklinja,“ je zavpila Míca z Delnic. „Jojmene! Pri nas ima svinja mlade, da bi jih le ne uklel!“

„Kaj ste vi?“ je kričal predikant. „Hlapci ste črnega hudiča, in ta vas bo spravil v peklenško svoje brezdno! Mi, oznanjevalci evangelija, bomo pa povišani do angelov in arhangelov! Aleluja!“

S tem ni utolažil svojih nasprotnikov.

„Kaj me bijete, če vam oznanjujem resnico? Zvedelo se bo pri deželnih stanovih in poslali bodo svoje konjike k vam, da bo jok in škripanje z zobmi. Toda Gospod vas udari z mogočno Svojo roko in pogine vam živina v hlevih, posuši se vam žito na polju, in vaši otroci do tretjega kolena bodo težko nosili prekletstvo tega dne. Mi bomo pa poveljani, ker tako piše Gospod v sveti svoji knjigi. Aleluja!“

„Kaj se boš trgal tu, prekleti nejeverec! Teleta si mi že uklel in snedel. Sedaj mi hočeš pa še kravo in otroke!“

Tako se je zajezil Luka iz Podgozda. In pograbil je po helebardi ter jo iztrgal bližnjemu grajskemu hlapcu. Ž njo pa je smrtnonosno udaril z vso močjo magistru Juriju po glavi, da se je ta hipoma zgrudil na zemljo.

Nato se je množica, nenavajena takšnih prizorov, hitro razšla, in predikant je ležal zapuščen pod staro lipo, katere vejevje je pregibal oster jug, ki je jemal s sabo rumeno listje in ga odnašal proti severu. Včasih je solnce pretrgalo goste oblake in obsinilo krvavo čelo odpadniku, ki je umiral pred starodavnim drevsom. Muhe in drugi mrčes so mu posedale po ranah, iz katerih je kipelo mlado življenje smrti v naročje.

Končno se je prebudil in se z motnim očesom ozrl po okolici. „Žejen sem!“ je zastokal.

„Tu je voda, gospod Juri!“

„Ti si, Franca? Gospod mi je dejal, lezi in smrti izroči svoje telo za vero, ki sem te je učil. Prekleta bodi roka, katera me je smrtonosno zadela!“

Edino deklè je bilo ostalo pri njem. Od studenca je prinesla vode in dala mu piti, da si je ohladil pekoča usta. Ovila mu je glavo z mokro prtenino, in nje solze so se spojile z njegovo krvjo.

„Umiram!“ je vzdihnil. „In za sveti evangelij še ničesar storil nisem. Moj Bog, kako si me zapustil! Ali jo slišiš, kako buči, trobento sodnega dne, da se kar hribi majo?“

„Jug buči po dolini in gozde maje!“

„Jug, Franca, to ni jug, to je glas božji. In že se, poglej, primika hrib k hribu, ali mene ne starejo v svoji sredi. A jo vidiš ondi, kako posega božja roka proti meni?“

„Solčni žarki so, gospod Juri, ki padajo iz oblakov na Bukov vrh!“

„Solčni žarki, Franca? Si li slepa? To je bleščeča roka Očeta božjega, in odnesla me bo po jasnem zraku v raj svetega evangelija. Gospod nas poveliča, a sovražnike Svoje potepta v prah, da bodo uničeni popolnoma!“

Razbistrilo se mu je nekoliko oko. „Franca, umiram! In mlad sem še in umreti mi ni lahko!“

Te besede je govoril zamolklo. Potem pa je pritiskal biblijo na usta, tako da se je sveta knjiga pordečila od krvi, ki jo je moral prelitati zanjo.

„Biblia sacra! Preklet bodi rod, ki te neče sprejeti! Že korakajo vojske nebeške, in njim na čelu je sveti angel Mihael, in meč se mu sveti v rokah. In v sredo svojo me kličejo in jaz jim hitim nasproti. Aleluja!“

Vzpel se je kvišku, pritisnil roko na razbito črepinjo ter vzdihnil: „Žejen sem! Zemlja poka pred mano in iz nje švigajo plameni. Jaz pa umiram v imenu Gospodovem! Aleluja!“

Nagnil je glavo k zemlji in umrl!

V.

Zima je gospodarila v deželi. Z belim svojim prtom je objemala hrib in dol. V trdo železje je zakovala bistre potoke in z rezkim mrazom je pregnala ptice pevke.

V tistih mrzlih dneh je vitez Hohenburg nekega jutra prav zgodaj prijezdil v Poljane. Hlapci njegovi so bili po pogorju nalovili nekaj odpadnikov, in te je hotel prevzeti in odpeljati na loški grad. Poprej pa je nameraval drugi srenji v strašilo sam svojo sodbo izreči in jo takoj tudi brez vsake apelacije izvršiti. Grajski hlapci so bili na cesti pred mostičkom, ki se

je nahajal sredi vasi prav tam, kjer se še danes nahaja, odkidali sneg ter tako pripravili obširen prostor, kamor so bili segnali tolpo ubogih grešnikov. Od tega prostora so bili odkidali široko gaz do potoka, ki ga je pokrivala tenka ledena skorja.

Tukaj nahajamo tisto jutro stare svoje znance.

Najprej je tičal v tolpi naš nesrečni Jerom Stopistran. A bil je v silno slabem položaju. Mraz in glad sta mu bila ugonobila vse moči. Raztrgal si je bil obleko, in prsti so mu bili preglodali obuvalo. Moralo ga je hudo zebsti, ker je neprestano odskakoval od zemlje, kakor bi stal na razbeljenem železu. Zaklada svojega, koša, ni imel več, najbrž so mu ga bili odvzeli biriči, ko jim je Jerom prišel v pest. Tudi mati Medudka in mlajša nje tovarišica sta se nahajali med jetniki. Starka ni kazala nikake bojazni. Včasih je izpregovorila poluglasno: „Saj so Kristusa tudi sodili!“ Tem glasnejša pa je bila nje tovarišica; ta je neprestano solze točila in vpila: „Sežgali nas vendar ne bodo!“ Istotako vidimo v družbi berača Luko. Ta se ni mogel načuditi, kako je prišel semkaj. „To je pa res čudno,“ je kričal, „da mene, lavretanskega romarja, vrivajo med take razbojnike in tatove! Pritožim se do papeža v Rimu, gotovo pa do loškega škofa!“

„Videl boš, da se nismo zmotili,“ mu je odgovoril porogljivo eden izmed stražnikov. „Če se ne motim, si sedaj na najboljšem potu, po katerem se pride do vešal ali do kolesa!“

Med jetniki je bila končno tudi Franca z Dobja. Mirna je stala sredi teh potepuhov in niti skrivala se ni, ko je med navzočniki ugle dala starega svojega očeta, ki je bil v strahu za otroka svojega prihitel v Poljane. Samo ob sebi se umeje, da je bila vas tisto jutro polna radovednežev. Odrastlo in mlado, vse je pritiskalo na mesto, kjer je imel vitez Hohenburg izreči svojo sodbo.

Niso dolgo čakali nanj. Komaj se je bilo solnce prikazalo na jasnem jutrnjem obnebu, že je bil loški oskrbnik v Poljanah. Ž njim so prijezdile tudi ženske z Visokega in grajski pisar. Prve so prišle bolj iz radovednosti, ker je tedaj ženski spol rad gledal, če se je mučilo kako človeško bitje, ustvarjeno za veselje in prostost. Hohenburg se je prijel brez odloga tožnega svojega dela.

„Privedite mi najprej tistega suhega dolgina!“ je ukazal hlapcem. „Vidi se mi, da ima več greha, kakor ga kaže na obrazu!“

Biriči so pritirali pred njega Jeroma Stopi-strana.

„Kaj počenjaš ti todi?“ ga je vprašal oskrbnik osorno, „in pod čigavo graščino spadaš?“

„Kaj počenjam, milost vaša?“ je odgovoril Stopistran lehkodušno. „Malo kradem, malo molim, kakor nanaša vreme, milost vaša!“

„Kaj pa veruješ?“

„Vse, kar ukazuje milost vaša!“

„To je pretkan slepar,“ je izpregovoril oskrbnik proti pisarju. „In sedaj ne vem, ali mu jih dam nabrisati po podplatih, ali naj ga postavim v vodo!“

„Kar bo, bo dobro,“ se je smejal Jerom.

„Potlej se bom vsaj malo pogrel. Sicer bom živel toliko časa, dokler bo hotela smrt ali pa gosposka!“

„Odvedite ga v stran,“ se je zajezil oskrbnik, „in naštejte mu dvanajst gorkih! Potem pa v Loko ž njim! Ne bo mu škodilo, če ga malo položimo na iztezalnico!“

Takoj sta dva biriča pograbila Jeroma, ki je lehkodušno kričal: „Vse je dobro, kar se dobi zastonj! Če je pa kaj gorkega, to mi je v mrzli zimi še najljubše!“

Odpeljali so ga v vežo sosednje hiše, položili ga na stol ter mu odšteli gorke plačilo.

Hohenburg je opazil tedaj Franco z Dobja.

„Kje ste ulovili to?“

„Pri svetem Volniku,“ je odgovoril hlapec; „zmivala je ubitega luterana. Pripovedovali so nam, da sta se hotela vzeti. Zategadelj smo jo

uklenili in pripeljali, da jo milost vaša po pravici kaznuje!“

„Usmilite se je!“ je zaječal stari Dobničan. „Z materjo sva stara in edino to imava!“

„Kako lepe lase ima!“ je izpregovorila Agata.

In grofica Suzana je pristavila: „Nikar je ne tepite!“

Tudi vitezu Hohenburgu se je omečilo srce, ko je gledal milobni in blede obraz dekletov.

„Jeli poprej rada molila?“ je vprašal očeta.

„Črez vse mere rada,“ je odgovoril le-tá, „in spomladi sta se z materjo obljubili k lavretanski kapelici.“

„Odrežite ji lase!“ je razsodil vitez. „In potem ji bodi za sedaj odpuščeno!“

Razrešili so ji kiti in ji z ostrim nožem odrezali bujni lišp mlade glave.

„V treh tednih se ima spokoriti in pristopiti k svetemu obhajilu. Saj se boš vendar popboljšala?“ je vprašal vitez.

Gledala je nekaj časa po sneženi okolici in potem odgovorila: „Ne vem.“

„Česa ne veš! Jaz pa vem, da se boš popboljšala, že staremu svojemu očetu na ljubo!“ Tako je tarnal starec in hitro jo je odpeljal z nevarnega mesta, da bi še dalje ne izpregovorila kake neprevidnosti. Prišla sta mimo pisarja.

„Gospod Tolmajnar,“ se je opravičeval Dobničan, „ne zamerite mi! Zdaj, sevé, iz vse ženitve ne bo nič! Ne zamerite tega moji hiši! Otroci so šiba božja človeku, če jih ima!“

Pričel je naglas moliti in tako je odgnal svojo hčer po poti proti Dobju.

Grajski oskrbnik si dá nato predse privedi mater Medudko.

„Čemu si vklenjena?“ jo vpraša osorno.

„Ker pričujem za Kristusa!“ je odgovorila starka.

„Videli so jo v družbi s predikantom,“ se je oglasil birič. „Ta je tista, ki uči, da plešimo kadar molimo v cerkvi.“

„Vi ste sami grešniki,“ se je razžarila Maruša, „in Boga in Kristusa ne poznate! Pilatje ste in sodbo izrekate o pravičnikih. Sodni dan boste pa nam stregli, in mi bomo od Gospoda Jezusa poklicani na desno njegovo stran!“

„Ta ženska ima prevročo kri,“ se je zasmel vitez, „postavite jo v vodo, da se ohladi!“

„Za svojega Zveličarja bom trpela! O dobri moj Jezus! Tvoja mučenica bom in zaradi Tvojega imena me preganjajo!“

Ko so jo hoteli prijeti, je odhitela sama proti vodi in zagazila do kolen v hladno valovje ter ni čutila ni mraza ni bolečine, dasi ji je tanki led rezal v meso in se je potok rdečil od nje krvi.

V tem so bili Jeroma Stopistrana zopet privedli k družbi.

Ugledavši tovarišico sredi potoka, se je zasmel glasno ter ji zaklical: „Maruška, pri tebi je danes nekako slabo zakurjeno, meni so pa pogreli pečico, da vse gori po nji!“

Zbrana množica se je zagrohotala, in berač Luka je izpregovoril:

„To ti je hudič!“

Vitez Hohenburg pa ni sodil tako. Ves razkačen je ukazal hlapcem, naj tudi Stopistrana tirajo v vodo.

„Takšno kosilo imam rad,“ je dejal ta zadovoljno, stoječ sredi Ločilnice. „Prej mi je bilo vroče, sedaj se pa hladim! Tako je prav za poštenega in krščanskega človeka!“

„Kaj je s tabo,“ se je obrnil nato oskrbnik k Luki, beraču, „kaj očitajo tebi?“

„Hvala za vprašanje, gospod visoki!“ je odgovoril le-tá ponižno „in sam sveti Ahacij in Marija lavretanska in vsi svetniki, karkoli jih je v nebesih, naj vas blagoslové za to vprašanje!“

„Kradel je, milost vaša,“ je izpregovoril eden izmed biričev, „in lahko se mu dokaže, da je v družbi z onim v vodi kradel ovce iz ovčnjakov po pogorju!“

„Da bi ti jezik segnil, duša peklenska!“ se je zatogotil Luka. „Orožje nosiš, pa je nisi videl vojske. Jaz pa sem bil na Laškem, ko smo lo-

vili francoskega kralja. To ti povem, da boš vedel, s kom imaš opraviti. Da bi kradel po pogorju, saj vendar živim ob milodarjih in božjih potih! Pravičnik je na svetu, da se preganja, milost vaša! In če so le vsi podložniki loške graščine tako čistega duha, kakor sem jaz, potem prevzvišeni naš gospod in škof lahko spi in v sladkih sanjah!“

„Ha!“ se je vmešal tu Stopistran od vode sem. „Ha, kako vendar laže ta lavretanski romar! Ali se ne spominjaš več, kako je bilo pri Kovščaku na Bukovem vrhu? Zlezal si v hlev in pograbil si po pikašci, in za volno si jo tiščal toliko časa da je nisem zaklal in umoril. Kako, da si to pozabil, saj še ni dolgo tega? Skupaj jedla, skupaj na vešalih visela!“

„Oj, ti Judež, ti Iškarriot, ti sin hudičev! Jaz te ne poznam, ker te do danes nikoli videl nisem! Da bi se ti odreklo večno zveličanje! Le čakaj, Stopistran Jerom, tega ti ne odpustim in še takrat ne, ko bova skupaj stala pred sodbo božjo! Spravljaš me v nesrečo in sebe v pogubljenje. In vendar veš, kako sem pošten, pravičen in bogaboječ!“

„Kako naj to vem,“ mu je odgovoril Stopistran, „če te ne poznam, če te nikoli videl nisem? Vraga, ta krop je pa vroč!“

Čutil je dolgin, kako mu je premirala noga, in vzdignil jo je iz vode, da je bil videti kakor

čaplja, sredi mlakuže na eni nogi stoječa. Takoj ga je pričel vojak s helebardo tolči po mečih.

„Tukaj je pa dosti in hitre postrežbe!“ se je zasmel Jerom ter zopet vteknil nogo v ledeno vodo. „Ti se mi smeješ, Kržišnik! Pa ni bilo zmerom tako. Tisti večer, saj veš, kdaj je bilo, sem se smejal pa jaz v tvoji kašči in iz zaboja sem ti pšenico kradel. In iz pšenice smo izgrebli pehar svetlih srebrnjakov ter prav od srca smo se smejali! Takrat si bil ti v vodi, danes sem jaz. Prav škoda, da so mi ti biriči nekaj tistih srebrnjakov zopet vzeli; pri njih se zglasi, morda jih dobiš nazaj!“

„Ti si kradel pri meni?“ je vpil Kržišnik. „Moj denar, moj denar! Povrnite mi ga, drugače sem revež, sem berač!“

„Grajski hlapci ga imajo!“ se je rogal Jerom.

„Kaj lažeš?“ so vpili hlapci. „Pri tebi nismo dobili ni beliča!“

„No, pa lažem,“ je odgovoril Jerom. „Ali tiste srebrnjake vam puščam na duši, nepoštenjaki vi! In tista dva beneška cekina, ki sem ju lansko leto dobil od zatiškega opata, ko sem mu življenje rešil, tista dva beneška cekina tudi imejte!“

„Milost vaša,“ so govorili hlapci, „niti besede ne izpregovori resnice!“

„Preiskalo se bo,“ je dejal Hohenburg, „in potem se zve resnica. Če ta potepuh v vodi le

količkaj odpre usta, ga udari s helebardo, da se mu usujejo vsi zobje iz čeljusti! Sedaj pa tudi tega — tu je pokazal na berača — malo postavite na hlad! Vidi se mi, da je vreden najostrejše kazni!“

„Ali sem prav slišal?“ se je začudil Luka.
„Ali sem prav slišal, visoki gospod? Jaz naj grem v vodo?“

„Ne bo ti škodilo!“ je odgovoril oskrbnik.

„Torej tudi mene pošiljate v vodo?“ je kričal berač. „Ta je lepa! In rimski papež nima vernejšega služabnika od mene, in v vsej dolini ga ni pobožnejšega človeka od mene! In v vodo naj grem med luterane in tatove? Pa gremo, če se dandanes deli taka pravica na loškem gradu!“

Odpravil se je po gazi proti vodi. Tik brega je še postal in se znova obrnil k oskrbniku:
„Milost vaša, ali je to zadnja beseda?“

„Zadnja moja!“

„Ali se ne da nič izprositi?“

„Nič!“

„No dobro,“ je tulil berač. „In če se prehladim, da ne bom več mogel stopiti na noge, kdo me bo redil potlej? To rečem vam, in vi, zbrani ljudje, poslušajte me, če se prehladim, če si nakopljem bolezen, bom obhodil vse pravice, kar jih je na svetu, in prvi moj pot bo h gospodu vicedomu v Ljubljano, da mu poto-

žim, kako nas loška graščina zatira, dasi smo dobri in katoliški kristijani!“

„V vodo ž njim!“ je ukazal Hohenburg. „Predolgo ga že poslušamo!“

„Le v vodo!“ je vpil berač. „Saj grem, saj rad grem, če vidim, kaki ljudje smejo ostati na suhem! Oj, ti prekleta pravica ti! Koliko sem premolil v svojem življenju in koliko svetih podob sem obiskal! Na stara leta pa me pošiljajo v ledeno vodo! In vi, gospod loški oskrbnik, vi, ki ste služabnik katoliškega škofa, vi ste tukaj v družbi luteranskih žensk, in častite jih kakor niste nikdar Marije, božje Device! Nas, prave kristijane, pošiljate pa v vodo, ali je to spodobno? Če bi to vedel škof, gotovo vam vzame službo, in po vsej pravici. Sedaj pa rad grem v vodo!“

To izpregovorivši, je prav previdno zlezel v vodo.

Množica, ki je to opazovala, se je pri tem kratkočasila prav dobro, kar za tiste sirove čase ni bilo čuda. Morda bi tudi dandanes ne bilo mnogo drugače! Ženski z Visokega sta se pa vendar naveličali gledanja; posedli sta na konja in odjahali iz vasi. Vitez Hohenburg jima je zadovoljno izpregovoril pri odhodu: „Vidite, svetla grofica, kako mi peremo črno luteranstvo! Mnogokrat prav dobro koristi takšno pranje! Če bi drugod enako postopali, bi kmalu

izginili tisti suhi predikantje, in ljudstvo bi se spametovalo!“

Agata je s svojim konjem obstala tik grajskega pisarja, se sklonila k njemu ter mu rekla: „Danes imate veselje, gospod pisar! Če jih gledam te reveže v potoku, sem skoraj sama prepričana, da je vaša vera močnejša in boljša. Vsaj za te ljudi tukaj!“

To rekši, je oddirjala za grofico Suzano. Pisar pa je zrl z motnimi pogledi za njo in ob tistem trenutku bi se bil odpovedal vsaki veri, da je to zahtevala ženska, ki je ravno govorila ž njim.

Ves ta čas je Maruša Medudka mirno stala na svojem mestu sredi vode. Končno pa je vendar omagala tako, da so jo pričele zapuščati moči in da so še bolj opešale slabotne nje duševne sile. Razprostrla je roke proti nebu in vpila: „Kristus se mi približuje, kralj David pa pleše pred njim! Hosana na višavah!“

Niso je več nosile noge in omahnila je in opotekla se s svojim telesom ter telebnila v potok, da je voda zapljusknila na vse strani.

„Dosti bodi! Poberite jih iz vode! Naj se v kaki koči nekoliko ogrejejo, potem jih spravite v Loko v varen zapor!“

Tako je ukazal vitez Hohenburg. Obrnivši se k zbrani množici, pa je izpregovoril: „Mi sodimo ostro, ali pravično! Varujte se krivih naukov, da se vam ne zgodi prav tako!“

Zlezel je v sedlo in poklical pisarja na svojo stran.

„Ti si mi odgovoren, Tolmajnar, da se mi pripelje vsa tolpa v Loko!“

Ostro ga je pogledal in še dejal: „Nekako bled si v obraz! Ženitev se ti je izkazila! Čemu pa tudi laziš za luterankami? Pripoveduje se mi, da si nekako mlačen in da zanemarjaš službo božjo. Pazi, da ne boš ljudstvu v slab zgled; ker to ti povem, če pri tebi opazim kaj, kar bi dišalo po reformatorjih, te izpokorim in če je treba z razbeljenim železom. Hvaljen bodi Jezus Kristus!“

Ukazal je dvema hlapcema, da sta ga spremlila.

Jošt Tolmajnar pa je ostal na mestu in v mislih pogreznjen je pozabil na svojo okolico. Biriči so v tem iz potoka vlačili onemogle grešnike in prav grdo kleli. Množica je tiho opazovala čudni ta prizor. Kaznjenci so tudi vsi molčali in le Jeromova mlajša tovarišica je neprestano vzdihovala: „Da bi me le na grmado ne deli!“

Tako je v tistih časih sodil loške graščine oskrbnik, in sicer sodil, kakor se je izrazil sam, ostro in pravično!

VI.

[Zapisujem Jošt Tolmajnar še tole: Letos sta prišli semkaj na Visoko dve ženski. Prvo so imenovali Suzano; porodila se je iz starega, imenitnega pokolenja. Druga pa je bila rodu nižje vrste in je prvi morala streči, kakor streže dekla svoji gospodinji. Imenovali smo jo Agato in mojim očem se je nadvse prikupila. Čudna so pota našega Gospoda, ki je dodelil, da se je srce moje odprlo luteranki in da se je duša moja razvnela zanjo, ki je bila odpadla od svete vere. Za vse pa bodi hvala našemu Gospodu in Bogu!

Zgodilo se je takole:

Nekega dne je opazila previsokorodna grofica Suzana ostí, s katerimi v tej pokrajini navadno preprostejše ljudstvo zabada ribe, če lažijo za pašo po čisti strugi. Odgovoril sem spodobno in ponižno, da mislim in da sem prepričan, da bi visokorojeni gospe gotovo ne ugajalo to delo. Predrznil sem se še celo in sem razložil, da bi se mehko srce preblagorodne gospe (takoj spočetka smo imeli vero, da ni omožena; zvedeli pa smo, da jo je gospod Bog zvezal s krasnim, pobožnim gospodom možem) težko privadilo, če bi morala gledati zabodeno in trepetajočo žival. S prav veliko nespodobnostjo je tu služabnica Agata izpregovo-

rila in trdila, da bi, če bi le mogla, moje srce zabodla na dolgo sulico. „Prav nič bi se mi ne smililo!“ je govorila z velikim smehom. „In naj bi še tako trepetalo!“ Jaz, Jošt Tolmajnar, sem se hotel po vsej pravici razkačiti nad to žensko. Opazil pa sem, da se je premilostiva in preblagorodna gospa (gospod Jezus odpusti ji nje luteranstvo!) blagovolila smejeti, in smejal sem se tudi jaz. Tedaj sem prvič omenjeni služabnici pogledal v lepo oko, in v greh si štejem, da mi je takoj v tistem hipu bilo prav močno všeč nje oko, ki je polno pregrešnosti in zapeljivosti.

Ko je visokočastiti gospod (scilicet vitez s Hohenburga) slišal, česa želi gospa in grofica, je izpregovoril s trdim glasom. Dober, ali oster gospod je in meni je trd gospodar. Božja zapoved pa mi je, da ga častim in ga vpletam v svojo molitev. Za vse, dobro in hudo, bodi hvala gospodu našemu Jezusu Kristusu! Kdo je več trpel na svetu od Njega?

Takó-le je izpregovoril: „Stóri, kar ti ukaže presvetla gospa!“ Vzel sem hlapca, ki je imel za takšen posel spretno roko. Marsikakega tolstega sulca in neštevilno vitkih lipanov mi je bila že zabodla njegova roka! Dobro so ga poznali v kuhinji gospoda viteza Hohenburga in z veseljem ga sprejemali, kadar je prišel na loško graščino. Nikdar ni došel prazen, in zadelj ga je še celo visokočastiti gospod oskr-

bnik prav čislal kakor zvestega in pridnega hlapca.

Tudi tisti dan se je izkazoval z veliko umetnostjo in marsikatera riba je zatrepetala pod njegovim železom.

Ravno pri taisti priliki je bilo. Preblagorodna gospoda se je izprehajala po zeleni senožeti. Skozi vrbovje smo prežali, če bi ne ugle dali ribe kje v strugi. Jaz, Jošt Tolmajnar, sem ostal spoštljivo nekaj korakov za njimi. Duši moji se je takrat razodela vsa lepota omenjenega dekleta. Krasnejša se mi je dozdevala od previsokorodne gospe Suzane. Govoril sem torej sam sebi, kaka sreča bi bila, izbrati si tako družico za vse življenje in živeti ž njo v zakonski ljubezni kakor tudi v zakonski zvestobi. K temu nam pomagaj Bog!

Videla je morda mojo tesnobo. Prišla je k meni, me ogovorila in s svojimi pogledi je napadala ubogo mojo dušo. Ali sem se mogel ubraniti takim naskokom? Kaj je luteranstvo? Kdo ve, ali moli svojega Gospoda in Boga v pravem duhu, s pravo pobožno voljo? Toliko vem, da bom odslej molil svojega Boga med bridkimi bolečinami, med grenkim trpljenjem!

„Gospod pisar,“ me je vprašala, „gospod Jošt Tolmajnar, kako ste zašli semkaj, v to puščavo? Ali od vas ne vodijo pota v Nemčijo, kjer se ljudem, kakor ste vi, gospod Jošt

Tolmajnar, prav dobro godi? Ali hočete tukaj umreti?“

Globoko se mi je povesila glava in žalost in toga sta gospodovali nad mano.

„Gospod Jošt,“ je klicala Agata, „vidite tu na senožeti pozno, jesensko cvetko! Kako je prišla sèm? Zima jo gotovo pokonča. Taki ste vi, zima tega kraja vas gotovo pokonča! Náte in ohranite jo meni v spomin!“

Sklonila se je, utrgala pozni cvet in s svojo belo roko mi ga je ponudila.

Ravno v tistem trenutku je zabodel hlapec veliko ribo in z močjo jo jo vrgel iz hladnega bivališča na suho, kjer ji ni bilo rešitve. Ali naj jaz, Jošt Tolmajnar, naglašam še posebej, kako zelo se mi je tista uboga riba, ko se je vila v smrti, smilila in smilila?

— — — Grof Herbert je prišel po preljubo svojo gospo Suzano. Presvetli gospod in škof ji je vse odpustil, in zopet jo je poklical na bleščeči svoj dvor. Odpovedala se je zmotam in istotako je nje služabnica preklicala vse, kar je kdaj verovala proti sveti naši katoliški cerkvi. Jaz, Jošt Tolmajnar, sem se očistil na to vseh hudobnih naklepov, ki sem jih koval v namenu, da bi si pridobil za ženico nemškega dekleta z rumenimi lasmi in z ustnicami, ki so bolj rdeče od črešnjevlega sadu, kadar dozori po Bukovega vrha zelenih strminah. Tako je preljubi naš

gospod Jezus Kristus nam dodelil milost, da se je vse lepo poravnalo, da so se izpokorili grešniki in grešnice in da smo vsi ostali zvesti otroci prave svoje vere. O presladki Jezus, dodeli nam o smrtni uri, da bomo tako spravljene s Tabo, kakor smo danes pri tej veseli priliki!

— — — Prosil sem visokočastitega gospoda, gospoda viteza s Hohenburga, da me blagovoli izpustiti iz službe na Visokem. Te prošnje mi ni odrekel, ali vendar je kazal ostro svoje začudenje. „Preobjedel si se kruha!“ mi je opomnil, grajajoč. „Kam hočeš?“ Ponižno sem odgovoril, ker ni dobro in ne koristno, dražiti visokih oseb, ki nam zapovedujejo. „Prebiral sem marsikatero knjigo, milost vaša,“ tako sem izpregovoril, „in znano mi je obilo starih listin! In sedaj mi je pretesno v tej ozki dolini, in rad bi napotil svoje korake v svet, da bi še kaj več videl in še kaj več izkusil.“ Temno je gledal gospod s Hohenburga na služabnika svojega Jošta Tolmajnarja. „Med svet te žene duša,“ me je pokaral; „pazi, da ni to izkušnja samega peklenškega satana! Česa pogrešaš tu?“ — „Ničesar,“ sem odgovoril še ponižneje, „ali za vedno tukaj ne morem ostati!“ — „Kam se hočeš obrniti?“ je blagovolil vprašati. „V Germanijo,“ sem si upal odgovoriti odločno. Dolgo časa ni izpregovoril milostivi gospod, in pogled njegovega očesa je počival na meni ter mi s

strahom obsenčil trepetajočo dušo. „V Germanijo!“ je še izpregovoril. „Naj ti je odprta steza do tja! Glej, da si tam ne pridobiš večnega pogubljenja!“

„Jaz, Jošt Tolmajnar, upam pa v imenu svojega Boga, da mi v Germaniji zacvete zveličanje tako na zemlji kakor v nebesih. Praviio, da tam sije solnce mileje in da zori po holmih rumeno grozdje. Ko bom gledal v sreči te kraje, bom dajal slavo Bogu Očetu, Sinu in Sv. Duhu. Zapisal sem vse to, da se ne pozabi in da poznejši rodovi zvedo, da sem bil Jošt Tolmajnar deležen velike sreče, ko sem vse to pisal in zapisal. Počeščenje bodi Njemu, ki nas je ustvaril in ki smo mu samo prag v znožju svetih Njegovih nebes. Amen.“

* * *

Drugo jutro potem — oskrbnik Hohenburg je bil odjezdil že prejšnji dan — se je odpravljala z Visokega grofica Suzana. Ko so že prišli skoraj do mosta, je obrnil grof Herbert konja in izpregovoril: „Zadnjikrat, preljuba Suzana, se ozri po kraju, kjer si živela v svojem pregnanstvu!“

Tudi Suzana in Agata sta zadržali svoja konja.

„Kako bi bilo,“ je vzkliknila zadnja, „če bi morali vso zimo tukaj ostati? Zase vem, da bi bila umrla!“

„In pisar Jošt?“ je vprašala prva porogljivo. „Ta bi te bil gotovo kratkočasil! Ne veš, Herbert, kako zaljubljeno jo je pogledaval vsak dan. Že sem pričakovala, da bo stopil predme ter mi govoril: ‚Preblagorodna gospa, dajte mi v zakon pokorno svojo služabnico Agato‘.“

„Dajte mir ubogemu človeku!“ je opomnil prof. „Trudil se je, da vama olajša življenje! Slabo mu dajeta hvalo, če ga sedaj zasmehujeta!“

„Revež je v resnici,“ je pristavila Agata, „in če pomislim, da ima sedaj ostati na Visokem sam, in sicer v pesteh tega škrbastega volka Hohenburga, se mi smili do srca!“

„Hvaležen sem najbolj tebi, Agata,“ je odgovoril nato prof, „da si zatajila v sebi vse posvetne želje ter z mojo Suzano šla proste volje v zapuščeno to krajino. Ko sem Njegovi Pre svetlosti pravil o tem, ga je genila tako živa rodbinska ljubezen in prav močno presunila. Takoj je ukazal, naj se pokliče Suzana na dvor, in žar njegove milosti jo obseva sedaj bolj nego kdaj poprej. Odrinimo v imenu božjem!“

Odhajali so proti Loki. Na mestu, ki se še dandanes imenuje „Hudi pot“, je pričakoval družbe pisar Jošt Tolmajnar. Divji kraj je to, in še v naših časih je pot ondi za promet precej nevarna. Globoko v strugi napravlja ravno pod potom reka peneče svoje vrtince. Od roba je

odkrušil čas mogočne skale, in te leže v vodi, ki se z velikim šumom preriva skozi nje.

Ko je dospela družba do njega, je snel pisar klobuk z glave ter izpregovoril z globokim poklonom: „Štel sem si v dolžnost, visoko gospodo opozoriti na nevarnost tega kraja. Priporoča se prav počasi jezdit todi mimo! Brez-dno je globoko, in smrti ne odide, kdor pade tu dol.“

Revež! Prišel je semkaj, da bi še enkrat videl zorni obraz izvoljenega dekleta! Kako krasna se mu je videla v tistem trenutku! Nje oprava se mu ni zdela slabša od one, ki je ovijala grofici Suzani mehke ude.

„Pridna služabnica je svoje gospe,“ si je mislil Jošt, „in obdarovala jo je s svojo obleko!“

„Veseli me,“ je dejala grofica milostno, „da še sedaj, gospod pisar, skrbite za naše blagostanje!“

„Priporočil vas bom prevzvišenemu gospodu in škofu,“ je dodal grof Herbert dobrotno.

„Morda vas pokliče na svoj dvor, gospod Tolmajnar,“ se je smejala Agata. „Lehko mi verujete, da ima Njega Presvetlost na svojem dvoru dosti slabših mož, nego ste vi. Potem se bomo videli vsak dan!“

Tako se je igrala ž njegovim srcem. Pisarju pa je zalila kri blede lice in živahno je odgovoril: „To bi bila zame velika sreča. Že zbog

vaših oči, gospodična Agata, ki jih bom tako težko, tako težko pozabil!“

Tu ga je premagala strast, stopil je bližje k dekletu ter izkušal poseči po nje drobni roki. Ali ostro ga je pokaral grof Herbert: „Konec naj je temu prikrivanju, gospod pisar! Ostanite v mejah svojega rojstva! To je moja sestra!“

Nekaj časa je stal pisar na mestu, prav kakor da se mu je hipoma zabodel oster nož v prsi. Nato pa mu je tema pokrila pogled, in pričelo se mu je vrteti v razburjenih možganih.

„Vaša sestra!“ je zaječal. „In ne samo služabnica visokorodne gospe?“

Kakor v pijanosti je taval po ledenem potu in prišel bližje in bližje k prepadu. |

„Pazite, pisar, da ne padete!“ ga je svaril grof, in ženski sta v grozi zakoprneli.

Bilo je že prepozno.

„Vaša sestra!“ je vzdihnil še enkrat.

Izgubil je tla pod nogo, pograbil z rokami po zraku, potem pa z divjim vzklikom izginil v brezdno, v smrt. Čulo se je, kako je tlesknilo telo ob kamen in kako je potem treščilo v vodo.

Družba je okamenela.

„Kaj hočem?“ je izpregovoril grof Herbert. „Tepec, sam si je zakrivil vse!“

Hlapcu je ukazal vrniti se na Visoko in ponesti tja vest o nesrečni smrti pisarjevi.

„Za vaju ni ta pogled,“ je dejal grof ženskama, „in končno je pisarjev še obilo na svetu! Da nas je morala usoda vreči v to žalostno dolino! Urno odtod!“

Pognali so in kakor sapa drvili iz kraja.

Ondi pod potom pa je ležal pisar, in razbito glavo mu je pralo mrzlo valovje. Zakopali so ga in njegovo mesto oddali drugemu. V rob, kjer je umrl, pa so zasekali velik križ, ki ga lahko vidiš še današnje dni, če se ti zljubi laziti po robidovju pod „Hudim potom!“ Ženske so sedaj kakor nekdanj naša poguba! Pisar je že dolgo počival v tesnem grobu; rumenolasa Agata pa je uživala radosti življenja v nemških solnčnatih pokrajinah. Tako je bilo, tako bo tudi — vprihodnje!

II.

4000.

Času primerna povest iz
prihodnjih dôb.

—•••—

Po vzorih dr. Ničmaha

napisal

dr. Nevésekdo.

I.

Pisalo se je leto 4000. po Kristovem rojstvu!

Zaspal sem bil, in dvetisoč let so me imele v sebi moči zemlje slovenske.

Tedaj je pristopil angel Gospodov, angel Azrael, in mi ukazal: „Vstani!“

Vstajal sem. Ali prostor — meril mi je šest črvljev v dolžini — ki mi je bil spočetka preozek in pretesan, mi je bil že preobširen, tako da bi se bil zlahka raztegnil na vse strani, samo da sem imel kaj, kar bi se bilo sploh dalo raztegniti! Toda angel Gospodov je dvignil žarečo svojo roko, in z vseh štirih krajev sveta so se zbirali in zbrali ostanki mojega rojstva.

Dejal je angel Gospodov: „Vstani in vzemi prejšnjo obleko svojo!“

Storil sem tako, in bila mi je znova pretesna stoinstoletna moja sobica. Na levi in desni strani so zaječali duhovi, češ, da jih potiskam s kraja, kjer so si pridobili pravico, utrjeno po mirni tisočletni posesti.

„Sodnik te kliče pred svoj prestol,“ je govoril oni, ki me je bil vzdramil iz smrtnega spanja. „Izkazati ti hoče milost!“

„Torej mi je oprostil pregrehe moje!“ sem zaihtel radostno.

„Vse ti je oproščeno! Dvetisoč let si ležal v zemlji brez življenja in zavesti. In to se je videla stvarniku primerna kazen za tvojo samozavest, s katero si se odlikoval nekdanj!“

„Dvetisoč let!“ sem vzkliknil. „Kaj se je zgodilo s slovensko domovino v tem času?“

„Molči in čakaj!“ me ustavi ostro poslanec Gospodov. „Molči in čakaj ter ne preprečaj z vprašanji namenov Tistega, ki te je komaj poklical iz prahu in ki ima nas vse v mogočni roki!“

„Dvetisoč let! Dvetisoč let!“ Ta misel mi ni hotela zapustiti znova ustvarjenega telesa. „Kako lehkè se mi čutijo kosti!“ sem pristavil zadovoljno.

„Ne čudi se!“ mi odgovori angel. „Saj so bile v različnih rokah in prav močno so obrabljene sedaj, ko so ti po brezkončni milosti podarjene znova.“

Nadaljeval je:

„Gospod ti je odločil dolgo pot, zategadelj vstani hitro! Dodajem še to: široširna je njiva, kjer si spal, in s tabo je spalo tisoč in tisoč drugih mrličev. Taka je zaukazba božja! Izberi si spremljevalca, da ti bo na poti prijatelj in svetovavec!“

„Kdo li bo hotel z mano?“

„Obišči jih, nekdanje prijatelje svoje! Toda hitro, ker le kratka je nama odločena doba!“

Vstal sem. Odmikala se je zemlja pred mano, in od angela se je razlivala svetloba na okrog in okrog. Povsod sem gledal posteljo pri postelji; in spala je Adamovih otrok legija pri legiji!

Prijel me je Azrael za roko, in obstala sva pred ležiščem, ki je bilo široko in pripravno za dva človeka, kakršni so umirali takrat, ko sem še hodil po črni zemlji. Angel Gospodov je dihnil proti črni ruši in dejal:

„Govôri!“

Iz osrčja zemeljskega se začuje: „Kdo me kliče?“

Po tvojem glasu, prijatelj Tine, spoznal sem te kakor mnogokrat prej, ko sva še dihala sladko življenje!

„Gospod me kliče na zemljo,“ sem odgovoril, „in ti mi bodi spremljevalec in svetovavec!“

„Na zemljo?“ — in videti je bilo, da se je prijatelj Tine nekaj zamislil v gomili svoji. „Na zemljo, praviš? Odgovôri mi to-le: Ali rodi po šampanjskih goricah trta in ali pijó na zemlji pametni ljudje še vedno francosko vino?“

Obsenčil me je Azrael z desnico svojo, da sem odgovarjal resnično in pravično na vsako vprašanje. Odgovoril sem torej: „Nič več ga

ne pijó francoskega vina zemljanje, in v Šampanji je vse golo, kakor je bilo golo vse po nekdanji Sahari! Zadnjo steklenico šampanjca je izpil ruski car leta 2905. po rojstvu Odrešnikovem, in od tedaj ga niti ruski carji niso dobili ne kaplje!“

Duh pod mano zastoče tako milo, da me prešine in gane, da koprnim od sočutja.

„In kaj pijó sedaj umrjóči rodovi planeta našega?“ Zopet sem moral odgovoriti resnično in pravično: „Vodo in zgolj vodo!“

Takoj se začuje odgovor iz zemeljskega osrčja: „Ne grem! Hodi sam! Tukaj ležim tako prijetno: tukaj ni pravd, ni biričev in ne ošabnih sodnikov!“

Pristopila sva k sosednji gomili. Azrael dahne nanjo in ukaže: „Govôri!“ In sedaj si se odzval ti, prijatelj Fran, in vprašal, kdo te kliče na dan. Odgovoril sem: „Ali bi ne hotel z mano na zemljo, da mi boš moder svetovavec?“ Strahoma sem pričakoval odgovora njegovega. „S tabo?“ je zazvenelo iz osrčja zemeljskega. „S tabo? Skoraj vem, kdo si. Pisec slovenski si bil nekdanj, toda pojma nisi imel niti o staroslovenščini, niti o tem, kako se pravilno piše nova slovenščina. Ali ni bilo res tako?“

Pravično in resnično sem moral odgovoriti: „Res, bilo je tako!“

„Vidiš!“ me je zavrnil porogljivo. „Odrini, kamor ti drago! Že dvetisoč let počivamo tukaj, ali še sedaj me včasih glava boli od vaših slovenskih pregreh. Pojdite rakom žvižgat, vsi pisáči in pisúni! Še nekaj mi odgovôri. Imate li še vedno nadškofa olomuškega na zemlji?“

Resnično mu odgovorim: „Še vedno, in sedaj je kardinal!“

„Odrini in ne krati mi dragega spanja!“

Obupan in preplašen pristopim k tretji gomili. Bilo je to ležišče ozko in je pričalo, kako ubožno in tenkò je bil v življenju oblečen duh, ki je sedaj počival tu spodaj. Oživil ga je s svojim dihom Azrael in mu ukazal, naj govori. Mene pa je zopet obsenčil z desnico svojo, da sem moral govoriti resnico in pravico.

„Kdo sta, ki mi kratita smrtni mir, dasi vaju nisem klical?“

Po tej slabi volji sem spoznal takoj osornega prijatelja Josipa. „Kličem te, da me spremiš na zemljo, v domovino slovensko!“

„Glej ga, ti si!“ mi je odgovoril. „Dvetisoč let si že mrtev, in smrt te še sedaj ni spámetovala! Da bi se zopet napotil v Slovence, pit kislo vino dolenjsko in brezplačno pisat romane in novele — tako silno me Oče nebeški gotovo neče udariti! S svojega mesteca se ne ganem! — Ali se sploh še kaj piše in ‚pisári‘ v slovensčini?“

Prisilil me je Azrael, da sem moral odgovoriti pravico in resnico. „Zgolj molitvene knjige, drugega nič!“

Zdelo se mi je, kakor bi čul grohotanje iz osrčja zemeljskega. Potem pa mi je zazvenel odgovor:

„Odrini v miru božjem, mene pa pusti, da zopet zaspim na stotisoč in stotisoč let!“

Tožno sem vzdihnil:

„Nihče mi neče biti spremljevalec!“

„Moči nimam, da bi ti siloma vzbudil tovariša!“ mi odgovorí nato angel Azrael. „Pojdiva torej sama na pot!“

Vzel me je v naróčaj, in grozen piš in vihar me je sprejel v sredo svojo. Angel pa je uprl nogo na trepetajočo zemljo in kamor je stopil, so se podirala selišča, in skalnate gore so se drobile. Z eno nogo se je dotikal zemlje, z drugo pa jasne lune! Od svetov do svetov je stopal, majali so se vsi, toda niti eden ni prišel s svojega tiru, ker bi se bil sicer že tiste dni moral poroditi kaos, v katerega bo končno roka Stvarnikova pomešala vse svetovje. Svet za svetom se je vrstil pred mojim pogledom; bilo jih je na milijarde; milijarda za mano, milijarda pred mano. Ali neprestano dalje me je drevil poslanec Gospodov, da jih niti šteti nisem mogel, dasi sem bil nesmrten duh, kakor oni, ki me je objemal v naróčaju svojem.

Človeške rodove po zemlji pa je tepla tedaj šiba Gospodova in vsi so pričakovali grozovitne dobe, da se prikažejo apokaliptični jezdeci na obnebju in da prično pobijati človeštvo. Potresi, lakota in povodnji, vsa ta zla so morila človeštvo, in nepremagljivi orkani so tulili okrog zemeljske oble. Po vsem severnem nebu pa se je kazala zvezda repatica, ki je bila kakor ognjen meč, s katerim je hotel razsekati večni Bog vse ustvarjene svetove. Ali to ni bila zvezda repatica, to je bil angel Azrael, noseč me pred prestol večnega Sodnika!

Ko sva zapustila vesoljnih svetov vesoljne prostore, so se zažarila pred nama nebes velikanska vrata. Izdelal jih je nekdam Hefajst od čistega zlata in jih okrasil z dokaj divnimi podobami. Obrnil sem pogled v kraje, odkoder sva bila prišla: zvezda pri zvezdi se je utrinjala, in sukali so se brezštevilni svetovi, kakor bi švigala iskra pri iskri po večnem ozračju! Kje si se sukala v tej množici, stara mati zemlja? Obrnil sem pogled prédse, kamor sva hitela.

Pred nama se je žaril ogenj nebeških vrat! Sam Bog je bil v svoji slavi upodobljen na njih in okrog njega vsi zbori angelov in arhangelov. Bila so visoka in široka, da jih ni moglo prezreti nobeno oko človeško. Pred njimi pa se je širil brezkončen prostor, ki je sezal iz večnosti v večnost. Svetil se je kakor parket v

gosposkem dvoru, ali živega duha ni bilo opaziti na njem.

„To je predpekel!“ izpregovori Azrael.

„Predpekel!“ se začudim. „In kje so duhovi očakov, ki so nekdanj samévali tod?“

„Vsi so prejeli milost v Gospodu!“ mi reče angel.

Tedaj se je po bleščeči vršini od nekod hipoma pokazala sklonjena podobica drobnega možička! V rokah je nosil dolgo, težko metlo, in kakor blisk je švigal ž njo po predpekla parketu sedaj sèm, sedaj tja! Ali neprestano so mu kapale debele srage z ozkega obraza, kjer se je kazala gubíca pri gubíci. In vsaka kaplja je padla na svetli tlak, in po vsaki kaplji se je napravila na svetlem tlaku velika črna lisa. In pri vsaki kaplji je zastokal: „Oj, te lise, te nesrečne lise!“ Bil je zamolklo zveneč glas, in čul se je kakor iz groba! Potem pa je kakor huda ura bil z metlo svojo za svojimi lisami; ali čimbolj je delal, tembolj se mu je množilo delo.

„Kdo je ta siromak?“ vprašam sočutno. Veličastne poteze angelskega obraza je zdajci pomilil nasmeh, ki se je pa hipno zopet raztajal.

„Opazuj ga!“ je izpregovoril Azrael mirno. „In potem priznaj pravičnost sodbe božje!“

Takrat naju je ugledal možiček na predpeklenskem tlaku. Kakor bi ga bila odnesla sapa, je izginil vzdihovaje v večni planoti.

„Opazuj ga!“ je nadaljeval angel Gospodov. „V življenju je sodil in sodil, bruna v svojem očesu pa ni obsodil ne obsojal. Udaril ga je zato Gospod in mu odkazal edino mesto v predpeklju, da čisti ondè tlak in odpira nebeška vrata dušam, hitečim v naročaj premilostivemu Stvarniku!“

Tedaj se je zopet prikazal oni, ki je bil ravnokar izginil. Metlo je odložil, ali na desno rame si je sedaj oprtal težak ključ od samega, čistega zlata. Pod težo tega bremena se je opotekal, da mu je znoj kar curkoma lil po usnjatem obrazu in da so ostajale v dolgih brazdah črne lise za njim. Na ramenu, kjer ga je težil ključ nebeških vrat, se je bila napravila v teku tisočletij žuljasta grba, enaka velblodovi. Pri vsakem koraku mu je zlato breme stisnilo to grbo, da se je telesce kar zvijalo od bolečin. V tem sva ga dohitela pri nebeških vratih. Ječaje in godrnjaje si je zvalil ključ z ramena, da bi ga potisnil v nebeško ključanico. Pri tem si je prišelce vendarle ogledal nekoliko. Srd in nejevolja sta mu napela zgubani obrazek, in kakor lučci sta se mu zaiskrili očesci.

„Zopet slovenski liberalec!“ se je zagotil.

„Odpri in ne sodi!“ ga zavrne angel Gospodov. „Ne sodi, ker sedaj si sam sojen!“

Renče dvigne ključ in rožljaje odpira nebeški portal.

„Slovenski liberallec!“ Dà, takrat sem te spoznal, doktor Tone od zelene Soče! Dvetisoč let in dalj že nisem čul tvojega glasu, ali tukaj sem te izteknil v predpeklenski revščini in zapuščenosti!

Muze, dajte mi moči, da vredno zapojem o čuvstvih, ki so tedaj napolnila komaj prebujeno dušo mojo!

„Tone od Soče je!“ sem zaviknil in usmiljenje mi je raztopilo dušo, da sem se hotel razjokati zaradi njega, ki je nekdam kandidiral za prvo mesto v nebeških višavah, a je sedaj toli siromaški obtičal v predpekla grozovplivnih samotah. Razjokati sem se hotel, toda solza mi takrat še ni bila znova podeljena in sočutje ni dobilo steze, da bi se bilo izlilo iz mene.

Predrznil sem se ogovoriti Azraela: „Ta je torej tisti, ki je gospodaril nekdam na zelenih obalih zelene Soče?“

„Govoril si!“

„In koliko časa je že tukaj?“

„Dvetisoč let!“

„Dvetisoč let! — In neprestano mu je pometati stezo do nebeških vrat in odpirati dušam, ki so poklicane v raj Gospodov?“

„Govoril si!“

„In odpirati mu je tudi dušam slovenskih liberalcev?“

„Govoril si!“

„Brezkončno pravična sodba razsodnosti božje! In kdaj bo dopolnjena vrsta njegovih muk?“

„To je zapisano v knjigah sodeb božjih! Te knjige mi niso odprte, in sam arhangel Mihael straži s svojim mečem pred njimi!“

V tem so se na iztežaj odprla vrata nebeška, in ob roki Azraelovi sem prekoračil prag sve-tega raja.

„Kdaj mu bo dopolnjeno?“ sem vprašal znova. „Koliko vekov ostane še tu?“

„Nekaj bilionov, in če se ga usmili Gospod prej, nekaj milionov let!“

„Nekaj bilionov, nekaj milionov let!“ Duh moj ni mogel prebiti besed Azraelovih! Omahnil sem kakor posekan hrast na tlak pred angela in obležal onemogel. Svojeroč me je vzdignil. Prav takrat so se sama od sebe zapirala ne-beška vrata, in le za nekaj trenutkov se je onemogli pogled moj razprostrl po predpekla bleščeči vršini. Po tej vršini pa je že plesal nebeški vratar in se z metlo svojo drevil po nji. In glasno je zazvenel jok njegov: „Oj, te lise, te strašne lise!“ Potem so se treskoma zaprla vrata.

Azrael pa je izpregovoril temno-resnega obraza: „Ako ti dodelí Gospod, da zopet kdaj ugledaš zeleno zemljo, ne sodi, da ne boš sojen!“

II.

Ko sem se zopet zavedel, sva hitela z angelom Gospodovim po neizmerni tratini. Na levi strani se je v črnih oblakih izgubljala orjaška pečina, s stenami, katerih vrhuncev ni dosegalo moje oko. Megla se je vlačila po krajinah, s teh pa se je razlegalo neprestano vzdihovanje duhov, begajočih po meglenem polumraku. Prešteti ni bilo onih, ki so trpeli in jokali ondi ob tožnih strminah. Na desni strani pa je sijalo večno solnce in njega žarki so ustvarjali mavrico za mavrico, prožečo se nad bistro reko, ali nad modrobojnim jezerom. Po livadah naokrog je cvela lilija pri liliji, in zlate ptičice so letale od čašice do čašice. Po teh livadah so se v nebeškem veselju igrale nedolžnih otročičev neštevilne tolpace; nadzirali so jih angeli, vodili jih in obkrožali z ljubeznijo svojo.

„Kakšen kraj je to?“ sem vprašal Azraela. „Tu solnce in nebeški ples, tam megla in koprnenje duhov. Večni angel, pojasni mi vse to, ako je taka volja tvoja!“

Odgovoril je Azrael: „Tu gleda tvoje oko kraje, kamor je milost božja pregnala tiste grešnice, ki so svojeroč pomorile sad telesa svojega! Tu umorjenci, tam morivke! In vsaka gleda trenotek za trenotkom v solnčnem svitu in v nebeški lepoti, kar je nekdanj porodila v

bolečinah in uničila v grehu! Tja hrepení vsaka grešnica in bo hrepenela na vekov veke!“

In kakor prinaša sapa jesensko listje iz jesenskih gozdov, tako so se sedaj in sedaj nesrečni duhovi dvigali iz meglenih krajev, da bi siloma dospeli na solnčno livado, kamor jih je silil kes in jih gnala znova vzbujena ljubezen. Menil sem že, da prestopijo mejo, ali v zadnjem trenutku se je vselej prikazala vojska angelov nebeških, ki so nesrečne duhove s krvavimi meči drevili nazaj v meglo, kjer je jok in škripanje z zobmi.

„Kdaj jim bodo dovršene muke?“ vprašam spremljevalca svojega. Zatemni se obraz Azraelov in z jeklenim glasom mi odgovori: „Nikoli!“

Zdajci prihitiva do drugih nebeških vrat. Bila so izsekana od ahata in na njih je bila vpodobljena Porodnica božja v milobi in krasoti svoji. In obkrožale so jo vse svetnice-mučenice, kolikor jih je kdaj porodila zemlja. V nje vznožju je poganjala vrtnica, iz katere je neprestano klil cvet za cvetom.

„Evo ti nove muke zavrženim duhovom!“ izpregovori angel. „Tam zavržene matere, tukaj pa vzor vseh mater! In ta vzor jim je gledati na veke! Z mano poveličuj pravičnost božjo!“

In z Azraelom sem poveličeval pravičnost božjo! Zdaj se sama od sebe odpro druga nebeška vrata. Stopila sva v kraje, kjer je v div-

nosti svoji že kraljevalo veselje nebeško. Oko moje je zrlo krajino, kakor si je lepše in milejše ne more želeti duša! V sredi je kipel proti čistemu nebu velikanski Ararat; Tigris in Evfrat sta izviralala izpod njega. Indus in slovanska Volga, Misisipi in brezkončni Amacon in vse druge mogočne reke so se vile po vrtovih, kjer se je šibilo vejevje od bogatega sadja. Lev in tiger in druga zverjad je krotka kakor v prvi dobi lazila v senci velikanskih dreves.

„Kakšne kraje gledam sedaj?“ vprašam ponižno angela na desnici svoji.

„Oko ti gleda raj, v katerem sta bila ustvarjena prva človeka,“ mi odgovori Azrael. „Toda po prvi pregrehi ga je Stvarnik odtrgal z zemlje in ga prestavil sèm.“

„Čemu?“ se drznem vprašati znova.

Takoj mi odgovori angel: „Tu je kraj, kjer poveljuje Stvarnik vse tiste zakonske, kateri so si ostali zvesti do smrti!“

„Tukaj se poveljuje zakonska zvestoba!“ sem vzkliknil. Sveti Odrešenik! Ti prostori niso sezali iz večnosti v večnost! Neresnice ne morem govoriti! Prenapolnjeni niso bili ti nebeški prostori; v brezkončni ljubezni so se družili duhovi po njih, ali gneče ni opazalo strmeče moje oko! Adam in Eva sta hodila krasna kakor v prvotni dobi ob obalih mogočnega Evfrata

in se objemala v čisti ljubezni. Videl sem še mnogo drugih blaženih duhov, sosebnost v visoki slavi tebe, Vittoria Colonna, in soproga tvojega Francesca Pescara, ki je nekdanj s srčno svojo krvjo rosil bojno polje tožne Pavie! Zada je ugledalo srečno oko tudi njo, katera mi je bila družica v življenju in mi porodila obilo cvetočih otrok! Toda angel Gospodov ni dopuščal, da bi stopil pred njo; odnesel me je s krajev, kjer se je zbralo le skromno število onih, ki so bili poklicani tja.

Ostala sva pri tretjih vratih nebeških. Bila so izsekana od samo enega rubina, in Kristus, Odrešenik naš, je bil upodobljen na njih s trpljenjem svojim. Dvignil je angel roko in se trikrat globoko priklonil. Jaz pa sem se priklanjal ž njim. Sama od sebe so se odprla vrata, in stopila sva v kraj, ki se razteza pred zadnjimi vrati nebeškimi. Povsod miloba, povsod krasota! Ali niti enega nebeških duhov nisem mogel opaziti!

„Dobri angel,“ sem izpregovoril, „pojasni mi blagohotno, zakaj so tako osameli ti prednebeški kraji, in zakaj so duhovi pregnani s teh mest, kjer se povsod razodeva milost in kras?“

„Tudi ti kraji,“ mi odgovori angel, „so odkazani po brezkončni rabsodnosti božji posebnemu namenu. Semkaj so poklicani izvoljeni

duhovi, ki so v življenju prejeli dobrote in se zaradi njih užgali v pravi, čisti hvaležnosti!“

Strmeč obstanem. Nikjer nisem opazil vzveličanega duha, in leta 4000. po Kristovem rojstvu je bil ta prednebeški prostor še — prazen!

Zdajci se pred nama zaiskre četrta in zadnja vrata nebeška. Zbrušena so bila od samo enega demanta, in sveta Trojica je bila upodobljena na njih. Okrog njih se je ovijal vinski trs, vedno zeleneč in neprestano rodeč raznobojno grozdje. Ali tu pred vhodom sem ugledal tebe, starčka iz narodne pesmi slovenske! Z lica se ti je žarila prava radost nebeška, in v roki si stiskal kozarček rujnega vinca. Kadar si ga izpil, je précej prihitel angelček božji in ti znova nalil kupico. Neprestano pa si pel slavo svojemu Bogu:

„Oče nebeški, glej,
še en kozarček zdej,
hvalo bom vekomej,
vekomej pel!“

„Kako, da je izbran samo ta na to izvoljeno mesto?“ sem se začudil. Odgovoril mi je Azrael: „Mnogo je pil! Ali pri vsaki kupici je dajal hvalo Tistemu, ki mu je ustvaril sladko kapljo. Bila je to prava hvaležnost, ker je prihajala resnično od srca. Zategadelj ga je povelečal Gospod in mu dodelil milost, da mu, še po smrti rodi vinska trta!“

Odprla so se zadnja vrata nebeška. Gledal sem Boga od obličja do obličja, in jasne so mi bile vse skrivnosti njegove. Popisati se ne dá, kar sem gledal, ali toliko je gotovo, da nebeški Oče naš ni takšen, kakor govore o njem njega hlapci po Goriškem. Angel Gospodov me je spremil pred prestol božji in me obvaroval, da me niso pokončale strele, ki so se neprestano užigale s tega prestola.

Gospod pa je izpregovoril: „Nekdaj, ko si še pregrešno živel na zemlji, si želel, da bi za dvetisoč let zopet ugledal domovino slovensko. Bodi človek! In ti, angel življenja, dotekni se ga s prstom svojim, da se izpolni želja njegova!“

Angel življenja je pristopil in mi znova uklenil dušo v človeško telo. Nato izpregovori Gospod: „Pristopi tudi ti, angel smrti, in dotekni se ga s hladno roko, da mu bo zopet umreti, ako si bo zaželel, daleč od zelene zemlje!“ Obsenčil me je angel smrti, in pretresla me je ledena njegova moč, da je bilo zdajci zopet umrjoče telo, katero je ravno dal iz rok angel življenja!

Končno je še izpregovoril Gospod: „Približaj se tudi ti, angel ljubezni, in rahlo roko mu polôži na glavo, da se znova vname ljubezen v njem, ljubezen, najslajše tolažilo otrokom mojim na zemlji!“

Kakor topla sapa, v kateri se spomladi tajata sneg in led na gorskih vrhovih, tako je dihnil name angel ljubezni. Srce moje je bilo hipoma plodovit vrt, kjer je hotela ljubezen zdajci pognati svoje kalí!

„Azrael!“ je izpregovoril Gospod. „Vzemi ga zopet v naročaj in odnesi ga na kraje, kjer ga čaka novo življenje!“

Tako se je zgodilo. Tema je bila ob meni in otrpnila je zavest duše moje. Ko sem se zopet zavedel, sem bil že na zemlji!

III.

Na zemlji sem bil torej! Telo mi je bilo umrjoče kakor nekdam in v sebi je nosilo vse tiste strasti, kakor tedaj, ko se je porodilo prvi-krat! Tudi stari spomin se je oživil v meni, in prvo življenje se je raztezalo pred duhom mojim kakor raván, kjer mi je bil znan vsak prostorček, slehrni kotiček!

Po meni se je pretakala vroča kri in mladostna moč me je prešinjala. „Zopet si človek!“ Pri tej misli je vse zakipelo po meni, in presrečen sem si potipal znova ustvarjeno lice. Začutil sem mehko in voljno kožo. Tedaj se je vzbudila prva želja v meni: želja po zrcalu, da bi si ogledal zopet dano krasoto svojo. Ta želja mi je utrdila prepričanje, da sem res

zopet človek, ona uboga stvar, ki se porodi v pregrehah in nečimernostih in prav tako umira!

Ležal sem na mehki travi polja ljubljanskega. Nad mano je sijalo solnce in me grelo s toplimi svojimi žarki. Po dvetisoč letih sva se zopet videla s tem orjakom in velikim prijateljem človeštva. Vedno je še tičalo sredi velikanskega obnebja; vse pod njim se je izpremenilo, toda solnce samo je ostalo, kakršno je bilo takrat, ko ga je Stvarnik izpustil iz rok. Zagledal sem se tja v kamniške planine; prebile so stoletne viharje in krasne kakor nekdanje mejile krajino. Obrnil sem pogled proti beli Ljubljani. Mnogo se ni bila razširila. Obkrožalo jo je visoko zidovje, za zidovjem pa skoraj nisem mogel prešteti cerkvenih stolpov.

„Dolgo časa si spal, prijatelj!“ me ogovori nekdo. Ozrem se za glasom. Blizu mene, tik njive, obsejane z repo, je čepel na zemlji plešast človek, siromaški oblečen. Marsikako zaplato si je bil prikrpal na suknjo, in palec na desni nogi mu je gledal iz obuvala, ki si ga je bil ovil z brezovo trtico. V roki je imel olupljeno repo, ki si jo je ravnokar izpulil na sosednji njivi in jo sedaj glodal. Ta mož se je torej ponižno oglasil in sicer latinski, dasi ne preklasično. Ker sem tiste dni govoril vse jezike sveta, sem mu odgovarjal brez težave.

„Dolgo si spal! Prijezdil si na tem-le konju, toda že v sedlu si spal, in vsak trenotek sem menil, da padeš na tla!“

Šele sedaj sem opazil konja, obloženega z obilo prtjago. Pasel se je po livadi in se ni menil za naju. „Hvala ti, Azrael!“ sem dejal sam v sebi, „da si tako izvrstno skrbel zame!“

„Ko si se hotel zgruditi s sedla,“ nadaljuje óni, „sem te prestregel in te položil semkaj na travo!“

Iskreno se zahvalim.

„Ako se ne motim,“ reče zopet, „tedaj si tujec, ki ga je usoda zanesla v našo krajino!“

„Pravo si pogodil,“ mu odgovorim. „Tujec sem, dasi je nekdej oko moje že gledalo to raván.“

„Odkod prihajaš, brate in prijatelj?“ me vpraša.

„Visoko od zgoraj.“

„Torej z visokega severa? Morda iz krajev, kjer vlada narodom sibirski republika?“

„Iz tistih krajev!“

„Kakih novic nam prinašaš?“

„Ničesar posebnega, česar bi že ne vedeli?“

Prvi moj pozemeljski znanec je bil videti zelo radoveden.

„Torej je resnica,“ me povprašuje živahno, „da sta se kardinal iz Varšave in ruski car

merila na ravninah smolenskih in se ljuto borila ves teden?“

„Tako je, kakor govoriš!“ odgovorim jaz.

„In končno je res zmagala njega eminenca in uničila belega carja?“

„Tudi to se je zgodilo.“

„Sedaj je daljnja Rusija poslušna kardinalu iz Varšave, in resnica je, da je zadnji Romanov pobegnil k cesarju združenih severno-ameriških držav, kakor se nam je poročalo?“

„To je resnica.“

Navdušeno je vzkliknil: „Kako velika je moč svete cerkve!“

Ali sedaj, ko me je izprašal toli temeljito, ga pričnem izpraševati še jaz.

„Tujec sem,“ mu rečem, „in popotujem že dolgo. Obhodil sem mnogo deželâ, ali semkaj sem došel ravnokar. Nisem še dobil brata, ki bi me podučil o tukajšnjih krajih in rodovih. Bodi mi prijazen in razjasni mi, kar mi je še temno in nejasno!“

„Moja prijaznost ti bodi veren hlapec!“ mi odgovori takoj.

„Imenuj mi to deželo in mesto, čigar ozidje se dviga pred mano!“

„To mesto je Emona, in o njega prvi zgodovini vemo samo to, da je bilo odnekdaj sedež slavnoznanih škofov.“

„In dežela, kako se imenuje?“

„Papeževa provincija številka LII.“

„Papeževa provincija!“ se začudim. „In kje so druge številke?“

„Samo v osrednji Afriki jih je petnajst?“ mi odgovori ponosno.

Čudil sem se sam v sebi nekaj časa. Potem pa boječe vprašam:

„Kdo vam je vladar?“

„Prvi vladar je papež.“

„Rimski papež?“

„Vidi se ti,“ mi veli porogljivo, „da si tujec in da slabo poznaš zgodovino. Kje so časi, ko so še naši papeži imeli svoj sedež v Rimu!“

„In kje stolujejo sedaj?“

„To bi moral vendar vedeti! Ko je sveti Gregor CCXXII. dal na Kapitolu usmrtiti poslednjega laškega kralja, se je preselil s kardinali svojimi, katerih je bilo takrat samo tritisoč, v Afriko, in od tedaj stolujejo papeži naši v starodavnem Timbaktu!“

„Hvala ti za pojasnilo! In kdo je drugi vaš vladar?“

„Premilostivi naš nadškof ljubljanski.“

„Nekdaj so vladali tukaj avstrijski cesarji,“ sem omenil ponižno.

„Ti vladajo še, toda le po imenu.“

„Po imenu? Pojasni mi to, prijatelj!“

„Najvažnejša zgodovina ti je popolnoma neznana! Leta 3992. se je uprl nadškof ljub-

ljanski in kardinal iz Zagreba mu je prišel na pomoč. Cerkevne čete — na desnem krilu jim je veleval kaplan Trnovski — so se zgrabile z vojsko avstrijsko in jo razteple in premagale na ptujskem polju.“

„Dà, dà, prijatelj!“ nadaljuje ponosno. „Na ptujskem polju se je bila tista zmagonosna bitka! Od tedaj smo papeževa provincija štev. LII., in Dunaj nam mora vsako leto plačevati danj.“

„Kakšen je ta danj?“

„Petdeset tisoč centov voščenih sveč, kar ni malenkost sedaj, ko je vosek toli drag.“

„Sedaj, ko si me prijazno podučil o političnem razmerju, poduči me še, kakšen jezik govori ljudstvo po teh krajinah?“

„Tudi to ti razložim. Občevalni jezik je latinski, in vsi olikanci ga govorimo. Tudi seljaki ga večinoma že govore, samo nižje ljudstvo govori star, pozabljen jezik, in sicer vsaki dve uri drugače. Učenjaki še nismo edini, kakov jezik je to; nekateri trdijo, da je ostanek stare tatarščine, drugi zopet, da je to nekdanji turški jezik.“

Srce se mi je krčilo zaradi tvoje usode, uboga, uboga slovenščina.

„In nemščina?“ sem vprašal.

„Ta se že tisoč let ne govori več.“

Prijetno mi je zazvenel ta odgovor na novostvarjena ušesa. Ali ni se mi videl verjeten, zato vprašam začuden: „Kako to?“

Odgovori mi: „Ne poznaš li dekreta nadškofa Janeza devetindevetdesetega? Ta dekret prepoveduje nemški jezik enkrat za vedno.“

„Zakaj?“

„Vzroki so tehtni. Največji grešnik, kar jih je kdaj porodila zemlja, je bil prekleti Martin Luther! Ta je pisaril pohujšljive svoje knjige v nemščini, in zategadelj je blaženi nadškof Janez prepovedal to govorico. Že tisoč let se ni čula v nas nemška besedica!“

Všeč mi je bil spomin na tega nadškofa, samo žal mi je bilo, da ni živel leta 1891., ko bi ga bili Slovenci potrebovali toli bridko.

Znanec moj je pohrustal v tem času svojo repo. Vstal je in izpregovoril elegično:

„Solnce že zahaja, in mrak me sili v mesto. Ako hočeva o pravem času dospeti k mestnim vratom, je čas, da odrineva. Ako hočeš v mesto, ti bom spremljevavec, kakor si ne moreš želeti boljšega!“

„Spremstvo tvoje me bo osrečilo!“ sem odgovoril hvaležno.

„Ako mi odšteješ nekaj novcev, ti peljem konja, zakaj za te korake ni vredno, da bi splezal na sedlo!“

Odštejem mu nekaj drobiža, in na vse strani mi izraža hvaležnost svojo, ko ga spravlja v žep. Nato prime konja za povódec in krene po ozki stezi proti mestu.

Spotoma vprašam: „Ali stanuješ v mestu?“

„V mestu, kje pa drugje!“

„Zdi se mi, da nimaš preobilo dohodkov?“

„Kaj hočeš,“ mi odgovori ponižno, „saj sem samo profesor na univerzi.“

„Profesor na univerzi!“ vzkliknem.

„Ja, na univerzi svetega Simplacija!“

„Kaj predavaš?“

„Učencem svojim razlagam teorijo blaženega Antona od Kala. Toda saj se ti ponudi prilika, da boš poslušal predavanje moje, ako prideš na univerzo svetega Simplacija!“

Takrat sem že sklenil v duhu, da obiščem to svetovnoznano univerzo. Za sedaj ga vprašam:

„Kakšne dohodke imaš od profesure svoje?“

„Ti dohodki niso nikakor neznatni! Na teden mi izplačuje škofova blagajnica po dve liri; poleg tega imam privilegij, da se smem brezplačno najesti na kapiteljskem polju, kadar hočem.“

„To repišče je torej kapiteljsko polje?“

„Tako je, in često sem tukaj večerjal že prav izvrstno!“

„Obuvalo ti tudi ni najboljše!“ sem pristavil.

„Vidiš, to so res posebne sitnosti!“ mi odgovori. „Nam univerzitetnim profesorjem morajo nadškofovi dvorni črevljarji brezplačno napravljati obutev. Vrstimo se drug za drugim. Sedaj je na vrsti naš rector magnificus — tisti, ki tako smešno predava o sandalah svetega Antona

— in to je tenkò in neznatno človeče, ki prav počasi trga obutev svojo! Jaz pa moram čakati, dasi mi palec na nogi gleda beli dan, kakor bi ne bilo nì črevljarjev nì usnja na svetu!“

Priznal sem, da mu je v tem oziru usoda dokaj žalostna.

„Sicer pa človek izhaja prav lahko,“ mi zatrjuje, „tem lažje, ker imam postranskih dohodkov!“

„Kakšni dohodki so to?“

„O vélikih praznikih,“ mi odgovori, „zvonim v stolpu svetega Nikolaja, kar mi na leto donaša nekaj lir. Vendar je že tudi v tem slabše!“ pristavi vzdihovaje.

„In kako to?“

„Kako to? Ker se ponujajo že do malega vsi profesorji univerzitetni, da bi zvonili v stolpu svetega Nikolaja!“

Ko mu ne odgovorim ničesar, še dodá:

„In tako se nam krade kruh, nam, ki smo vendar stari in izkušeni učenjaki!“

Prikorakala sva malone do mestnih vrat. Že se je dvigalo pred nama visoko ozidje in že sva opazila mnogoštevilne straže, ki so hodile po tem ozidju. Stopila sva na most, ki se je razpenjal nad mestnim jarkom, neposredno pred orjaškim portalom. Zdajci se pripelje po prašni cesti za nama gosposka kočija. Pred njo so bili upreženi štirje tolsti konji, ki so s kopiti teptali

po prahu, da se je dvigal kar v oblakih. Profesor univerze svetega Simplicija se ponižno umakne, se globoko pokloni in sname obrabljeni klobuček. Rejen človek je sedel v tem vozu in se leno valjal po mehkih blazinah. Na prsih se mu je bleščalo nekaj redov, torej je bilo popolnoma upravičeno, da se na naju niti ozrl ni. Pri mestnih vratih je hitela straža v orožje. Začula so se ostra povelja in vojaki so prezentirali.

Potem je bliskoma vse izginilo v mesto.

„Kdo je bil ta dostojanstvenik?“ vprašam radovedno. „Izkazujejo mu vojaške časti!“

„Velika in imenitna glava!“ mi odgovori profesor univerzitetni. „Cerkvenik pri svetem Nikolaju je, in dodeljeno mu je dostojanstvo generala! Peljal se je na izprehod, in sam Bog ve, ali sem se mu priklonil dovolj globoko!“

„Z dostojanstvom generala!“ se začudim.

„Da, da! In z dohodki generala!“

„Čudna, čudna zemlja!“ sem premišljal, ko sem leta 4000. po Kristovem rojstvu poleg spremljevalca svojega prekoračil vrata naše bele Ljubljane!

IV.

Ljubljano je obkoljalo tiste dni visoko in debelo zidovje. Učenjaki so ga primerjali ozidju, ki je v starodavnih dobah obkrožalo slavne

Ninive. Sezidano je bilo ozko, toda vendar tako široko, da je bilo v njem prostora raznovrstnim vojašnicam, skladiščem, kapelicam in drugim prostorom, kjer se je vežbala in vadila mestna posadka. V tem ozidju je tičala kar velika vojska, ki ji je bilo v varstvo izročeno mesto ljubljansko.

S spremljevalcem svojim, ki mi je vodil konja, sem se napolil pod velikanski obok mestnih vrat. Vnanja straža je naju pustila v miru, prav kakor da naju niti opazila ni. Pod obokom mi je bilo, kakor da sem stopil v podzemeljsko jamo. Povsod je kapalo od stropa, prav kakor v predoru. Zamolklo je zazvenelo vselej, kadar je konj s kopitom udaril po tlaku. Tema bi bila, da ni malone vsakih pet korakov ob steni gorela svetilnica, ki je razširjala mračno svetlobo.

V tem sómraku sem opazil tik pota, po katerem sva hodila, še drugi tir, in lahko si mislite, kakšna čuvstva so me obšla, ko sem tu pozdravil staro znanko železnico! Bil je resnično železnični tir in kar nič se ni razlikoval od onih, po katerih sem se vozil, ko sem bil še prvič na zeleni zemlji.

„Tu je železnica!“ rečem profesorju z univerze svetega Simplicija.

„Da, da, železnica, po kateri se vozi premilostivi nadškof na svoje letovišče na Goričanah!“

„Drugega namena nima?“

„Drugega namena nima! No, saj je že to namen vseh namenov!“

„Kaj vraga!“ vzkliknem začuden. Bliskoma je pri meni profesor in mi s široko svojo dlanjo zatisne usta.

„Ti kolneš! Za Boga, če te čuje straža! Danes še bi tičal v železju, in tudi mene bi vrgli v ječo, ako bi me zalotili v pregrešni tvoji družbi!“

Potolažil sem ga, obetajoč, da bom odslej opreznejši in da ne bom več klet.

„Torej železnico imate še vedno?“ vprašam, da bi jela govoriti o drugih stvareh. „Ali kje vendar dobivate premoga, da kurite železnične stroje, ko so že pred 2000 leti učenjaki trdili in preračunjali, da po 300 letih ne bo nobenega premoga na zemlji!“

„Tako je! Prav so računjali, premoga ni! In če bi svete knjige ne govorile o njem, bi niti ne vedeli, kaj je bil premog!“

„Ali vam sedaj goni vlake elektrika?“ vprašam radovedno.

„Elektrika!“ se začudi učeni starec. „Ali ne poznaš knjig blaženega Antona od Kala? V teh knjigah je prepričevalno dokazano, da je Belcebub takrat, ko ga je drevil arhangel v peklenški prepad, trenil z dolgim repom svojim med vesoljne svetove. In ta udarec je treščil vprav na ubogo našo zemljo, da se je vse za-

iskrilo. Pri tistem udarcu se je rodila ta moč, ki so ji nekdanj rekli elektrika in ki brez dvojbe izvira od hudiča. Zato odobrujejo vsi modrijani dekret pokojnega nadškofa Jerneja XXXIX., s katerim je ostro prepovedal, da bi kjerkoli rabili elektriko v teh pokrajinah. S tem ukrepom je blagi nadškof ponižal Belcebuba samega, da nima več moči do nas!“

„Kaj pa vam torej goni železnico?“ ga vprašam strmeč.

„Glej in opazuj sam!“

Začulo se je res nekako drdranje, kakor pred 2000 leti, kadar je tekel železniški voz po plesnih. Škripale so osi in bobnenje je odmevalo od visokega oboka. Vmes se je čulo kričanje gonjačev, pokanje bičev in zamolklo ječanje. V mraku ugledam tolpo nesrečnikov, napol golotnih in z verigami priklenjenih k težkemu vozu, ki ga vlečejo s poslednjimi močmi po tiru. Kadar gre prepočasi, vseka nadzornik z voza sedaj po tem, sedaj po drugem z dolgim bičem svojim. Kamor zadene, ondi se zmésita znoj in kri. In vpreženci napenjajo skrajne sile, da bi hitreje tirali težki voz, prav kakor živina, ki je nekdanj ob naših vodah vlačila težke ladje proti reki. Trudni sopihajo mimo naju in ječé, da se prične konj plašiti in da ga le stežka pomiriva s profesorjem. V tem je oddrdral železnični voz, in niti opazil

nisem, je li kdo sedel v njem ali ne. To je bila železnica ljubljanskega nadškofa leta 4000. po Kristu! . . .

Sočutno vprašam: „Kaj pa so zakrivili ti vpreženci, da se morajo pehati tako nečloveško?“

„Veliki hudodelci so!“ mi odgovori profesor važno. „Zgolj zločinci so, ki so se pregrešili proti sveti teoriji blaženega Antona od Kala!“

„Protij teoriji blaženega Antona od Kala? V čem tiči njih krivda?“

„Takoj ti pojasnim vse! Prvi, dolgih sivih las, ki je vlekel prav spredaj, mi je bil nekdanj tovariš na univerzi svetega Simplicija. Toda v predavanjih svojih je zabredel v grozno zmoto; trdil je namreč, da je po zapovedih svete cerkve dovoljeno, ako pišemo besedi ‚nadškof ljubljanski‘ sredi stavka le z malimi črkami. Ker ni hotel javno preklicati te zmote, ga je obsodil urad za ohranitev nadškofove časti — *sacrum officium defendendae sanctae dignitatis archiepiscopalis* — za vse življenje v železnično vprego!“

„Resnično, ta kazen ni pretirana!“

„Dà, nikakor ne! Za Jakopa XV. so take grešnike sežigali na grmadah! Dandanes jih pa samo priprezajo k železnici, ker je njega milost, sedanji nadškof Martinus, v tem oziru premehak, predober.“

„Kaj li je pregrešil mladi človek, ki sem ga opazil tik bivšega tovariša tvojega?“

„Pregreha njegova je nekoliko manjša. Srečal je na ulicah duhovnika svete cerkve in mu v pozabljivosti svoji ni poljubil roke. Urad za obrambo časti mašnikov — *sacrum officium defendendae dignitatis sacerdotum* — ga je obsodil glede na njega mladost in očitno globoko kesanje — samo na šest let v vprego!“

„Tudi ta kazen se mi vidi milostna!“ odgovorim. „Pri nas v Sibiriji bi ga bili bržkone obsodili kar na dolgih deset let! — Ali kdo je oni, ki vleče prav zadaj, kateremu se vidi najbolj, kako težko premika svoje kosti? Ta je tudi tisti, kateremu nadzornikov bič zažvižga največkrat po plečih.“

„Temu se ne godi preslabo!“ mi odvrne profesor. „Črevljar je iz črevljarskega oddelka. Ko pa je srečal cerkvenika svetega Florijana, se mu ni odkril, kakor je predpisano. Urad za češčenje cerkvenikov — *sacrum officium defendendae dignitatis sacristanum* — ga je obsodil radi tega na šestmesečno težko železnično vprego.“

„Sedaj mi je pa že jasna teorija blaženega Antona od Kala!“ odgovorim spremljevalcu. „Dobro vidim, da imate v mestu svojem pravične sodnike!“

„Sreča tvoja,“ dostavi profesor, „da te ni kdo čul, ko si zaklical prej ime vragovo!“

„Pred kakšen urad bi me bili tirali potem?“

„Takoj bi te vklenili v železje in te izročili uradu v zabranjevanje pregrehe — sacrum officium de prohibendis peccatis. — Glede na to, da si tujec, bi te bil obsodil ta urad vsaj na dvanajst let v ‚kazemate‘ na Golovec. Tvoj imetek pa bi zapadel nadškofovi blagajnici!“

„Hvala ti za pojasnilo! Sedaj mi pa še povej, kakšno vojaščino imate in kakšna je posadka, ki brani srečo in blaginjo mesta vašega?“

„Tudi to ti hočem povedati. V Emoni sami ležita dva polka in slavnoznana kohorta ‚starih devic‘, kateri je izročen ženski oddelek. Oba ⁷¹⁹ polka sta samostanski urejena in bivata tu v mestnem ozidju. Vrhovni vojskovodja je presvetli nadškof Martinus; vsakemu polku pa zapoveduje polkovnik z dostojanstvom prelata. V mestu je torej ena brigada, katera pa je samo oddelek vélike papeževe vojske, stalno utaborjene pri Gorici. Tam pa zapoveduje grof Nerva, papežev maršal, kardinal in partibus infidelium, obenem papežev generalissimus za to provincijo. Ker bo njega eminenca skoro pregledovala mestno posadko, učkaš morda srečo, da mu boš gledal v obraz. Znamenit vojak je in v mnogi bitki se je že izkazal!“

„Radostilo me bo, ako ga bom videl! Kakšen pa je polk, ki je tukaj v ozidju pri vratih?“

„To so naši triariji!“ mi odgovori ponosno. „Pravo jedro so naši posadki in papeževi vojski

sploh! Imenujejo se polk ‚telesne straže‘, ker so obenem telesna straža premilostivemu nadškofu. Ta polk ‚telesne straže‘ ima prekrasno zgodovino! Ustanovil ga je znameniti nadškof Benedikt CIL., ki se je prvi obkolil s prepotrebno telesno stražo. To je tisti sloveči nadškof, ki je ustanovil prepotrebni urad za zabranjevanje brad — *sacrum officium de hominibus imberbibus conservandis*. — Ustanovil si je torej posebno telesno stražo, katero je po sebi imenoval stražo ‚gologlavih benediktincev‘, ker mora vojaški stražnik slovesno priseči, da nikdar v svojem življenju ne položi pokrivala na glavo. Ta straža se je polagoma razmnožila v polk, obsezajoč dvanajst kohort. Po vojaško in samostansko živé; čisti so, trezni in zanesljivi, vdani visokemu nadškofu. Zato so jim izročena edina mestna vrata, da jih stražijo; ostro pazijo ondi, da se v mesto ne priklati kakšen krivoverec, ki bi begal ljudstvo. Tudi so slovesno prisegli večno uboštvo, tako da živi ves polk ob sami miloščini!“ Kaj dobro mu torej služijo mestna vrata, ker mora vsakdo, najsi gre iz mesta, najsi gre v mesto, gologlavim benediktincem deliti miloščino!“

Začudim se: „Torej večno uboštvo so obljubili vojaki vaši! Potem jim pa nadškof ne daje nobene plače?“

„Gotovo ne! Kakšnega pomena bi bilo sicer večno uboštvo? Na tem načelu je osnovan ves

oddelek papeževe vojske, kolikor ga je v utrjenem ostrogu goriškem.“

„Ob čem pa živi?“

„Ob miloščini! Vsak teden ima posebna kohorta pri slehrnem polku službo, da berači po okolici. Ti vojaki jemljejo denar, jedila, vse, kar gre v vrečo ali žep. Take kohorte hodijo daleč naokrog; celo v Emono so že priberačile včasih. Ali to ni prijalo gologlavi telesni straži, ki je menila, da ji tuja kohorta krati dohodek. Pripetilo se je celo, da so se zgrabili z orožjem in da je tekla kri zaradi milodarov. Od tedaj papeževe kohorte ne smejo več v mesto!“

„To je res izvrstna organizacija,“ sem si mislil. „Koliko so stale vojske za prvega življenja mojega, sedaj pa ne stanejo ničesar!“

„Torej polk ‚telesne straže‘ živi zgolj ob miloščini?“

„Gotovo! In priliko boš imel opaziti, kako izvrstno je vse urejeno v tem oziru.“

V tem času sva dospela tja, kjer je pri zidu izviral studenec. Močan curek je vrel iz zemlje in polnil korito, vloženo v tla. Potem se je odtekal po vodotoču in izginjal pod ozidje. Okrog tega vrelca so bile napravljene klopi; po zidu pa je viselo obilo posod, s katerimi se je lahko zajemala voda. Železni obroči so bili vzdani v steno, da je bilo moči nanje privezavati živino, ako jo je kdo slučajno imel s sabo.

Pri tem vrelcu je obstal univerzitetni profesor, privezal mojega konja k steni in izpregovoril: „Odpočijva si nekoliko. Tukaj pijem vselej, kadar sem se navečerjal na kapiteljskem repišču! Tu pije sploh vsakdo, ki je na poti v mesto. Na tem mestu se smejo napiti celo hudo delniki, vpreženi v železnico, in to celo tedaj, kadar vozijo premilostivega nadškofa. Skratka: tu pije vse, in sicer iz stare navade, vkoreninjene v zgodovini naši. Torej pijva!“

Natočil je čiste vode in mi jo podal. Pil sem slastno, ker je bila to prva voda, ki sem jo pil po drugi svoji stvaritvi in ker je bila ta voda z zemlje slovenske!

„Praviš, da pijó tukaj vsi, ki so na poti v mesto, in to iz stare navade?“

„Iz jako stare navade! To je bilo za nadškofa Janeza IC. blagega spomina. Takrat je bil pri sv. Jakopu vikarij Luka, mlad, čvrst duhovnik, vnet za slavo svojega stanu. Zelo priljubljen je bil ženskemu spolu, posebno mlademu. Tiste dni je umrl stari župnik sv. Jakopa, in župnik je hotel biti vikarij Luka, ki je bil zelo priljubljen ženstvu, posebno mlademu. Ali škof Janez mu ni hotel dati župe, kar je vikarija Luko tako užalilo, da se je očitno uprl višjemu pastirju svojemu. Na trgu sv. Jakopa je zasadil v zemljo prapor vstaje in pozval ženstvo vse župe na pomoč. To je bila prva

in zadnja ženska vstaja, ki o nji pričajo listi zgodovine naše. Kakor en mož se je dvignilo razljučeno ženstvo, pobralo možem orožje, se razdelilo v kohorte in kakor nekdanj amacone bojaželjno obkrožilo vikarija Luko. Zgodilo se je to meseca malega travna 3919. leta, in najzanesljivejši zgodovinarji nam pripovedujejo, da se je nadškof Janez sam tresel na prestolu svojem. Ali vendar se vikarij Luka na sv. Jakopa trgu ni mogel držati dolgo. To pa zlasti zato ne, ker ga ni podpiralo moštvo, zakaj vsakemu zakonskemu možu šentjakopske župe vendarle ni bilo všeč, ako mu je drobna žena lazila za vikarijem Luko.“

„Kako se je potem godilo vikariju?“ sem vprašal radovedno, ker so me obhajali nekaki spomini iz devetnajstega stoletja.

„Ko se je nabralo okrog 2000 močno obo-roženih žensk, se je vrgel vikarij Luka ž njimi preko Gradaščice v trnovsko predmestje, kjer ga je tudi sprejelo ženstvo kar najpresrčneje. Hipoma je imel vojske vsaj 4000 junakinj, obo-roženih od nog do glave. Ž njimi se je utrdil za Gradaščico in okrog cerkve trnovske. V tem taborišču je dvakrat odbil naskok škofovskih vojakov, in s krvavimi glavami so le-ti bežali pred ženskami. Posebno in na prvem mestu se je odlikovala kohorta ‚starih devic‘, katero si je vikarij Luka izbral za telesno stražo svojo. Ta

kohorta je malone vsak dan udarjala preko Gradaščice v mesto, kjer sta se širila strah in groza. Že se je menilo, da premaga vikarij Luka nadškofa Janeza in da posadí samega sebe na škofovski sedež, ali na nesrečo vikarijevo se je v kohorti ‚starih devic‘ vzbudila ljubosumnost. Očitale so vikariju, bodisi upravičeno, bodisi neupravičeno, da kaže preveč simpatij do polkovnice, ki je vodila šentjakopsko brigado ženskega spola. Ker se vikarij Luka menda ni mogel popolnoma opravičiti, se mu je uprla kohorta ‚starih devic‘, z vihrajočim praporom prekoračila Gradaščico in prestopila v škofovski tabor. Od tedaj je bledela zvezda vikariju Luki in skoro mu je odbila zadnja ura! Janez IC. sam se je postavil na čelo vojski svoji in ž njo potisnil ubogega vikarija z ostanki njegovih žensk k mestnemu zidu za trnovsko cerkvijo. Ali bitka je bila krvava! Oče je usmrtil hčer, sin mater in mož ženo! Na Zena, bili so silni časi, toda končno je vendarle podlegel vikarij Luka. Obkolili so ga na ozidju za trnovsko cerkvijo, in drugače si ni mogel pomagati, nego da je skočil raz ozidje v veliko globočino, kjer se je pobil do smrti. Sam nadškof Janez je vodil bitko, in ko je bila zmaga dovršena, je izdal takoj splošno pomilostitev za vse krasne svoje nasprotnice. Popoldne tistega dne je šel premilostivi škof iz mesta, da bi se ohladil na polju.

Prišel je tudi do tega studenca in žeja ga je zmogla. Naliti si je dal kupo in jo izpraznil na čast slavne premage. Od tistih dob pa je ostala navada, da pije vsakdo pri tem studencu, bodisi da je na poti iz mesta, ali na poti v mesto, in sicer pije na slavo premagi nadškofa Janeza IC!“

„Ali se je pozneje uprl še kak vikarij?“ vprašam radovedno.

„Nikdar več! Nadškof Janez IC. je izdal takoj dekret, da se je mesto razdelilo v tri oddelke. Prvi oddelek je odkazal oženjencem — tu je tudi kapitelj in škofova palača — v drugem oddelku so neomožene ženske — te brani kohorta ‚starih devic‘ — v tretjem oddelku pa bivajo neoženjeni možje. Vsak oddelek je obkoljen z visokim zidom, tako da živi popolnoma zase in v nikaki dotiki z drugimi oddelki.“

„Kako modro in oprezno!“ vzkliknem začuden. „Potem ni na svetu več tiste pregrešne spolne ljubezni, ki je v prejšnjih dobah kakor kuga morila človeštvo po zemlji?“

Profesor z univerze sv. Simplicija zamežikne z levim očesom, me pogleda zvito po strani in nekaj časa molči. Naposled mi odgovori: „Spolna ljubezen! Glej, glej, kaj vam je v Sibiriji vse znano! Pri nas poznajo to ljubezen samo učenjaki, katerim so pristopne stare knjige blaženega Antona od Kala. Ali to je stvar, o kateri ne govorimo preradi!“

„Za Boga,“ vprašam še, „kako li se ženite in možete pri vas, ako so posamezni oddelki obzidani tako visoko?“

„Lepo in spodobno! O tem se boš lahko sam prepričal, ker bodo skoro nabori za ženitev v obeh oddelkih, kjer so neoženjeni možje in nemožate žene. Ako plačaš primerno pristojbino, te vzame dotična naborna komisija izvestno rada s sabo.“

„Nabor! Nabor!“ se začudim. „Ako se prav spominjam, so imeli v prejšnjih časih samo vojaške nabore?“

„Istina! Ali v našem mestu so se uvedli nabori za ženitev in možitev, in to zato, da se je vprav zatrla tista grozna spolna ljubezen, katero toli pravično obsoja blaženi Anton od Kala v svetih knjigah svojih! Toda čemu bi ti pravil; saj boš sam videl vse, ako le hočeš!“

„Ali se o tem studentu pripoveduje še kaj drugega, znamenitega?“

„Posebnega nič. Govori se sicer, da je bil semkaj pred tisoč in tisoč leti pokopan velik grešnik, ki se ni hotel spokoriti nì na smrtni postelji. Imel pa je pobožno mater, in ta je toliko časa jokala na gomili njegovi, da se je Bog usmilil grešnika in mu oprostil vse brezštevilne pregrehe. Poveličal pa je gospod Bog tudi materino solzo, da je prikipela kot hladen vrelec iz grešnikovega groba!“

Tedaj je začul moj duh glas angela Azraela. In le-ta mi je govoril: „Poglej naokrog in spoznaj, kam te je zopet postavila mogočna roka božja!“

Pred mojim duhom se je začel dvigati zidan obok, višje in višje, dokler se ni vse izgubilo v jasni zrak. Hipoma je izginilo ozidje, in pred očesom moje duše je ležala v meglo zavita bela Ljubljana, kakor je bila pred 2000 leti. Po blatni cesti se je vil mrtvaški izprevod proti pokopališču svetega Krištofa. Le malo ljudi je stopalo za pogrebom, in ni ga bilo očesa, v katerem bi se videla solza. Začul sem tudi ono žalostno, tenkò zvonjenje s stolpa svetega Krištofa, ki oznanja vsemu svetu, da je zopet padel klas na tisti vesoljni njivi, kjer noč in dan s svojim srpom neumorno deluje večna žanjica — bleda smrt! Hipoma se je tudi odprla zemlja pred mano, in stal sem ob grobu, kakršne so pred 2000 leti kopali mrličem. In ko je dospel izprevod na mesto, kjer sem stal plah in trepetajoč, so odložili krsto in jo spustili zemlji v osrčje. In Azraelova roka mi je odkrila vse, in zrl sem v krsto in ugledal ondi ostanke svojega prvega telesa, kakor so ga pokopali leta 2000. po Kristovem rojstvu! Tako si me, večni angel Azrael, leta 4000. po Kristu privedel do prve moje gomile!

V.

Ko me je zapustil Azrael in sem se znova zavedel zemlje, je prijel profesor z univerze svetega Simplicija mojega konja za povodec in ga pred mano vodil po mračnem potu. Dejal je:

„Sedaj pa hitiva, da prideva do mestne straže, preden leže pater polkovnik v posteljo!“

Podvizal sem se in korakal za njim. Prišla sva do kraja, kjer je bil ves predor ograjen z železnim pažem, tako da ni mogel nihče dalje. Na levi in desni strani so bili vñodi v stransko ozidje. Pred tem pažem pa je hodila straža z dolgo sulico v roki. K steni je bila z debelo verigo prikovana težka pušica, da so mimogredoči ljudje metali vanjo mile darove za telesno stražo. Tudi pred to pušico je stala gologlava straža. Vendar ni imela prijetnega posla, ker je neprestano pihala sapa, da je kar šumelo pod visokim obokom.

Tedaj sem prvič ugledal vojsko nadškofa ljubljanskega. Nekateri vojaki so bili oboroženi s puškami: drugi so nosili dolge sulice in sicer iz spoštovanja do Svetega pisma, ki ne pozna drugih vojakov, nego oborožene s sulicami. Vsa tolpa je bila jako čudna, tako da je pretresla posebno mene, ki sem s prvim življenjem svojim koreninil v devetnajstem stoletju. Oblečeni so bili ti vojaki v kratke haljice, seza-

joče do kolen; gole noge pa so jim tičale v nekdanjih svetopisemskih sandalah. Tudi so bili vsi gologlavi, torej ni čuda, da se je v vrsti kazalo obilo plešastih glav, katerim je bil večni preprih, v katerem so opravljali službo, spihal vse lase s temena.

Pred pažem ostaneva. Takoj skoči stražnik od pušice pred naju in nama s sulico zabrani dalje. Najprej pregleda mojega spremljevalca in reče porogljivo: „Ali se zopet potikaš tukaj? Saj itak nimaš beliča, da bi kaj dal!“

„Prav praviš, frater Miha,“ reče moj spremljevalec, „z mano ni nič! Kako pa sicer, prijatelj, ali si zdrav?“

„Vse bi še bilo,“ odgovori vojak Miha kislega obraza, „ko bi me le vedno ne bolela ta prekleta glava!“

„Glava! Aha, to prihaja od prepriha!“

„Dà, dà, od tega vražjega prepriha!“

Skrivoma vprašam znanca svojega: „Kako, da tako kolne?“

„Tiho! Ti vojaki imajo zase posebno zlatopečatno pismo, ki jim dopušča celo kletev zaradi vojaške discipline.“

„Kdo pa je to?“ vpraša sedaj vojak Miha.

„Tujec, ki ostane nekaj časa v našem mestu.“

Kakor bi jelo goreti v slamnati strehi, tako se razvname vojak Miha.

„Tujec, za Boga,“ zakliče osupel, „in v mesto sili! Pokličite patra poročnika, hitro, hitro!“

Zdajci se kakor mravljinici usujejo gologlavi vojaki s postranskih prostorov in me obkrožijo od vseh strani. Strmeč me opazujejo od nog do glave in si pripovedujejo, da je prišel tujec, ki hoče v sveto mesto. Da je prišla zver pred paž mestne straže, ne bila bi vzbujala večje pozornosti, nego jo je vzbujala neznatna moja, znova ustvarjena osebeca.

Skoro prisopiha tudi pater poročnik. Oblečen je bil v svilnato haljico, ali za časa službe svoje si je bil pripasel rejen trebušček, da so drobne nožice kar omahovale pod njega težo.

„Kaj je zopet?“ kriči že od daleč in rožljá s sabljo po tlaku. „Kaj je zopet, gologlavi psi, ki ne daste človeku niti trenotek miru?“

Odgovori mu frater Miha:

„Pater poročnik, tukaj je tujec, ki sili v mesto.“

„Tujec!“ — Zdajci se zadere na Miho: „Naravnost se drži, ako govoriš s poročnikom svojim!“

Vojak Miha se še bolj raztegne in stoji kakor drevo:

„Pater poročnik, tujec je, in okrog trebuha ima pas, v katerem je videti obilo denarja.“

To patra poročnika nekoliko potolaži.

„Odkod prihajaš?“ me vpraša osorno.

„Iz krajev sibirske republike!“ odgovorim hladnokrvno.

„Iz krajev sibirske republike! Božja Rodíca, kaj mi je početi?“

Vihtel je roke po zraku in prvi hip res ni vedel, kaj bi počel.

Končno zakriči:

„Le hitro k patru polkovniku, da ukaže, kar je potrebno! To ni karsibodi, ako sili v mesto takšen tujec! Morda je krivoverec, in sam Bog ve, kakšne peklenske nauke nosi v v rokavih svojih! Kurirji, naprej!“

Pet vojakov pristopi. Vsakemu naroči, kam naj odrine, da odda prevažno novico o tujcu, ki sili v mesto in prihaja iz nepoznane in krivoverške republike sibirske.

„Ti pa, frater Konstancij, idi takoj na mestno ozidje! Izprožijo naj deset topov, da se vzdrami vse mesto! Zakaj velika je morda nevarnost, katera preti po tem tujcu sveti naši veri in nesrečnemu mestu našemu! Kurirji, naprej!“

Znova pristopi deset vojakov. Naroči jim, naj odrinejo k vsem župnim in samostanskim predstojnikom, k vsem zakristanom in kaplanom in sosebno k sveti komisiji za izpraševanje tujcev. Dočim še tako ukazuje, zagrmje topovi z mestnega ozidja, da se kar strese obok nad nami. S stolpov pa takoj tudi zapoje zvonovi in po mestnih ulicah se oglašajo trobentači; ljudstvo se zbira, prav kakor da je začelo goretí sredi nadškofovskega dvorca.

„Nikar se ne čudi!“ mi šepne profesor z univerze svetega Simplacija. „Nikar se ne čudi! Sedaj so minila vprav tri leta, odkar je silil zadnji tujec v mesto naše!“

„Tri leta?“ vprašam. „In kaj se je zgodilo ž njim?“

„Pred spomenikom blaženega Antona od Kala so ga javno sežgali, ker mu je komisija za izpraševanje tujcev dokazala kar najjasneje, da je z vsem duhom svojim tičal v trdem krivoverstvu!“

„Na grmadi so ga sežgali!“

„To je najmanj, kar se mu je moglo zgoditi!“

„Ali postavijo tudi mene pred sveto komisijo za izpraševanje tujcev?“

„Vsekakor!“

„Dobri Azrael!“ vzdihnem v sebi. „Obsenči me z varstvom svojim, da ne omagam pred sveto komisijo in da se mi ne spodtakne noga précej pri prvem koraku v mesto!“

„Še nekaj,“ mi reče načelnik straže. „Kako si kaj denaren, tujec?“

„Nekaj tisočakov nosim pri sebi!“

„Nekaj tisočakov? In za polk telesne straže še nisi dal ničesar? Šestdeset lir je najmanj, kar moraš odšteti!“

Vzel sem iz pasu šestdeset lir in mu jih odštel.

„To je za polk! Za patra polkovnika pa še šestdeset lir posebej!“

Tudi te mu odštejem.

„Ako daš sedaj še meni šestdeset lir in za spoznavavce blaženega Antona od Kala tudi šestdeset lir in za mestni drevored svetih svetilnic takisto šestdeset lir, si plačal za sedaj, kar ti je dolžnost plačati!“

Odštejem mu te vsote iz svojega pasu, in že se mi trese srce, da se bo ubogi ta pas jel prazniti pri teh vednih naskokih! Toda čudi se ljubezni angela Gospodovega! — Če sem še toliko vzel iz pasu, takoj se je napolnil sam od sebe; izginila mi je torej vsa skrb, da bi mi utegnil poiti dragi denar.

„Kakšen drevored svetih svetilnic je to, ki si o njem govoril?“ vprašam načelnika.

„Če prideš v mesto,“ mi odgovori osorno, „tedaj se izvestno seznaniš ž njim. Čakaj torej in potrpi!“

„In spoznavavci blaženega Antona od Kala, ki si o njih govoril ravnokar, kje so?“

„Prednje stopiš še danes. Molči torej in idi k patru polkovniku!“

Po teh besedah se ponižno oglasi moj znanec z univerze svetega Simplicija, rekoč: „Naj grem ž njim, saj veš, pater poročnik, kako potrebujem zaslužka! Ako grem ž njim, morda mi kaj dá, saj veš, da sem lačen domalega vsak dan!“

Ta ponižna in ginljiva prošnja ni padla na kamen.

„Torej pojdita skupaj,“ izpregovori načelnik straže, „in če ti kaj dá, mi je tudi prav, ker vem, da si res siromak! Vendar, da ne bosta počenjala kaj nápačnega, naj vaju spremijo štirje stražniki. Straža, naprej!“

Ko se postavijo stražniki predenj, reče še: „Frater Konstancij, sedaj grem v mesto na ženski oddelek. Ako bi me iskali, veš, kje me dobiš. Na ženskem oddelku!“

Odpro mu železni paž, in s svojim trebuščkom se valí po poti v mesto. — S profesorjem pa se napotiva k patru polkovniku.

Iz glavnega predora kreneva na levo stran v teman in nizek hõdник. Straža štirih bosonogih vojakov krene za nama.

„Skoro ugledaš spoznavavce blaženega Antona od Kala in potem rad priznaš, kako se je človeštvo izpopolnilo v zadnjih stoletjih!“

Tako se baha profesor z univerze svetega Simplicija.

„Dà, dà, človeštvo je popolno, in svetnike imamo že kar na zemlji.“

„Svetnike?“ vprašam začuden.

„Sam se prepričaš in skoro. Zakaj zdajci dospeva k najdražjemu zakladu, katerega straži gologlavi naš polk!“

Radovednost moja je prikipela do vrhunca. Takrat sva prikorakala na obširen prostor; bilo je to nekako široko dvorišče, nad katerim se je raztezala steklena kupola.

Na stotine lučic je brlelo po stenah in svetilniki so viseli od stropa, da se je razširjala žareča svetloba ž njih. Po stenah so se šopirili zlati napisi: „Triumf ali največji uspeh teorije blaženega Antona od Kala.“ Ves bataljon gologlavih benediktincev je imel tukaj svojo stražo in malone tisoč bajonetov se je lesketalo v tem svetem prostoru. Tudi je klečalo po tlaku nekaj pobožnega ljudstva in zamaknjeno zrlo na železni stolp, ki se je dvigal sredi razsvetljenega prostora proti stekleni kupoli. In v tem stolpu je bil oni zaklad, ki ga je stražil ves bataljon gologlavega polka in o katerem so pripovedovali zlati napisi po stenah, da se kaže v njem največji uspeh teorije blaženega Antona od Kala.

Omenjeni železni stolp je bil razdeljen v več nadstropij, v katerih so bivali najpopolnejši spoznavavci te teorije. Stanovanja so bila prikrita človeškim očem; tam notri so bili ti svetniki sami zase. Ondi so izvrševali Bogu všečna dela — vsaj tako mi je pravil moj znanec z univerze svetega Simplicija — vendar jih ni smel nadzirati nihče, kar je bilo tem pametneje, ker se je smel svet leta 4000. p. Kr. rojstvu zanašati nanje brez strahu, da bi ga prevarili.

V pritličju železnega stolpa sem ugledal nekake celice, katerih ena stena je bila odprta proti občinstvu. Semkaj so prihajali včasih spoznavavci blažene teorije, da so s podobo svojo budili zbrano ljudstvo k posnemanju in gorečnosti. Kadar se je prikazal ta ali oni spoznavavec v celici svoji, takoj se je začulo povelje patra majorja, ki je načeloval stražečemu bataljonu, in vse kohorte so vzdignile orožje pred njim. Tako so tiste dni častili spoznavavce blagonosne teorije blaženega Antona od Kala!

„Vse celice so prazne!“ mi šepne spremeljavec. „Zgoraj molijo! Nekoliko počakajva, in skoro se prikaže ta ali oni, ko je vendar obilo vernega ljudstva v svetem hramu!“

Obstanem torej in v naglici prezrem, da je univerzitetni profesor pokleknil na kameniti tlak. Takoj stopi k meni vojak in me sune v rebra, da se mi nehote upogne koleno in da sem hipoma na tlaku tik znanca svojega. Gotovo bi me bil vojak pretepal še nekaj časa s suličnim ročnikom, da se ni začul glas patra majorja, kličečega stražo k pozornosti. Resnično, tedaj se v sprednji celici odpro vratca v ozadju in — v celico stopi prvi spoznavavec blažene teorije. Meni se je videl čuden svetnik, ali znanec z univerze svetega Simplificija mi zašepeta: „Svet mož je, toda v stolpu so še svetejši! Sicer je pa dopuščeno, da stopiva bližje!“

Stopiva torej bližje. „To je oče Protazij,“ me podučuje profesor svetega Simplicija. „Nekdaj je bil bogat, lep človek in glavo si je mazilil z dišavami, kolikor so jih dobivali po vseh jutrovih deželah. Celo toli pregrešen je bil, da so ga nekdam mestni stražniki izteknili, ko je pristavljal lestvico k zidu ženskega oddelka, da bi se bil pritihotapil k nedolžnim devicam. Da se ni odkupil z denarjem, hudo bi ga bili kaznovali. Slučajno pa mu je tiste dni prišla v roke knjiga blaženega Antona od Kala. Berilo ga je tako pretreslo, da je krenil na stezo pokore. Razvnel se je proti prejšnji svoji ničemerosti in se zaklel, da se neče odslej ni umivati, ni česati, ni prej zavijati v čisto perilo, dokler mu prejšnje ne pade s telesa! In zvest je ostal obetu svojemu, in sedaj ga vidiš pred sabo jako popolnega!“

V tem je blaženi spoznavavec pokleknil v tesni svoji celici in neprestano kričal: „Pokorite se, kakor jaz! Pokorite se!“

Obleka je res kar kapala s tega izvrstnega spoznavavca preizvrstne teorije. Oblečen je bil v zgolj cape, in njega perilo je bilo prav tako črno, kakor je bila črna polt njegova. Nikdar se ni umival, nikdar česal.

„Ta se torej ne umiva in ne češe?“ vprašam osupel.

„Prav nikdar!“ mi odgovori profesor.

„Za Boga! Kako mu je to mogoče?“

„Iz posebnega daru božjega! Dokazano ni, vendar menimo, da mu je pripisovati že dokaj čudežev!“

„Čudna zemlja, čudna zemlja!“ S tem vzdihom stopim k drugi celici.

„Zaradi perila,“ mi izpregovori profesor, „ne strmi preveč. Dokazano je namreč, da tudi puščavniki v starih puščavah niso nosili boljšega perila, in vendar so svetniki v nebesih! Poglejva v drugo celico! Glej očeta Hieronima!“

Tudi tukaj poklekneva. V celico je stopil drugi spoznavavec blažene teorije. Bil je to šibak mož s prav krepko in močno levo nogo.

„Kakšne zasluge ima oče Hieronim!“ vprašam radovedno.

„Velike, velike!“ mi odgovori stari znanec. „Krčmaril je nekdam in v gostilni svoji gojil vsakovrstno pregrešno veselje. Posebno rad je plesal, in sumnjali so celo, da je plesal ob praznikih in tako grešil. Toda kaj se zgodi? Čital je knjige blaženega Antona od Kala, in takoj se mu je raztajalo srce, in kesal se je in preklinjal tiste čase, ko je plesal in cvel v pregrehah svojih! Obetal je, da ne bo plesal nikdar več in da bo kolikor moči živel na eni sami nogi. Tako, kakor ga vidiš sedaj, živi že leta in leta. Na samotnem prostoru je bival, leta in leta stoječ na levi nogi. Dež je lil nanj, sneg

je padal nanj, in živel je samo ob tem, kar so mu darovali usmiljeni ljudje. Končno so ga poklicali v stolp spoznavavcev blažene teorije, in v tej celici ga vidiš sedaj malone ob vsaki uri. Večje popolnosti si kar misliti ne moreš!“

Kakor čaplja sredi močvirja, je stal sveti mož sredi svoje celice, podoben kamenitemu kipu. Niti uda ni premeknil, kar trenil ni z očesom. Bil je popolnoma zamaknjen v svoj posel, in šele za kakih šestdeset minut se mu je pričela tresti orjaška leva noga. Omahoval je, končno pa se zgrudil kakor posekano drevo po tlaku celice svoje. Ondi je obležal.

„Kaj li sedaj?“

„Sedaj bo nekaj časa počival, potem pa se zopet postavi na levo nogo. Stal bo dolgo uro tako, kakor si ga videl!“

„Ali ničesar ne govori?“

„Kaj mu je treba govoriti, toli izbornemu in vzpodbudnemu vzgledu!“

„Ako se dobro spominjam, živeli so že nekdam v sivih časih taki spoznavavci, ki so se postavljali na visoke stebre, vernemu ljudstvu v posnemo?“

„Res je! Ali tisti so stali na obeh nogah. Naš spoznavavec pa stoji na eni nogi. Prav to je napredek našega stoletja!“

„Priznam, napredka ni moči utajiti!“

„Čas je, da odrineva. Ako se spoznavavec postavi na levo nogo, ne sme nihče izpred njegove celice, dokler ne omahne po tlaku. Tako je zapoved posebnega nadškofovega dekreta.“

Hitro odrineva k tretji celici. Ko pogledam znova proti drugi celici, že stoji blaženi mož na levi-nogi kakor močvirski ptič, prežeč na žabo v mlaki.

„Čuden svet, čuden svet!“ sem vzdihal neprestano.

Tudi tretja celica je že imela svojega prebivavca. Bil je mož orjak v najboljši dobi življenja svojega. Ne smem pa zamolčati, da je moral blaženi mož nekdam mnogo piti, kakor sem sodil po njega obrazu. Morda je profesor z univerze svetega Simplicija ugenil moje misli.

„Pijanec je bil nekdam!“ mi reče tiho.

„Zakaj pa neprestano joka?“ vprašam prav tako tiho. Oni v celici števil. 3 se je namreč zvijsal po tleh, kakor bi ga mučile najhujše bolečine, in jokal in tulil je, da me je bilo kar groza.

„Pijanec je bil v mladosti svoji,“ nadaljuje učitelj, „in pil je, kar se je dalo piti. Nekdam je pijan zabredel v ženski oddelek. Čista devica mu pride naproti. Kaj se zgodi? Satan ga zmoti toli hudo, da oberoč goreče in strastno objame to devico. Vrgli so ga v ječo in mu dali v roke knjige blaženega Antona od Kala. Zopet pre-

čudno spokorjenje! Tako silno se je skesal zločina svojega, da je pograbil ostro sekiro in si odsekal levo roko, s katero je nekdam objel nedolžno devico. Tako se je spokoril oče Kozma!“

„Zakaj pa joka sedaj?“

„Ker po njega mnenju pokora še ni dovršena!“

„Kako li ne?“

„Saj si vendar čul, da je oberoč objel devico. Z obema rokama je grešil, kaznil pa si je samo eno roko!“

„Naj si pa odseka še drugo!“

„Kako li, ako si je že prej odsekal levo roko?“

„Res, nemogoče! Oče Kozma joka tedaj zato, ker si ne more odsekati še desnice, s katero je objel nedolžno devico?“

„Tako je, takšen je vir žalosti njegov! Ne prestano si želi še tretje neomadeževane roke, da bi si ž njo odsekal pregrešno desnico!“

„Čuden, čuden svet!“

Sedaj pristopiva k četrti celici.

„Tu je oče Gervazij!“ izpregovori spremljevalec.

Na tleh te celice je ležal napol oblečen človek; samo umazano rjuho je imel ovito okolo sebe. Valjal se je po zelenju; v roki pa je držal bič, s katerim se je tleskal sedaj po suhih kolenih, sedaj po rjavem hrbtu.

„Kaj je to zelenje?“ vprašam radovedno.

„Koprive!“

„Kakšne so zasluge očeta Gervazija?“

„Posebnih zaslug nima,“ mi odgovori profesor. „Svojo kri pokori sedaj. V mladosti ni bil nič prida. Postopač je bil in denar — dobil ga je po stricu kanoniku — je trosil s polnimi rokami. To je edini človek, kateremu se je posrečilo, da je preslepil kohorto starih devic in se v temni in viharni noči priklatil na ženski oddelek. Porodil se je — pomisli, amice! — porodil se je otrok na ženskem oddelku, in povila ga je devica, ki pri naboru ni bila potrjena za zakon! Groza in trepet! Prišel je poseben papežev nuncij, da preišče vso stvar, in končno so očetu Gervaziju dokazali, da je on povzročil vse zlo!“

„Groza! Groza!“ sem vzkliknil. „Kaj se je zgodilo nji?“

„Nji? Vprašáš celo? Kar se jo moralo zgoditi! Sredi ljubljanskega polja so postavili lesen oder, na njem pa so ji cvetoče toda pregrešno telo trli s kolesom, dokler ni izdihnila. Truplo so sežgali in pepel izročili vetru, da ga je raznesel na vse štiri strani. Ali ni bila to pravična kazen za nje pregreho?“

„Dà, dà! Tudi pri nas v Sibiriji kaznujejo prav tako takšna zlodejstva!“

„Vidiš torej, z življenjem je plačala prestoppek grehotnega telesa svojega! Gervazija pa bi

bili morali izročiti krvnikom, da bi ga obesili na vislice, ujedam v hrano! Tako zapoveduje poseben dekret nadškofa Jakopa XXXII.“

„Zakaj se ni zgodilo tako?“

„Ali si že čul, da bi bili kdaj obesili človeka, kateremu je bil stric kanonik pri katedrali svetega Nikolaja? Nikdar ne, in tudi očeta Gervazija niso smeli obesiti!“

„Tudi v Sibiriji bi ne bili obesili takega nečaka!“

„Obesili ga torej niso. Zaprli so ga v ječo in mu dali v roke knjigo blaženega Antona od Kala. Čital in čital je in končno spoznal, da je človeku kri največja sovražnica. Navdihnila ga je milost božja in vpisal se je v bratovščino iskrenih bičarjev, ki si pregrešno telo bičajo po nezmotnih navodilih blaženega Antona od Kala! Od tedaj si je neusmiljeno tepel kožo svojo, in izvestno mu je večni Bog že davno oprostil nekdanjo pregreho. Posebnih zaslug pa vendar nima.“

„Kako se mu je odprl stolp blaženih spoznavavcev svete teorije?“

„Ker je bil najstarejši v bratovščini iskrenih bičarjev. Moj Bog, spoznavavcev, ki si z bičem mesarijo kožo svojo, imamo po mestu preobilo: kjer se družijo ulice, tam jih vidiš po dva in še več; kar izkušajo se, kako bi se prekósili z najkrutejšimi udarci! Toda vsi pričakujejo stežka,

kdaj bo umrl bičar v svetem stolpu, da bi se izpraznilo njega mesto. Vendar veliko je poklicanih, malo izvoljenih!“

„Čuden svet! Čuden svet!“

Oče Gervazij je v tem neprestano pokal z bičem po temni svoji koži in rjul nekako tako kakor zaboden vol, ki je ušel mesarju iz klavnice.

„Ako ti je po volji, pojdiva v sosednje celice!“ me ogovori učitelj z univerze svetega Simplicija. Molče stopam za njim.

„Evo ti očeta Krišpina!“

V celici ugledam suhega človeka, katerega so zgolj kosti in kite. Tičal je v kotu sključen na tleh in neprestano obračal oči proti nebu, kakor bi ondi zrl Boga na žarečem prestolu. Upalih lic je bil, in žolta koža je pričala, da boleha na želodcu in jetrih.

„Kakove so zasluge očetu Krišpinu?“ vprašam jako radoveden.

„Neizrečne!“ mi odgovori spremljevalec ponosno.

„Kakor je videti, mož obilo strada!“

„Le malo je in živi samo ob travi, kakor raste po divjem polju.“

„Samo ob travi? Ni mogoče?“

„Ni mogoče! Pravičniku ni nič nemogoče! In ali nisi čital v svetih knjigah, da se je kralj Nebukadnecar nekaj let pasel ob sami travi? Bil je velik grešnik in ni veroval v pravega

Boga. In pravičnik pred Gospodom bodi slabši od kralja Nebukadnecarja? Zatrjujem ti na večno življenje, da živi oče Krišpin ob travi, kakor jo rode pusta polja!“

„Kaj je pregrešil, da se pokori tako strogo?“

„To mu je vprav neprecenljiva zasluga, da ni pregrešil ničesar! Čudi se mu, zakaj oče Krišpin je najpopolnejši sad, kar so jih obrodile svete knjige blaženega Antona od Kala!“

„Kako to?“

„Popolnoma umevno! Blaženi mož se je vglobil z vso dušo v sveto berilo, in dodelila se mu je izredna milost, da je spoznal pravega duha, s katerim je pisal blaženi Anton. Spoznal je, da sta človeštvu vir pregrehe govorica in želodec. Odpovedal se je obema, izrekel sveto obljubo, da ne izpregovori odslej nobene besede in da si izbere zeleno travo v edino hrano želodcu svojemu. In ta obet izvršuje že mnogo, mnogo let! Kar je bilo dodeljeno kralju Nebukadnecarju, se ni moglo odreči pravičnemu častivcu blaženega Antona od Kala! Čudi se stoletju, v katerem živimo!“

„Vedno tedaj molčí?“

„Neprestano, in svoj želodec si krmi samo z zelenimi bilkami. Ali ni to sad svetih knjig, kakor ga ne pozna zgodovina? Ali se ti ne kaže tu steza, na kateri človek niti ne more srečati pregrehe? Oj, blaženi, preblaženi oče Krišpin!“

Res jame sedaj oče Krišpin jesti zeleno travo, katero so na zlatem krožniku postavili predenj. Vrtil je oči in stokal kakor bolnik, kateri mora uživati grenko zdravilo.

„Čudna zemlja! Čudna zemlja!“

„Sedaj dospeva k šesti celici!“ izpregovori stari moj znanec. „Čudil se boš še bolj!“

„Dobri prijatelj!“ mu odgovorim. „Doslej sem videl toliko popolnosti, da bi moja duša ne mogla prebiti ničesar! Ako ti je drago, kreniva dalje do patra polkovnika.“

„Škoda! V stolpu je še obilo izvrstnih spoznavavcev svete teorije. Ali željam tvojim sem pokoren hlapec!“

Tedaj si se mi zopet prikazal, večni angel Azrael! Razširila se je kupola nad mano in pod jasnim nebom so se mi prožile pred strmečimi očmi zemlje širne ravnine, kakor tudi goličave, zakrite z večnim snegom! Na Himalaja najvišjem ledenem vrhu pa je sedel poslanec Gospodov, okrog njega se je tajalo, in vodovje, rešeno stoletnih spon, je drlo nizdol ter preplavljalo in podsipalo rodovite livade. Azrael pa je pritiskal ognjevito dlan na čelo, za katerim je kraljevala večna modrost, in iz njegovih silnih oči so lile solze, ki so kakor iskre švigale nizdol na ubogo zemljo. In kamor je padla solza, so se posušili vreli zelene matere zemlje in cvetoča polja so se izpremenila v grozno pu-

ščavo! Človeštvo pa je tiste dni vzdihovalo in tožilo, da je večni Gospodar, vsemogočni Bog, poslal sušo v dežele in zatrl, kar bi bila rodila zelena ruša! . . .

Toda to ni bila suša, to je bila solza angela Azraela, ki jo je jokal zaradi zaslepljenosti zbeganega človeštva!

VI.

Krenila sva nato iz dvorane svetih spoznavcev blažene teorije in za bosonogo stražo stopala po dolgem hodniku — kakor jih je bilo brezštevilno v mestnem ozidju — dokler nismo prisopihali pred široka vrata, kjer je zopet stal stražnik z debelo sulico v roki.

„Evo ti stanovanja patra polkovnika!“ izpregovori vojak, ki je bil brez dvojbe načelnik straži, katera je naju spremljevala. „Počakajta, da pozvem, ali hoče visokočastiti prelat in polkovnik tebe, tujca, videti še danes, ali ne.“

„In kaj potem,“ vprašam boječe, „ako se je odpravil prelat-polkovnik že k počitku?“

„Potem lahko spiš tukaj na tlaku do ranega jutra!“ mi odgovori trdi vojak in odide v notranje prostore.

„Tukaj je torej stanovanje patra polkovnika,“ prične profesor. „Blagost mu, kdor je polkovnik bosonogi telesni straži!“

„Ali se mu godi dobro?“

„Preizvrstno! Sob ima štiriindvajset in stražnikov tudi štiriindvajset!“

„Toda ali jih more vzdrževati vseh štiriindvajset?“

„Kaj še vprašaš? Dvanajst mu jih vzdržuje zadruga krojačev, dvanajst pa zadruga črevljarjev!“

Tedaj je prišel načelnik straže iz stanovanja patra polkovnika. Ž njim pa sta prišla tudi dva strežnika in vsak je imel v rokah rumeno paličico, ki se jako ostro prime človeškega mesa, kadar jo zasučje spretna in močna pest. Toliko da ugledata strežniški duši ubogega učitelja z univerze svetega Simplicija, že se razkoračita nad njim v lakajski svoji ošabnosti, katera je bila leta 4000. po Kr. prav tako navadna, kakor v devetnajstem stoletju.

„Ti si tukaj, berač?“ se zadere eden in dvigne z debelo lakajsko pestjo rumeno paličico.

„Odrini!“ se zadere drugi in takisto dvigne rumeno paličico. Tedaj bi morali videti modrijana s stolice svetega Simplicija! Podplate je pobiral po tlaku, prav kakor bi gorelo pod njim, in trtice, s katerimi mu je bilo ovito obuvalo, so popokale in ostale za njim, ko je hitro meril korake po temnih hodnikih! Za njim sta sopihala lakaja in ga pretepravala z rumenima paličicama, kadar sta ga dohitela.

Tako so častili tiste dni pobožni strežniki učnika z univerze svetega Simplicija! Od tedaj ga nisem ugledal prej, nego takrat, ko je v prevzvišenih prostorih prevzvišene stolice razkladal vnetim učencem teorijo blaženega Antona od Kala!

Meni pa je izpregovoril načelnik straži: „Pater polkovnik še ne spi. Ukazal je, da te privedo predenj! Stopaj torej!“

Šel sem z omenjenima strežnikoma v notranje sobe. Kakšen blesk, ko sem stopal po teh sobah! Zlato in srebro se je lesketalo s sten in se iskrilo tudi s preprog, ki so senčile visoka okna. Obilo dragocenih podob sem gledal v zlatih okvirih in največkrat tebe, belopolta Suzana, ko sta se ti v kopelji čudila poželjiva starca, ali pa tebe, Putifarjeva žena, ko si vsa pregrešna zavajala mladeniča iz dežele kanaánske! Vse to se je žarilo v svetlih okvirih, in ponosna telesa čarobnih žensk so vzbujala pregrešne strasti. Tako je stanoval polkovnik, katerega je vezala obljuba vednega uboštva!

Ko dospemo skoraj do zadnje sobe, mi izpregovori spremljevalec z rumeno paličico:

„Tukaj notri je pater polkovnik. Veselo je čul, da si mu odštél že šestdeset lir, in zategadelj te je hotel videti že danes. Vstopi torej, nama pa, ki sva te vodila, daj vsakemu po pet lir, ker je tako predpisano v dekretu nadškofa Urbana in ker si denaren!“

Vzel sem iz pasu deset lir in jih odštel lakajema. Eden mi je nato odprl vrata, in stopil sem v sobo, kjer je bival tisti večer prelat-polkovnik gologlave straže.

Slabo je bila razsvetljena soba, ki sem vanjo stopil. Ostal sem pri vratih, in le polagoma se je privadilo moje oko polmraku, ki je vladal v prostorni dvorani. Ondi pri bogato obloženi mizi sta sedeli osebi, ki se spočetka niti zmenili nista zame. V živahnem razgovoru sta bila moža, in eden — škrlat, ki je bil vanj zavrit, je pričal o visokem dostojanstvu njegovem — je bil jako razburjen. Veliko ga ni bilo v obleki, bil je pritlikavec, in v dve gubé mu je lezlo neznatno telesce. Na glavi ni imel las, iz česar sem sklepal, da imam pred sabo polkovnika gologlave straže. Obezal si je glavo z veliko ruto, kar je zopet pričalo, da ga je trgalo ali pa da so ga boleli zobje, ako jih je še kaj imel.

Polkovnik je bil tisti večer razburjen, in prav tedaj, ko sem stopil v sobo, je udaril z roko po mizi, da so zazvenejele steklenice in da se je zazibalo vino v njih.

„Na mojo vero,“ je kričal, „ali se je kaj takega že kdaj pripetilo polkovniku telesne straže, polkovniku, ki je osivel in ohromel v svoji službi, ki se je tolikokrat prehladil v tej službi, da ga trga po udih, prav kakor bi mu Lucifer tičal v slehni kosti? Vprašam te, pater

major — natoči mi črnega afriškega vina, ki mi ga je poslal kardinal iz Hartuma! — ali se je kakemu polkovniku že kdaj pripetilo kaj takega?“

„Nikdar ne!“ odgovori hitro pater major in prav tako urno natoči črnega vina polkovniku in sebi v srebrno kupo. „V nebo vpije krivica, ki se ti godi!“

„Saj se še spominjaš,“ nadaljuje polkovnik milo, „kako izvrstno ti je spekel drozge in druge ptice? Niso bile ne premehke, ne pretrde, ne ožgane, ampak rumeno zapečene, kakor da so od samega masla! Sedaj pa pomisli, kakšne so bile pečene ptice, ki smo jih morali včasih jesti v škofiji! Ni bilo ne pečeno, ne kuhano, kar se nam je pokladalo, nego osmojeno je bilo in ožgano, da nič takega. Na mojo vero, tega ne prebijem! Vse gorí in tli v meni! Natoči mi rumenega vina, tistega, ki mi ga je poslal prošt iz Damaska! Na mojo vero, da ni vina na zemlji, obupal bi!“

„Res je tako, kakor praviš!“ hiti pater major, točeč vino. „Poštenemu človeku je sladka ta pijača često edina tolažba! Toda kako se je zgodilo vse to, povej mi vendar!“

„Kako se je zgodilo?“ odgovori pater polkovnik. Vrag se je vteknil vmes, in sedaj sem siromak, da ga nimam vrstnika pod nebeškim solncem! Saj veš, da je pri meni stara Meta

— ničesar hudega ne misli, pater major! — da mi streže, da mi zavija noge v flanelo, ako me tare putika, in da mi poklada kuhana zelišča na glavo, ako me trga po nji!“

„Čul sem že, da jo imaš pri sebi, in tuintam se je že kaj govorilo o tem.“

„Vrag vzemi vsako govorico! Saj je nimam brezplačno, saj plačujem na leto 1000 lir, da so mi jo dali iz ženskega oddelka! Prejšnje čase, ko je bila še mlada in ko tudi jaz še nisem zavijal svojih kosti v flanelo — toda, kaj, saj veš, da so bili prejšnji časi boljši od današnjih!“

„Gotovo!“ pritrди pater major in prav tožno povesi glavo, na kateri se ta hip jako sumljivo žari veliki bakreni nos. „Res minuli časi so bili lepši in mladost je tudi lepša od starosti! Ali ne govorim resnice?“

„Seveda,“ odgovori pater polkovnik, „in zato je največja krutost, ako vzamejo človeku še tisto malo, kar ima na starost! Grom in strela!“

„Huda krivica se ti godi!“ pravi pater major. „Toda ali imaš še kaj tiste črnine? Če se ne motim, si jo dobil s Sicilije?“

„Nimam! Do zadnje kaplje mi je pošla, toda dobra pijača je bila. Vendar pij kaj drugega, saj imaš še obilo steklenic pred sabo, ki jih niti načela nisva!“

Pater major si natoči in pije. Potem vpraša: „Povej mi, kaj se je zgodilo dalje?“

„Torej stara Meta je pri meni in dobra duša je, kakor gotovo je duša moja uboga. Odkar je nadškof Martinus uvedel najstrožje predpise blaženega Antona od Kala — temu je sedaj pol leta — je prepovedana ženskam vsaka govorica. To ti je znano! Moja Meta že pol leta ni izpregovorila niti besedice, toda v sebi je nosila besed na milione. Povsod so silile na dan zaklenjene te besede, pri očeh, pri ušesih, povsod. Kako se je zvijala, kako vzdihala, kako je zatezala usta, govoriti pa vendar ni smela, ako se ni hotela udeležiti smrtnega greha in ako ni hotela zapasti neusmiljeni inkviziciji proti ženski govorici! Smešno jo je bilo opazovati.“

„Haha!“ se zasmije pater major.

„Naposled se mi je pa vendar le smilila stara ženica, pater major!“

„Haha!“

„Nikar ne misli zla, pater major!“

„Ne mislim, pater polkovnik, ne mislim! Starost, haha!“

„Dobro moje srce se je topilo, pater major, in dejal sem si: ‚Kaj, ko bi ji izposloval posebno privoljenje, dispenzo, da bi smela vsake tri tedne govoriti vsaj po en dan?‘ Bal sem se, da je sicer ne zadene kap in da je ne zaduší

zaprta govorica, kar je vsekakor mogoče pri ženski.“

„Zakaj ji pa ne naročiš tezalnice blaženega Antona od Kala, s katero se usta ženski zamaše tolikanj spretno? Zakaj ne, pater polkovnik?“

„Vidiš, pater prijatelj,“ odgovori polkovnik, „tiste stvari nimam rad v hiši, ženski preveč zakriva obraz in ta je pri ženski vendar najlepši!“

„Haha, pater polkovnik!“

„Ne misli si ničesar hudega, pater major! Kaj bi mi ženska z zakritim obrazom? Potem se ji pa na vratu tudi napravijo rane in žulji, ako bi predolgo nosila tezalnico blaženega Antona od Kala! In lep bel vrat, pater major, to je tudi lepa stvar!“

„Pater polkovnik, popolnoma tvojega mnjenja sem!“

„No, vidiš! Kaj sem hotel drugega! Prosil sem dispenze in ponudil nadškofovi blagajni petsto lir. Ali vse to se dobi težko, saj veš, kakšni so gospodje na dvorcu! Vsak bi rad kaj dobil; ako mu ne daš, se ti upira, da ne opraviš ničesar!“

„Res je tako!“ zagodrnja pater major. „Njega milost, nadškof Martinus, tiči preveč v rokah mladih ljudi in ti počenjajo ž njim, kar hočejo!“

„To ti je prvi ljubljeneč,“ odgovori zatem pater polkovnik, „tisti stolni nadvikarij Gregorij! Ta nam nadškofuje. In na Boga in sveto Trojico, razmerje je to, da bi ga morali naznaniti v Timbuktu, sicer zagazimo s to provincijo, da kar iz blata ne bomo mogli! V Timbuktu, pravim! Ali prav govorim, pater major?“

„Tudi jaz pravim, v Timbuktu!“ pritrdi major. „Ali kaj hočeš? Kje dobiš človeka, ki naj bi odprl usta? Ali jih odpreš ti, pater polkovnik? Preden se zaveš, tičiš v pesteh sveti komisiji za ohranjenje nadškofove časti in niti dvakrat ne treneš z očmi, že ti vzamejo škrlat in te obsodijo na delo v Saharo, da boš vozil pesek in požiral prah do zadnjega dne življenja svojega. Zini torej, ako se ti ljubi! Jaz molčim in kadar srečam nadvikarija Gregorija, tedaj sem mu najslajši in najboljši prijatelj.“

„Saj to je!“ vzdihne pater polkovnik. „In dobro sem vedel, da Meti svoji — ne misli ničesar pregrešnega, pater major! — ne dobim dispenze, če mi ne pomore stolni nadvikarij Gregorij. Naročil sem torej svojemu kuharju Andreju, naj pripravi, kar je dobrega pod milim nebom, in skuha, speče in ocvre, kar prihaja na mizo pri največjih pojedinah.“

„In kuhar Andrej?“

„Kos je bil nalogi svoji! Dva dni je klal in skubel, kuhal in pekel, drl in cvrl! Tretji

dan smo povabili stolnega nadvikarija Gregorija in mu obložili mizo z jedili, kakršnih ne dobivaš niti pri nadškofu in njega pojedinah! Prišel je in zadovoljnega obraza začul prošnjo mojo, da bi smela moja Meta vsake tri tedne po en dan govoriti in da bi se glede na izredno razmerje odvezala zapovedi blaženega Antona od Kala, s katero je ženski v večni modrosti prepovedana slehrna govorica!“

„No, in potem?“

„Potem je sédel stolni nadvikarij Gregorij za mojo mizo in jedel kar pol dne in pil do pozne noči. Prehvaliti ni mogel kuharja in me je izpraševal, odkod sem pridobil ta biser kuhinji svoji. Vse je hvalil, vse mu je dišalo! Prevzele pa so me vinske moči in v oslabeledosti svoji sem združil s hvalo nadvikarijevo tudi svojo hvalo. Jedla in pila sva in neprestano hvalila in povzdigovala do neba kuharja Andreja, ki nama je pripravil izvrstno kosilo. Kakor rečeno, v pozni noči sva se ločila. Obema so vreli možgani, noge pa so nama bile trde, kakor je trda zemlja, ako jo pokriva dolgi zimski led!“

„In ali si dobil dispenzo, pater polkovnik?“

„Dispenzo res,“ odgovori polkovnik žalostno, „in sedaj se bojim vsake tri tedne tistega dne, ko je dopuščeno govorjenje stari moji Meti! Če imaš ženšče v hiši, pater major, takih dispenz ne prosi! Lažje in mirneje boš spal!“

„Haha, pater polkovnik!“

„No, toda dispensa še ni bila najslabše! Ž njo sem prejel še drugo debelo zapečateno pismo iz nadškofijske pisarne. Ko odtrgam pečat in preberem glavo: ‚Nos Martinus, apostolicae sedis gratia‘ i. t. d., sem menil, da omedlim in da se mi razklenejo vezi življenja mojega. Kaj sem čital?“

„Kaj si čital?“

„To-le: Naš milostivi nadškof je sklenil, da se mi vzame kuhar Andrej, ker božjemu hlapcu in polkovniku gologlave straže ni dopuščeno, da sta mu miza in skleda prva skrb. In vzeli so mi ga, pater major, in sedaj cvre in peče v škofovi kuhinji, kakor je prej cvrl in pekel pri meni. No, pa tega mi ni storil archiepiscopus, to vse mi je nadrobil archiviciarius Gregorij, ki se vsak dan pase pri škofovi mizi! Da ga dobim v pest, mi amice, mu zabelim pregrešno dušo, da se bo za vedno spominjal trenutka, ko mi je ukradel kuharja Andreja!“

„Pomiri se, pater polkovnik! Kaj ti hasne, ako mu potareš nekaj kosti v tolstem telesu? Takoj boš v pesteh sacri officii defendendae dignitatis sacerdotum in potem se le takoj poslovi od vseh kuharjev in vseh dobrih jedi, kar jih je gospod Bog ustvaril vernikom svojim v slast in veselje! Ali ni vse takó, kakor sem govoril?“

„Vse, prijatelj major! In, za Boga, to mi peče in stiska trpečo dušo, da temu nadvikariju ničesar ne morem, akotudi sem načelnik gologlavi telesni straži in edini potomec starega plemenitega rodu, ki je cvel že v časih, ko so plavolasi Germani gospodovali po teh pokrajinah. Kje je bil tedaj še ta nezrel mlečnik, naš vikarij Gregorij? Na mojo vero! To mi greni življenje, da ne jem in ne spim, kakor bi moral jesti in spati poveljnik gologlavemu polku. Grom in strela, vrag vzemi to življenje, in če hoče, tudi nadvikarija Gregorija!“

Ves razkačen udari s pestjo ob mizo, da se vse potrese na nji.

„Kdo ti sedaj kuha, pater polkovnik?“ vpraša major rahlo.

„Kdo mi kuha?“ Pater polkovnik znova udari ob mizo, da se prevrne nekaj kup na nji ter curkoma lije črno vino od nje. V svojo nesrečo pa je prelat-polkovnik tistega dne čisto pozabil, da mu velja v hiši dispensa in da so ravnokar minili trije tedni, odkar je stara Meta izpregovorila zadnjo besedo. Neizrečno je razsrjen pater polkovnik, ko se v steni odpro prikrita vrata in se v njih okviru prikaže gospodinja, stara Meta. Priznati sem moral, da ta srčna ženska — ki tisti večer vpričo obeh gologlavih vojakov ni kazala niti najmanjšega strahu — ni bila še pretirano stara. Orjaška je bila

in krepka in v potezah svetlega obraza ji je kraljevala nekaka silna odločnost. Torej sem takoj spoznal, da se patru obristu ne godi pre-dobro, če ga v trenutku prepira navdadó nje moči. Ne trdim, da je bila tedaj prevestno napravljena, temveč vse na nji je pričalo, da je ravnokar vstala z mehke postelje. Tembolj pa je bila oborožila svojega ognjevitega duha. Bliski so ji šinjali iz očí in od srda se je tresla ta izvrstna gospodinja. Toliko da se je prikazala pri vratih, že je omahnila pest, s katero je polkovnik tolkel po mizi, in vsa njegova osebnica je še bolj zlezla v gubé. Tudi patru majorju ni bilo nič kaj dobro pri srcu in kalne poglede je obračal po steni, kjer mu je visela vitka sablja. V duhu pa je premišljal, kako bi prišel hitro do orožja, da bi se kar najurneje izgubil pri vratih.

Stara Meta je v tem brez groze in strahu pristopila k mizi, kjer sta pila gologlava starca. Sedaj je pa ona udarila ob mizo, da se niso pretresle samo kupe, temveč da sta se pretresla tudi patra častnika, in sicer ne malo!

„Metka!“ zaječi pater polkovnik od strahu.

„Sestra v Gospodu!“ prosi pater major.
„Ne srdi se preveč! Saj ga nisva pila čez mero!“

Temno ju gleda nekaj časa prav kakor jastreb, če ugleda pod sabo golobico, ki mu ne

more več unesti življenja. Molči nekaj časa, bržkone išoč primernih izrazov. Ti so se ji brez dvojbe ponujali toli obilo, da ni znala, po katerem bi segla najprej. Potem pa so valovi nje duše predrli vse zatvornice in voda je udarila črez vse bregove!

„Torej tako!“ je pričela Meta z mogočno zvenečim glasom. „Tako se živi v moji hiši! Tukaj se pije in lije, prav kakor bi sodci ne imeli dna! Lepa je ta! Ali sem jaz zadnja v hiši, ali sem manj, nego ta-le pater major, ki si je s tvojim vinom okoval nos, da se mu sveti kakor bakren lonec? Seveda, zate mora vse biti! Ako naj se napase tvoja oseba, potem se ti ne smili nič! Saj ne smé govoriti! Saj mora molčati! Tako se tolažiš! Ako si pa stara Meta poželi novega predpasnika, ali nezatne svilnate rutice, tačas je vse predrago, takrat je prazna mošnja in zadnja lira je izginila iz predalca! Taka grdoba si ti! In kadar mi je zavezan jezik, da ne smem izpregovoriti pametne besedice, ali si prišel že kdaj in izpregovoril: Metka, izpij kupo vina, saj ga je obilo v kleti in potrebna si ga tudi? Nikdar nisi prišel!“

„Pod smrtnim grehom ti je vendar prepovedano piti vino, ker si ženska!“ zastoče prelat-polkovnik v silni stiski.

„Pod smrtnim grehom!“ se zasmije Meta porogljivo. „Kaj se nam pripoveduje z lece o

zapovedi svetega Janeza XCIX? Ali ne govori dekret: ‚Ker se rabi vino pri svetih mašah božjih,‘ govori duh blaženega Antona od Kala, ‚naj ga odslej pijo samo mašniki božji!‘ Ni li zakon jasen? Odgovôri sedaj, bilka plešasta!“

„Lepo te prosim, molči, Metka!“

„Kaj bi molčala! Ali nisem v svoji hiši? Ali te nisem čakala in potrpeła, kolikor le more trpeti ženska? Pod smrtnim grehom! Poslušajte, ljudje krščanski! Ti si pa takšen, da se bojiš smrtnega greha! Seveda!“

„Milo te prosim, molči, Metka! Saj nisva samá!“

„Meni nič do tega! Presvetlemu nadškofu potožim, ali pa nadvikariju Gregoriju, da zve ves svet, koliko pregrehe tiči v tvoji usnjati koži! Sedaj pojdimo spat, to je navada v moji hiši! Ravnajta se po tem oba! In ti, bakreni nos, glej, da izgineš! Že me srbe vsi prsti, da bi ti pomlatila obraz!“

Že je dvignila pest, ali tedaj je bil pater kakor sapa pri svoji sablji. Niti opasal je ni v sobi, tako ročno je izginil pri vratih. Pater polkovnik pa je vil roke in vzklikal: „Oj, ti nesrečna dispenza! Ti preklicana dispenza!“

Meto je s tem vzklikom razdražil še huje. „Tebi bi bilo po volji, da bi morala vedno molčati kakor miš v luknji pod zidom! Toda nič ne bo! Ali sem morda edino zato na svetu,

da ti zavijam ude v flanelo? Kaj še! Povem ti, potrpežljivost moja je prikipela do vrha, in nič več ne boš pometal z mano! Teh požeruhov nečem v hišo, da veš! Ravnaj se po tem! To je zadnja moja beseda! Ako ne, ti zapojem drugo pesem, ti suha dlaka ti! Sedaj se poberi spat! Toda le urno!“

„Že grem, Metka! Že grem!“ hiti prelat-polkovnik.

Zdajci ugleda nje razljučeno oko mene, ki sem doslej ponižno stal v sómraku pri vratih. V novem življenju mojem je bila to prva ženska, s katero sem imel opravila. Toda kruto me je sprejela.

„Kaj,“ je kričala, „tukaj tičí še drugi pojeduh? In opit je že do grla? No, tebi pa odprem vrata drugače!“

Že je iztezala pesti proti meni in oči so mi bile v nevarnosti, da mi jih izpraska. Tedaj mi je rešitelj Azrael razširil dušno obzorje, da se mi je še bolj razjasnilo hišno razmerje patra polkovnika.

„Sestra Meta,“ ji šepnem na uho, „pomiri se in bodi oprezna! Strežnik Peter je ravnokar prišel iz tvoje sobe, ali rumeno svojo paličico, znak službe svoje, je pozabil v nji.“

Omahnila ji je pest in siknile so Meti izmed zob besede: „Da bi vzelo peklo tega tepca!“

Komaj čuti prelat-polkovnik, da se polega nevihta v srcu zveste gospodinje, že se mu vzbudi vojaški pogum.

„Res! Kdo je to?“

Rekši skoči k meni. „Kaj delaš tukaj? Kdo te je poklical?“

„Tujec sem!“ odgovorim.

„Tiho! Dokler govorim jaz, mora vsakdo molčati v hiši moji!“

Stara Meta se je v tem izmuznila iz sobe, in ravno zategadelj je kričal pater polkovnik tako hrabro name.

„Govôri torej, če te vprašam!“ se zadere znova. „Meniš li, da me boš smešil v moji hiši? Kdo si?“

„Tujec, ki hoče v mesto!“

„Tujec! V mesto hočeš! Spominjam se. Na ime Porodnice božje! Sedaj se pa ne spominjam, ali sem poslal kurirja na sveto komisijo! Jezus! Če sem morda pozabil! Več sva pila s tem bakrenim vragom, nego morem prebiti!“

V sobo stopi strežnik Peter. Zopet ima rumeno paličico v rokah in z mirnim glasom naznani gospodu svojemu:

„Sveta komisija je prišla!“

„Torej nisem pozabil,“ se razveseli polkovnik, „torej sem vendarle poslal kurirja! Moja glava pač misli na vse! Kje je zbrana sveta komisija?“

„V modri sobi!“

„Pelji tujca vanjo. Sveti komisiji pa naznani, da sem bolan in da se zato ne morem udeležiti seje. Ako se sklene, tujec tudi lahko prenoči pri meni! Sob imam obilo! Tudi to poroči sveti komisiji!“

Nato se pater polkovnik obrne k meni: „Koliko si že plačal zame, tujec?“

„Šestdeset lir!“

„Plačaj jih še šestdeset, ker si nastavljal ušesa po mojih sobanah in po kotih, kamor si se vrnil nepoznan!“

Vzamem iz pasu šestdeset lir, da jih odštejem patru polkovniku. Mislil je že, da je njegov ta denar, kar se zopet odpro prikrita vratca, in stara gospodinja se nam znova prikaže iz svoje spalnice.

„To je pa moje,“ izpregovori jako odločno. „Saj ni treba, da bi vse poganjal po grlu, saj tudi lahko kaj daš za hišo! Lire so moje!“

Pograbila je denar in porogljivo pristavila: „Ti spat! Ti, Petrček, pa pelji tega tujca do svete komisije! Odrinimo!“

Tako se je tudi zgodilo. Ko stopiva s Petrom v modro sobo, je bila ondè že zbrana takoimenovana „mala komisija za preiskovanje tujcev“. Načeloval ji je stari kanonik od svetega Nikolaja, sivolas in dobrovoljen gospod. Zapisnikar je bil nadvikarij Gregorij, mlad in precèj rejen

gospod, kateremu se je takoj videlo, da mu jako teknejo pečene ptice, ki jih obira pri škofovi mizi. Strežnik Peter pove najprej, kar mu je naročil pater polkovnik.

„Lepo! Lepo!“ pravi stari kanonik. „Pa naj spi, no, pri patru polkovniku! Kaj pravite, vi otročiči?“

„Jaz pravim,“ odgovori nadvikarij, „da se ravnajmo strogo po predpisih. Popustljivost se čisto kar najostreje kaznuje sama.“

„Tudi moje mnenje!“ pritrди svetega Florijana cerkvenik in tretji član male komisije.

„Kako bi sodil o nas blagi nadškof, ako smo popustljivi proti tujcu, ki je morda krivo-vec ali še kaj hujšega!“

„Obraz njegov ne kaže tega,“ se brani kanonik. „Obilo greha ta človeček še ni storil na svetu!“

„Obraz, oče kanonik? Meni pa ravno ta obraz ni po volji! Gotovo se ne motim, če trdim, da se je ta človek že mnogo šalil s služabniki božjimi!“

Nadvikariju Gregoriju pritegne tudi cerkvenik in še dostavi: „Poglejmo le njega dolge lase! Krščanski človek se striže in brije! Ravnajmo se po predpisih blaženega Antona od Kala!“

„Pa se ravnajta po njih, sitneža!“ zagodrnja kanonik. „Sveta komisija za izpraševanje

tujcev je itak sklicana za jutri; v eni noči mu podgane in miši ne oglodajo kosti! Tajnik Gregorij, sestavi zapisnik in popiši tujca! Ti cerkvenik, pa imej pripravljen pečatni vosek in pečat male komisije! Ta čas lahko nekoliko podremljem.“

Načelnik male komisije précej zaspi. Vendar tem marnejši je nadvikarij tajnik. Sestavi obširni zapisnik in mojo osebo vestno popiše do zadnjega lasu. Zmeril je, kako dolge so mi roke in noge; končno sem moral stopiti še na tehtnico, da se je uradno določila teža mojega telesa. Ko se je vse to lepo zabeležilo in po komisiji zakonito podpisalo, so me tirali v nekako ječo, ki so jo imeli za takšne namene pripravljeno v mestnem ozidju. Na golih deskah sem moral prebiti prvo svojo noč na zemlji; miši in podgane so mi bile družice, in voda, ki je neprestano kapala od stropa, me je premočila do ranega jutra malone do kože. Težke železne duri so trikrat zaklenili za menoj, in da bi se ne mogla pripetiti zamena, je pritisnila nanje mala komisija petkrat svoj pečat in prednje postavila dvojno stražo, ki je vso noč čula pred ječo.

Tako oprezno in modro so leta 4000. po Kr. r. ravnali s tujcem, ki je hotel v belo našo Ljubljano!

VII.

Drugo jutro me je vzbudilo na trdih deskah. Vse kosti so me bolele in glad me je davil. V ječi sem tičal in najmanjše jedi mi ni pripravila dobrotna roka. Tudi posode z vodo ni bilo, kakršne so bile pred 2000 leti v najslabšem zaporu. Ko se spustim s plesnivih desák na ilnata tla, se razprši tolpa podgan v vse kote; pod stopáli pa mi malone zapljuska, toliko je vode po zemlji. Poizkušam močna železna vrata, ali bi se ne dala odpreti. Toda brezuspešno. Zakličem, da bi privabil morda stražnika. Razlega se sicer glas po hodnikih, ne priklíčem pa žive duše! Obrnem se na drugo stran, kjer v temnem kotu opazim napol skrita vratca. Močno se začudim, ko vidim, da niso zaprta. Brez vsake težave jih odprem in stopim na nekakšno dvorišče. Po kamenitem tlaku je poganjala redka trava, in pajek je bil od stene do stene napredel umazano mrežo svojo. Visoko tam gori se je kazalo nekoliko modrega neba; iz tega se je videlo, da je to zapuščeno dvorišče še v mestnem ozidju, čigar strmo zidovje ga je obkrožalo. Krenem po tlaku dalje; povsod enaka zapuščenosť in samota! Dospem do kraja, kjer mi visok železen paž zapre daljši pot. Onkraj paža se razgrinja širen vrt s pisanimi gredicami in belo posutimi stezami. Bila je

jesen, ali vendar je po tem kraju kalilo marsikatero cvetje. Zada je se je dvigala s svojimi stebri in stolpiči mogočna in krasna palača; na nji pa se je vse lesketalo od zlata, kakor bi gledal tempelj, ki ga je nekdanj kralj Salomon sezidal Gospodu v čast.

Ko še gledam čarobno krajino pred sabo, zapoje zvonovi z visokih stolpov, da mi zašumi v duši kakor nekdanj, ko mi je pel še sv. Vida zvon; solnce se mi je prikazalo izza ozidja, da je bilo takoj vse svetlo, in rahla sapa je zavela, da se je zazibalo stotero cvetje, da se je gibalo tudi vejevje in da je ž njega padalo zlato sadje v zeleno travo. Komu se je priklanjal cvetje? Tedaj je stopila izza zelenega grmičja deklica, cvetoča in krasna, da je pred njo hipoma otrpnila in onemogla lepota prirodna. Ali naj jo primerjam vitki jelki, kipeči s trde skale proti nočnemu nebu, s katerega se ji naproti lesketá večna zvezda; ali naj jo primerjam plahi srni, ki ob robu temnega gozda z velikim svojim očesom opazuje rodovitno polje, kamor si ne upa? Ali naj jo primerjam gazeli, ki jo je levje rjojenje prebudilo iz kratkega počitka, da od brezmejnega strahu otrpne, kakor bi že čutila v sebi ostre zobe orjaka-krvoloka?

Bila je kakor jelka in kakor plaha srna je obstala na belem potu. Nje veliko oko se je

uprlo vame, da se mi je pretreslo srce in da se je v tistem trenutku v to ubogo, toliko da ustvarjeno srce naselila ljubezen z vso pozemeljsko srečo in nesrečo svojo.

Stopila je bližje in nje obličje se je kopalo v jutrnji zori, ko me je tiho povprašala:

„Ti si tujec, ki so ga zaprli snoči?“

„Dà, prav tisti!“

„Moj Bog, kako si mlad! Ali si res krivoverec, kakor pripoveduje nadvikarij Gregorij?“

„Poglej naokrog! Bog se nam kaže povsod; kako bi bilo mogoče, da bi ga ne spoznali?“

„Torej veruješ v pravega Boga?“

„Verujem!“

„In v Kristusa, Odrešenika našega?“

„Verujem!“

„In v čisto Devico, ki ga je porodila grešnemu svetu?“

„Verujem!“

Razjasnil se ji je obraz in radostno je izpregovorila:

„Sedaj vem, da te ne sežgo na grmadi in da mi je dovoljeno govoriti s tabo. Ali te smem vprašati še kaj?“

„Vprašaj!“

„Odkod prihajaš?“

„Z visokega severa, kjer kalí le malo cvetja in kjer je zemlja malone vse leto zavita v sneg.“

„Česa iščeš pri nas?“

„Spoznati hočem kraje in rodove.“

Molčala je nekaj časa, potem pa živahno vprašala:

„Ali si že bil na naboru in ali so te potrdili za zakon? Ali si pustil doma ženo, v cerkvi s tabo poročeno?“

„Nikogar nisem pustil na domu in nihče ni točil solzâ, ko sem odhajal v tuji svet.“

„Torej šele prideš k naboru?“

„V krajih, ki so me porodili, ne poznajo takih naborov.“

„Ženiti in možiti se vam je torej sploh prepovedano?“

„Nikakor ne!“

„Moj Bog, kako pa se ženite in možite? Kje si dobiš zakonsko ženo, če ne pri naboru?“

„Ako se dva poročita na visokem severu, ju je združila ljubezen.“

„Ljubezen! Kaj je to?“

„Z besedo se ne dá povedati. Kakor se posuje spomladi zeleni travnik s pisanim cvetjem, da ne vemo odkod, tako pride ljubezen v srca naša. Pride sama hipoma, kakor strela, ki udari iz črnega oblaka!“

„Ostane li potem vedno cvetoča ta vaša ljubezen? In če zvone, če se potem posuši?“

„Prava ljubezen vedno zeleni in dan za dnevom poganja nove cvetove!“

„Ni li greh takšna ljubezen?“

„Je li greh, ako cvete vrt pred tabo? In greh naj bi bilo, če se ti razcvete srce? Cvetje, eno in drugo, ustvarja večni Bog, ki je ustvaril človeka, da je deležen sreče.“

Obrnila se je od mene in se zagledala v krajino pred sabo. Belo roko si je položila na zamišljeno čelo in dolgo časa je premišljala.

„Mislim in mislim,“ je izpregovorila končno, „in vendar ne morem ugeníti, kakšna je ta vaša ljubezen! Morda je sreča, morda nesreča. Sam Bog to ve!“

Nato dostavi: „Visoko je že priplulo solnce! Brat me čaka, in napočil je trenotek, da odidem. Bog bodi s tabo, tujec!“

Hotela je oditi.

„Pri nas na severu,“ sem izpregovoril, „se ne postavljata tako hladno pravovernika, ako sta se slučajno srečala na potu življenja.“

Prihitela je nazaj.

„Evo ti roke,“ je rekla sramežljivo, „in v molitvi svoji se te bom spominjala!“

Vidno se je pretresla, ko sem se doteknil nje roke, in do lâs ji je zardel rožnati obrazek.

„Pregrešno je,“ je zaihtela, „če podaja ženska roko moškemu, ki ni bil izbran zanjo na naboru!“

„V ta greh ne verujem,“ odgovorim srčno.

„Pri vas tega ne štejejo v greh?“

„Gotovo ne, in pravoverniki se poslavljajo po vzgledu Kristusovem.“

„Kakšen je ta vzgled?“

„Poljubljal je celo sovražnike svoje, in pravoverniki naj bi se ne poslavljali s poljubom?“

„S poljubom?“

Skočila je od ograje, prav kakor da jo je pičil gad v beli prst.

„S poljubom se poslavljate?“ je rekla tiho.

„Tako je navada naša in božji svečeniki jo odobrujejo. Odrešenik naš je poljubil celo izdajavca svojega!“

„Pri nas pa je prepovedano!“

Srčno odide po peščenem potu. Že sem menil, da me zapusti. Obstala je in se ozrla po vrtu. Potem pa je obrnila zorno lice proti meni, in nje oko me je obsevalo dolgo dolgo. Nato je bila bliskoma pri ograji, in toliko da je čulo uho nje plašne besede :

„Posloviva se po vaši navadi!“

Že je pritiskala svoje lice k mrzlemu železju, in na to lice, volno kakor ličece dozorele breskve, sem pritisnil usta in učakal prvi srečni trenotek na stari materi zemlji. Ona pa je zbežala po zelenih tratinah kakor vitka gazela.

Azrael, varuj jo in ohrani jo meni, da mi vsaj ena kaplja osladi grenko trpljenje zopetnega življenja!

Zrl sem za njo, ko je čimdalje bolj izginjala med zelenjem. Včasih je postala in se ozrla po meni. Potem pa se je skrila za drevjem prav kakor boginja, ki se mi je le za trenotek prikazala izmed temnih oblakov.

„Kdo je bila?“ sem vzdihnil k Azraelu, da bi mi razkril temo, ali angel Gospodov ni hotel uslišati vzdihovanja mojega.

Vrnil sem se v zapor. Potrte so bile moči mojega duha, in čutil sem prvo nesrečo. Leno je lezel čas, in kaplje, od stropa padajoče, in živali, po blatnih tleh švigajoče, so vzbujale še večjo žalost v osameli duši moji. Pol dneva je minulo, ko je šele zarožljaj ključ v vratih. Vstopil je strežnik z rumeno paličico in mi naznanil, da me kliče predse pater polkovnik.

Stopivši v vežico, sem čul polkovnika, ko je ravno izpregovoril patru majorju: „Imeti mora veljavnega zagovornika. Ravnokar sem dobil dekret, da se mu izpit odpušča in da se mu brez ovire dovoljuje stopiti v mesto. Kaj praviš ti, amice?“

„Kaj naj rečem?“ zagodrnja pater major. „Bolje bi bilo, da bi ga sežgali ali živega zakopali v zemljo! Po takih tujcih prihaja pohujšanje v mesto, prej ali pozneje! Poslušaj me, pater polkovnik, prej ali pozneje!“

„Dobro govoriš, amice! Saj vedno pravim, da je nadškof Martinus premehak; hodi le po

srednjem potu, in ta je dandanes najslabši. Ko bi še živel Jacobus LVII., bil bi drugače podkuril temu tujcu! Drugače, mi Hercle!“

„Sedaj se mu vrne tudi konj s prtljago,“ zastoče pater major. „In meni bi bil to tako pripraven konjiček!“

„Ne morem ti pomagati, amice!“ odgovori pater polkovnik. „Evo ti dekreta; le-tá ti jemlje vsako nadejo!“

Poklical je strežnika v sobo in mu izročil dekret, s katerim me je nadškof Martinus spričo pastirske svoje oblasti oprostil stopiti pred sveto komisijo za izpraševanje tujcev in mi dodelil milost, da sem smel iti brez ovire v njega stolno mesto. Strežnik me je vodil nato po različnih temnih hodnikih, dokler nisva dospela do visokega portala, skozi katerega mi je vabljivo zasijal krasni jesenski dan.

„Semkaj te moram postaviti po ukazu patra polkovnika,“ izpregovori rumeni strežnik. „Za ta pot mi znaša pristojbina pet lir. Plačaj!“

Plačam mu in ga odpravim. Stopim na solnce. Bil sem na majhnem trgu tik mestnega ozidja. Pred mano na levo in desno stran so se razprostirale mestne hiše in brezštevne cerkve s stolpi. Ozka ulica se je pričenjala kakih dvajset korakov od mene in držala v središče mesta. Hiše so bile zidane v štiri in celo v pet nadstropij; od vznožja do vrha so kazale stene

samo svete podobe, svetnik je bil videti vštric svetnika, vse v kričečih barvah in izdelano po slabih umetnikih. Ko zamišljen gledam te umotvore, me vzbudi konjsko kopito, ki močno udari ob tla. Obrnivši se, zapazim ob strani svojega konjička s prtljago. Povodec pa mu je držal stari moj znanec, profesor z univerze svetega Simplicija.

„Čakam te že dolgo uro,“ me ogovori ponižno. „Žival je nestrpljiva in vročekrvna; neprestano bije s kopiti ob zemljo!“

„Ali ne podučuješ na univerzi?“ vprašam osupel.

„Dali so mi dopust. Oznanilo se je po mestu, da si išče tujec strežnika. Takoj sem hitel v škofijo in se ponudil za ta posel. Ponudili so se še drugi, končno pa so vendar meni podelili službo pri tebi, sosebno zato, ker sva že stara znanca. Službo imam, in naš rector magnificus se kar peni od jeze.“

„Kako to?“

„Ker bi bil sam rad dobil strežniško to službo.“

„Pojdiva v mesto!“ izpregovorim nato. „Prav rad te sprejemem v službo. Kam naj kreneva najprej?“

„Najprej morava k slavni policiji!“

„Kaj vraga,“ se začudim, „policijo imate tudi?“

„Gotovo! Stari in slavni pisatelji so v imenitnih svojih delih dokazali, da je več tisoč let stara ta institucija in da so mogle brez nje prebivati samo barbarske države. Naša policija pa je tudi izvrstno urejena, in ko je papeževo brodovje leta 1989. zasedlo države na južnoafriškem nosu, se je uvedla ondî policija po našem vzoru.“

„Čudno! čudno!“

„Prepričal se boš sam o vsem! Odriniva sedaj, in ako želiš kaj poduka, bodi ti moja učenost verna in poslušna strežnica!“

„Hvala ti iskrena! Spominjati se hočem prijaznosti tvoje!“

Napotiva se v omenjeno ozko ulico. Pozornost so mi vzbujale podobe po zidovih. Kakor smo nekđaj slikali svetega Florijana z golido pod ostrešja, tako se je kazal malone nad vsakimi vrati droban svetniček, držeč na vrvici majhnega psa.

„Kdo je sveti mož s psičkom?“ vprašam svojega strežnika.

„Svetnik še ni,“ mi odgovori, „vendar menim, da bo skoro. Med blažene ga je uvrstil že nadškof Jacobus LVII.“

„Kako je ime blaženemu možu?“

„Blaženi Anton od Kala je to. V tej provinciji ga prištevamo cerkvenim učenikom, ker je spisal obilo svetih in učenih knjig.“

„Čemu vodi s sabo psička?“

„Takoј ti razjasnim! Ko je živel omenjeni sveti mož, so ga napadali brezverci od severa in juga in zasmehovali so njega in svetost njegovo. Gori v mestu na severu mu je živel najhujši nasprotnik — svete knjige nam gotovo dokazujejo, da ga je obsedel satan že pri rojstvu — in s pomočjo tega satana je spisal mnogo hudobnih knjig in tako sejal ljuljiko med pšenico, ki se je usipala iz rok blaženega Antona od Kala na njivo Gospodovo. Boj je bil resnice z lažjo. Že je omagovala resnica, ki se kaže v ponižni nagoti svoji, in že je zmagovala laž, ki se kaže v blešččem, pregrešnem lišpu. Blaženi Anton se pósti nato petnajst dni, šestnajsti dan gre na Sveto goro, dvigne roke proti severnemu mestu in prosi prekletstva z neba na sovražnika svojega. In glej, zgodi se čudo! Prvo čudo blaženega Antona od Kala! Ponižan je bil satan, in njegov služabnik v severnem mestu je izgubil v tisti uri, ko je sveti mož na Sveti gori dvigal koščene roke proti oblakom, dar jezika in namesto tega daru mu je ostalo edino lajanje, kakor ga čujemo pri svojih psih.“

„Ali je to čudo blaženega Antona od Kala dokazano?“

„Nedvojbeno!“

„Hm! Dobro torej! Zato ima psička pri sebi!“

„Prav zato. Imeniten pomočnik je pri pasjih boleznih, kar je seosebno v našem mestu velikega pomena, ker je toliko psov. Glej, tukaj je policijsko poslopje!“

Obstala sva pred prostornim zidovjem, v katerem je tiste dni gospodovala policija ljubljanska.

„Najprej se nama je oglasiti pri patru gvardijanu, da nama dá svoj vizum.“

„Pri patru gvardijanu?“ se začudim.

„Dà, pri patru gvardijanu. Naša policija je izročena že tristo let očetom kapucinom, ki izvršujejo svoj posel na veliko zadovoljstvo premlostivega nadškofa!“

„Kako je to mogoče?“

„Prav lahko! S takšno policijo je pomagano tudi redovnikom kapucinom. Kdor zagazi slavni policiji v pravično pest, mora plačati določeno pristojbino, ako je količkaj denaren. Po tem potu ima država brezplačno policijo — pomisli, koliko denarja se je potrosilo prej v sirovih časih! — očetje kapucini, ki zidajo sedaj že deseto cerkev, pa imajo redne in stalne dohodke.“

„Za Boga, modra naredba! Razjasni mi še, s kakšnimi posli se seosebno bavi vaša policija?“

„Različni so ti posli in težavni. Največ opravka dajo grešniki, ki so se pri izpovedi očistili grehov svojih.“

„Tega ne umejem. Kaj je slavni policiji do izpovedanih grešnikov?“

„Pozna se ti, da nisi čital knjig blaženega Antona od Kala! Večna previdnost ti je zaklenila ta vir modrosti in sedaj begaš v temi. Poslušaj! Do tistih dob, ko je zavladal nadškof Jacobus LVII., je bila izpoved strogo cerkvena ustanova. Izpovednik je odpuščal grehe in je nakladal grešnikom pokoro. Ali se je naložena pokora opravljala, ali ne, kdo ve! Kaj pa piše blaženi Antonius? Država ima vso moč v rokah in nje dolžnost je, s to močjo zabraniti, da se ne dela greh in da grešnika dohiti tudi pravična kazen. To je načelo blaženega Antona od Kala. In ali ni morda utemeljeno v naravi in božjih zakonih?“

„Utemeljeno je! Toda kako se uporablja v vsakdanjem življenju?“

„Précej, ko je nastopil nadškof Jacobus LVII. slavno svojo vlado, je združil z izpovednico železno pest posvetne vladne moči. Kdor se izpove grehov, se mu naloži breme cerkvene pokore ali naloži se mu tudi breme posvetne pokore. In to breme je težje od prvega!“

„Kakšno je?“

„Zdajci ti povem. Kdor je izpovedan, temu izroči izpovednik bel listič, kjer je napisano število palic, ki mu jih našteje posvetno oblastvo v pokoro izpovedanih grehov!“

„Število palic! Je li prav čulo moje uho?“

„Resnično, število palic! Kaj bi bila naša država brez palic! Blagonosno to orodje je steber, dà, glavni steber javnemu življenju našemu.“

„Razloži mi še, kako nadzira posvetno oblastvo, da se vsakomur odšteje prisojeno število, kakor določa izpovedni listič?“

„V ta namen se je pomnožilo število fratrov-redarjev. Vsaka izpovednica ima posebnega nadzornika-redarja. Kadar se je vsa tolpa izpovedala, jo odvede frater v to poslopje, da se brez odloga opravi posvetna pokora.“

„Moj Bog, koliko li imate redarjev?“

„Nekaj nad dvetisoč.“

„In koliko je takih, ki dele palice, ki tepo?“

„Haha! Ti še ne poznaš izobraženosti stoletja našega! Toda pojdiva na policijsko dvorišče; ako se ne motim, delujejo stroji prav sedaj!“

„Stroji?“

„Dà, stroji! Pojdi in čudi se napredku naših razsvetljenih dob. Seveda naju puste samo na moški oddelek, ali vprav ondi so največji in najlepši stroji!“

Konja priveže k zidu. Potem stopiva v vežo. Tukaj se je že slišalo šumenje, kakor bi bučala sapa okrog gorskih vrhov. Vmes je pokalo prav takisto, kakor bi se na Veliki petek počasi

gonila ropotulja v visokem cerkvenem zvoniku. Stopivšemu iz veže se mi je razgrnilo prostorno dvorišče. Kakšno živahno gibanje in življenje se je gnetlo tu! Največjo pozornost so mi vzbujali stroji, razpostavljeni semtertja po dvorišču. Bili so to nekaki zaboji, iz katerih so štrlele palice, težke in debele. Ugledal sem stroj z desetimi palicami, ta je bil najmanjši; pri največjem, pravem orjaku, pa sem naštel celo štirideset palic. V dveh vrstah so gledali častiti drogi iz zaboja, in če je frater-redar zasukal ročico, se je zavrtel leseni hlod v zaboju in prva vrsta je tlesknila po klopeh, razstavljenih pred strojem. Kadar je zasukal drugič, je tlesknila druga vrsta po drugih klopeh, katerih prva vrsta ni zadela prej. Fratri-redarji so prav tedaj jako ročno razgnali izpovedance v različne oddelke. Oni, ki so imeli na listkih po pet palic, so se združili v posebno tolpo in zasedli prostor pred strojem z desetimi palicami. To je bil isti stroj, pri katerem je štela vsaka vrsta po pet palic. Drugi, z desetimi palicami na listkih, so se postavili pred stroj, iz katerega je štrlelo dvajset palic v dveh vrstah. Tisti izpovedanci, katerim se je prisodilo največ palic, so obkrožili stroj s štiridesetimi palicami. Bili so to stari nespokorni grešniki, ki so jako lehkodušno opazali grozne stroje in katerim se je kazalo na licu, da jim ni veliko do tega, ali dobe deset

palic več ali manj. Vmes so bili tudi starčki, ki so že stežka nosili svoje kosti, in slabotni otročiči, katerim se je od groze treslo šibko telesce. Ko je bilo pred stroji vse lepo razvrščeno, se jo oglasil pater kapucinec, stoječ na nekaki leci — imenovali so ga patra eksekutorja — in je tlesknil z rokami. Kakor strela so udarili izpovedanci med klopi, stoječe pred strojem. Vsak si je izbral svojo in legel nanjo. Otročiče in starce, o katerih je bilo pričakovati, da bodo sredi eksekucije v bolečinah izkušali zdrkniti s klopi, so privezali z jermeni nanjo. Ko so bile pri vseh strojih zasedene klopi, je dvignil pater eksekutor roko in zanosljal: „Grešiti se ne sme!“

Te besede so bile fratrom pri ročicah znamenje, da so jih pričeli vrteti. Ali so vam padale palice, prav kakor bi se prala preja pri vodi! Vmes se je čulo škripanje z zobmi, ihtenje, vzdihanje in sosebnno vekanje otrok, ki so se kakor belouške zvijali pod udarci. Ko se je pri prvem stroju ročica zasukala desetkrat in pri stroju orjaku štiridesetkrat, je nosil na tepenem delu telesa vsak grešnik in grešniček toliko palic, kolikor jih je bilo zapisanih na belem lističu. Stroji so se ustavili, privezane grešnike so odvezali, in vsi pretepeni so se postavili v dolgo vrsto. Frater je rožljaj pred to vrsto z orjaško pušico, in vsak, ki je čutil grenke

udarce, je plačal v pušico nekaj drobiža. Pa-ter eksekutor pa je z lece svoje neprestano nosljal:

„Grešiti se ne sme!“

„No!“ me ogovori profesor sv. Simplacija. „Kako sodiš sedaj o javnem razmerju našem? Ali ni to vzor, kako naj se vzajemno podpirata cerkveno in posvetno oblastvo? Ali ni to vrhunc izobraženosti?“

„Dobro! Državi s takimi napravami se moram čuditi. Toda če sem prav videl, morajo tepeni grešniki še nekaj plačati?“

„Prav si videl! Kako naj bi se drugače živili naši bratje redarji? To je ravno modrost v modrosti te naprave.“

„Povej mi še nekaj! Opazujem in opazujem tolpo izpovedancev, a menim, da so to zgolj siromaki. Kje so bogatini? Ali ne dobivajo tudi ti svojih palic?“

„Kaj neki misliš! Bogataši se odkupujejo in sicer s petimi lirami za vsako palico. Prav tukaj je prvi vir dohodkov, katerih toliko potrebuje presvetli nadškof. Ali ni to modro?“

„Modro! Premodro! Tudi to mi razjasni: Ali ne zahajajo duhovniki in dušni pastirji tudi k izpovedi? In če zahajajo, kako je ž njimi in kako je s palicami na belih listkih?“

„Da naši dušni pastirji greše, dasi malo-kdaj, o tem ni dvojbe. Zato zahajajo k izpovedi

in dobivajo bele listke. Toda, ali si že čul kdaj, da so topli duhovnika?“

„Nikdar ne.“

„Beli listki veljajo torej pri duhovnikih le simbolično, ker ravno drugače veljati ne morejo!“

„Kako naj umejem to?“

„Stopaj za mano!“

Šla sva v najoddaljenejši kot dvorišča in obstala pred prostorom, ki je bil ograjen z železnim, pozlačenim pažem. Napravljena je bila od desák streha nad tem prostorom, a na spodnji strani je bila prevlečena z žametom. Sredi prostora je stal stroj desetih palic, s svilo obvit. Palice pa so bile v pravem pomenu šibice, in da se udarec ni čutil, so jih obvijali z volno, da so padale kakor rahla sapica po onem, ki je ležal na blazinasti klopi.

„Vidiš,“ izpregovori profesor, „tukaj simbolično tepemo izpovedanega duhovnika. Seveda, takrat ne sme nihče na dvorišče, in edini pater gvardijan opravlja svojeróčno posel pri stroju. Pri nas je pravica za vsakogar ista, ali ne? Kaj takega izvestno nimate v sibirski republiki?“

„Res ne!“

„Sedaj odriniva v poslopje, sicer odide oče gvardijan na izprehod, in potem ga danes ne ućakava več.“

Oče gvardijan še ni bil šel na izprehod, zato sva hitro in lahko opravila svoj posel pri njem. Najlepši uspeh sem dosegel v tem, da mi je izročil pismo privolitev, s katero so mi bila odprta vrata na ženski oddelek. Za vse to sem plačal samo petdeset lir, kar se mi ni videlo preveliko.

Pred policijskim poslopjem odveže profesor konja pri zidu in me vpraša: „Kam greva najprej? Obilo je znamenitosti v belem mestu, da jih v enem dnevu ne ogledava. Ako ti je do tega, da poslušáš dober svet, kreniva najprej k pravosodni palači!“

„Dobro! Pojdiva tja!“

Ko odrineva, opazim, da se je napotilo za nama pet bratov kapucinov.

„Čemu korakajo ti za nama? vprašam spremljevalca.

„Da naju nadzirajo. Takih redarjev kroži obilo po Emoni in marsikakšen greh je že preprečila njih roka!“

Ko mu ne odgovorim ničesar, dostavi ponosno: „Dà, dà, izvrstno naše redarstvo vtika svoj nos v vsako stvarco in niti prah ne pade z mize, da ne bi zvedelo tega!“

„Vse se je izpremenilo,“ vzdihnem sam v sebi, „samo slavna policija je ostala ista in vtika prej kot slej svoj nos v slehrno stvar!“

Nato se odpravimo po ozki ulici proti pravosodni palači. Nikjer ni videti človeškega obraza in tudi pri oknih se ne prikaže nihče. To vzbudi moje začudenje, ki ga ne prikrivam spremljevalcu svojemu.

„To je premoder ukaz nadškofa Jakopa!“ — mi prične razlagati profesor. „Tukaj sva na oddelku zakoncev. Na tem oddelku pa je zopet vsakemu stanu odkazan poseben prostor. Tukaj sva ravno pri krojačih. Da ne tratijo časa pri delu, jim je prepovedano gledati skozi okna ali pohajkovati po ulicah. Policiji naši pade v pest, kogar zasačijo redarji pri oknu ali na ulicah, če se ne more izkazati s potrebnim opravkom. Zato je redarstvu našemu toliko posla!“

Ozrem se po svoji petorici. Kakor strele jim švigajo pogledi okrog oken in vrat, da bi zasačili plen.

„Kogar zalotijo, ta plača?“ vprašam.

„Gotovo, in na sedalu mu zapoje palica.“

Sedaj mi je bilo jasno, čemu so redarji tako strogo čuvali okna. Pokazati se ni hotel prestopnik zakona, in nadejal sem se, da odrine moja petorica praznih rok. Toda ni se zgodilo tako. Tam, kjer je ulica prav zelo tesna, se odpre okno v pritličju in sicer prav pred nosom učitelju z univerze sv. Simplicija. Odskočil je, da ga ni zadel vatel, s katerim je nekdo za-

mahnil iz okna proti njemu. Pri oknu pa stoji dolg, koščen možiček, krojač od nog do glave. Z dolgim vatlom suva na mojega strežnika, ki se mnogo trudi, da se izogiblje udarcem in da na drugi strani obdrži konja, ki se tudi plaši krojačevega kričanja.

„Grdoba!“ vpije junak iglar. „Ali sem te vendar dobil v pest? Rastejo li tunike po drevju, da jih lahko brezplačno natezaš nase? Dve liri si mi dolžan že dve leti! In jaz stradam, da sem suh kakor igla! Plačaj, sicer ti potarem vsa rebra! Prej se mi ne ganeš, dokler ne plačaš!“

Že se pripravlja, da bi skočil iz okna na tlak, in sluga moj trepeta praznega žepa in bledega lica ter čaka, kako se razmota vsa ta stvar. Toda rešijo ga bratje redarji, ki zavijejo prav v tistem hipu okrog ogla in katerih se ni nadejal ubogi krojaček.

„Dober si za tri lire!“ zakriči prvi frater birič in zgrabi iglarja za vrat, da se takoj strese kakor trepetlika na gorski rebri.

„In osem palic ti odštejejo,“ dostavi drugi porogljivo, „ker si se kazal brez potrebnega opravka pri oknu!“

Pošteni rokodelčič jih zaklinja na vse svetnike in na krvavo stegno blaženega Antona od Kala, da bi mu prizanesli. Ali biriči tistih dob so imeli jeklena in neizprosna srca, prav tako, kakor leta 2000. po Kr. r. Raztaja se mi srce,

da sežem v pas in plačam redarjem tri lire, da izpuste krojača. Temu samemu pa plačam dolg univerzitetnega profesorja, in srce mu prekipi hvaležnosti, da kliče name vse blagoslove blaženega Antona od Kala!

Dospeli smo na kraj, kjer se je ulica razširjala v prostoren trg. Sredi tega trga je stalo znamenito poslopje, na čigar sprednji strani je bila velikanska presna slika, v živih barvah kažoča našega Odrešenika, ko izganja z bičem prodajavce iz hiše Gospodove.

„Evo ti naše pravosodne palače!“ izpregovori ponosno profesor sv. Simplificija. „Takoј privežem konja k zidu in potem si ogledava notranje prostore. Prepričan sem, da se ti napolni duša s strmenjem; izvestno mi pritrdiš, da je naša provincija v vsakem oziru najpopolnejša, kar jih ima oče papež na zemlji!“

Toliko da izreče, že tleskne z dolgo svojo osebo po zemlji, da se zakadi prah izpod njega. Takisto stori tudi onih pet redarjev in se od silne vdanosti zvija po tleh. Kaj je povzročilo to nenavadno vedenje mojega spremstva?

Po trgu mimo pravosodne palače prirožlja sedaj težka, srebrno okovana kočija, ki jo vleče osem tolstih dolgorepih belcev. Pred njo jaha tolpa jezdecev z dolgimi biči v roki. Eden izmed njih švrkne ž njim proti meni, vendar me ne zadene, ker mu je jermen prekratek. Da me

je zadel, bi me bil brez dvojbe razmesaril na zadetem mestu. V kočiji sami na vijoličasti blazini čepi star mož, z zlato verižico ob rami. Izpod belih las mu gleda mrtvo oko, prav kakor bi se mu nič več ne ljubilo na božji zemlji. Videl se mi je ta starec enak levu, ki mu je starost zdrobila gladne zobe iz lačne čeljusti!

Njemu ob strani sedi v nebeški krasoti svoji moja znanka, ki jo je moje oko prvič ugledalo tisto jutro med cvetjem gosposkega vrta. Zdelo se mi je, da me je opazila in da se je sklonila na sedežu. Tedaj pa zavije voz v tesno ulico, da mi takoj izgine izpred oči.

„Sveti Jezus!“ tarna strežnik, dvigujoč se iz prahu. „Kaj si storil, da se nisi zgrudil, kakor smo se mi?“

„Za deset lir si dober!“ se veseli frater birič.

„In za izdatno število palic!“ dostavi drugi.

„Kdo je bil to?“ vprašam radovedno.

„Za Boga,“ odgovori profesor. „Saj ti je morala že vse razkriti gola pamet! Bil je to največji naš dobrotnik, naš oče in ljubljeni služabnik božji, nadškof Martinus.“

„In ženska ob strani njegovi?“

„Sestra njegova, zorna naša kneginja Marija!“

VIII.

„Oglejva si najprej civilni oddelek!“

Tako je izpregovoril učitelj z univerze sv. Simplicija, ko sva stala v visoki lopi pravosodne palače. Kreneva na desno stran po širokih stopnicah in dospeva na hodnik, v katerem se vrsté vrata pri vratih, prav kakor nekdam na hodnikih samostanskih.

„Tukaj me vse spominja na samostan!“ rečem spremljevalcu. „Čemu toliko vrat?“

„Pravo si pogodil,“ odgovori profesor, „v samostanu sva. Ta oddelek pravosodne palače je izročén očetom iz reda svetega Frančiška, ki pa imajo zavezo, da so nam pridni in pravični sodniki.“

„Kaj?“ se začudim. „Očetom frančiškanom je izročeno vaše pravosodje?“

„Čemu ne? Pravosodna palača se je morala zgraditi. Ž njo se je dosegel dvojen namen: očetje iz reda sv. Frančiška so dobili svoj samostan, ne da bi kaj plačali, država pa svoje sodnike, ne da bi kaj plačevala. Zopet vzor, kako se podpirajta posvetno in cerkveno oblastvo!“

„In po kakšnih zakonih sodijo vaši sodniki?“

„Zakonov nimamo nikakih. Nekdaj so jih imeli, ali dokazalo se je, da so vsi zakoni svetá izviralí od hudiča. Sodniki naši opirajo svoje sodbe zgolj na svoje knjige, bodisi na Sveto

pismo, bodisi na spise blaženega Antona od Kala. Ker obsezajo sosebno zadnji spisi samo resnico, pravične so tudi naših sodnikov sodbe.“

„Ne dvojim! Toda kaj je s pritožbami? Je li prepovedan vsakršen priziv do višjega sodnika?“

„Nikakor ne. Zlasti so nam sodniki naši župniki. Kadar župnik neče soditi, ali kadar nisem zadovoljen ž njega sodbo, se smem zateči pred sodni dvor očetov frančiškanov, kjer teče vir neizkaljene pravice.“

V tem sva prišla do dvorane, kjer so se obravnavale pravde.

„Plačaj liro vstopnine,“ me opomni sluga, „v dvorani pa se vèdi spodobno, ker je pater predsednik oster!“

Plačam vstopnino fratru, ki je z veliko pušico prežal pred vhodom. Ko sva vstopila, je bila dvorana še prazna, samo tam zgoraj sta sedela pri dolgi hrastovi mizi očeta frančiškana, ki sta vestno prebiralala knjige. Morda sta molila, morda sta se le hlinila. Dvorana je bila podobna velikanski kleti; nikjer ni bilo podobe, ne druge dike na stenah. Potisneva se v kot; profesor pa mi pravi: „Šele dva sodnika sta tukaj. Tretjega in patra predsednika še ni. Zadnji pride pater predsednik.“

„Prav tako je bilo pred 2000 leti,“ si mislim, „tudi takrat so prihajali predsedniki zadnji k obravnavam.“

„Danes bo malo posla,“ izpregovori sodnik pri hrastovi mizi. „Ti župniki nam pojedajo vse; kako bomo živeli, ako se nam ne izboljša justica?“

„Dà, resnico govoriš!“ dostavi tovariš. „Že včeraj je podpisal pater predsednik dekret, s katerim se župnikom po deželi ukazuje, da se morajo zdrževati sodb v pravadah, katerih vrednost znaša nad petdeset lir, in stranke vsekdar nakazovati k našemu sodišču!“

Vstopila sta še dva sodnika in frater pisac. „Patra predsednika še ni,“ se zajezi prvi, „vedno stara pesem! Mi se trudimo, pater predsednik spi; mi se oblačimo v haljo od kozje dlake, pater predsednik v svilnato kuto. Kje je tu pravica, confratres?“

„Ničesar bi ne rekel,“ dostavi drugi, „ako bi bil mož le kos nalogi svoji! Vse zmede, kar mu pride pod palec, in jaz mislim, da takega nezmožnika še nismo imeli na predsedniškem stolu. Kaj menite, confratres?“

„Tako je,“ se oglasi tretji. „Le nekoliko potrpite, pa boste videli, kako zmlinči današnji slučaj, dasi je jasen kakor modro nebo.“

„Da bi mu premilostivi nadškof le skoro dal boljšega naslednika! Vsakdo izmed nas bi smel po večji pravici sedati na njega stol. To je senca, nikaar predsednik!“

V tem mnenju so se strinjali vsi. Ko pa je takoj potem vstopil pater predsednik, bi jih

morali videti, kako so planili s sedežev in kako so se priklanjali svilnati halji! Toda leta 4000. je bilo prav tako, kakor leta 2000. po Kr. r.! Pater predsednik še opaziti ni hotel globokih poklonov, češ, predsedniki so na svetu edino zaradi tega, da se jim drugi klanjajo!

„Pričnimo!“ Pater predsednik séde, suhi frater pisar pa hiti na hodnik, da pokliče stranke. Prvi vstopi župnik Svetega Jakopa. Vsi sodniki in ž njimi pater predsednik vstanejo ter se mu poklonijo.

„Kakšna ti je zahteva, reverende?“ vpraša predsednik sladko.

„Nocoj mi je nekdo pobil okna. Vem, da mi tega ni storil drugi, nego sosed Emilij. Že nekaj časa mi nagaja, kjer more. Škode mi je 50 lir, toda zaradi posebno hudobnega namena naj mi plača 100 lir!“

„Pravična je tvoja zahteva, reverende!“ se oglasi predsednik. „Scriptor, zapiši sodbo, cum jure executionis. Emilius plačaj 100 lir. Obravnava je končana!“

Ko se je pisala sodba šentjakopskemu župniku, vprašam svojega strežnika: „Ali se ne zasliši tudi tožena stranka? Naj li Emilij plača, ne da bi se mogel braniti?“

„Si li slep,“ mi odgovori, „ali ne vidiš, da je tožnik mašnik, ki ne more govoriti drugega nego resnico? Pri nas, v tej vzorni papeževi

provinciji, sme zahtevati vsak mašnik, da se mu takoj izroči sodba s pravico do izvršbe, ne da bi se toženec klical pred sodišče. Ali si že kdaj čul, da bi mašnik božji hodil po stezah krivice?“

„Nikoli ne!“

„Zato vidiš, da so naše naredbe v tem oziru premodre! To je najhitrejša justica — proti sodbi ni dovoljena nobena pritožba — kar si je le misliti moremo. Ni li res tako?“

„Res! Čujva, o čem obravnavajo sedaj.“

V dvorano je v tem stopil človeček suhe rasti; lakota in edinščina mu je gledala pri slehni gubi z bledega obraza. Ž njim je vstopil trebušast mož; polna skleda mu je odsevala s tolstega in zalitega obraza. Oba obstaneta pred sodiščem.

„Kdo toži?“ vpraša predsednik.

„Jaz,“ odgovori suhi možiček.

„Koliko troškov si založil?“

„Dve liri! Vse, kar sem imel!“

„Dve liri!“ zagodrnja pater predsednik.

„Hèk! Dve liri! Hèk! Ako nimaš več, čemu se pravdaš? Vidi se mi že, da si slepar! Vendar bodi ti, obravnavajmo in forma pauperum! Kako ti je ime in kaj si?“

„Hieronim Corvus! Vodo in stare cunje prodajam po mestu!“

„Nezaslišano!“ zakliče predsednik. „Kakšni ljudje se dandanes že pravdajo! Odstopi! In ti, toženec, koliko troškov si založil?“

„Petnajst lir! Čast bodi Bogu in Materi božji! In še ni šla zadnja iz hiše!“

„Frater scriptor,“ ukaže predsednik, „prinesi stol zatožencu, da séde! Kako ti je ime?“

„Deodatus Bos! Pomočnik sem florijanske-mu cerkveniku, katerega mi Bog ohrani še mnogo let!“

„Sédi, Deodate! Ti, Corve, pa nam razlôži, čemu tožiš takega moža? Toda kratko, ker nismo tukaj, da bi poslušali prazne besede. Hitro torej!“

„Vodo prodajam,“ prične tožitelj, „in stare cunje kupujem. Vse moje imetje je konjiček, ki mi nosi vodo. Če mi pogine, tedaj sem berač. In sedaj sem kupil na dan svetega Lavrencija od tega človeka konjička in mu pošteno plačal kupnino. Bilo je 150 lir! Vse moje imetje! Bog se me usmili! Pogojeno je bilo, da je konjiček zdrav in brez hibe. Ali slep je na obe oči, in zatoženec ga neče nazaj, kar bi bilo pošteno in pravično! To je moja tožba, poštena in pravična je! Pomagajte mi, patri sodniki!“

„Kaj odgovarjaš, Deodate?“

„Tožba ni pravična. Zmenila sva se, naj tožitelj konja ogleda, in da mu nisem porok za hibe, katere lahko opazi sam. ‚Oglej si konja,‘ sem mu dejal dvakrat in trikrat, ‚oglej si konja, konj ne more ogledati tebe!‘ In res ga ni mogel, ker je bil slep. Govoril sem resnico in

zato menim, da je župnik-sodnik pravično sodil, ko je zavrnil tožitelja.“

„Je li res tako? Ali je res govoril, da si oglej konja, ker te konj ne more ogledati?“

„Tako je bilo!“ zaihti tožnik. „Ali to so bile le zvijačne besede, nič drugega!“

„Odstopita!“ zarenči predsednik.

Vsi gremo iz dvorane. Po jako kratkem posvetovanju nas pokliče predsednik znova pred svoj sodni stol.

„Začujta sodbo! Hèk! Hèk! V imenu pre-milostivega nadškofa, očeta našega Martina! Pritožba — hèk — Hieronima Corvusa je ne-upravičena — hèk — in nedopustna, zato se zavrže. In to vse iz razlogov — hèk — prvega sodnika in na podlagi Svetega pisma — hèk — ki ne dopušča, da bi kdo trpel škodo, ako je govoril resnico! Hé-k! Obravnava je dognana!“

Hieronimus Corvus ječí kakor zajec, če ga pes ujame. Deodatus Bos pa vsakemu sodniku poljubi roko in patru predsedniku celo obe. Potem gre žarečega lica iz dvorane, dočim se Hieronim solznih oči opoteka za njim.

„Spominja me to postopanje nekoliko sodišč leta 2000.,“ sem govoril sam v sebi, in čudo ni, da sem se dolgočasil na civilnem oddelku. Izrazil sem željo strežniku, da bi odrinila na kazenski oddelek. Zapustiva torej patra predsednika in njega sodnike ter kreneva po stopnicah v lopo

in potem po drugih stopnicah v prostore, kjer je sukala pravica krvavi svoj meč. Pri tem sva morala prekoračiti neko temno in zatohlo sobano. Ko se je moje oko privadilo sómraka, so se mi kazali tukaj zgodovinski znanci. Od „železne device“ do „španskega črevlja“ sem opazil vse slavnoznane člane nekdanje torture v novih in izpopolnjenih oblikah!

„Čemu rabi to orodje?“ vprašam profesorja z univerze sv. Simplicija.

„To je naša tortura,“ odgovori samozavestno, „in nanjo smo posebno ponosni!“

„Pri kakih zlodejnikih jo rabite?“

„Pri tistih, ki izvršujejo hudodelstva v duhu in mislih. Takim se zločinstvo dokaže prav težko!“

„Ali se s torturo posreči dokaz?“

„Vselej brez izjeme. Vidiš torej, da torture ni moči pogrešati v dobro urejeni državi. Ali ni res tako?“

„Tako je, kakor si govoril!“

Potem vprašam: „Sedaj mi še povej, ali so očetje frančiškani tudi sodniki na kazenskem oddelku, in če ne, kdo sodi ondi?“

„Očetje frančiškani imajo s civilnim oddelkom obilo posla in tudi toliko dohodkov, da lahko izhajajo. Sedaj gradé že dvajseto cerkev svojo. Zato je nadškof Jacobus kazenski oddelek izročil svojim kanonikom, ker so itak slabo plačani in imajo le pičle dohodke.“

„Čital sem, da imajo po nekaterih državah državne pravdnike, ki s svojimi obtožbami preganjajo zločince. Kako je v vas?“

„V nas je državno pravdnništvo prepuščeno očetom jezuitom proti temu, da jim kanoniki odstopajo nekaj dohodkov, katere jim prinaša kriminalna justica. Toda v tem oziru so vedni prepiri, ker očetje jezuitje neprestano stokajo, da dobivajo premalo in da se jim državno pravdnništvo ne izplačuje. Ali sedaj hitiva! Zvedel sem, da se ravnokar prične druga obravnava v stvareh kaplana Primoža. Zanimiva bo, ker se kaplanu očita dolga vrsta hudodelstev, zlasti veleizdaja in krivoverstvo!“

Po hodniku, kamor sva dospela, so se gnetli fratri redarji, čuvajoči red. Ker se je danes sodil kaplan, je prišlo mnogo občinstva. Pri vhodu je tudi tukaj prežal nekakšen cerkvenik z veliko pušico v roki. Plačati se je moralo pet lir vstopnine, kar je odgnalo nekaj radovednežev, ki so tudi hoteli poslušati. Dvorana, kjer se je sodilo, je bila večja od one na civilnem oddelku. Stene so bile prevlečene krvavordeče, kar je spominjalo tega, da se v teh prostorih vrši krvavo pravosodje. Sodniki so sodili pri dolgi hrastovi mizi, pogrjnjeni z rdečim prtom. Takisto so bili stoli rdeče prevlečeni in sodniki sami so nosili rdeče talarje; vse je bilo krvavordeče, sam pater državni pravdnik je nosil črno

haljo in je sedel na črnem stolu, enak črnemu vranu.

Razprava se je pričela prav tedaj, ko sem vstopil. Sodilo je sedem kanonikov Sv. Nikolaja; sodišču je načeloval prošt Ambrož, zapisnikar pa je bil stari naš znanec, nadvikarij Gregorij. Zatožne klopi ni bilo: tiste dni so morali zatoženci stati pred krvavim sodiščem in s težko verigo so jih na nogi priklepali k velikemu železnemu obroču, ki je bil v ta namen zabit v tla pred sodno mizo.

Danes je nosil težko verigo kaplan Primož, in če se je nekoliko prestopil, se je vlekla za njim kakor črna kača. Bil je še cvetoč mladenič. Težko breme ob nogi ga ni trlo preobilo. Kakor vitka jelka je stal pred sodniki svojimi in niti za trenotek se mu niso na krasnem obrazu kazala znamenja strahu ali groze, s katero je združen kraj, kamor so ga bili pritirali.

„Sedaj se prične v imenu našega gospoda in nadškofa obravnava proti tebi, kaplan Primož!“

Tako zanoslja prošt Ambrož in še vpraša: „Ali so troški založeni?“

„Dvestoinpetdeset lir se je vložilo v kapitaljsko blagajnico!“ odgovori nadvikarij.

„Kdo jih je založil?“

„Prodali smo mu kravo in voziček in vse, kar je imel v kaplaniji svoji.“

„Dobro, dobro,“ noslja prošt, „torej je vse v najboljšem redu!“

Tukaj mu seže v besedo zastopnik državnega pravdnštva. Kakor suh pajek se razvije s črnega stola in zakliče porogljivo:

„Dvestoinpetdeset lir! In naš red je dobil za to obširno in težavno stvar samo trideset lir, dasi mu gre po dekretu nadškofa Jakopa šestdeset lir! Kdo ima v žepu ostalih trideset lir?“

Nato se tudi predsednik prošt Ambrož razkorači:

„Pater državni pravdnik,“ mu odgovori pikro, „obravnavo vodim jaz, prošt Ambrož. Brez mojega dovoljenja ne sme nihče govoriti in tudi ti ne, pater državni pravdnik. Ker si pa govoril in nisi prosil dovoljenja, te kaznujem z globo tridesetih lir, o katerih trdiš, da jih mora še dobiti tvoj red. S tem je vse urejeno. Nadvikarij, zapiši, kar sem govoril!“

Od srca kipeč vzklikne jezuit-državni pravdnik: „Nadvikarij, piši tudi, da se državno pravdnštvo pritožuje!“

„Dobro, dobro!“ reče prošt. „Le piši, Gregorij, dasi menim, da je taká pritožba nedopustna. No, o tem bo sodišče ukrepalo pozneje!“ —

„Kaplan Primož,“ se obrne nato k zatožencu, „ti veš, zakaj si tožen?“

„Vem,“ odgovori le-tá z zvenečim glasom. „Očita se mi, da sem v srenji svoji oznanjal besedo božjo v narodnem jeziku in ne v tujem jeziku latinskem.“

„Jezik, ki ga govori cerkev, nam ni tuj,“ izpregovori državni pravdnik ostro, „ne sme nam biti tuj.“

„Ali poznaš izgovor,“ vpraša predsednik, „s katerim opravičiš početje svoje? To ti je znano, da je slavni nadškof Jacobus tisti stari gorjanski jezik obložil s prekletstvom in ga sosebno strogo prepovedal služabnikom božjim?“

„Znano mi je,“ odgovori zatoženec srčno, „toda dotični dekreti nadškofa Jakopa so krivični in meni neveljavni!“

Ta odgovor vzbudi veliko iznenádenje in strmenje tako v občinstvu, kakor pri sodnikih.

„Kaplan Primož,“ se zatogotí proš, „pokori si jezik! Vse to te utegne spraviti na grmado!“

Zopet se oglasi pater državni pravdnik: „Besede toženčeve so nespoštljiva kritika nadškofovih dejanj, kar utemeljuje hudodelstvo veleizdaje. Tudi na ta slučaj razširjam svojo obtožbo!“

Kakor vidite, je bil to državni pravdnik po volji božji, prav kakor bi se bil izvežbal v svojih poslih že leta 2000. po Kr. r.

„Kaj še navajaš v svoje opravičilo?“ vpraša predsednik zatoženca.

„Sklicujem se na svetnike. Sveto vero sta nam prinesla v te kraje sveta brata Ciril in Metod. Nista je oznanjala v jeziku latinskem, nego v jeziku narodnem. Ako sta mi v vzgled

brata svetnika, Ciril in Metod, ne vem, kako me tožite?“

Sodišče je po tem odgovoru nekako zmeden. Državni pravdnik pa se oglasi porogljivo:

„Brata svetnika! Kaplan Primož, tvoje teološko znanje stoji na slabih nogah. Saj ni čudo! Ako bi bilo drugače, ne bi bil zagazil na mesto, kjer te gledam danes krvavečega srca! Brata svetnika“ — zdajci povzdigne glas, da kar grmi po vsej dvorani — „brata svetnika! Ali ti je neznan petdeseti dekret nadškofa Jakopa? Kaj ti govori ta znameniti dekret? Da je svetništvo vzeto bratoma Cirilu in Metodu za to provincijo, in to spričo skrivnega razodetja, ki ga je bil deležen nadškof Jacobus!“

Ponosno séde pater državni pravdnik. Sodniki-kanoniki mu hvaležno pritrajajo in majo s tolstimi obrazi, da je videti sodniška miza kakor pomladanska njiva, kjer giblje sapica cvetočemu maku rdeče glavice. Tudi prošt predsednik si oddahne. Bilo je toliko dekretov nadškofa Jakopa, da mu je le-tá o bratih Cirilu in Metodu izginil iz spomina!

„Brata Ciril in Metod,“ izpregovori prošt, „nista več svetnika pri nas, in slabo izpričevalo si daješ, kaplan Primož, da si v tem nevednik, četudi si bil mašnik božji! Ta izgovor te torej ne opravičuje.“

„Pred vami,“ odgovori kaplan Primož ponosno, „pred vami morda ne, pač pa pred mojo vestjo in pred mojim Bogom, ki je postavil mašnike zaradi svojega ljudstva in ne ljudstva zaradi mašnikov svojih. To je moj dekret, reverendissimi!“

Kakor osa se zatogoti pater jezuit na črnem svojem stolu: „V teh besedah je obseženo znova zločinstvo veleizdaje in obsežen je v njih tudi prvi ali naglavni greh proti predpisom blaženega Antona od Kala, ki zapovedujejo, da mora rimski katolik vselej in pri vsaki priliki verovati, da je ustvarjeno ljudstvo zaradi mašnikov in ne mašniki zaradi ljudstva. Zato predlagam spricho tolike trdovratnosti, naj se bivši kaplan Primož takoj po obsodbi izroči torturi in naj se dene za dve uri v španski črevelj. Ali ni prav tako, očetje sodniki?“

Makovo cvetje okrog sodniške mize se zopet zmaje in vsi sodniki pritrjujejo predlogu patra državnega pravdnika.

„O tem pravičnem predlogu,“ noslja proš Ambrož, „bo ukrepalo sodišče ob svojem času. Sedaj prestopimo k drugi točki. Zatoženec Primož, ali ti je znano, česa si zatožen nadalje?“

Zatoženec se nekoliko zamisli, potem odgovori: „Ničesar mi ne očita vest.“

„Haha!“ se grohota državni pravdnik in ž njim se smeje vse rdeče sodišče. „Veleučeni

in prevzvišeni prošt predsednik, obnóvi mu spomin in poóstri mu vest! Za Boga, in taki ljudje so mašniki v današnjih dobah!“

Morda bi se pater državni pravdnik še bolj razžaril v tistem hipu, toda prav sedaj se na iztežaj odpro visoka vrata v rdeči steni, katerih dosihdob niti opazil nisem bil. Strežniki prineso zlato pretkan prestol in ga postavijo na vzvišeni prostor za sodno mizo.

„Nadškof Martinus prihaja!“ zajeclja profesor z univerze sv. Simplicija in pade na kolena. Že kleči vse in tudi jaz se sklonim v prah; samo zatoženi kaplan Primož stoji kakor smreka na svojem mestu in neče upogniti kolena, obteženega z verigo. Jezuit državni pravdnik, zvijajoč se v prahu, sikne nato:

„Tudi ta slučaj veleizdaje pridenemo zatožbi svoji!“

Skozi visoka vrata vstopi sedaj nadškof Martinus, zavit v vijoličasto obleko. Hodil je ob palici, ker je bil v visokih letih. Na pragu obstane in dvigne oko proti nebu, prav kakor bi iskreno molil. Potem leze k svojemu prestolu in s pomočjo strežnikov stežka séde na mehko blazino.

„Vstanite,“ izpregovori zaspano, „in pričnite tam, kjer ste prestali! Ta slučaj je žalosten, ta slučaj kriči v nebo! Spanje mi jemlje v poznih nočeh, da imam takšne mašnike v provinciji svoji!“

V tem se je visoko sodišče dvignilo s tlaka in znova zasedlo rdeče stole svoje. Tudi državni pravdnik je kakor pajek splezal na črni svoj stol.

„Evo nam človeka,“ govori stari prelat počasi in tiho, „od katerega je prišlo pohujšanje! Málinski kamen naj se mu obesi na vrat, in potopi naj se v globočino morja! Kaj predlagaš, državni pravdnik?“

„Dosedaj, celsissime,“ odgovori pater jezuit vdano, „sem hotel predlagati pregnanstvo v Saharo in dveurno torturo. Toda slučaj se poostruje od trenutka do trenutka, in neprestano prosim svetega Duha, da bi mi odkril pravo pot!“

„Pregnanstvo v Saharo,“ se oglasi nadškof in sliši se iz njega trdega glasu, da je malone nejevoljen, „pregnanstvo v Saharo! To bi bila nekakšna srednja pot, pater, ali veruj mi, srednja steza je najslabša steza! Prošt, nadaljuj!“

Prošt Ambrož segne po zavitku, ležečem na mizi pred njim.

„Tebi, kaplan Primož, vest ne očita ničesar?“

Tukaj se oglasi stari nadškof: „Prošt Ambrož, ti ga imenuješ kaplana? Vzdevaš mu torej pridevek, ki je častna svojina neomadeževanim pravih mašnikom? Pater Gregorij, koliko troškov pripade proštu predsedniku?“

Proštu Ambrožu obledi rdeče lice, zakaj njega duša že čuti bližnjo nevihto.

„Petdeset lir, celsissime!“ odgovori nadvikarij.

„Zapiši, nadvikarij, da se oddá teh petdeset lir moji blagajnici! Ti pa, prošt Ambrož, pazi, da mi prihodnjič spretneje vodiš kazenske sodbe. Prošt, nadaljuj!“

Prošt Ambrož se sam v sebi roti na starega nadškofa, ki mu je pred nosom požel plod naporene razprave, in mu vzdeva priimke, zaradi katerih bi se moral stokrat posaditi na zatožno klop. Ves ta vihar pa se ne kaže na zunaj; predsednik Ambrož je miren in ponižen ter hvaležno vdan sprejme sodbo višjega pastirja. Nadškof Martinus, saj se je vedelo, je bil precèj skop in je rad spravljajl zveneči denar v svoje predale. Zaradi denarja je zahajal k razpravam, in ako se mu sodnik ni vèdel po volji, mu je vzel plačo in jo prisodil samemu sebi. Tako se je pripetilo tisti dan tudi uhogemu proštu Ambrožu.

„Tebi, zatoženi Primož, ne očita vest ničesar?“ ponovi predsednik svoje vprašanje.

„Ničesar!“

Nato vzame prošt že omenjeni zavitek in razvije staro in raztrgano knjižico. Bog zna, kdaj se je tiskala in kako da je niso dosihdob zmleli krutih časov ostri zobovi!

„Kakšna knjižica je to?“ vpraša predsednik jezno.

„To so poezije Franceta Prešerna!“ odgovori zatoženec mirno.

„In kje smo izteknili te poezije?“ zagrmi jezuit državni pravdnik. „Niso li tičale v predalu tvoje mize, ko smo ti preiskali kaplanijo? Govôri, zatoženec!“

„Ne tajim!“

„Kako je zašla bogokletna ta knjiga v tvoje stanovanje?“ vpraša prošt Ambrož temno.

Mirno odgovori zatoženec: „Za drag denar sem jo kupil. In božja Porodnica mi je priča, da sem jo čital v bridkih svojih urah, bodisi podnevi, bodisi v trdih nočeh. Ali obhaja me strah, da je morda to zadnji Prešeren, ki ga je še dobiti na slovenskih naših tleh. In vi ga sežgete, vi krvoloki!“

Debele solze se utrinjajo kaplanu Primožu po velem licu. Ihteč dostavi: „Ni mi do življenja, vendar da položite na grmado dela moža, ki je bil toliko boljši od vas, to mi greni smrtne trenutke!“

„Vsi ste čuli,“ se dvigne zastopnik obtožbe, „kako govori zatoženec. Odkrito priznava pregrešno svoje početje in niti ne taji, da je na srcu nosil bogokletno knjigo. Zapovedi blaženega Antona predpisujejo smrt temu zločinstvu. Tako bodi v imenu pravičnega Boga in našega presvetlega nadškofa Martina.“

„Smrt, res, pravo si pogodil!“ se oglasi nadškof Martinus. „Kdor seje plevel med ovčice

Gospodove, tega poberi smrt. Sodbe ne potrebujem nikake. Na podlagi moči, dane mi po Gospodu, sodim in razsodim, naj se bivši kaplan Primož v svarilo hudobnikom in v tolažilo dobrim vernikom sežge kakor kos lesa na grmadi sredi polja emonskega! Obenem ukazujem, da se pregrešna knjiga — in prosimo Boga, da bi bila zadnja! — sežge in da se nje pepel raztrese na vse štiri strani sveta! Tako bodi po božji in moji volji! Obsojenca odvedite!“

Zdajci prihite fratri biriči in z velikim ključem odklenejo verigo, s katero je bil kaplan Primož prikovan na tla. Potem mu okujejo roke v še veliko težje verige, da resnično omaguje, ko ga tirajo v ječo. Prestopivši prag smrtnonosne dvorane, objema še z zadnjimi pogledi skromno knjižico, v kateri si ti, France Prešeren, pred več nego 2000 leti združil vse žarke svoje po Bogu oblagodarjene duše!

Ko se zapro vrata za obsojencem, zadnjim zavednim Slovencem, se dvigne nadškof Martinus s sedeža in udari s palico, na katero se je navadno opiral, po deskah, da zamolklo zazveni po vsej dvorani. Hipoma priskočijo strežniki in kanoniki, drug postrežnejši od drugega. Toda strast mu je toliko napela vse žile po osušenem telesu, da brez strežniške pripomoči prileze do mize, kjer leže poezije Franceta Prešerna. S tresočo roko pograbi stari nadškof staro knjigo,

ki se je z umazano in raztrgano vnanjostjo svojo bržkone sama najbolj čudila, kako je zašla v to belo roko in blizu iskrecih dragih kamenov na prelatovih prstih.

„Anathema sit!“ izpregovorí nadškof in migne fratrom biričem. Ti so tega namiga že pričakovali in bliskoma udero iz dvorane po orodje, nalašč pripravljeno za take prilike. Skoro prineso majhno ognjišče, na katerem plapolá plamen, že prej zanečen. To ognjišče postavijo pred škofa: vse občinstvo, vsi kanoniki z biriči in državnim pravdnikom, vse poklekne in moli Boga, da je dodelil papeževi provinciji čast in slavo in da je zopet pokončal knjigo, toli škodljivo in hudobno! Svojeročno vrže nato nadškof Martinus knjigo na žareče oglje, da se zvijajoč skoro izgubi v rdečih plamenih. In ko ni belega ostanka o nji, razprostre sivi prelat roke proti stropu in zapoje zmagonosno:

„Te Deum laudamus!“

Tako so blagoslovljenega leta 4000. po rojstvu našega Odrešenika slovesno in veličastno sežgali zadnjo knjižico poezij

Franceta Prešerna!

IX.

Čudo se je zgodilo! Nadškof Martinus sam je hotel govoriti z mano in zato me je pozval v svojo palačo, obloženo z zlatom. Kaj enakega se ni do tistega dne pripetilo še nikdar. Učenjaki so brskali po arhivih in prečitali na tisoče starih listin, toda nikjer niso mogli zaslediti, da bi bil nadškof emonski kdaj sprejel tujca, ki je bil vsekdar neljub gost v belem mestu!

Meni pa se je zgodilo tako-le: Po obsodbi kaplana Primoža sem se hotel še nekoliko ogledati po mestu!

„Kam sedaj?“ vprašam učitelja - strežnika, ko pred justično palačo odvezuje konja s stene.

„Morda v taverno našega presvetlega nadškofa, da si okrepčava telo. Moje meso že peša, in povem ti, da danes še nisem zaužil ničesar!“

„V taverno nadškofovo!“

„Dà, edina je v mestu, ker so si svetli nadškofje naši vedno pridržali pravico do dohodkov, ki jih daje edina dopuščena gostilna starodavne naše Emone!“

„Dobro! To gostilno si oglejva! Spotoma pogledava nekoliko na univerzo, morda na medicinski oddelek! Rad bi vedel, kakšne zdravnike imate v tej razsvetljeni dobi?“

„Zdravnike! Čital sem o njih v starih knjigah. Toda že dolgo jih ni in danes ve malokdo, kaj so bili nekdanji zdravniki.“

„Kdo pa vas ozdravlja, kadar bolebate, in kdo vam pripravlja hitrejšo smrt, kadar je bolezni prehuda?“

„Videti je, da prihajaš iz barbarske Sibirije. Čemu bi bili zdravniki? Kdo je vse ustvaril? — Bog. Kdo vzdržuje vse? — Bog. Kdo zapoveduje: ti živi, ti bodi pokončan? — Bog. Bog vse dela in kar hoče, to se zgodi, to je po volji Njegovi!“

V mojih sibirskih možganih se je pričelo daniti. Odgovorim mu: „Tvojim besedam se ne dá ugovarjati, ker obsezajo zgolj resnico.“

„Vidiš torej, če izhaja vse od Boga, tedaj te vprašam, odkod izhajajo bolezni naše? Od Boga! Če pa imajo ta izvir, ali smeš dvojiti, da je naš Gospod Bog sam, ki hoče imeti bolezni? Kdor bi jih odpravljaj, bi se upiral volji božji, in zdravniki niso bili drugega, nego uporniki proti jasno izraženi volji božji. To ti je vendar umevno?“

„Popolnoma. Bog torej pošilja bolezni, in če Mu je taka volja, jih zopet jemlje. Ako bi se zdravniki vtikali vanje, bi bili strežniki Belcebubovi, ker bi motili pota božje volje?“

„Tako je, kakor si govoril! Hudičevi služabniki so bili zdravniki, in v naši starodavni

Emoni so leta 2930. na trgu pred škofijsko cerkvijo poslednjega z voli raztrgali na štiri kose! Od tedaj se ni upal nihče več lotiti zdravniškega posla, in od tistih časov so nam edini zdravniki Bog in Njega svetniki, ki nam pošiljajo bolezni in jih tudi ozdravljajo, če je tako določeno v brezkončnih sklepih božjih!“

„Medicinske fakultete torej nimate?“

„Hvala Bogu, da ne!“

„Torej v taverno nadškofa Martina!“

Solnčni žar notranje sreče se je razširil profesorju po vsem obrazu. V duhu je že sedel za mizo v škofijski gostilni, in točaji nadškofa ljubljanskega so postavljali predenj sklede, iz katerih se je prijetno kadilo in še prijetneje dišalo. Usoda mu ni dodelila te sreče. Ravno ko sva hotela odriniti, naju je hipoma obsula precejšnja straža. Načeloval ji je sam cerkvenik Svetega Nikolaja, ki je bil obenem tudi nekakšen praefectus praetorio škofijske palače. Naznanil mi je, da je nadškof ukazal, naj me tirajo predenj.

„Deležen boš torej sreče,“ nadaljuje cerkvenik, „da boš gledal nadškofu in vladarju našemu v obličje. Po predpisih blaženega Antona od Kala stane ta sreča sto lir. Plačaj!“

Plačam. Nato mi zavežejo oči in me tirajo v sveto palačo po skrivnih hodnikih, držečih iz justičnega poslopja v nadškofijski dvorec.

Ko mi odvežejo oči, stojim v bleščeči dvorani. Nadškof Martinus sedi na prestolu, in obkroža ga deset proštov in štiristo kanonikov. V svojem ornatu je bil in pastirsko svojo palico je držal v roki. Z levico migne proštu Ambrožu; le-tá stopi predme in hohnja dolgo vrsto latinskih besed. Bal sem se že, da zadremlje nadškof Martinus in vseh štiristo kanonikov okrog njega. Pozneje se mi je povedalo, da je prošt Ambrož izganjal hudiča iz mene. Bil sem tujec, in zato se je moralo ravnati oprezno, da bi ‚sacrum palatium‘ ne padel satanu v oblast, če bi se bil hotel slučajno z mojim mesom v moji osebi pritihotapiti na to sveto mesto!

Ko je dokončan naskok prošta Ambroža, izpregovori nadškof: „Poklicali smo te pred prestol svoj. V imenu Boga, pristopi in nam odgovarjaj po vesti in pravici!“

Stopim bližje. „Mlad si še in cvetočega lica. Hercle! Kje so časi, ko smo tudi mi cveli v mladosti! Starost je zima, ledena zima! Čemu smo te poklicali? Mnogo je skrbi in tarejo nas, ko čuvamo neprestano, trenotek za trenotkom, to provincijo, dano nam po Bogu. Poslušaj in odpri dušo besedi naši!“

„Duša moja je kakor njiva in zrno modre besede se zasej vanjo!“

„Torej poslušaj! Obilo smo užili blagoslovov božjih na zemlji. Polja so nam obrodila,

ljudstvo naše nam je izkazovalo neprestano pokorščino in vojske naše so premagale vsakega sovražnika. Sreča naša je cvela kakor roža spomladi in včasih so se nam dvigali upi tako visoko, da se nam ni zdel nedosežen biserni prestol v starodavnem Timbuktu! Tako je bilo. Toda sedaj nas je objela starost in morda se nam danes, morda se nam jutri zapro življenja vrata. Fiat! Fiat! Življenje ni vredno mnogo in prekratko je tudi.“

„Čemu smo te poklicali? Ozri se! Obkroža naš prestol deset proštov in štiristo kanonikov; vendar je še drugih deset proštov in drugih štiristo kanonikov, ki smo jih pregnali izpred obličja svojega. In to nam teži dušo in ne hoteli bi stopiti iz življenja, preden nismo poravnali pereče te stvari.“

Deset proštov in štiristo kanonikov je bilo pri teh besedah nadškofa Martina jako nemirnih. Šepetali so in kazali, da jih tare skrb. Nadškof pa je nadaljeval:

„Pregnali smo jih izpred obličja svojega in sedaj nam razriva dušo nemir, je li bilo to delo naše Gospodu po volji, ali ne. Strankarstvo nam divja po državi, mladi in stari se bore neprestano. Prvi posnemajo zgled blaženega Antona od Kala; drugi se sklicujejo na ljubezen, češ, da je le-tà prva zapoved božjim mašnikom. Kje je resnica? Kolikokrat smo vstajali z le-

žišča svojega o polnoči in prosili Boga, naj nam pošlje svojo zvezdo, da se razsvetli temna steza naša! Ali molitve niso sezale do Gospoda in prej in potlej nas je obkoljevala tema in prej in potlej so nas glodale dvojbe. Odprli smo srce škrajni stranki in sedaj ne vemo, nismo li pregnali pravičnikov, katerih dela pri-
jajo Gospodu neba. In sedaj ne znamo, ali ne nosimo na srcu svojem pisanega gada, ki grozi vsak hip izliti smrtni strup svojega zoba v zdravo naše meso?“

Deset proštev in štiristo kanonikov je kar obledelo pri teh besedah nadškofa svojega. Vsi so se šteli v vrstah stranke ‚mladih‘ in vsi so se tresli za mogočni svoj vpliv, iz katerega so jim izviral mogočni dohodki.

Ali nadškof Martinus nadaljuje: „Čuj in poslušaj: Tudi v tej noči nam spanje ni hotelo okrepiti udov. Vstali smo in vzdihovali pred svetim razpelom, naj nam Gospod razkropi z žarkom svoje milosti temo in nejasnost. Skrivnostna tolažba se je vlila v trpeče naše srce in, ko smo legli na trdo svojo posteljo, nas je takoj objelo sladko in rahlo spanje. In nebeška svetloba nas je oblila, da smo ugledali vse svetove, kolikor jih je razsejanih med zemljo in med gorečim prestolom, kjer kraljuje naš Oče nebeški. Po vseh teh svetovih pa je prihajal angel Gospodov in ob roki je vodil človeka. V

dalji je bil velikan, v bližini pa se skrčil v osebo, ki je svojska nam pozemeljskim sinovom. In pred nami je obstal angel Gospodov ter izpregovoril: „Privedem ti tujca, nadškof Martin, le-tá ti prežene vse dvojbe! Njega poslušaj!“ Že je izpregovoril in že je ugasnila nebeška luč in svetovi so razpadli v večno temo!“

„Čudo! Čudo!“ hite kanoniki. In deset proštov dostavi: „Naš nadškof je svetnik! Bog se mu razodeva! Hosana!“

„Tiho!“ zapove nadškof ostro. „Nismo še končali govora svojega. In sedaj vprašam tebe ali si ti tujec, katerega smo gledali v srečnih sanjah ob roki božjega angela?“

Azrael, to je tvoje delo! Zatorej odgovorim srčno:

„Sem!“

„Ali ti je znan pomoček, da se razkrope moje dvojbe pred resnico, kakor se razkrope deževni oblaki pred solničnimi žarki?“

„Znan mi je!“

„Razodeni ga in ne prikrivaj ga žejni duši naši!“

„Ne morem, ne smem!“

„Kako to? Za Boga, kako to?“

„Zapovedano mi je, razodeti ti resnico od obličja do obličja. Tuje uho ne sme čuti mojih besed!“

Takoj izpregovori nadškof Martinus: „Ves dvor odstopi! Komur je ljubo življenje, odstopi! Na najkrutejšo jezo našo, odstopi!“

Zaječalo je deset proštov in štiristo kano-nikov. In strupeni pogledi so se bliskali po meni, ko je njih zbor zapuščal svetlo dvorano. Dolgo dolgo sva se razgovarjala z nadškofom, vendar tuje uho ni čulo, kar sva govorila. Končno se mi je odkazalo bogato stanovanje v škofijskem dvorcu, in moj strežnik, profesor z univerze svetega Simplacija, se je smel utaboriti v škofijski kuhinji, kjer je pomival sklede in krožnike, kjer se mu je pa tudi godilo tako dobro, kakor še nikdar v življenju.

Tisto popoldne so zagrmeli topovi z mestnega ozidja in z nešteti zvonikov so zapeli nebrojni zvonovi. Po ulicah so begali tekači, kurirji in trobentači, nabijali na stene in raz-glašali nastopni

„Dekret nadškofa Martina.

Mi, Martinus, po apostolskega sedeža in po milosti božji nadškof te provincije, ukazujemo in hočemo, da bodi tako!

Pozdrav in blagoslov vsem mašnikom, cerkvenikom in drugim! Prijalo je Bogu, da se je nas usmilil in našo dušo potegnil iz teme. Človeku ni dobro biti samemu in spričo skrivnega razodetja božjega smo spoznali, naj se tudi

mašnikom, ako sami žele tako, ne krati pravica, da bi bili deležni dobrot, ki izvirajo človeštvu iz tega, da je Gospod neba in zemlje Adamu dal tovarišico, rožnato Evo. Mi, višji vaš pastir in kralj, se nečemo podvreči temu dekretu. Vsakdo izmed vas, bratje, si izprašaj vest, in če mu ni živeti, kakor je živel sv. apostol Pavel, mu dovoljujemo, da si izbere družico, dasi je iz rodu Benjaminovega!

Tako je ukazano! Tako je zapisano! Jutri, v dan blaženega Antona od Kala, se zglási vsakdo pred našim obličjem, da mu dodelimo posebno privolitev in ga odvežemo pregrehe in zlobe!

Tudi to je ukazano!

Dano v imenu blaženega Antona od Kala, po njega smrti leta 1992.

Martinus,
archiepiscopus et rex."

* * *

Napočil je drugi dan. Nadškof Martinus je zopet sedel na svojem prestolu v bleščeči dvorani. Danes ni bilo niti proštov niti kanonikov. Sam je bil na zlatem stolu in tam v kotu pri mizi je tičal nadvikarij Gregorij, da bi zapisal vse, kar bi se pripetilo pri današnjem sprejemu. Tudi meni se je dovolilo, da sem bil deležen tega sprejema. Pri oknu sem stal in zrl na ško-

fijske vrtove, kjer se je izlivalo solnčnih žarkov zlato po cvetočih gredah in zelenih tratinah in kjer se je tedaj zopet izprehajala zorna kneginja Marija, krasna in mila kakor dan mlade pomladi. Toda moral sem ostati tukaj in gledati veli in dolgočasni obraz nadškofa Martina, ko je dremal na prestolu svojem.

„Morda vendar nikogar ne bo!“ vzdihne nadškof na svojem prestolu. „Torej sem jim delal krivico, hudo krivico. Pravični so, in prišteval sem jih grešnikom!“

Tedaj vzdihne nadvikarij Gregorij pri svoji mizi takisto prav globoko. Močni ta vzdih zaveje tudi nadškofu okrog ušes. Mehko povpraša:

„Kaj ti vznemirja dušo, služabnik Gregorij? Mlad si, in življenja cvetna steza se ti odkriva! Kakšna ti je sodba o našem dekretu, ali ga odobruješ v srcu svojem?“

„Svetlost vaša!“ zahiti vročekrvni Gregorij. „Cvet modrosti je ta dekret in še pozni rodovi bodo občudovaje pisali o njem!“

„So li resne besede, katere so ti sedaj prekoračile mejo belih zob?“

„Resne, svetlost, resne!“

Nadškof Martinus obrne obraz proti stropu. Da ga ni preobladala strast, bi moral nadvikarij Gregorij zapaziti, kako so se podaljšale poteze na svetlem obrazu. Toda opazil ni ničesar. Srčno je nadaljeval:

„Dobrotni ogovor, s katerim me je osrečila
vaša svetlost, mi daje srčnost . . .“

„Govôri! Govôri!“

„V prahu ležeč dvigam roke proti svetlosti
vaši in prosim, naj sem deležen dobrote pre-
svetlega najnovejšega dekreta.“

„Ti se hočeš oženiti, nadvikarij?“

Že hoče vzkipeti višji pastir in le stežka
pomiri visoke valove v duši svoji. Zamisli se
in izpregovori naposled :

„Mlad si še in satana še nisi udušil v svoji
krvi. Concedatur! Katero si izbral za družico?“

„Pater polkovnik gologlave straže ima go-
spodinjo in le-tá se je prikupila srcu mojemu!“

„Zapiši, da ti je dovoljeno! Léta že ima in
ako ti jo je naš Gospod odmenil za pokoro,
čemu bi ti branili! Concedatur!“

In srečni nadvikarij Gregorij zapiše sreč-
nega srca, da sme biti deležen dobrot naj-
novejšega presvetlega dekreta. Tedaj vstopi
strežnik in naznani nadškofu, da prosijo pre-
vzvišeni prošnje, ali bi smeli pred obličje svojega
škofa in vladarja.

„Vseh deset proštev?“ zaječi stari nadškof.

„Vseh!“

Vstopilo je vseh deset proštev in razvrstili
so se pred prestolom svojega nadškofa prav
tako, kakor se zbero lastavice na jesenski veji,
ko se odpravljajo na solnčni jug.

„Kakšna je želja tvoja, prijatelj in prošt Ambrozij?“ S tresočim glasom je govoril nadškof te besede. Takrat pa so se pozlačeni stropovi velikanske dvorane razkrojili pred pogledom moje duše in hipoma se ji je razgrnilo zeleno zračno morje, sezajoče daleč tja do modrih vrhov orjaškega Himalaja. In staremu Himalaju na ledeni glavi si sedel še vedno v nebeškem svojem svitu, veličastni angel Azrael! In zornožareče peroti si razprostiral v sinji zrak, da moje človeško oko niti ni moglo ugledati krajev, kamor sta v tistem trenutku sezala rdeča meča tvojih ramen! Angel Gospodov pa je upiral bisernato oko na starega nadškofa in prošte njegove, zbrane kakor jesenske lastavice okrog svetlega prestola. In vsaka črta se je gibala božjemu angelu na večnem obrazu in pristen nebeški nasmeh je pregnal vsako ostrost ž njega. Azrael, poslanec Gospodov, se je smejal, in njegov nasmeh je šinil kakor goraka južna sapica stari zemlji po otrpli vršini, in v pozni jeseni je zacvela livada, pognalo slehrno drevo!

„Kakšna je želja tvoja, prijatelj in prošt Ambrozij?“

Stari prošt skloni svojo telo in izpregovori sladko: „Prihajamo častitat tvoji svetlosti in visokosti!“

„Častitat?“ se začudi nadškof. „In na čem?“

„Na modrosti tvoje svetlosti in visokosti!“

„Kako se kaže ta modrost?“

„V najnovejšem presvetlem dekretu!“

„Tudi vi se divite temu dekretu?“ zahtli sivi nadškof.

„Divimo se mu in povzdigujeemo ga do neba, celsissime!“

„Vi vsi se hočete poprijeti dobrot tega dekreta?“

„Deset nas je tukaj proštov,“ zahiti Ambrozij, „in vsi smo, razsvetljeni po blaženem Antonu od Kala, soglasno sklenili, da se poprimemo teh dobrot.“

Nadškof stisne roko v pest in izpregovori osorno: „Za Boga! Natura non dedit!“

„Kaj?“ In že se hoče razvneti priletni gospod, ako bi se ne spomnil še o pravem hipu, da stoji pred višjim pastirjem svojim. Pobožno udano zavije oči proti nebu in reče ponižno: „Dedit! Dedit!“

Prav tako so govorili licemerci devetnajstega stoletja, zavijajoč oči, zmerom Boga noseč na jeziku in grešeč za slehrnim plotom, če je ravno prilika nanesla!

Vladika se nekaj časa zamisli, da pomiri valove svoje jeze, ki mu pljuskaajo po razburjeni duši.

„Odstopite vsi!“ izpregovori končno, „in, služabnik Gregorij, zapiši, kakšno družico si

izbere vsakdo proštov naših. Nadškofovsko svojo odločbo sklenemo in izrečemo pozneje!“

Deset proštov obkoli nadvikarija Gregorija; ta pa piše imena izvoljenk, ki so bile namenjene za emonske proštuje.

V tem vstopi zopet sluga in naznani, da si želi štiristo kanonikov pred škofa svojega.

„Vseh štiristo!“ zaječi nadškof Martinus.

„Vseh!“

Res prikoraka v dvorano polnoštevilna tolpa rdečih kanonikov. Tako se usipljejo pred vladiko svojega, kakor se usipljejo drenulje z drenovega drevesa, če ga otreseš v pozni jeseni.

Izbrali so si svojega govornika, gospoda rdečih, zalitih lic in okroglega trebuha. Vso noč je koval primeren ogovor; čuda torej ni, da teče sedaj beseda kakor med. Najprej blagoslavlja sebe in ves kapitelj ‚strožje observancije‘, da so po božji milosti učkali čase najnovejšega presvetlega dekreta. Zahvaljuje višjega pastirja za milosti in dobrote, katere odsevajo iz tega dekreta. Na dolgo in široko razklada, kako je nekje v stari knjigi izteknil izrek, da podpira gospodinja hiši tri ogle, mož pa samo enega. Bistroumno, kakor je bilo dano gospodu rdečih lic in okroglega trebuha, dokazuje, da je omenjeni izrek pristno zlato, ki bodi čislano tudi v sedanjih dobah. Prestopivši na podrobnosti, našteva opravila, bremeneča slehrno korarsko hišo. Koliko

je treba pometati, beliti, čistiti, umivati, prišivati gumbov, pospravljati. In vse to dan za dnevom! Koliko se pogubi, koliko pokrade! Kako vse drugače bo, če se dobi gospodinja, ki bo hiši podpirala tri ogle in katero bodo s hišo družile marsikatere dobrosti. Nato prestopi na vzvišeno stališče ter hvali Boga in škofa, da se mašnikom sedaj godi tako dobro. Dokazuje pa zopet toli bistrourmno, kakor po navadi, da so bili nekdanj krutejši časi, ko so še mučili in morili Gospodove služabnike. Živo popisuje poslušavcem, kako je bilo tedaj, ko so barbari pribili svetega Petra na križ in obglavili svetega Pavla. Govori o preprostih dušah, docela prepričanih, da se takšni časi ne morejo več vrniti. Govornik pa razklada jako ognjevito, da žive mašniki sedaj še srečno in mirno, da se pa lahko čez noč izpremeni razmerje, da se vzpneta barbarstvo in liberalstvo do nekdanje mogočnosti svoje. „In ako nas bodo,“ govori svetolični mož, razvnet od svetega ognja, „in ako nas bodo preganjali, kakor so nekdanj preganjali Kristusove apostole in učence, ako nas bodo vlačili po shodnicah in nam grenili vsak trenotek življenja, kje naj si iščemo prave ljubezni in tolažbe, če ne pri tovarišicah, podeljenih nam po najnovejšem svetlem dekretu?“ Nato se postavi na strogo cerkveno stališče, ki je vselej in povsod odločilno kanonikom ,strožje obser-

vancije'. Po njegova prepričanju bi smel in mogel trditi le duševen slepec, da bi bil najnovejši presvetli dekret cerkvi kot takšni na kvar. Ravno narobe! Ponovil bi se oni čisti in blaženi Benjaminov rod, odprl bi se studenec, iz katerega bi sveta cerkev zajemala svoje mašnike, po rojstvu že namenjene za svoj poklic. „Ako bi sam blaženi Anton od Kala“ — tako konča kanonik svoj govor — „zasedel stolico svetega Nikolaja, menimo, da bi izdal prav ta presvetli dekret, s katerim si je tvoja prejasnost in premilost pomnožila slavo in mir!“

„In vi hočete biti deležni dobrot svetega dekreta?“ vpraša nadškof.

„Hočemo! Soglasno smo sklenili!“

„Vsi?“

„Vsi!“

„Stopite k služabniku Gregoriju in ta piši!“

Vseh štiristo kanonikov se gnete okrog mize ubogega Gregorija, in ta piše in piše, da ga prstje bole in da mu znoj kaplja na beli papir, kamor zapisuje svojih kanonikov srčne želje.

Sivi nadškof pa v tem sprejema druge prosvitce. Prihajali so, kakor prihajajo ose na medeno hruško, in vrata so si podajali iz roke v roko. Polnoštevilno se je zbrala vsa ‚skrajna‘ stranka in vsakdo v nje vrstah je gojil željo, da bi se udeležil dobrote najnovejšega pre-

svetlega dekreta. Višji pastir pa je pod težo svojega zlatega ornata kar omagoval na zlatem prestolu, in zelo sem se čudil, da ga ni tedaj treščila kap v smrti temne prepade. Stežka dvigne trudno lice in z mrtvim pogledom premeri zbrane prosivce v širni dvorani. Vsi pričakujejo, težko pričakujejo končne odločbe.

„Vsi ste zbrani,“ prične archiepiscopus, „in polnoštevilno vas vidim pred svojim prestolom. Niti enega ne pogrešamo! Pač, pač, Andrej, stari kaplan svetega Jakopa župe, ta je izostal, njega pogreša naše oko! Benedicite! Benedicite!“

Prezgodaj se je razveselil nadškof Martinus! V tistem hipu se namreč odpro vrata in v dvorano prisope — ker komaj hodi — stari kaplan Andrej. Putika mu je mučila ude, zato mu je postrežnica Anica s flanelo ovila malone vse telo. Pri vsakem koraku zaječi in bi se brez dvojbe zgrudil na svetli tlak, da se ne opira na svojo postrežnico Anico. Ta je kar prišla s svojim gospodom, in ker je imela ravno dan svoje dispense, se nismo čudili, da je govorila prav veliko.

Ko priječita in prikrevsata pred nadškofa, postrežnica takoj zaščeblija:

„Evo naju, in sedaj govôri, gospod Andrej!“

Gospod Andrej ne more dobiti takoj besede in gleda kakor zaboden voliček v škofa svojega.

„Govôri!“ se zajezi le-tá. „Govôri!“ se zajezi tudi postrežnica. „Sedaj je čas, da govoriš.“

„No, no,“ prične Andrej, „tvoji svetlosti je itak vse jasno. Hvala za najnovejši presvetli dekret! Dober je, samo da bi človeka ne drla putika in tisti preklicani kašelj vsako jutro!“

„Kaj bi se plazil okrog oglov,“ se zatogoti Anica, „govori naravnost! Kaj meniš, da je bilo prijetno, ko sem te ovijala deset let? Rada bi vedela, kdo bi te bil! Govôri, toda hitro!“

„Saj govorim! Evo dekreta vaše presvetlosti in dober dekret je to. No, če ni drugače, saj se tudi oženim, celo osemdesetletnemu Davidu so dali mlado deklico . . .“

„Kaj? Mlado hočeš?“ zatuli postrežnica Anica. „Dokler sem bila mlada, sem bila dobra, sedaj, ko sem stara, pa hočeš imeti mlado! Lepa je ta! Ali toliko ti povem, če mi jo privedeš v hišo, tedaj me šele spoznaš! Zavijem ji vrat, izpraskam ji oči in na kosce jo razrežem. Tebi pa nevemkaj naredim! Vse! Mlado, glejte no, mlado!“

Zdajci se stari ženski stori tako milo, da se spusti v glasen jok.

„Sedaj, ko se mi nudi velika sreča, sedaj me neče! Je li to krščansko?“

Otira si debele solze z velega obraza in ječi: „To ti povem, gospod Andrej, drago mi boš plačal ta trenotek! Mlado ženo in pozneje

kopo otrok v hišo, seveda, to bi bilo po tvojih mislih! Ali tako ne bova vozila, gospod Andrej, ker veš, kako je, in veš, kaj vse vemo, ti nehvaležnik!“

Sedaj mine potrpežljivost staremu prelatu; zato veli strežniku, naj odvede čudno dvojico iz dvorane. Čuli smo še pri zaprtih vratih, kako je grmela postrežnica Anica na svojega gospoda Andreja, katerega je stokajočega spravljala po stopnicah. Na svojem sedežu pa se je dvignil nadškof Martinus. Navzlic svoji starosti je stal kakor hrast sredi ravnine. Srd mu je ojeklenil vsak živec in bliski so mu švigali iz oči.

„Sedaj je končano. Hvala božji Porodnici, da se nam je odkrila resnica! Satan sam nam je zatemnil pogled, da smo begali v temi. Sedaj pa je solnce resnice posijalo v slehrni kotiček, in pred nami stojite v goloti svoji! Služabnik Gregorij, daj nam, kar si zapisal!“

Trepetaje prinese nadvikarij Gregorij dolgi dolgi svoj zapisnik.

„Ta zapisnik,“ pravi škof, „bodi podlaga preiskavam, ki naj se zvrše nemudoma. In naša škofovska beseda vam bodi porok, da bo ostrost naše vodilo! Kdor je v pregnanstvu, ta se povrni na naš dvor. Vas vse, za rane Kristusove, preženemo pa s svojega dvora, kakor se prežene iz dvora gobava žival. Govorili in vedli ste se, kakor bi bili svetniki, ali v srcu ste

nosili satana v gorkem gnezdu. Prve izkušnjavice, ki je prišla na vas, niste mogli prebiti, in Bog vas je dal v pravične naše roke. Pregnani ste vsi, ali bojimo se, da se bo morala zapaliti marsikatera grmada na emonskem polju in da bo treba sežgati obilo gobavih grešnikov, ki jih štejemo v okuženi sredi vaši! To je naša odločba, to je sad najnovejšega našega dekreta! Poberite se izpred oči našega obraza in jok in škripanje zob bodi med vami, ki ste vsi veliki grešniki!“

Tako govoreč se zgrudi višji pastir na mehko blazino, tiščeč v beli svoji roki zapisnik, s katerega se razširja luč na skrivne stezice in temne koticke. Proštje, kanoniki in vsi drugi prosivci so odhajali, prav kakor bi jim za hrbtom že gorele grmade. Vsi so kazali blede obraze, na katerih jim je besnela togota, ali pomagati si niso vedeli. Bil je to poraz ‚skrajne‘ stranke, kakršnega še ni čakala zgodovina do tistega dne . . .

Azrael pa je še vedno sedel na najvišjem robu sivega Himalaja, in smeh mu je pretresal nebeško telo, da se je stari Himalaja kar majal pod nebeškim tem smehom!

X.

V noči prej je govoril Azrael v sanjah z menoj. Odkril mi je prihodnost in mi naznanil, da bo skoro izpolnjena doba moje druge ustvaritve, tako da se mi bo zopet vrniti v večnost. Ustrašil se nisem druge svoje smrti; kar sem opazal na zemlji, me ni mikalo, in ukoreninilo se mi je v srcu prepričanje, da zemlja ni vredna, da bi bil človek dvakrat ustvarjen zaradi nje. — Kaj mi je pomenila smrt, ko sem vendar videl, da je narod slovenski že davno poginil in da se ne vzbudi več po grobeh, kamor so ga zagrebli blaženega Antona od Kala nevedni učenci! Kdo bi torej v takem razmerju ne umiral radostno?

Moral sem se potruditi, če sem se hotel še dalj ogledati po stari Emoni. Poklical sem profesorja z univerze svetega Simplificija in mu razodel željo, da bi si ogledal tako imenovani ženski oddelek. Ker sem imel plačano privolitev za vstop, ni bilo nikake težave, in takoj tisto popoldne — predpoldne se je bila ujela stranka blaženega Antona od Kala v past najnovejšega presvetlega dekreta — kreneva na pot, pustivši v škofjem dvorcu konja in drugo prtljago. Vprašam spremljevalca, kje je slavnoznani oddelek neomoženega ženskega spola.

„Torej,“ me vpraša ponosno, „tudi v vašo ledeno Sibirijo je že zaslul ta zavod, ki nam

jamči, da se naše ženstvo dobro in pravno vzgaja in vzreja? V nas je ne poznamo tiste mesene ljubezni, ki je omadeževala prejšnja stoletja!“

Opisal mi je potem na dolgo in široko ležo ženskega oddelka, mi naznanil število samostanov in božjih hramov — ki so vsi stali v tem oddelku — in mi govoril, kako široko in dolgo je ozidje okolo njega. Iz gostobesednega popisa sem posnel, da je ženski oddelek na starodavnem našem Golovcu in da se razteza na desno in na levo v ravnino, kjer se širijo polja in vrtovi, obdelovani po neomoženem ženstvu. Vse to je bilo obzidano, in kohorta starih devic je stražila pri vsakem vhodu, da se ni pritihotapil na oddelek neoženjen človek.

Izkušal sem spoznati krajino, po kateri sva hodila. Po moji sodbi — imela sva grad ob levici svoji — sva stopala po cesti, ki je nekdanj vodila proti imenitni naši Kurji vasi. Kakor sem se prepričal pozneje, so bila velika vrata na ženski oddelek prav tam, kjer je tlačeni rod, če je hotel iz Kurje vasi črez most v belo mesto, moral plačevati drago mitnino leta 1900. po Kristusovem rojstvu.

„Kako imate vse to urejeno? Kdaj oddajate otroke posameznim oddelkom?“

„Vse to,“ mi odgovori strežnik in profesor, „vse to je urejeno preizvrstno. Kadar je otroku

pet let, ga vzamejo roditeljem in ga oddado po spolu, bodisi na neoženjeni, bodisi na neomozeni oddelek.“

„In koliko časa ostane tam?“

„Dokler pri naboru ni potrjen v zakon.“

„In svojih roditeljev ne vidi nikdar več?“

„Dokler je na oddelku, ne. Roditelji so največkrat prav radostni, da izgube breme iz hiše. V nas se težko služi vsakdanji kruh in davek, ki ga plačujemo, da se vzdržujeta oddelka, je velik!“

Zdajci doideva tolpo, ki se varovana po gologlavi straži počasi pomiče po prašni cesti. Štela je kakih dvesto mladeničev in mož. Nekateri so bili že precej priletni, drugi pa še prav mladi, pravi bledoličniki, kakor da so ravnokar prebili dolg zapor in po dolgi dobi zopet prišli na čisti zrak. Klavrno je stopala ta tolpa pred mano. Govorili niso, samo včasih so z mogočno-zvenečim glasom zapeli pretožno pesem: „Miserere, miserere.“ Zdeli so se mi kakor pogrebci, ki neso k pokopu najdražje in najljubše bitje svojega srca.

Postala sva nekaj časa, da so naju zopet prehiteli. Zaradi gostega prahu ni bilo moči hoditi ž njimi.

„Kdo so ti nesrečniki?“ vprašam spremljevalca. „Izvestno hudodelniki, katerim so prisojene ostre kazni, morda celo zločinci, ki odha-

jajo v pregnanstvo v puščavo Saharo? Čemu pojo miserere in čemu jim tiči groza na bledih obrazih? Govôri, prijatelj, in pojasni mi vse to!“

„To niso hudodelniki,“ prične profesor z univerze svetega Simplicija, „in tudi ne obsojenci, katerim je nastopiti trdo pot v peščeno Saharo. To so mladeniči na potu k mesečnemu naboru, da bi jih potrdili za zakon.“

„Vsak mesec imate takšne nabore?“

„Vsak mesec. Oglasiti se sme vsakdo, komur je drago stopiti v sveti zakon. Komur je sreča mila, dobi prijetno družico, komur pa usoda ni prijateljica, mu naloži na rame staro in grdo devico, da mu greni življenje, kolikor more.“

„In čemu pojo miserere?“

„Kako naj se ti izrazim? Zakon je tudi pri vas v Sibiriji negotova stvar, prav kakor bi se človek napotil v slabotnem čolniču na morje, kjer ga čakajo viharji. Ni li res tako?“

„Pametno govoriš! Tudi pri nas v Sibiriji so združeni zakoni z viharji.“

„Vidiš torej! In tako je bilo vedno in drugače nikdar ne bo. Se li sedaj še čudiš, da pojo ti ljudje miserere, kadar korakajo k naboru?“

„Ne čudim se!“

„Toda letos imajo mladeniči še drugi vzrok, da niso preradostni na poti, kjer sva jih ravno došla.“

„Odkrij mi tudi ta vzrok.“

„Letos je sploh slabo leto. Preveč se jih je oddalo v župnišča in kaplanije. Tja so vzeli najmlajše in najlepše, tu pa so ostale starikaste in pegaste, ki človeku nikakor ne morejo ogreti srca.“

„Kako naj te umejem?“

„Potrpi! Vse ti odkrijem. Mlada in krasna ženska ima na svetu več prilike, da zagazi v pregreho nego ona, ki je priletna in kateri ne cveto rože po licih. Ali ni to res?“

„Popolnoma res!“

„Kolikor lepša je ženska, tem več ima izkušnjav. Taki ženski se mora vzeti vsaka prilika in odkazati ji je mesto, kamor ne sezajo valovi pregrešnega vsakdanjega življenja. In kje bi bila varnejša nego v hiši, kjer ni prepira, ne jeze, ne strasti?“

„Imate li obilo takih hiš?“

„Imamo jih! To so naša župnišča, kaplanije naše. Vse te svete hiše ne morejo biti brez postrežne in delavne ženske roke!“

„Izvestno ne!“

„Zato so razlagavci svetih knjig blaženega Antona od Kala naposled izvedli, da pristoji župniščem in kaplanijam, kjer vladajo gospodje ‚strožje observancije‘, prednost pri naboru za zakon, tako da si smejo postrežnice in kuharice izbirati izmed devic, prihajajočih na nabor, kot prvi. Ali ni to modro?“

„Premodro!“

„Mnogo pregeh se prepreči tako. Toda letos, kakor sem ti že pravil, je bilo dokaj služb izpraznjenih, in zato so župnišča in kaplanije pri mesečnih naborih prav pridno asentirale zase, seveda na škodo moškemu spolu, v kolikor se je udeleževal naborov!“

Po teh pojasnilih sva dospela do mesta, kjer je visoko ozidje obkrožalo širen prostor. Spomini iz devetnajstega stoletja so mi govorili, da so se na tem mestu razprostirale nekdanje zelene naše ‚Prule‘. Bile so sedaj obzidane okrog in okrog, in izza ozidja je šumelo, kakor šume čebele v panju.

„Kaj se godi za tem zidom?“ vprašam spremljevalca.

„Tukaj je naborni prostor!“ mi odgovori profesor. „Oglejva si nabor! Podučen prizor je, in ko se vrneš v sibirsko svojo domovino, vzpodbujaj sodržavljane, naj nas posnemajo! Dovolitev za vstop se nama itak ne more kratiti.“

Pri nizkih vratih je stražilo nekaj gologlavcev. Tisti debeli poročnik, s katerim sem se bil seznanil prvi dan v mestnem ozidju, je veleval danes na tem mestu. Moj strežnik se izkaže s policijsko privolitvijo, in ko poročniku še posebej plačam deset lir, smem vstopiti.

Po prostoru, odločenem naboru, je mrgolela množica, vendar so bili možje strogo ločeni od žena. Poslednje so nadzirale redovnice, ka-

terih po obleki nisem mogel spoznati. Bogve kakov red je bil to, ker so se bili ženski redovi takrat tako pomnožili, da jih je bilo samo v Emoni nad tristo. Moštvo pa je nadziral naš gologlavi poročnik, ki je včasih stopil tudi med ženstvo, kjer je s strokovnjaškim očesom pregledoval blago, tisti dan na trg postavljeno.

S strežnikom stopim mirno na stran, pričakujoč, kakov bo zanimivi ta nabor. Takoj opazim, da je ženstva mnogo več od moštva. Malo je bilo krasnih obrazov, in res so bila župnišča in kaplanije to leto posnele vso smetano zase. Vendar so bile izvečine mlade in čvrste, in samo ponekod je stala v vrsti devica, ki je že mnogokrat propadla pri naborih in sedaj že omagovala pod obilimi leti. Te stare device so stale povešenih oči sramežljivo v vrsti, ali v srcu so iskreno molile, da bi vsaj danes ne propadle pri usodnem naboru.

„Morda pričnemo, soror Evlalija?“ vpraša poročnik. „Iz župnišč in kaplanij ne pride nihče, saj je že potekel čas, v katerem nam je bilo čakati teh gospodov. Danes itak ne bo nikogar, saj nimajo kaj vzeti. Pričniva torej, soror Evlalija!“

„Pa pričniva, pater poročnik!“ odgovori redovnica. „Tudi jaz menim, da ne bo nikogar.“

Že hoče pater poročnik ukazati, naj se naborniki in nabornice postavijo v dolgi vrsti, in že hoče izreči, da je potekel čas, v katerem so

smela župnišča in kaplanije rabiti pravico svojo, kar potisne župnik z Vrhnike skozi vhodna vratca potni svoj obraz, rekoč: „Za Boga, vendar še niste pričeli? Malone bi bil zamudil tudi to priliko!“

Obstane sredi tolpe in si briše čelo z velikim modrim robcem.

„Oj, pater poročnik, pozdravljam te! In tebe, soror Evlalija, tudi! Ali sta zdrava? Veseli me, veseli! Začeli pa vendar še niste?“

„Nismo!“ odgovori soror Evlalija.

„Dobro! Kako sem hitel! Kar studenci lijo od mene!“ In zopet si otira z modrim robcem potno lice.

„Kako je kaj, soror Evlalija? In tebi, poročnik?“

Kakor vidite, je imela Vrhnika tudi v tisti dobi zgovornega župnika. Niti odgovora ni pričakoval.

„Dobro, kakor vidim. Mene, soror Evlalija, mene pa je zadela huda nesreča. Kar obupal bi, žalosten sem, da nič takega.“

„Kakšna nesreča?“ vpraša poročnik radoveden. „O tebi nismo čuli ničesar zadnje dni.“

„Velika nesreča!“ odgovori župnik. „Stara moja Jera mi je umrla. Moj Bog! V najboljših letih je še bila, pa so ji noge otekle in zadnji petek sem jo pokopal!“

„Jera je umrla!“ izpregovori redovnica sočutno. „Pomilujem te!“

„Hvala ti! Ali si danes kaj čednega pripeljala semkaj? Kaj praviš ti, poročnik, ki imaš strokovnjaško oko?“

„Oglej si zbrano ženstvo in izbiraj! Takšna je pravica tvoja!“ odgovori pater častnik čemerno.

„Potrebujem je res, verujte mi! Ona mi je umrla in hiša je velika! — Kako pa je z najnovejšim presvetlim dekretom, hihi?“

„Ali nisi bil pri avdienci?“

„Žal, nisem za časa prišel!“ se jezi župnik. „Konjička sta mi opešala in prisopihal sem v Ljubljano, ko je bila že vsa ceremonija završena. No, povedalo se mi je od strani, da se nekaj kisa. Deo gratias, da sta mi opešala konjička!“

V tem se je ženstvo postavilo v dolgo vrsto, in župnik z Vrhnike je hodil ob tej vrsti. Pregledoval je obraz za obrazom, neprestano govoreč: „Kako vam je, dekletca? Ali rade molite, ali rade častite Boga? Hej, soror Evlalija, kaj mi svetuješ? Ti me poznaš! Katera bi mi bila prava gospodinja, hej?“

„Soror Evlalija, mene priporôči!“ Tako se jih oglasi nad trideset, govoreč vse obenem. Ščebljanja ni ne konca ne kraja; do malega vsaka bi šla rada za gospodinjo na Vrhniko.

„Veseli me,“ se sladká župnik, „da me imate rade! Le počasi, da vas nekoliko pregledam, nekoliko preiščem! No, pa ti kaj zini, pater poročnik! Ti si veščak v takih stvareh.“

„Izberi si jo, kakor ti drago!“ zagodrnja pater poročnik. „Toda izberi si jo hitro! Saj vidiš, da se mudi! In kdaj naj se potem dožene nabor? Ali naj tičim do pozne noči tukaj zaradi tebe, ki si prišel tako pozno? Podvizaj se!“

„Ne huduj se no, pater poročnik! Pojdeva pa nato v škofijsko gostilno, in plačam ti, česar ti poželi srce.“

Tako tolaži župnik z Vrhnike tolstega patra poročnika. Sklonil se je k njemu in mu zašepnil: „Ne bodi takšen, ne bodi! Saj vidiš, da mi je težko izbirati. Ničesar posebnega nimate pod roko danes! Hudika, da je res! Hehe!“

Po dolgem preiskovanju in premišljanju se odloči župnik za devico, ki je bila po moji sodbi, izvirajoči iz devetnajstega stoletja, brez dvojbe najboljša, kar jih je bilo dobiti na današnjem naboru. Polnolična in lepo rasla, je cvela v zorni mladosti, tako da ni čuda, ako je oko častitega gospoda ‚strožje observancije‘ naposled zadovoljno obtičalo na nje licu.

„Ta bodi gospodinja na Vrhniki!“ vzklikne župnik radostno. „Soror Evlalija, zapiši v svojo knjigo, da si jo danes izberem na podlagi svoje svoboščine! Kako ti je ime?“

„Ambrozija!“ vzdihne izbrana devica, ki je v tem prav močno obledela.

„Ambrozija!“ se razveseli gospod z Vrhnike. „Da bi mi neprestano kuhala zgolj ambrozijo v

vrhniški moji kuhinji! To ime mi bodi dobrega pomena! Soror Evlalija, piši, piši!“

Soror Evlalija stopi k mizi, kjer leži debela knjiga. Vanjo hoče zapisati, da si je župnik vrhniški izbral Ambrozijo za gospodinjo svojo. Da se je to zapisalo v knjigo, bi bila Ambrozija za današnji nabor izgubljena in nihče bi je ne smel več zahtevati v sveti zakon.

„Je li komu znan kakov zadržek?“ zahohnja pater poročnik. „Kdor ve za takšen zadržek, spričo katerega ni smeti zapisati tega, kar hoče zapisati soror Evlalija, ta ga povej. Nedolgo in prepozno bo! Tebi župnik, pa častitam; dobro gospodinjo dobiš v kuhinjo! Meni in sestri Evlaliji plačaj po pet lir! To so stare naborske pristojbine! Kaj je z zadržkom?“

„Kaj bo z zadržkom?“ odgovori župnik in že išče po širokem žepu svojih deset lir, da bi ž njimi poravnal staro nabornino. „Kakšen zadržek — hudika, kje pa imam denar? — Kdo naj pove zadržek, ko vidim dekle šele danes prvič? Piši, Evlalija, piši! Potem pa spravita denar, in v najlepšem redu bo vse, ako tudi vama povem, da je nabornina preklicano visoka!“

„Jaz poznam zadržek!“ izpregovori nekdo v množici. „Nič se ne zapiše v knjigo, to vam rečem!“

„Kdo govori tako?“ vpraša pater poročnik ostro. Mož se je že bal za svojih pet lir.

„Jaz govorim tako!“ Iz moških nabornikov se prerije bledoličen mladenič pred gospoda vrhniškega in se oblastno postavi prédenj.

„V knjigo se ne zapiše nič!“

„Kdo si?“ vpraša pater poročnik.

„Kovač Miha sem,“ odgovori vprašanec, „in svojo kovačnico imam tik ozidja ženskega oddelka!“

„Kakšen je oni tvoj zadržek?“ se oglasi župnik skrbno.

„Trden, prav kakor bi ga prikoval z železom!“ Tako se odreže kovač.

„Govôri!“ se nanj zadere pater poročnik.

„In Bog ti bodi milostiv, ako lažeš!“

„Čemu bi legal, ko vendar nisem počenjal ničesar pregrešnega?“

„Govôri torej!“

„Kovačnico imam tik ozidja ženskega oddelka. Tam kujem. Ambrozija pa je zahajala na ozidje in včasih sva se gledala. Prijala mi je devica in srce moje se je veselilo nje lepote.“

„Ako ni drugega, to ni nič!“ se oddahne gospod z Vrhnike.

„Ugajala mi je devica, vendar tudi jaz sem ji bil po volji!“

„Vse premalo!“

„Obetala sva si zakon,“ dostavi kovač, „in sicer obetala prav resno!“

„Vedno še premalo!“

„Tik ozidja je moja kovačnica in tik kovačnice raste stara češplja. Po tem drevesu sem splezal v temni noči na ozidje. Čemu tudi ne, ker sva si resno obetala zakon?“

Župnik z Vrhniko si mane roke jako nemiren.

„Zakon obetala, resno obetala,“ zajeca končno, „to še vedno ni nič!“

„Nekaj je že! Glede na resni obet sva se vdala po predpisih blaženega Antona od Kala ljubezni, ki je dovoljena samo v zakonu, ali pa tedaj, kadar se je zakon resno obetal. Ravnala sva se strogo po predpisih blaženega Antona od Kala, in sedaj menim, da je dekle moje. Tako je resnica, in vsak hip jo potrdim s prisego!“

„Ambrozija,“ vpraša soror Evlalija, „ali govori ta mladenič resnico?“

„Resnico!“ zaihti Ambrozija in se spusti v rahel jok.

„Torej moramo po predpisih blaženega Antona od Kala deklè prisoditi kovaču Mihi,“ dostavi poročnik, „in ti, župnik, si izberi drugo!“

„Izberi si jo ti!“ se zatogoti župnik. „Med takšno starino naj bi izbiral! Rajši nič!“

Obriše si z modrim robcem potno čelo, potem pa odkoraka hudo jezen, pustivši vse druge device silno razvnete, ker tudi leta 4000. po Kristusovem rojstvu niti ena devica ni hotela biti stara!

„Kaj, starina?“ so ščebetale vse obenem. „Boga hvali, ako sploh dobiš žensko, ki ti pojde pod streho! Kaj pa meniš, da si, ako si župnik na Vrhniki? Glejte no! Starina, starina!“

Gospod z Vrhnike se podviza prav močno, da izgine pri vstopnih vratih, zakaj resnično se mu je bati, da bi mu ves nabor ženskega spola z nohti ne razpraskal rdečega obraza. Tako se je osvétila teorija blaženega Antona od Kala na vrhniškem župniku!

Sedaj se prične nabor. Soror Evtalija naznani, da je izpraznjenih šest zakonskih mest, ki se bodo znova popolnila na današnjem naboru.

„Kako naj umejem to?“ vprašam svojega slugo.

„V naši državi,“ mi odgovori, „je urejeno vse izborno. Pri nas imajo zakonci poseben oddelek, takisto imajo vdovci in tudi vdove svoj poseben oddelek. Ako si vdovec, iti moraš takoj iz bivališča na oddelku zakoncev in se preseliti na oddelek vdovcev. Ali ni to pametno?“

„Gotovo!“

„Ondi si zopet zgolj med vdovci, in ni ti prilike, da bi grešil. Ali ni to premodro?“

„Premodro!“

„Tako se nekaj zakonskih mest izprazni mesec za mesecem, in nabore imamo mesec za mesecem!“

„Kako se vrše ti nabori?“

„Vsak nabornik in takisto vsaka nabornica ima svojo številko. Danes izžrebajo šest moških in šest ženskih števil. Zanje potem vadljajo. Ali bi počakala? Takoj se prične srečkanje.“

„Jasno mi je vse! Čemu bi čakal srečkanja? Pojdiva rajši na ženski oddelek!“

„Tudi dobro! Saj itak ne utegneva dosti. Vidiš, tako je pri nas urejeno vse izvrstno, in malo je mest, kjer bi se grešilo tako malo, kakor v naši Emoni!“

Nato odrineva na ženski oddelek.

XI.

Dà, ondi, kjer se je nekdam raztezala slavna naša Kurja vas, tam je bil tiste dni vhod na imenitni ženski oddelek. Visoko ozidje je kipelo pred mano proti nebu in velikanska vrata so se šopirila v tem ozidju, nekako tam, kjer so nekdam trdosrčni služabniki trdosrčne države iztiskavali mitnino ubožnemu kmetiču iz lačnega žepa! Mogočni stebri od marmorja in granita so obkrožali vrata; le-tá pa so bila lita od težkega bronu, in mnogo krasnih podob se je kazalo po njih. Na obokanem okviru, ki je krožil vrhu vrat, sem opazil orodje, nekako podobno šlemu, kakor so jih svoje dni nosili

vitezi, ko so napadali trgovce in strežne njih hlapce. Bil je ta orjaški šlem pozlačen, da se je svetil daleč tja v barjanski svet.

„Kaj pomeni viteški ta šlem?“ vprašam spremljevalca.

„Za Boga, to ni šlem, to je vendar tista vsemu olikanemu svetu znana tezalnica, katero je izumil blaženi Anton od Kala!“

„Ali jo vaše ženstvo še nosi?“

„Potrebno bi bilo; ali sveta navada je vendar nekoliko ponehala, odkar je umrl nadškof Jacobus LII.“

„Kako to?“

„Da ti govorim resnico: Sedanji nadškof ima sestro, kneginjo Marijo. Le-tá je odločno nasprotovala sveti tezalnici, in nadškof Martinus je premehak, da bi se upiral rodni sestri svoji. Mlajše ženstvo pa je itak potegnilo ž njo, tako da ima dandanes tezalnica blaženega Antona prav slabe čase!“

„Ali jo še nosijo?“

„Ponekod vsekakor še dobiva staro devico, ki je prepadla pri vseh naborih, tako da ji sedaj zgolj zavist goni jezik, kakor goni voda má-linsko kolo!“

„In te nosijo tezalnico?“

„Dà, dà, iz vzroka javne varnosti! Vendar so še druge, ki so ustanovile tako imenovani deseti red blaženega Antona od Kala in so se

sveto obljubile, da bodo svetniku svojemu na čast neprestano nosile njega tezalnico.“

„Ali so to mlada dekleta?“

„Vse priletno, vse póstarno! Skrivoma ti bodi rečeno, moč blaženega Antóna od Kala nekaj peša, odkar je umrl blaženi Jacobus LII.“

„Kako to?“

„Vzbudila se je sekta, ki dokazuje, da je blaženi Jacobus LII. prav tiste cene kakor blaženi Anton od Kala.“

„In sedaj se prepirajo eni za tega, drugi za onega?“

„Istina!“

„Nasledek temu pa je, da peša čaščenje tako blaženemu Jakobu LII., kakor blaženemu Antonu od Kala?“

„Tako je!“

Prekoračiva most črez Ljubljánico. Pri vratih se izkaževa s pismeno privolitvijo in plačava stari nuni, prezebajoči pri samotni mizi, vstopnino štirideset lir. Prestopiva prag velikanskih vrat. Zdajci stojiva pred poslopjem kohorte starih devic! Tedaj sem prvič ugledal ženske te vojake! Odlikovala jih je res prav zrela starost, in videl sem obraze, kakršne je mogel gospod Bog ustvariti le v togoti svoji! Sive kite so imele vrhu glave spletene v nekakšen turban, kar je dajalo grdim obrazom vtisek še večje grdobe! Hodile so bose in gologlave.

Edina oprava jim je bila nekakšna rdeča samostanska halja, oborožene pa so bile z dolgimi sulicami in kratkimi meči za pasom.

Vsa kohorta je bila tisto popoldne pokonci. Na širnem prostoru med svojimi vojašnicami so si bile napravile taborišče. Zapalile so trideset ognjev, nad katerimi so na drogovih viseli velikanski kotli.

„Kaj se kuha v kotlih?“ vprašam svojega slugo.

„Arabska kava!“

„Kaj? To imate še tudi na zemlji?“ se začudim.

„Glavna menaža je pri kohorti! Sicer pa ti svetujem, amice, da odstopiva. Poizkusiva se tihotapski umekniti, zakaj vidi se mi, da je kohorta razljučena.“

„Čemu neki?“

„To zveva takoj! Samo za tisto grmičje stopiva!“

Skrijeva se za grmičje. Dvajset korakov od naju se pali prvi ogenj. Kakih petnajst glav ženske soldateske sedi okrog njega. Dolge sulice so naslonile na bližnjo steno, mečev pa niso odložile. Tuintam ga katera potegne iz nožnice in vihti po zraku. Nekatere nosijo loncu podobno orodje na glavi, da jim je zakrit ves obraz.

„Čemu imajo te lonce?“

„Na vse svetnike, ali še sedaj ne poznaš tega orodja? Blaženega Antona od Kala tezalnica je! Te s tezalnico so najhujše izmed njih. Neprestano jih razjeda notranji srd, ker bi rade govorile, toda ne smejo ziniti spričo slovesne obljube!“

„Poslušajva, o čem govore!“

„Najbolje bo, ako odrineva! Ti ne veš, kakšne so, kadar besné!“

„Čemu bi besnele ravno danes? Poslušajva!“

„Volja tvoja mi je ukaz!“

Živahno se razgovarjajo.

„No,“ se togoti soror Kordula — tako jo kličejo druge — „ali je obsezal ta dekret kaj pregrešnega? Ako ga je nadškof izdal, čemu ga je zopet preklical?“

„Ali ni zakon zapovedan že v svetih knjigah?“ se oglasi druga — klicale so jo tovarišice za soror Teodoro — „in kaj bi bilo to posebnega, ako bi se ženili tisti, ki imajo največ dohodka?“

„Prav tisti“ — izpregovori tretja — dejale so ji soror Fortunata — „prav tisti, ki ima kaj dohodka, naj se žéni, da žena ne bo stradala! Najpametnejši dekret je bil, kar jih je kdaj izdal nadškof emonski!“

„Kaj bo takšen nadškof“ — izpregovori četrta — soror Andrea — „kaj nam hoče takšen star človek? In ali mu podpiramo prestol zato,

da nas vodi za nos, da nam vzbuja up, ki ga nam précej zopet zaduši?"

„Kdo je rešil državo,“ vpraša soror Kordula ponosno, „ko se je uprl vikarij Luka?"

„Kdo drugi nego naša kohorta!“ se odreže soror Teodora prav tako ponosno. „In sedaj se nam tako plačuje?"

„Koliko prezebamo, koliko prestradamo! Kaj imamo lepega na svetu, kaj dobrega? Ničesar!“

Tako kriče vse. Tiste pa, ki zaradi tezalnice blaženega Antona od Kala ne smejo govoriti, dvigajo od slepega srda pesti proti nebu ali pa vihte gole meče po zraku.

„Za Porodnico božjo!“ zaječi profesor z univerze svetega Simplicija. „Ako naju sedaj opazijo, ubijejo naju.“

Ko se nekoliko potolažijo, vpraša soror Teodora: „Kako je prišlo vse to?"

„Takoј vam razjasnim vse!“ prične soror Kordula. „Iz pravega vira sem zajela resnico. Povedal mi jo je prijatelj, nadvikarij Gregorij! Danes zjutraj še sva govorila o tem.“

„Govôri! Govôri!“ hite vse. Ta poziv privabi mnogo poslušavk od sosednjih ognjev. Vse se gneto okrog sestre Kordule, ki pripoveduje tako-le:

„Dà, nadvikarij Gregorij mi je povedal vse! Da imamo njega za nadškofa, potem bi se dalo živeti!“

„Vikarij Gregorij bodi nam nadškof!“ kriče nekatere. „Kdo naj se nam ustavi, ako hočemo me tako?“

„Poslušajte me!“ kriči soror Kordula. „Poslušajte me, tovarišice in device! Potem sodite!“

„Govôri!“

„Nadškof Martinus ponoči ni mogel spati; morila ga je starost. Ko ga obide spanje, se mu prikaže blaženi Anton od Kala v nebeški svetlobi. Svetnik sam mu je pokazal zlato ploščo, kjer je bil doslovno zapisan dekret, ki ga je izdal drugi dan nadškof Martinus!“

„Ali čujete?“ zakriči razdražena tolpa. „Svetnik sam!“

„Svetnik sam!“ nadaljuje Kordula. „In zato je bil dekret izraz božje volje same, bil je dejanje, kakršno prija Bogu samemu!“

„Čemu ga je preklical nadškof Martinus?“ se zatogoti soror Fortunata.

„Čemu?“ hočejo vedeti vse.

„To se je zgodilo tako-le: V mesto se je priklatil tujec, bogve kako. Gologlavi vojak, ki je v pozni noči stražil na mestnem ozidju, pripoveduje, da je ugledal Belcebuba samega, ko je kakor goreča metla krožil nad mestom in se potem spustil vanje, kjer je odložil tistega tujca. Drugi zopet pripovedujejo, da se je satan v podobi učitelja z univerze svetega Simplicija priplazil v mesto in s seboj pripeljal tistega

tujca. Bodisi kakorkoli, gotovo je, da tiči satan vmes!“

„Kaj je počenjal tujec nato?“ vpraša soror Andrea s tankim glasom.

„Priplazil se je v sveto palačo našega nadškofa in ga premotil — kako bi bilo to sicer mogoče, da ne tiči vmes gospodar pekla s kopitom svojim? — premotil ga je, da mu je odprl uho. Dà, nadškof Martinus je odprl peklenškemu tujcu uho, in le-tá ga je s sladko besedo pregovoril, da je preklical blagonosni dekret!“

„Nezaslišano! To vpije v nebo! Oj, da bi nam sveti Bog dal v pest tega tujca!“ vzdikne soror Teodora. „Na drobne kosce ga razsekamo, hudobnika, ki nam je zapeljal nadškofa Martina!“

Bliskoma potegnejo svetle meče in prisezajo, da me razsekajo na drobne kosce, ako me dobe v pest.

„Na večne bogove!“ zastoka profesor ob meni. „V lepi pasti tičiva! Ko bi le mogel natihoma odriniti s tega kraja! Kar zemlja mi tli pod nogami!“

„Tiho!“

„Ali naj sedaj vse to prebijemo molče?“ prične sestra Kordula znova. „Sodba moja je ta, da ne, stokrat ne!“

„Ne, ne!“ zakriči vsa kohorta.

Tedaj se razvname po mestu čuden hrup. Čuje se iz dalje krik in vrišč, kakor da vpijejo

brežšteviline množice. Vmes zabuče zvonovi iz vseh zvonikov obširne Emone in z mestnega ozidja zagrne topovi.

„Kaj pomeni vse to?“ vprašuje ženska soldateska začudena.

„Streljajo! Kriče! In me spimo tukaj!“

V tistem hipu prisopiha na plan pri visokih vratih stari naš znanec, pater poročnik pri gologlavi straži. Prah mu je obsul obleko in znoj mu zaliva tolsti obraz. V roki vihti golo sabljo, na katero si je privezal bel robec. Pri tolpi obstane in se v prvem trenutku brezuspešno trudi, da bi iztislil besedico iz zaprašnega grla.

„Kakšne novice nam prinašaš, pater poročnik?“ vpraša sestra Teodora. „Kdo kriči po mestu in čemu pokate s topovi raz ozidje?“

„Tovarišice, device,“ zasope poročnik, „dovolite, da se oddahnem! Poslanec sem polka gologlave telesne straže.“

„Kaj nam poročáš?“

„Nekoliko duška, nekoliko duška, sicer me zaduši!“

„Mirujmo! Ali glej, da se skoro oddahneš!“ Tako reče soror Kordula.

„Čule ste,“ povzame poročnik, „o najnovejšem dekretu nadškofa Martina. Ali ste ve za ta dekret, tovarišice in device?“

„Smo, z dušo in srcem!“ To je enoglasni odgovor.

„Tudi mi smo za dekret. Zato se je uprl gologlavi polk, in sedaj je obča vstaja po mestu.“

„Kako je s prošti in kanoniki?“ vpraša ženska, ki je doslej nosila blaženega Antona od Kala tezalnico na glavi. Zdajci jo potegne z obličja in jo trešči pod kotel v ogenj, rekoč: „Odslej ne nosim več tega lonca! Vas pa vprašam, kako je s kanoniki in prošti?“

„Nadškof Martinus,“ odgovori pater poročnik, „je velel zavleči prošte in kanonike v temnico, kjer so jih okovali z železjem. Ali naš polk je udaril v ječo in siloma oprostil vse!“

„Bene, valde bene!“ pritrjuje kohorta.

„Kako je z nadškofom Martinom?“ se oglasi sestra Fortunata. „Naj li ta stari človek še vedno prespava svoje dneve na škofovskem prestolu?“

„Siloma smo mu vzeli vlado,“ odgovori oče poročnik, „in prav sedaj so se zbrani proštje in kanoniki v slovesnem izprevodu — njim buče zvonovi in grme topovi — napotili v katedralo, da si izvolijo novega nadškofa. Nadškofa Martina pa smo pehnili v ječo in ga vkovali v železje, da se mu godi tako, kakor je želel drugim.“

„Bene, valde bene!“

„Ve se torej pridružite vstaji?“

„Z dušo in srcem!“ odgovori v imenu vseh žensk sestra Kordula. „Ali glejte, tukaj dohaja nadvikarij Gregorij!“

Res je prihitel ta služabnik božji proti zbrani kohorti in klical že iz dalje: „Tovarišice in de-vice! Pomagajte nam! Tisti satanski tujec tiči med vami! Z dovolitvijo ordinariata se je pri-tihotapil na vaš oddelek, in moji vohuni mi poročajo, da še ni šel iz ozidja vašega. Primate ga in izročite ga sveti pravici!“

„Smrt mu bodi!“ Kakor hiene hite k sulicam in neprestano kriče po življenju mojem. Tedaj si hoče učitelj svetega Simplicija pomagati iz zagate in kakor zajec, ko začuti pse v logu, bi se rad ukradel z nevarnega mesta. Molče se splazi od mene in na vso moč beži proti vratom. To mu je bila poguba! Ugledalo ga je oko sestre Kordule: „Glejte ga, tam beži!“

In udero se za njim in mečejo nanj ostre svoje sulice, da je takoj obsut s smrtnimi ranami. Zadelo ga je orožje v pleče; od bolečine raztegne roke, potem se zgrudi z obrazom v prah, kjer obleži v krvi in milo ječi.

„Ta ni pravi!“ izpregovorí nadvikarij. „Ven-dar tudi tega ni škoda, da umre!“

„Umiram!“ vzdihuje profesor. „In najhuje mi je, da umiram lačen!“

Tako žalostno mi je poginil edini prijatelj, ki sem si ga bil pridobil v drugem svojem življenju!

Opazivšemu krutost razburjene tolpe, se mi vzbudi ljubezen do življenja po vsem telesu.

Bil sem samo umrjoč človek, akotudi sem že nekoliko poznal skrivnosti božje večnosti! Takšen strah me obide, da mi zastane slehrna kaplja krvi, da se mi ježe lasje in da mi zdajci čelo oblije mrzel pot. Pobegniti in rešiti se, to je edina misel, ki se še more poroditi v trpeči duši moji. Kakor plaha srna pobegnem po beli stezi navpik. Ne oziram se niti na desno niti na levo; neprestano hitim dalje, da malone čujem glasni trepet plahega svojega srca. Za sabo slišim rjojenje besnih žensk, slišim tudi nadvikarija Gregorija, ki opominja razljučeno tolpo, da me ne sme umoriti, ker bi bila škoda, ako bi se polagoma ne spekel in ne sežgal na goreči grmadi . . .

Že mi omagujejo moči, že se mi delajo črne lise pred pogledom in že mi grozen obup oklepa dušo, ko dospem do kraja, kjer se iz zelenja blešči zlata ograja. Za ograjo med zelenjem pa stoji krasna vila, kjer je z zlatimi črkami zapisano: „Hiša kneginje Marije“.

„Kneginja Marija!“ Tukaj se mi nudi rešitev! Bliskoma splezam preko ograje in begam po vrtnih gredicah proti malemu poslopju, čigar okna se leskečejo v jesenskem solncu. Pribežim do vhoda in po marmornih stopnicah me podita strah in groza. Hipoma sem pri nji v krasni nje sobi, kamor je prepovedano vstopiti moškemu spolu. Zamišljena sedi, sanjajoč v jesensko nebo.

„Kneginja Marija!“ vzkliknem in omahnem na svetli tlak pred njo. „Kneginja Marija, reši me!“

„Ti si, tujec!“ mi reče rahlo. „Pri tebi je bila ravnokar duša moja! Vem, da je pregrešno, ali moje misli so neprestano pri tebi!“

Nebeška ljubezen ji zasije iz oči; skloni se k meni in mi položi mehko roko na glavo.

„To menim, da je ljubezen!“ šepeče sama v sebi. Meni pa je sreča zatopila srce, da sem pozabil vsega, da sem pozabil celo nadvikarija Gregorija, ki mi je s tulečo tolpo stregel po življenju. Dvignem se. Od sreče se zliva oko v oko. Bil je trenotek ljubezni; bil je najslajši hip, kar sem jih prebil po drugi svoji ustvaritvi!

„Evo nam ptiča v kletki!“ se zagrohoče nadvikarij. Svojemu ženstvu na čelu je prilomastil v sobo in sedaj preži kakor jastreb pri vhodu.

„Kneginja Marija, tudi dnevi tvoje ošabnosti so minili!“ izpregovori nadvikarij. „Nadškof Martinus je v ječi in ti pojdeš za njim. Uklenite oba!“

Stare hetêre planejo v sobo in naju jako spretno uklenejo v težko železje. Ponosno je vpričo te svojati trpela kneginja Marija tožno svojo usodo in niti besedice ni odgovorila na zbadanje starih žensk.

„Sedaj ju odvedite v temnico!“ zapove nadvikarij. „Čakajte še nekoliko!“

Ugledal je zdajci težki moj pas, iz katerega sem doslej zalagal troške dragega bivanja v beli Emoni.

„To se mora ohraniti v pravih rokah!“ pravi Gregorij in od veselja se mu razširi tolsti obraz. Rekši stopi k meni in mi svojeručno odpaše denarnik. Roka mu omahne pod težo mojega pasa.

„Služabniki satanovi imajo dosti denarja! Haha!“

Smeje se, da se mu kar trese trebušček.

„Poglejmo si to zlato! Odslej bodi Bogu na čast!“ Séde k mizi, da bi nanjo izsul zveneče zlato. Zdajci odpre pas in ga iztrese, toda namesto zlata se vsuje iž njega kup umazanega sirovca! Obraz nadvikarija Gregorija pa je bil v tistem trenutku čistega zlata vreden . . .

Hvala ti, Azrael! —

XII.

Upor proti nadškofu Martinu se je posrečil. Slovesno so odstavili starega vladiko, in zbrani proštje in kanoniki so izvolili namesto njega — bogve po kakih pritiskih — nadvikarija Gregorija. Prvi čin tega nadškofa je bil ta, da je ustanovil sveto inkvizicijo, ki naj bi sodila nas jetnike. Izpraševali so nas, pokladali nas na torturo in nas končno prepričali, da smo v zvezi

s hudičem. Čuda torej ni, da so nam prisodili smrt na grmadi. Saj smo tudi pošteno zaslužili takovo smrt! —

Napočil je večer smrti. Debela megla je legla na emonsko polje in zakrivala velikansko grmado, ki so jo zgradili hlapci svete inkvizicije. Na tej grmadi sem pričakoval smrti in z mano so je pričakovali nadškof Martinus, kneginja Marija in kaplan Primož. Okrog in okrog po jesenskih njivah se je zbralo na tisoče radovednikov, ki so kurili svoje ognje in pri njih kuhali večerjo. Vse je bilo pomešano, moški in ženske, in vse je čakalo stežka, da bi se zanetila grmada, kjer bi poginili nasprotniki blaženega Antona od Kala!

Noč že lega po zemlji, ko se pripelje iz mesta nadškof Gregorij. In ž njim se pripelje deset proštov in štiristo kanonikov. Zasedejo vzvišene svoje prostore in mladi nadškof takoj migne biričem, naj zapalijo grmado. Tako se zgodi. Obkroža nas dim in v podobi plamena se zvija smrt okolo nas.

„Kneginja Marija,“ izpregovorim družici svoji, „ne boj se umreti! Večnost je pravičnejša od zemlje!“

„S tabo umreti mi je sladko!“

Usmilil se je nas Gospodar sveta in poročil ukaz angelu svojemu. Azrael je tedaj zapustil sedež na sivem Himalaju, razvil peroti in se

spustil v nižino. V podobi bliska je treščil na grmado sredi polja emonskega in nam rešil duše iz trpečega telesa.

Rahlo nas je vzel v naročaj in potem kakor vihar krenil med svetovi v večni eter. Iz dalje se je videla smešna in malenkostna zemlja kakor rdeča pičica, prav kakor atom, izgubljen med orjaki svetovi.

Krasni obraz se Azraelu raztaja od nebeške miline, ko me vpraša: „Je li želja tvoja, da se še kdaj vrneš na zeleno zemljo?“

„Nikdar več!“

„Torej spite, dokler vas ne vzbudi trobenta, da boste navzočni, ko bo Gospod sodil pravičnike in licemerce!“

Izpustil nas je, in zadremali smo v večni temi, kakor zadremlje trudno dete v gorki postelji . . .

Vidimo pa se tedaj, ko pogine človeštvo apokaliptičnim jezdecem pod kopiti in ko pride Gospod v zarji svoji, da bo sodil pravičnike in — licemerce! —

III.

V Zali.

[Sneg, ki je še pred malo dnevi pokrival strme rebri, se topí ob vročih poljubih burnega juga, ki bučí malone vsako jutro okrog gorskih vrhov.

Otajalo se je lice tudi vzbujeni zemlji, in že sili po solnčnih mestih na dan ponižni prvi cvet, prav kakor bi ne mogel ućakati prihajajoće vesne. Oživljajo se z novo moćjo vrelci, in po vseh melinah curlja iz ruše, prav kakor da umirajoća zima joće zadnjo solzo, ki se nekaj hipov pred smrtjo utrne tudi ćloveškemu oćesu. Potok v dolu narašća in se zamolklo bobneć trga med skalovjem, da bobní in šumí tesna dolina.

Tudi naša starodavna Zala se je že vzbudila iz dolgega zimskega spanja. Brstje se ji odpira po bukovih šumah, tako da so vsako jutro nje vrhovi bolj in bolj zaviti v svetlo, prvopomladnje zelenje. In vsako jutro se prebuja v tem zelenju brezštevila tolpa krilatih pevcev, ki so v Zali trpeli lakoto in mraz v dolgi dolgi zimi, ali pa se ravnokar povrnili s toplim jugom v kraj, kjer so nekđaj spomladi znašali svoja gnezda. Izmed vseh se prva vzbudí drobna ta-

ščica, in kakor srebrn zvonček gostolí nje močna pesem visoko z vitke jelke v pozdrav mlademu jutru, ki že kaže zorni svoj obraz izza mračnega hribovja. Takoj se oživi ves roj, oživi se veja za vejo, povsod vse prepeva, vse žvrgoli in kliče zlato solnce z nebeške postelje, kjer leži le predolgo.

In končno — na suhi veji, s katere se odpira pogled v globoki dol, se vzbudí gozdne perotnine vladar — divji petelin, prevzet od sladke ljubezni, ki je kakor vsemu svetu vladarica tudi njemu. Po svoje zapoje večno pesem o ljubezni, toda če je nisi že prej čul te pesmi, ne zaslišiš je v tihem logu, nego samo meniš, da padajo kje na trd kamen kaplje z mokrega vejevja. In takrat je resnično krasno v stari Zali! Navzlic hladnemu jutru se ogreje lovcu kri v žilah. Po temni lozi stopa, komaj krotí srce in skoraj dihati si ne upa, samo da bi zalezal zaljubljeno ptico, ki je od strasti in ljubezni slepa in gluha, in to tudi proti nevarnosti in smrtonosnemu orožju! Ljubezen nam je vsem v pogubo, tako mladeniču, ki se zagleda v cvetoči obraz cvetočega dekleta, tako ptici na zelenem vrhu, pojoči pesem ljubezni in vabeči grahasto družico na svatbo v prvi pomladi!

* * *

Od takrat je dvanajst ali štirinajst let. Meseca aprila sva z gospodom Andrejem, kaplanom v Lučinah, hotela postaviti svoje šatore vrhu Zale. Skoraj je solnce nekoliko pripekalo, ko sva se s svojo družbo pehala vkreber na zeleni vrh. Z nama so bili zgolj lovci kmetiškega rodu, vsi bolj slabi gospodarji, pa toliko bolj vneti za lov in za vse, kar je v zvezi z njim.

Dolg, koščen mož je nosil dobro založeni tovor, da bi ne stradali v gozdni samoti. In to ne tedaj, ko se v strašno dolgi noči pričakuje zaželeno jutro, in ne takrat, ko se po srečnem ali nesrečnem lovu odpočijeta duša in telo od razburjenosti, ki razvnelje lovca, če pleše okrog črne hoje, s katere kaplja zaljubljene ptice zaljubljena pesem.

Obraz omenjenega nosača je bil zelo značilen in je kazal nekaj tistih črt, ki se drugače le takrat prikazujejo na človeškem obrazu, če joka. In res se ti je zdel ta človek, kakor da hoče vsak hip prav milo zajokati. To se je dalo pričakovati tembolj, ker je mož do malega pri vsakem koraku prav iz pljuč vzdihnil, kakor bi mu skrivna toga razjedala srce in dušo. Radi tega vtiska, ki ga je napravljala vnanjost, ali pa morda radi istinitih nadlog, ki mu jih je donašalo obiteljsko življenje, o katerih pa ni rad govoril — toliko rajši so govorili drugi o njih — se ga je bil prijel pridevek „žalostni

Miha“. In za takega ga je poznalo vse žirovsko pogorje.

Žalostni Miha nam je nosil tovor tisti dan in je pred nami ječal po strmem kolovozu navzgor po zelenem bregu. Pazili pa smo nanj, da ni korakal prehitro, ker bi sicer preveč zaostali. Prav tako pa smo tudi pazili, da ni stopal prepočasi, sicer bi on preveč zaostal za nami. Trudil se je poštenjak, da bi nas ugnal s hitrico; trudil pa se je tudi, da bi zaostal tako mimogrede in za grmičevjem skrit dobil prost trenotek, po katerem so hrepenela žejna usta njegova.

V takem trenutku je bil žalostni Miha s svojim tovorom kakor blisk pri tleh in je kar najspretnije preiskal koš od vrha do tal in od tal do vrha. In ni ena steklenica, če je hranila jagodovec, bezgovec, sadjevec ali kaj druge tekočine, ki v mokrem jutru toli prijetno ogreje prazni želodec, ni odšla njega vestni in vsestranski preiskavi. In gorje ji, če ji zamašek ni trdno tičal v ozkem vratu! Takoj jo je imel Miha popolnoma v oblasti in zdajci ji je pretipal srce in obisti, vtopil svojo žalost v žganju in prezgodaj izpil, kar ni bilo namenjeno njemu. Če pa je tekel v bližini studenec, tedaj je nosač Miha izpraznjeni del steklenice vestno natočil z vodo, da je bila polna kakor vse druge.

Ko pa so tovariši pozneje odprli steklenico in je iz nje namesto opojne pijače pritekla kalna in pregreta studenčnica, tedaj se je Miha rotil na vse svetnike, da se je morala dekla doma zmotiti in da je namesto „pijače“ natočila v steklenico kalne in ničvredne vode.

Tudi danes je Miha poizkušal, da bi zaostal in preiskal našo zalogo, ki jo je nosil težko na hrbtu.

„Tukaj se odpočijem! Prav malo!“ je izpregovoril hipoma in obstal. „Preklicano je težko, in obramnice mi kar režejo v meso. Le hodite počasi, takoj sem zopet za vami! Saj se še živini dovoli počitek, ko orje ves dan, nikaar božjemu človeku! Ali ni res taka, gospod Andrej?“

S prav milim očesom je vprašal kaplana Andreja, in menili smo, da se mu sedaj in sedaj ulijo solze po zagorelih licih.

„Prav, prav, pa počivajmo!“ odgovori gospod Andrej lehkodušno. „Časa je še dovolj. Sedaj še tri ni, in ne bo pol ure, pa bomo na vrhu. Sédimo; tukaj je suha rušnja, da se lahko sedi na nji.“

„Če se ne motim,“ dostavim jaz, „teče tu nekje v smrečju studenec, ki slovi po vsem pogorju. Na tem mestu se bo tedaj počivalo prav prijetno. Na tla s košem, Miha!“

„Zaradi studenca ne bo hotel, haha!“ se zasmije švepasti Tinče. Bil je važna oseba, in s sabo smo ga vzeli, da bi hodil poslušat,

če je na večer priropotal petelin v smrečje, ali pa če je v jutro že klepal na svoji veji.

In Jernač izpod Skale, ki je bil tudi z nami, je dostavil: „Počitek bi ti že privcščili, Miha, ali zaradi studenca te ne smemo pustiti zadaj! Saj veš, kako je! Noč bo hladna, in vrag pij potem motno tvojco studenčnico!“

Miha je bil že odložil svoj koš in je rahlo odgovoril: „Le pojdite, le pojdite! Prej bom pri vrhu nego vi! Tudi je nevarno za gospôdo, ki je mečja od razgretoga voska. Vsakomur ni dano, da bi v tem mrazu smel posedati po hladni zemlji. Moj oče je tako umrl. Pijan je bil in je zaspal pod jablano v prvi pomladi. Ko se je prebudil, pa je tičala pljučnica v njem. Teden dni pozneje je že ležal pod zemljo, in ostali smo za njim lačni in raztrgani otroci! Da se Bog usmili! Na noge torej, gospodje, takoj bom za vami! To niso časi, da bi se človek prehladil!“

„Če pa se prehladiš ti?“ vpraša Jernač osorno.

„Ljubček moj, meni mraz ne škoduje! Moja koža je nekaj posebnega; verujte mi, da mraz ne gre vanjo!“

„Tvoj želodec je nekaj posebnega,“ se mu poroga Tinče. „Ali danes ne izpiješ našega žganja, in to tako gotovo ne, kakor mi pomagaj Marija devica z Gore ob moji smrtni uri! Če

meniš, da te le za trenotek pustimo iz oči, se motiš. Oprtaj in stopaj pred nami!“

Globoko vzdihnivši, oprta Miha težko breme in poluglasno zagodrnja, koliko lepše je hoditi po bregovih in strminah, če so pleča prazna in če ne tiči na njih preobložen koš, kakršnega mora nositi danes. Ugovori mu niso koristili. Moral se je otovoriti in zopet je sopihal pred nami kakor obložen mezeg v laških gorah. Tinče pa je prežal ostrih pogledov za njim, da mu ni bilo mogoče stopiti za grm in vzeti polne steklenice iz napolnjenega koša.

Okolo štirih smo bili pri vrhu, tam kjer iztezajo stari borovci svoje grčavo vejevje proti nebu. Ko smo prihajali bližje, se je spustil z borovja velikan-petelin, zamahnil z orjaškimi perotmi, raztegnil zeleno-bleščeči vrat, se veličastno dvignil v zrak, odplul čez globoko dolino in onkraj počasi sédel na smrečje, ki obseščuje dolgoraztegnjene bregove samotnemu Žirovskemu vrhu.

„Oh Bog, kako ga je škoda!“ zakliče šve-pasti Tinče. „Da nismo krenili po drugem potu! Tu pa bi bil zjutraj pel, da bi se bilo čulo četrť ure daleč. In kako bi se bil zalezal! Od borovca do borovca! Otročè bi ga zalezlo! Kako ga je škoda!“

„Morda bo proti večeru zopet tu!“ ga tolaži Jernač izpod Skale.

„Vrag bo tu, pa ne petelin!“ se jezi prejšnji. „To vse je zakrivil ta šment, ta žalost, ta Miha, ki mu je vsak pot pretežaven ter bi se rad na vrh Zale pripeljal v kočiji! Pa ostani domá pri svoji ženski, če si ne upaš prinesiti take malenkosti po vsakem potu v Zalo!“

Miha nekaj ugovarja, da je lažje poslušati peteline, nego nositi tovore -- ali Tinče mu ne dá do besede, nego zakriči: „Sedaj pa še kriči in vpij, da nam celo odženeš kakega petelina! Meniš li, da jih je toliko, kakor muh? Mólči torej! Če hodiš z nami v Zalo, mólči in si to zapomni!“

Na tratini najvišjega vrha smo obstali in se pripravljali na prenočišče. Sklenili smo prencčiti pod milim nebom. Saj drugače tudi nismo mogli, ker je najbližji stan — Mrakova hiša -- precèj daleč. Prenočevanje pod nočnim nebom pa tudi ni kdo vé kako težavno. Tinče in Jeruč sta napulila mehkega mahu, ki ga je v Zali obilo, bodisi na tleh, bodisi na drevju. Takega mahu sta nanosila v tabor in pripravila mehka ležišča. Žalostni Miha je moral v gozd, da navleče kuriva. V Zali je vse polno suhega vejevja, pripravnega za kurjavo, ki pa je lovcu vendar silno neprijetno, če zalezuje petelina, in mu pri vsakem koraku zavrešči suhljad pod stopalom, da je treba največje paznosti in spretnosti, če hoče pogoditi temno ptico.

Miha je vlačil in vlačil. Navlekel je dva velikanska kupa, da bi bili ž njimi lahko zapalili dva mogočna kresova.

V tem se je bližalo solnce zahodu. Ozračje je bilo jasno in skoraj pred nami je kipel proti nebu okrogli Blegaš, in beli sneg mu je še pokrival široko glavo. Za njim je gledal izza Starega vrha železniški Ratitovec, za tem pa nebeški Triglav s snežnobelimi goličavami. Bolj na desno stran pa so zapirale obzorje sive Kamniške planine, in stari Grintavec, v čigar vznožju so tedaj že tudi peli petelini, je stražil nad njimi in tiščal svojo glavo visoko v oblake.

Z gospodom Andrejem sva sedela na mehkem mahu in srebala slab čaj, ki ga je nama skuhal žalostni Miha ob malem ognju. Srebala sva čaj in zadovoljno zrla v krajino. Tam pod Blegašem nad globokim Karlovcem se je že mračilo; sence so se raztezale iz doline v dolino, od jarka do jarka, objemajoč selo za selom, dokler se niso pritihotapile tudi do naše Zale in nje gorskih sosedov. In skoraj tedaj se je utrgala tam na Žirovskem vrhu črna lisa izmed smrečja. In v večernatem obzorju je rastla in rastla, dokler ga nismo opazili na prosto oko, krilatega vladarja naših gozdov. Z dolgim vratom predse štrlèč, se je pomikal počasi v zraku, plul proti Zali bližje in bližje ter se končno spustil v borovje na Zali, malone

tako blizu, da smo čuli hrušč in plapot, ko je sédel na drevo.

„Ta je naš!“ vzklikne Tinče. „Skoraj vem, na kateri borovec je padel. Od borovca do borovca, in pod njim boste, gospod Andrej, da ne boste vedeli, kdaj ste tja prišli!“

„Če bo le pel,“ odgovori gospod Andrej.

„Že poznam nebo! Táko jutro bo, da bodo peli vsi!“ zatrdi Tinče. „Ali sedaj morava z Jernačem v gozd, da poslušava, koliko jih priropotá ta večer in koliko se jih ogláša.“

Jernač in Tine nató odideta. Miha zapali ogenj na dveh mestih; na sredi pripravi ležišče, tako da je ležečega prijetno grelo od leve in desne strani. Miha je kuril in kuril. Visoko je plapolal plamen, in ker ni bilo sape in ker je bilo lesovje suho, naju dim ni nadlegoval. Vedno sva še z gospodom Andrejem zrla podse v krajino, izginjajočo v večernem mraku. Na nebu se je utrinjala zvezda za zvezdo, in večernica je migljala, kakor bi le nerada gledala skozi nebeško okno v globino, kjer se sveti mala iskra, naša zemlja. Že so zaspale ptice po vejah, in že je tu in tam zavriskala sova v gošči!

Mraz ni bilo, in z gospodom Andrejem sva gojila najboljše upe za jutri.

Izpregovoril sem: „Vidite, gospod Andrej, to je krasen večer, in Zala je zavita v vso svojo čarobo. Da bi človek vsaj živel tristo ali

štiristo let, potem bi vsaj vedel, kako se svet izpreminja! Koliko je dvesto let? Kaplja v morje in še ne! In vendar, koliko izpremembe! Kakšna je bila Zala tedaj, in kje so drevesa, ki so jo senčila tiste dni! In kje šele so smrtna bitja, ki so takrat dihala božji zrak, kakor ga dihamo mi dandanes! Čutila so tiste bolesi, tiste skrbi, in njim je bila ljubezen takisto pogubna kakor nam, kakor meni, ki me v tristo letih niti toliko ne bo, da bi otročè z mojim pelom napolnili malo svoje prgišče!“

„Radovedni ste,“ odgovori kaplan Andrej, „kako je bilo v Zali pred tristo ali dvesto leti! Kdo naj bi to vedel! Nekaj vem, ali vsega tako ne ve nihče. Kdo bi spal sedaj? Zatopiva se v minulost in oglejva si Zalo, kakšna je bila tedaj, ko so še dihali po zemlji oni, ki njih ostanki sedaj ne napolnijo otroškega prgišča. Vas je li volja poslušati mojo resnično in pravično povest?“

„Pripovedujte, bratec Andrej!“

„Poslušajte torej!“

I.

Kaplan gospod Andrej pripoveduje:

Tako čitam v starih listinah. Od tistih dôb je minilo dvesto let. Morda nekaj več, morda nekaj manj. Bilo je takrat, ko je škof Hren —

slava njega spominu! — zatiral krivoverce v deželi in izganjal iz nje luteranske predikante. Luteranstvo je iztrebil — čast bodi zato Mariji devici in sv. Jožefu! — in le kje, v skitem pogorju, je tičal še prikrit antipapist, ki je skrivoma prebiral sveto biblijo in še bolj skrivoma zabavljal na papiste in druge take služabnike peklenškega zmaja!

V tistih dôbah je bilo torej. Kako se je od takrat izpremenila naša Zala! Kjer gledaš sedaj gole bregove, -ondi je rastlo tiste dni visoko hrastovje in črni gozd se je razprostiral tja do Žirov in na drugi strani tja do ponižnih Lučin, ki tiče še dandanes kakor bel cvet sredi zelenih senožeti.

Po teh gozdih so se jesenskega dne — govorim o časih, ki so bili pred dvesto leti — zvijali glasovi zavitega lovskega rogu. Vmes se je oglašalo razvnetih lovskih psov zvonjenje, da je odmevalo z brega v breg. In živahneje in živahneje so lajali psi, trepetajoč po gorkih sledovih zverjadi, ravnokar pregnane z ležišča. Iz jarka v jarek se je gnala razljučena tolpa. In lomilo se je vejevje, kjer si je plašna zver iskala izhoda iz gošče, ki je spala v nji. Za njo pa so se togotili resasti psi, in lovski rog se je oglašal. Bila je prijetna, srca ogrevajoča gonja!

Na lov je bil prišel mladi freisinški kanonik comes Amandus. V tisti dôbi je čul freisin-

ški nemški škof, ki si je množil svoje bogastvo iz ubogih slovenskih pokrajin — Nemca vedno išče sreča, sosebno če je škof svete matere katoliške Cerkve! — da se mu na loški graščini ne gospodari tako, kakor bi se moralo gospodariti. Upravičeno se mu je tožilo, da se preveč izdaje in premalo pridobiva. Kot nekaj posebnega pa se je opazalo, da oskrbnik in njega pisarji dobro živé in da se bogaté ne samo od leta do leta, temveč od dne do dne. Škofova denarnica v nemškem Freisingenu pa je potrebovala peneza, kar se pripetí še dandanes. Ali loški pisarji so vzdihovali, da nimajo niti beneških cekinov, niti nemških vinarjev, tako da ne morejo dati ničesar. V tej stiski si visoki gospod in škof ni vedel pomagati drugače, nego da je odposlal posebnega komisarja, svojega stričnika Amanda, mladega kanonika freisinške cerkve, da bi prerešetal omenjeno gnilo gospodarstvo ter preiskal in odpravil, kar je nezdravega in nepoštenega. Kanonik je imel komaj nekaj nad trideset let. Ker je bil porojen grof in stričnik presvetlega škofa, se ne čudimo, da je bil kanonik pri freisinški stolici, dasi še ni bil dopolnil dvaintridesetega leta.

Pol leta je že živel kanonik Amandus na loškem gradu in se sosebno marljivo trudil za blaginjo svojega strica in škofa. Oskrbnik in pisarji so se tresli pred mladim gospodom in

se brezuspešno napenjali, da bi mu prikrili to ali ono. Vsak bor je moral na dan, in računi in knjige, vse se je preiskalo in pregledalo do pičice, tako da je oskrbnik s svojimi pisarji neprestano živel v vicah. Sicer pa je strogi kanonik, obkoljen z bleskom in veljavo visokega strica, krotil tudi samega sebe ter bil kmetu in meščanu lep vzgled bogaboječe pobožnosti. Zahajal je med ljudstvo in se prav kmalu priučil jeziku, da je zlahka govoril z najpreprostejšim vaščanom ter na svoje uho poslušal pritožbe ubogih tlačanov proti oskrbniku in biriču. Ni si privoščil posvetnega veselja. Samo tuintam je zahajal na lov z grajskimi hlapci ter preganjal v pogorju brdke srne in hitronožne zajce.

Tako je bil prišel tistega dne tudi v Zalo. Hlapce s psi je poslal v dolino, sam pa je ostal pod vrhom na mestu, kamor je rada pritekala divjačina, če so jo gonili psi. Tukaj se je naslonil ob debelo jelko in čakal trenotka, da bi se pričela gonja v dolu. Tik njega je ležal na tleh star sluga, ki je nosil svojega gospoda težko puško.

Lep človek je bil ta kanonik! Imel je dolge lase, ki so se mu v kodrih usipali na rame. Bili so to rumeni germanski lasje, ki so se krasno ujemali z modrim očesom pod visokim čelom. Rdeča usta so mu obsenčevale brčice, v katere se je moralo zaljubiti skoraj vsako

žensko srce. In to tembolj, ker je kanonik Amandus vsako jutro te svoje brčice bogvé s kakšnim mazilom črnil, da so prijetno kontrastirale' z rumenimi kodri okrog zdravega obraza. Ali na tem obrazu je tičalo precěj aristokratske ošabnosti, ki je tiste dni še bolj cvela nego dandanes. Tičala je v vsaki črti in črtici obraza, in vsaka črta in črtica je takorekoč oznanjala sama zase, kako je bil ta mladenič prepričan, da mu mitra ne odide in da bo prej ali slej pozvan zasesti stol freisinške škofije. Tedaj mladi kanonik še ni slutil, da boš ravno ti, stara Zala, uničila vse visokoleteče upe njegove! In vendar se je zgodilo tako, in nikdar se mu ni zasvetila zlata mitra na zlatih kodrih!

Že se ga je prijemala nejevolja; hlapci pod njim mu predolgo niso spodili ničesar.

„Pa že zopet ležé kje za grmom!“ se je zatogotil sam v sebi. „Da ni človek z bičem za njimi, pa gredé spé, te lene zverine!“

Po stezi mimo je prišel tedaj mlad ogljár. Kopo je kahal v šumi in sedaj je lezel v samotno svojo kočó.

„Kaj laziš tod,“ zakriči kanonik, „in mi odganjaš žival, ki hoče proti meni?“

„Ker ti gleda izpod obleke zlati križec,“ odgovori črnega gozda črni mož, „bi vprašal tem lažje, čemu laziš ti po tem logu? Tod preklinja ogljár, in vprašam te, kje hočeš ti daro-

vati svojo mašo v tej pustinji? Res pravi Kristus, kdor se z mečem peča, naj od meča pogine. Ali uboga žival se ne peča z mečem, pa ti vendar prihajaš z orožjem nánjo! Ali je tako zapisano v Pismu? Služabniki Gospodovi so sedaj sluge Belcebubovi, in žalostni so časi, v katerih živimo!“

Preden mu more kanonik Amandus odgovoriti, zavije ogljar okrog holma. Strmeč izpregovori kanonik svojemu slugi: „Ali si čul, kako je govoril ta umazanec? Da je nosil črno haljo, bi menil, da se slini okrog tebe nemški predikant. Škoda, da ni hlapcev tu. Dal bi ga ukleniti in nekoliko položiti na tezalnico. Bog zna, kakšna mrhovina je to!“

„Zgolj ošabnost, Vaša milost!“ odgovori sluga ponižno. „V tem pogorju je dosti svobodnih kmetov, in vsak izmed njih je dokaj ošabnejši od vicedoma ljubljanskega. Pa je res tako!“

„Jih že ukrotimo! In če količkaj zaslutim, da tičí med njimi kaj krive vere, tedaj bo premalo temnic na loškem gradu, in naj so vsi svobodni kmetje! Kdo pa prihaja zopet tu? Pravo čudo bo, če ugleda danes divjačino moje oko!“

Po ravno tisti stezi, po kateri je bil prej prišel ogljar, se približala kanoniku mlada deklica. Ugledavši lovca, ostane plaha sredi steze in povesi oko pred njega pogledi. Svet mož je

bil kanonik Amand, vendar pa ni mogel krotiti svojih pogledov in ne prikrivati začudenosti ob lepoti dekletovi. Ničesar ni izpregovoril, in ko je ona končno dvignila oko, tedaj jo je še vedno gledal ter ji tako izvabil na deviško lice rdeče rože deviške sramežljivosti.

„Kaj hočeš tu?“ je prašal rahlo.

„Za bratom grem!“ je odgovorila tiho. „Ali ni prišel tod mimo?“

„Ta ošabni ogljar je tvoj brat? Govoril je zelo prešerne besede! Toda zaradi tebe mu bodi oproščeno!“

Še jo hoče nekaj vprašati, ali zdajci se oglasé psi v dolini, in takoj odmeva gozd od njih zvonjenja.

„Proti nam se vleče!“ vzklikne Amand. „Daj mi puško, Conrade!“

In lovska navdušenost se mu zažari iz očesa!

Šumelo in vršelo je po lozi. Že iz dalje se je čutilo, kako se meče težka zverjad po gošči, da bi odnesla življenje pred ljutimi sovragi, ki so besneli in se penili za njo. In preden je pričakoval kanonik Amandus, se je otvorilo zeleno grmičevje in na planico je prisopihal mogočni razbojnik naših tedanjih gozdov. Takoj, ko je opazil lovca pred sabo, je postavil kosmato telo na zadnje noge. Že prej razljučena žival se je pred novim sovragom razljutila še

bolj. Vsa glava skoraj ni bila drugega nego rdeče žrelo, nad katerim so se žarile oči kakor živo oglje!

Grozen je bil pogled na razkačeno zverino, in čudo ni, da se je mlademu lovcu nekoliko tresla roka, ko je nameril smrtonosno cevko na medveda, da bi ga zadel tja, kjer bi bilo zadeto življenje. Ko je počil strel in se je razkadil dim, se je valjala zver po zemlji in s svojo krvjo rdečila mah daleč naokrog.

„Conrade, ga že imam!“ vzklikne kanonik in brezskrbno pohiti proti mestu, kjer v svojih bolečinah renči zadeti medved. Ali ugledavši lovca, se dvigne ranjena žival bliskoma z zemlje, in sredi pota se srečata z nasprotnikom. Da ni tedaj tolpa psov pritulila na pozorišče, bi moral kanonik Amand svojega lova veselje plačati z mladim svojim življenjem. Tako pa razdražena zver samo mimogredé vseka po njem s široko svojo šapo, potem pa odhiti z mesta, ki ga hipoma napolnijo resasti psi. Po krvavem sledu se podé črez vrh in potem onkraj po bregu nizdol, kjer se globoko v dolu izgubi lajež in vrišč.

Tukaj pa leži naš kanonik na hladni zemlji brez zavesti in mrtvaško-bledega lica. Medved udarec mu je neusmiljeno pretrgal ramo, tako da se mu je vsekala rana, globoko v pleča sezajoča. K njemu je priskočila deklica in mu

z roko vzdigavala glavo. Končno je izpregovorila: „Še živi!“

Stari sluga Konrad v prvem hipu niti ni zinil od strahu. Vil je roke in vzdihoval: „Oj, sveta Marija! Kakšna nesreča! Kaj poreče naš premilostivi gospod škof, če dobri gospod kanonik umre v tej pustinji!“

Debele solze se mu utrinjajo po rjavih licih. V tem se gonja iz doline zopet obrne proti vrhu. Čuti je, kako ranjeni medved prav blizu hrušči po gozdu. Bežeč je zopet prekoračil vrh Zale in planil nizdol v breg, kjer so ga psi spočetka vzdignili z ležišča. Zopet se vleče zvočenje po bukovju v dolino. Toda skoro pre-
stane, in le posamič se oglašajo psi z enega in istega mesta, kjer se je gonja ustavila.

„Sveta Marija!“ potoži sluga. „Sedaj so ga psi ustavili, in bržkone jim je splezal na drevo! Ali moj dobri gospod leži v krvi, in ni mu pomagati! Dà, tukaj leži mirno, nikar da bi vzel puško ter z gotovim strelom upihnil zverino s stare bukve, na kateri brez dvojbe tiči ter mirno gleda pse, ki se togoté pod njo! Tako pa jo gotovo ubijejo umazani hlapci in imeli bodo svojo slavo! Oj, mati božja, da si nas tako zapustila!“

Nato izpregovori dekle: „Ostani tukaj; tam doli je studenec, in vode bo hotel piti, ko se zavé, in rano bo treba tudi izmiti!“

„Seveda ostanem in ne grem od gospoda! Ali kam ž njim, ko smo tako daleč od škofje graščine? In tudi ranocelnika ni, da bi mu obvezal ljuto rano in ustavil življenje v njem! Ljubi Odrešenik sveta, usmili se mene in usmili se dobrega gospoda Amanda!“

„Vzdihovanje,“ odgovori deklica mrzlo, „vzdihovanje ti ne bo pomagalo! Kam ga hočete spraviti? Kam drugam nego v našo hišo, gori na vrhu Zale! Posteljo imamo in belega perila tudi, da se mu pripravi ležišče. In stara nam mati umeje rano obvezati spretneje od ranocelnika iz mesta. Od gorskih rastlin pa ima pripravljeno obilo mazila, ki rane hladi in celi. Za prvi trenotek mu je pomoč gotova, pozneje pa lahko pokličete svojega ranarja, da ga po gosposki navadi obveže. Počakaj torej tukaj! Če pridejo hlapci, počakajte vsi, da vam pokažem pot v hišo!“

Nato odide. Sluga pa mahne po zemlji, glasno jokajoč in tožeč. Ali za svojega gospoda ne stori ničesar. Le-tá leži kakor posekano drevo na mestu, in kri mu rosí telo in obleko. Zdajci v dolu radostno zapoje lovski rog in zmago-slavno oznanja tihi Zali, da je pokončan in ugnan gozda četveronogi vladar. Najprej prihité na kraj nesreče upehani psi. Začutivši človeško kri, vohajo okrog svojega gospoda, potem se umaknejo ter obsedé tuintam. In sedaj in sedaj

dvigne ta ali oni tanko glavo proti nebu ter žalostno zatuli. Za svojim gospodarjem je žalovala uboga žival, dobro čuteč, da ga je zadela huda nesreča, njega, ki je s svojo srčno krvjo rosil zemljo okrog sebe. Skoraj prinese dekletke mrzle vode. Prej že je natrgala mehkega mahu in ga ranjencu potisnila pod glavo, da je zložno ležal. Sedaj pa mu z vodo moči blede čelo in z mehkim robcem izpira rano, grozno zevajočo. Ko mu je močila čelo, se ni prebudil; ko pa mu je pazno in rahlo brisala rano, se je zavedel in odprl modro svoje oko.

„Kako me peče!“ zastoka v bolečinah in se poizkuša z zdravo roko dvigniti z ležišča. Posreči se mu nekoliko, in motne poglede obrača po okolici. Ali zopet se mu skalí zavest. Tedaj se prikažejo njegovim hlapci in stopijo iz grmovja na planico. Naklestili so zelenih bukovih vej, na katerih so težko nosili težki plen današnje gonje. Bili so štirje čvrsti možaki, ali vendar jim je znoj zalival obraze, ko so se bližali s težkim bremenom. Prišedši na mesto, opazita prva dva svojega gospodarja v krvi. Tako se prestrašita, da izpustita drogove in da se mrtva zver z zamolklim ploskom zavalí na tla. To vzdrami pse, da hruščeč planejo k medvedu ter mu trgajo kosmatino s kosmatega trupla. Hrušč in vrišč pa pretrese kanonika, da se popolnoma zavé. Kipeče vpraša: „Kdo ga

je? Kdo ga je? Ha! Da je le obležal!“

„Bil je popolnoma mrtev,“ odgovori hlapec, „ko smo prišli do psov, ki so ga trgali v svoji sredi. Bežečega je dohitela smrt!“

„Torej je bil dobro zadet! Hvala ti, sancte Huberte!“

Krvavo roko je iztegnil proti mestu, kjer je ležal ubit medved; potem pa ga je zopet minila življenja zavest, in zgrudil se je na tla.

Skoro nato so naložili hlapci ranjenega gospodarja na mehko vejevje, na drugo nosilnico pa ubito zver. In ta tožni izprevod se je potem pomikal proti Mrakovi hiši. Ali vse tiste, ki so nekoliko prej lovsko navdušeni hrumeli po tistem logu in gonili divjačino, da bi jo pobili in uničili, dasi je živela prav tako rada, kakor rad živi zemlje gospodar, krvoločni človek, vse tiste je morila skrb in žalost.

Tedaj je dostavil kaplan Andrej; „Oddehniva se nekoliko, in natoči mi kupo rumenega vina, da ga izpijeva na čast in slavo svojim lovskim pradedom, ki so nekdam gonili zverjad po zeleni Zali!“

Natočil sem vina v čiste kupe, in izpila sva ga v slavo lovskim svojim pradedom in zlasti v tvojo slavo, kanonik Amande, ki si pred stoletji s svojo krvjo napojil to zemljo, kjer sva midva počivala in razvnetega srca pričakovala zornega jutra, da bi pobila žival, ki je takisto

radostno kakor midva dihala v rahlem zraku. Tedaj se je privlekel iz tihega gozda Jernač izpod Skale. Oprezno je stopal in se ogibal vsake suhljadi, prav kakor bi na slehrni veji tičal petelin in bi se bilo bati, da ga preplašé in odpodé nerodnega lovca neoprezni koraki. Stopivši k nama, je izpregovoril zamolklo: „Dva sem zasledil, prvi sedi tam doli pri kopišču na samotni jelki. Tam blizu je stara bukev, in iž njene dupline sem vzel lansko leto poljšjo zalego; ali jelka stoji samotno, in preklicano težko se bo zalezlo pod njo! Enkrat samo sem stopil nápačno, pa je že dvakrat in trikrat jezno zaklepal v vrhu, ta sem komaj zlezal izpod njega v bukovje nazaj. Če ne bo drugega, potem šele gremo na tega.“

„In kje je drugi?“ vpraša gospod Andrej.

„Drugi je bolj v goščavi,“ odgovori lovec, „doli pri studencu, ki izvira pri treh smrekah, katerih srednjo je letos sneg podrl. Na teh smrekah tiči in zaljubljen mladiček mora biti, ker je takoj z mrakom pričel peti, da sem ga dolgo poslušal. Ta je pripravnejši in za gospoda Andreja kakor nalašč!“

„Vse to je dobrega pomena, bratec Andrej!“ izpregovorim zadovoljen. „Izpiva še čaši! Potem pa pride vrsta nate, da mi razložiš, kako se je zgodilo nesrečnemu kanoniku Amandu, ko so ga odnesli v Mrakovo hišo.“

Kaplan Andrej nadaljuje:

Ko se je kanonik Amandus zopet zavedel, je ležal v svetli kmetiški sobici na postelji, pregrnjeni z belimi rjuhami. Sobica je bila svetla, toda tesna, in tik postelje je bilo ravno toliko prostora, da je za silo kdo mogel mimo nje. Ko se je vzbudil, se je čutil slabotnega in bilo mu je, kakor da bi padel iz višine in si padši razdrobil ude. Vse ga je bolelo! In tako truden je bil, da je težka izpregledal. Sosebno ga je bolela ranjena rama. Ko se ozre po sobici, se šele zavé svojega položaja in se spomni, kako se je postavil proti razsrjenemu medvedu. Zdajci znova začuti vse bolečine, kakor jih je začutil v tistem trenutku, ko ga je zver prasnila po rami. Tudi deklica, sedeča pri oknu, mu je bila znana. V gozdu že je govoril ž njo, preden se je boril z medvedom. Pri oknu je sedela in prav pazno čitala iz knjige. To čitanje pa je takoj vzbudilo veliko sumnjo mlademu kanoniku. Res, to je bilo sumnivo! Kako pride knjiga v to pogorje in kje se je naučila ženska tega kraja čitati tiskano knjigo? Précej je bil Amandus v dobri svoji katoliški duši trdno prepričan, da ni vse, kakor bi moralo biti. Pravi katoličani tiste dni niso umeli čitati v knjigah, kakor včasih še dandanes ne umejo. Tukaj pa se je čitala knjiga, in brez dvojbe je tlačil satan svojo pest vmes. In to vse se je našemu kanoniku

videlo tako sumnivo, da je pozabil vse drugo in da niti ni čutil bolečin v rami! Kaj, če bi se skrivala v tem pogorju kriva vera, ki jo je sovražil iz srca? Morda je ta knjiga ravno biblija, sveta knjiga, katero smejo čitati samo poklicani verniki in še ti s pravim duhom, da vedo ločiti zrno od plev! In podložniki njegovega premilostivega strica naj bi se predrznili počenjati kaj takega, ne da bi jih bil goreči kanonik Amand že prej zasačil, dasi je vsaj toliko ostro prežal na krivoverce kakor presvetli škof Hren, ki je tedaj dičil škofijsko stolico ljubljansko! — Morda se je že tod potikal kakov predikant in zanašal plevel v vinograd Gospodov? In ta grajski oskrbnik ni opazil ničesar, nego leno spal, kakor spi pes na solncu! Ali to vendar ni bilo mogoče! Kaj takega bi mu ogrenilo zadnjo uro bolj, nego mu jo je grenila zavest, da se je lehkomišelnost igral z največjim božjim darom, to je z življenjem, ki ga je vrgel pred divjo zver! Vse te misli so v tistem hipu pretresale kanonika Amanda, in ko je opazil knjigo v rokah dekletovih, je trpela duša morda več nego onemoglo telo.

„Kdo si?“ je vprašal temno. „In kako ti je ime, dekle?“

Vz pogledala je in z nekamo ljubečim pogledom obrnila obrazek proti njemu. V dolgi bólezni mu je stregla, in nje srce se ga je

oklenilo, kakor se oklene materino srce otroka, sosebnost tedaj, če mu je stregla v nevarni bolezni, trepetaje od trenutka od trenutka, da kruta smrt ne ugonobi dragega bitja! Kanonik na postelji ni opazil, kako ji je vzplamtel pogled, ko je začula njegov glas. Kot duhovnik svete katoliške Cerkve niti misliti ni smel na kaj takega in res tudi ni mislil, ker mu je možgane popolnoma razdražila knjiga, ki jo je prej videl v rokah dekletovih.

„To je naša hiša,“ je odgovorila tiho, „in dali so mi ime svete mučenice, svete Katarine.“

„Svete Katarine!“ vzklikne kanonik. „Ime je to prave in dične spoznavavke naše svete vere! In upam, da hodiš po stezah, po katerih je hodila ona, ki uživa sedaj slavo nebeškega kraljestva? Ali si vredna nje imena, Katarina?“

„Kar mi je mogoče, storim,“ zašepeče Katarina in se obrne od bolnika, da bi ne videl, kako ji je kri zalila deviško lice, ker bo morala sedaj prikrivati resnico in govoriti nerresnico!

„Kam hodite v cerkev?“ je vprašal trdo. „Vsaj vsako nedeljo in praznik?“

„K Sv. Antonu na Trato!“

„Ali imate dušnega pastirja, ki vas vestno in pridno podučuje v Kristusovih katoliških naukih? Saj veš, danes se klata satan po svetu, da bi nam zapeljal duše in jih ukradel nebeškemu

Odrešeniku. Ali hodiš tedaj s pravim duhom k maši gospodovi, Katarina?“

„Mislim, da hodim!“

„Stopi k meni, Katarina, da ti pogledam v obraz, če ne prikrivaš resnice Gospodovemu maziljencu, ki leži bolan pred tabo in brez moči.“

Stopila je k postelji.

„K Sv. Antonu hodite v cerkev?“ jo vpraša kanonik znova. Ali navzlic svoji obljubi se ji ne upa pogledati v obraz. Morda zato ne, ker se duhovniku sploh ne spodobi gledati v obraz mladi ženski; morda pa tudi zato ne, ker ga je še vedno mučila misel, da je zasledil tu krivoversko zaroto, ki do tedaj ni vedel ničesar o nji.

„Hodi z zbranim duhom v cerkev božjo in ne nosi Boga samo na jeziku, nego imej ga tudi v srcu!“ Po tem opominu še pristavi: „Povej mi, Katarina, kako je s tabo; imaš li tudi pravega Boga v srcu?“

Deklè nekaj premišlja in ko mu le predolgo ne odgovori, jo bodri on: „Le dobro premisli, da ne govoriš neresnice! Izprašuje te služabnik božji, ki ni tvoj dušni pastir, ki pa je vendar pozvan, da širi slavo našega Odrešenika in Njega prečiste Porodice v teh krajih!“

„V cerkev hodim,“ odgovori deklica tiho, „in Boga molim tako, kakor je zapovedano v Pismu.“

„Kako veš ti, deklè, kaj nam zapoveduje Pismo!“ se zajezi on. „Ali pokaži, kakšno knjigo imaš v roki; razlôži mi, kdo te je učil čitati tiskano črko!“

V zadregi je pozabila, da še vedno drži nesrečno knjigo, ki je čitala iž nje in ki je sedaj kanoniku ne more prikriti. Zbegana mu podá knjigo brez ugovora; saj ji pa tudi drugega ni kazalo, ker ni mogla ničesar več prikrivati.

Vzel je knjigo iž nje roke. Toda z eno samo zdravo roko si ni mogel pomagati, in priskočiti mu je morala, da je odprl knjigo. Tedaj so se nje prsti doteknili njegovih. In prav iž nje prstov — človek je le človek, in vroča je kri vsakega srca! — ga je prešinilo nekaj, tako da ji je nehoté pogledal v obraz. Dasi je bila bleda kakor zid, se je videla kanoniku angelsko krasna, kakršna je tudi res bila. Končno sta knjigo s skupnim trudom vendarle odprla. Nji se je tedaj prav močno tresla roka, in kakor nam pripovedujejo zanesljivi kronisti, se je tresla nekoliko tudi kanoniku Amandu. In ko je bila naposled odprta ta knjiga, je pripovedovala prva stran kar najjasneje o nje obsegu.

„Sv. pismo!“ vzklikne bolnik.

„Sv. pismo!“ ponovi ona tiho za njim.

„Dalmatinovo Sv. pismo!“ zastoče kanonik Amand in pristavi: „Nesrečnica, kako si dobila bogotajno to knjigo?“

Ko mu ničesar ne odgovori, upre oko v nje blede lice: „Dalmatinova knjiga! In to v teh krajih in med tem ljudstvom! Za Boga, smo li spali? Pregarjali smo oskrbnike in pisače, če so nas hoteli opehariti za dva ali tri beraške vinarje! Tukaj pa se čita Dalmatinova biblija in lutrski predikantje odkladajo strupeno svojo zalego ter gladijo pot Belcebubu. Na Porodnico Tvojo, ljubi Izveličar, ne daj, da bi se pogubil v tej divjini! Kakor strela udarim potem v krivoversko gnezdo in z ognjem in mečem iztrebim vse, kar je gnilega! Oko me boli, če te gledam, Katarina! Za danes ti oprôsti Bog, ki si ga zapustila in izdala! Žejen sem! Pojdi k studencu in prinesi mi mrzle vode, da se ohladim! Pojdi!“

Strahoma in trepetaje je odhajala. V duhu je premišljala, kako pridejo za nekaj dni grajski hlapci po svojega gospoda, da ga odneso na loški grad, kjer ga čaka boljše ležišče in spretnejša postrežba. In tedaj se bo spomnil kanonik, kar mu je odkrila ta knjiga, ki jo je danes izteknil pri nji. In odprl bo usta in ukazal hlapcem, naj mater, očeta, brate in njo denejo v težke verige, da se potem postavijo pred krvavo sodišče, ki sodi o življenju in smrti. In pred odhodom bo morda še zapovedal, naj kruti hlapci namečejo ognja na slamnate strehe, da se upepeli tihi dvorec, kjer so ji dosedaj v sreči

in miru bivali oče, mati in bratje. Ni torej čudo, da je odšla trepetaje. Na belem ležišču pa je kanonik togotno zgrabil slovensko Dalmatinovo knjigo in jo vrgel od sebe. Ali daleč je ni mogel vreči, ker ga je po životu vse bolelo in skelelo.

Prinesla mu je vode. „Daj mi piti!“ je izpregovoril in še vprašal: „Kdaj pridejo póme grajski hlapci?“

„Vsak dan lahko pridejo,“ odgovori deklè s tresočim glasom in mu nalije vode v skledico. Pil je, kakor pije žejen potnik v puščavi. Brez nje pomoči bi skledice niti ne dvignil k vročim ustom.

Ko je z zdravo roko segel po skodelici, se je doteknil zopet nje mehke roke. Zdajci pa ga obide srd in osorno izpregovori: „Ne dotikaj se me!“ Takoj mu umakne skodelico, vendar je toli nerodna, da ji pade iz rok in da se na lesenih tleh razbije na kosce.

„Ne dotikaj se me! Izdala si Boga in sv. Katarino, ki si nje ime prisvajaš manj upravičeno, nego si svojí tat ukradeno blago! Da mi Bog podelí zdravje, dušo tvojo otnem! To obetam na Njega najsvetejše Rešnjé Telo! Sedaj pojdi! Zaspati hočem, dasi nerad spim pod bogokletno streho luteransko!“

Strahoma je odšla. Vse je bilo pogubljeno! Roditelji in čvrsti bratje! Vse je bilo uničeno zaradi nesrečne Dalmatinove knjige!

Kanonik Amandus navzlic svoji jezi hitro zaspi. Onemoglo telo je bilo še vedno močnejše od razburjenega duha in je zahtevalo svoje pravice.

Dolgo časa je spal. Ko se je vzbudil, je legal mrak po zemlji. Bil je sam v temni sobici. V sosednji sobi, od katere ga je ločila lesena stena, pa je bila zbrana večja družba, ki se je tiho razgovarjala.

Dobro je čul kanonik, kako je nekdo vprašal: „In kaj počenja papist, ki ga imaš pod streho, brate Ignacij?“

Kje je Amand že čul ta trdi in jekleni glas? Premišljal je, vendar ni mogel toliko ojačiti svojega spomina, da bi vedel, kdo je govornik v sosednji sobi. Umel ni, kaj se je odgovorilo na vprašanje o papistu.

Nekoliko pozneje se zopet začuje vprašavčev glas: „Dragi mi bratje in drage mi sestre v Kristusu, Odrešeniku našem! Nekaj dni sem prebil v vaši sredi in kakor nekdam apostol Pavel sem prišel k vam čez hribe in doline, da vas potrdim v pravi veri in v pravem spoznanju svetega evangelija! Prišel sem k vam, in srce mi je od radosti bilo hitreje, ko sem stopil med to čredico svetega evangelija in ko sem tudi opazil, da se ni pomanjšalo nje število. Nekaj jih je pomrlo in šli so od nas v imenu našega Kristusa. Njih trupla ste položili v zemljo, ali

njih duh je ostal v naši sredi. Bili so nekateri med njimi, ki so še gledali v lice vašemu bratu, preslavnemu Primožu Trubarju, in so od pričetka uživali slavo in toge, ki jih je prebil sveti evangelij v tej deželi. Sedaj so šli od nas, in toga svetega evangelija je večja nego kdaj, odkar se je zanesel čisti nauk v te pokrajine. Obkolja vas sila, in hliniti se morate in prikrivati svetu, kar vam je najdražje. Prikrivati morate svojo čisto in neskaljeno vero! Toda Gospod ne spi, in to bodi tolažba vaša. Njega roka zadene vse tiste, ki točijo gnojnico v vire čistega nauka! Opasani so z mečem, vi pa ste opasani s svetim evangelijem. Meč je oster, ali moč njega ne seza daleč. Moč svetega evangelija pa seza do nebeškega prestola, na katerem sedi naš Gospod, ki bo razmetal vaše nasprotnike, da bodo kakor pleve v sapi in razneseni na vse štiri strani sveta. In Gospod vam bodi v tolažbo, in ne obupajte o Njem, dasi so v tem trenutku zmagoviti nasprotniki vaši, ki ne služijo Bogu, temveč hudiču in kraljestvu njegovemu!“

Kako je tedaj strast davila kanonika Amanda! Kako rad bi se dvignil z ležišča in stopil pred tega predikanta ter ga osramotil pred verno četo in mu dokazal, da laže, da zavaja in da je on sam služabnik hudičev in njega kraljestva! Ali trgalo ga je po udih in vstati ni mogel!

Oni pa je nadaljeval: „Ostanite torej zvesti čistemu nauku in ne poslušajte zavodnikov, ki vam bodo poizkušali vzeti Kristusovo ljubezen. Otročiče svoje podučujte v teh naukih in ohranite jim čisto, kar ste prejeli čisto od svojih očetov! V tem so vas potrjali moji predniki, in v tem sem vas potrjal tudi jaz! Težka je služba Gospodova, in sladak ni jarem Njegov! Kakor divja zver lazim po gozdih, in smrt mi pretí dan za dnevom! Ali kaj mi hoče smrt, če sem poklican, da dajem ž njo izpričevalo svetemu evangeliju! Kakor zver sem v puščavi, in radi svetega evangelija sem se odpovedal tisti sladkobi, ki jo uživa moški ob svoji družici, mehki ženski. Ne jem in ne pijem nad mero in si ne pasem trebuha. Često nimam niti kobilic, ki je ob njih živel sveti Janez v puščavi! Tretjič je, da sem prišel k vam v to krajino, in moja vest je čista, ker sem čisto služil Gospodu svojemu. Bog zna, ali še pridem kdaj. Kako je zapisano? „Izginem kakor senca in posušim se kakor trava: samo gospod je večni, in Njega spomin živí od dne do dne!“

V tem je kanonik Amand od jeze, ki jo je dušil v sebi, tako onemogel, da je zopet zaspal. V sosednji sobi pa se je učenik svetega evangelija poslavljajal od svoje črede in govoril svojim vernikom še mnogo spodbudnih in lepih besed. Prihitela je k njemu vdana množica; do-

rasli ljudje in otroci so mu poljubljali roko. Ženstvo pa je zamolklo ihtelo in plakalo. Vse se je gnetlo okrog njega, in poslavljali so se, ne vedoč, ali se še kdaj snidejo v tem življenju. In končno so se vsi sklonili k zemlji, oznanjevalec svetega evangelija pa je razprostrl roke nad njimi in klical nánje božjega blagoslova in božje pomoči. Bili so je potrebni te pomoči, toda nebó je ni hotelo poslati. In kdaj že se ondi, kjer je nekdam cvel nauk svetega evangelija, o tem nauku ne vé ničesar več, in kje so že vsi tisti, ki so nekdam živeli v teh krajih in prisezali na krivo besedo nemških predikantov! Ali tedaj je še vedno verovalo nekaj naših očetov v tem pogorju, da je moč krive vere nerazrušna in da spoznavavcem evangelija nekdam napoči dan sijajne premage!

Ta zavest je napolnjevala tudi predikanta v trenutkih slovesa. Mirno je odhajal, prav tako, kakor je prišel. Duševna razvnetost se mu ni kazala na bledem licu niti ob prihodu niti pri odhodu. Za svojo vero je živel ter bil zgolj orodje v rokah vsemogočnega Boga; danes še pri trudapolnem delu, jutri že pred božjo sodbo, kakor bi bilo všeč večnemu Gospodu!

Potem, ko se je posebe poslovil od vsakogar in tudi od otročičev, je stopil iz hiše, in za njim se je usula vsa množica. Bil je opravljen kakor ogljar, ki dela v šumi, tako da bi

bilo pod zamazano in začrnelo obleko težko zaslediti strastnega pristaša krive vere.

„Ti in tvoji sinovi, brate Ignacij,“ je izpregovoril rahlo, „me spremite nekaj časa! Vsi drugi mirno odidite in pojdite k počitku v imenu Gospoda našega! Če je zapisano v knjigi večnega življenja, tedaj se zopet vidimo ob letu! Če pa je drugače sklenil Oče nebeški, tedaj se ozirajte v jasnih nočéh proti zvezdam na nebu in verujte mi, da bom sedel za temi zvezdami pred prestolom našega Odrašenika in molil za vas, da bo prikrajšano trpljenje vaše!“

Bili so mu pokorni; brez hrupa so se razkropili po stezah na vse kraje, kjer so imeli kočé in ubožna svoja selišča. Otroke pa so nosili in jim spotoma razkladali, kako naj sprejmó v srce vse, kar so nocoj videli in čuli. Ali slutili niso, da se je tedaj že brusilo orožje, s katerim so potem nánje prihrumeli hlapci in biriči, da jih polove in odtirajo v mokre temnice . . .

Ko odide zadnji, izpregovori predikant: „Torej, brate Ignacij, odriniti je čas! Pokličí sinove in morda tudi svojo hčer Katarino, da jo še zadnji trenotek potrdim v veri! Stregla je ranjenemu papistu, in bati se je, da bi se ji ne približala izkušnjava, ker so papisti kakor otroci luči in zvitejši od starega lisjaka. Pokličí jo, Ignacij, da gré z nami do tistega mesta!“

Nikogar ni bilo treba klicati. Vsi so bili hipoma zbrani pred hišnim pragom, toliko da je predikant pozval očeta, naj pokliče svoje sinove. Prišlo je tudi ženstvo, hišna gospodinja in tudi stara mati, ki je komaj hodila. Ali vsi so hoteli tudi danes nekaj časa spremiti svojega učenika, kakor so ga spremljali prejšnja leta vsekdar, ko je odhajal. Molčé so stopali po holmu, da bi dospeli na vrh Zale. Bila je hladna noč, in zvezda je migljala pri zvezdi. Pripovedoval jim je, kako se širi evangelijska vera po veliki Nemčiji, kjer knezi in vladarji nečejo ničesar več vedeti o Rimu in o rimskem papežu. Protestantovsko slavo jim je razkladal, kako raste na vseh krajih, in na srce jim je pokladal, naj ne obupavajo, ker tudi drugje se preganjajo spoznavavci prave vere, pa ne omagujejo ter so stanovitni, kakor so bili stanovitni prvi kristijani, ko so v podzemeljskih jamah molili svojega Boga.

Dospo do najvišjega vrha, odkoder se vidi na vse strani v dolino. Tam obstoje, in učenik svetega evangelija povzame: „Tukaj smo na mestu, Ignacij! Kolikokrat smo se že poslavljali tukaj! Desetkrat so že obnovile šume svoje zelenje, odkar sva si na tem vrhu prvič podala roko v slovó! In glej, Gospod naju ni ostavil, in tebi se je pomnožilo imetje, in okolo tebe cvetó zdravi otroci. Ali se še spominjaš tiste

noči? Katrico, svojo hčer, si vodil ob roki, a sedaj ti cvete v letih, ko si ženska poželi so- druga za trnjevo stezo našega življenja. Ali se še spominjaš tiste noči?“

„V spominu mi je še!“ odgovori starec. „In še danes čutim veselje, ki mi je napolnilo dušo. ko ste stopili pod mojo streho ter mi donesli pozdrave od groba gospoda očeta Primoža, ki mu papisti v tej deželi niso dali živeti!“

„In vidiš, tako sem prihajal k tebi od leta do leta, in na tem mestu sva se vselej poslo- vila in obetala vestno živeti po sveti evange- lijski veri. In, ali ponavljaš ta obet tudi danes?“

„Ponavljam ga!“

„In ali ga ponavljaš záse in za otroke svoje?“

„Ponavljam ga záse in za otroke!“

„Prav tako! Veš pa tudi, čemu ponavljamo ta obet vprav na tem mestu?“

„Vem!“

„Razlôži mi vse, da bo v spodbujo tvojim otrokom in družici, kateri te je Gospod pridru- žil na potu življenja!“

In starec povzame: „Dolgo je temu, in te- daj smo se ravno odpovedali krivi veri ter se očistili, kakor se očisti perilo v vodi. Nekdaj proti večeru sem stopal iz gozda po stezi tu navzgor. Prav na vrhu je sedel mož v zeleni travi in se oziral na vse strani. V strahu je bil,

in to po pravici, zakaj prav tedaj so loški biriči iztikali po tem pogorju. Vprašal me je po imenu in ali morda ne stanuje kje blizu spoznavavec svetega evangelija, ker je čul, da jih nekaj biva po tem gorovju. ‚Če pa si papist,‘ je pristavil ostro, ‚me lahko izdaš onim, ki me preganjajo in zasledujejo! Tukaj sem omagal in tudi izgrešil pot, da ne vem kreniti ni na desno ni na levo. Pojdi in pokliči biriče, da mi zvežejo roke, kakor so jih zvezali našemu Odršeniku, ko je molil na gori! Primoža Trubarja iščejo sovražniki svete vere, in lahko ga izdaš kakor je Kristusa izdal apostol Juda!‘ — Tako mi je govoril sveti mož, in prav na tem mestu je bilo, ko sem pokleknil prédenj ter se mu izpovedal, da se tudi prištevam k pravi in edino zveličalni veri. In peljal sem ga v svojo hišo in ga skrival nekaj dni, da ga niso zasačili loški hlapci. Plačeval pa mi je z zlatimi nauki in mi vsako noč razlagal predpise svetega Pisma. Pri odhodu pa sem prejel iž njega rok sveto knjigo, ki jo imamo še danes kot zaklad v svoji koči, knjigo blaženega Jurija Dalmatina, ki že tudi spí v Gospódu. Tukaj je torej bilo, ko je moje oko prvič in zadnjič gledalo v obličje pravičniku, in na tem mestu se nam utrjuje vera, ker se spominjamo njega, ki je živel in trpel za sveti evangelij! Tako je bilo, častiti brat, in svojim otrokom sem že stokrat in stokrat pripovedoval

o pobožnem Primožu Trubarju, ki je bival pod mojo streho, najsi je ubožna in neznatna. Pripredel je k moji skromni mizi in se zadovoljeval z vsem, kar smo skuhali. Da bi v nebesih molil za nas vse!“

„In sedaj se ločimo!“ izpregovori predikant. „Vsakdo mi podaj še enkrat roko na mestu, ki ga je s svojo osebo nekdanj posvetil pokojni Primož Trubar, čigar slava je tudi med Nemci velika!“

Sezal jim je v roke in se sosebnostno ljubeznivo poslovil pri starki — stari materi.

„Margareta,“ je dejal, „midva se morda ne vidiva več! Težko že nosiš breme, in blizu je roka Gospodova, da ti ga odvzame.“

„Oh, moj Bog,“ odgovori ženica, „stara sem in betežna ter že stežka čakam tiste ure, ko bom poklicana na sodbo Gospodovo!“

„In te sodbe se ti ni treba bati, Margareta, ker si živela, kakor je zapovedano v Pismu!“

„Izmed prvih sem bila, ki smo sprejeli čisti evangelijski nauk, in spoznavala sem ga neprestano. O hov, hov! Časi so se predrugačili in hujši so in silnejši. Nekdanj se nam ni bilo skrivati, kakor se skrivamo danes. Kar v tolpah smo hodili h gospodu na Bled — počakajte no, kako so ga že klicali — oj, ta nemška imena, kako naj jih človek ohrani v spominu!“

„Bil je to brat Krištof Faschang,“ odgovori predikant. „Tudi le-tá je že zatisnil oči in odšel k Njemu, čigar čisti evangelij je oznanjal!“

„Dà, dà! H gospodu Krištofu smo hodili,“ zaihtí ženica, „in govoril nam je tako sladko, da bi ga bili poslušali vso noč in ves dan. Hov, hov! Pa je tudi umrl. In poznala sem tudi gospoda Boštjana v Kranju, a gospod Kupljenik je prihajal včasih celo v naše kraje! Oj, imeli smo obilo in dobrih učencov, in ni se jim bilo skrivati po lozi, kakor se skrivajo sedanji oznanjevalci prave vere! Hov, hov! Pa je vse pomrlo, vse pomrlo!“

„Potolaži se, Margareta, sedaj jih diči krona večnega življenja! Na zemlji pa so jih preganjali, in že prerok Izaija toži, da čaka poguba pravičnika! Sedaj, otročiči, ostani mir božji med vami, kakor vlada med tistimi, ki spe po gomilah!“

Rekši izgine v temi. Ti pa ostanejo na mestu in zro v nočni dol. Imel je s sabo majhno svetilnico, in včasih se je nje lučca kakor iskra utrnila sredi gozda. Postali so na vrhu, dokler ni lučca popolnoma izginila, ker je bil predikant že davno dospel v dolino, kjer itak ni bilo varno hoditi z lučjo. Potem šele so odšli, s sabo pa so nosili bridko zavest, da svojega učenika nikdar več ne bodo videli, ker za ostre nasprotne reformacije nemški predikantje niso

· mogli brez nevarnosti za življenje prihajati na Kranjsko.

Vrnavši se domov, sedejo za mizo in nekaj časa molče. Srce jim stiska toga, in nikomur se ne poljubi izpregovoriti. Naposled povzame hišni oče: „Katarina, vzemi sveto knjigo in čitaj nam, koliko je moral prebiti ubogi Job, da se utolažimo in da se tudi mi privadimo trpljenja, s katerim nas izkuša Oče nebeški!“

„Knjige“, zaihti dekle, „knjige nimam pri roki!“

„In kje je?“ vpraša oče ostro.

„Ostala je pri — onem v sobici.“

„Čemu?“

„Čitala sem v nji, in opazil jo je v moji roki.“

„Ti si mu jo prepustila? Našo sveto knjigo si mu prepustila?“

„Imeti jo je hotel. Od strahu je niti nisem mogla skriti!“

Nekaj časa vsi molče.

„In kaj je hotel imeti papist, ko te je vprašal po knjigi?“

Na to temno vprašanje odgovori deklica tresoč: „Sumnjal je, da smo evangelijske vere, in prestrašila sem se tako, da nisem ničesar tajila!“

„Ti nisi ničesar tajila?“

Oče in sinovi planejo izza mize in vzkliknejo z enim glasom: „Izdani smo!“

Zopet nekaj časa molče.

Potem pa dé oče odločno: „Pojdite spat, ženske!“

Takoj so odšle. Stara mati in gospodinja sta spali pod streho, hči pa je za sedaj imela svoje trdo ležišče v čumnati na tleh, da bi jo imel pri roki bolnik, če bi mu bilo treba ponoči kaj postreči.

Plaho je stopila v mali prostor, kjer je ležal kanonik Amandus. Spal je, kakor je bilo videti, in ni se genil na svojem ležišču. Deklica tudi leže, toda zaspati ne more. Odločni glas očetov, ko ji je ukazal, naj odide k počitku, ji vzbuja strah in grozo. In obenem trepeta za njega, čigar blede obraz ji stopa v tem trenutku bolj nego kdaj pred dušo. In ta blede obraz ji je tičal tudi v srcu, dasi je bil obraz katoliškega duhovnika, ki bi ga morala sovražiti! Drugače ni mogla, nego da je poluglasno zajokala in si s solzami porosila deviško lice.

„Čemu točiš solze?“ se oglasi proti nje pričakovanju bolnik s postelje. „Čemu vzdihuješ in jokaš, Katarina? Ali meniš, da se bojim smrti, in ali meniš, da mi srce le za hip bije hitreje, češ, da morda satan obsenči hudobne tvoje brate, da pobijejo pomaziljenca Gospodovega, kakor se pobije govedo v mesnici?“

Ko mu ničesar ne odgovori, nadaljuje: „Ali meniš, da nisem čul, kar se je ravnokar govo-

rilo za to steno? Dà, knjiga Dalmatinova vas je izdala, in začutili boste, kolika nesreča se je s to knjigo pritihotapila pod vašo streho! Meni pa bi bilo sladko umreti za vero božjo, da bi se ta luteranska svojat prepričala, kako lahko umira katoliški duhovnik, če ga pokliče Gospod! Ko pa bom umiral, tedaj svojim morivcem — žal, da ne razumeš jezika svete Cerkve! — zakličem: Ex ossibus ultor!“

„Moj Bog, umoré vas!“ zaihtí deklica. „In jaz vam ne morem pomagati!“

„Kdo te kliče na pomoč, dekle? Umiri se in zaspi, če ti krivoverstvo, ki je vkoreninjeno v tebi, dopušča spati!“

V sobi so v tem oče in sinovi sedeli pri mizi. Temno so gledali predse in ničesar niso govorili. Samo čakali so, da je odšlo ženstvo. Ko je zavladal mir po vsej hiši in so menili, da so ženske že polegale, tedaj so se ti strastni luterani spogledali. Bili so toli strastnejši, ker so se morali dosedaj prikrivati in ker so živeli v prepričanju, da so mučeniki svoje vere.

Sin Luka izpregovori najprej:

„Meni ni do tega, ali mi takoj odsekajo glavo, ali pa me dolgo let vlačijo po temnih ječah!“

„In še prej se pogubim,“ dostavi sin Andrej, „če mi s kolesom stró kostí. Pogubi pa itak ne odidemo, ker nas ti preklicani papisti prej ali slej dobé v svoje pestí!“

„Z orožjem je prišel v te kraje,“ se oglasi starec, „naj se pogubi z orožjem! Luka, vstani, vzemi sekiro izpod stropa in prinesi jo sèm!“

Luka vstane in sname sekiro izpod stropa. Trešči jo na mizo, rekoč:

„Ko smo sprejeli v hišo tega papista, smo se pregrešili proti svojim bratom, ki so sedaj z nami v nevarnosti! Naj se pogubi, potem so oteti vsi drugi spoznavavci svetega evangelija, kolikor jih še biva v tem kraju!“

„In z nami,“ se oglasi Janez, najmlajši sin, vendar pa najbistrejša glava pod Mrakovo streho, „in z nami, kako se bo godilo, to mi povejte?“

„Pogubi ne odidemo!“ odgovoré drugi.

„Če boste tako ravnali, kakor namerjate, gotovo ne. Vi sami silite v smrt, ko tolčete s sekiro po mizi! Sebe hočete končati, samo da otmete evangelijske svoje brate po pogorju! Ne vem, ne vem, ali pač dospete do srečnega konca! Vidim že, kako prihrume v Zalo obo-roženi hlapci ter nas vse počlove in vklenejo. In hišo nam zapalijo in odženo živino in ugo-nobé vse, za kar ste vi, oče, delali in delali. In staro mater in mater in Katrico, vse te slabotne ženske tudi odtirajo z nami v Loko in suvali jih bodo s puškami in z nogami, če ne bodo mogle hoditi tako hitro, kakor bodo hoteli pijani biriči. In naši bratje, ali bodo oteti? Pravim vam, da ne in da se pogubé z nami vred!“

„Kako je to mogoče,“ vpraša Luka, „ko ne bo nikogar, ki bi jih izdal, in ko bo vendar papist, ki bi nas lahko tožil, spravljen v kraj, da ne bo mogel izdati nikogar? Sekiro v roke, ta je najpametnejša, in to je zadnja moja beseda!“

„Bog ga je del v naše roke,“ izpregovori starec, „in če nam je že umreti, naj zgrabi tudi njega hudič, kateremu je itak namenjen!“

Ali mlajši sin se ne dá premotiti.

„Kdo nas izda?“ pravi. „Deset in še več jih bo, ki nas izdadó! Ti loški sodniki vohajo in vohajo, naposled pa vse izvohajo. In če z zvito svojo besedo ne pridejo do konca, pa posežejo po tisti železnini, ki ste jo že včasih videli na loškem gradu, in po drugi taki pripravi, in ti tró prste, stiskajo noge, te obešajo in mučijo tako in drugače; potem pa si mehak in poveš vse, kar si skrival v srcu, in dostikrat še več, samo da te prestanejo trpinčiti in mečkati. Vse to niso šale, in če pomislim, da je tu nekaj ženstva, ki ne more prebiti dolgih muk, pa vem vse in takisto vem, da bomo vsi izdani, še preden smo se dobro ogledali v svoji ječi. In sedaj vas vprašam, čemu je vse to potrebno in čemu jemljete v roke sekiro, pod katero pridete sami, če ubijete ž njo gospoda Amanda?“

In kanonik, ki je v sosednji čumnati slišal vse, kar se je govorilo, je mislil sam v sebi,

da krivoverstvo še ni tako zelo popačilo tega mladeniča kakor brate, in prisezal je, če ga Bog otme iz sedanjih stisk, da se potruzi kolikor mogoče, da vsaj njega pripelje v naročaj svete matere katoliške Cerkve, ker je bilo jedro v njem še zdravo! Drugače bi ne bil svaril bratov, naj ne umoré bolnika, ki se jim ni mogel braniti! In tudi sestra Katarina se je razradostila in vzdihnila na svojem ležišču: „Janez ga ne dá umoriti, pomagal mi bo, da ga otmem!“

Oni v sobi zopet nekaj časa molcé. Potem pravi oče: „Kaj pa meniš, Janez, da je potrebno? Ti itak veš vse boljše nego mi, in morda se ti vidi potrebno, da se sami napotimo na loški grad in vse povemo skrbniku? Tako si rešimo telo, ali duša je pogubljena! Kaj meniš, da je potrebno?“

In Janez ne odlaga dolgo z odgovorom: „Mora biti li ravno sekira, oče? Bolniki umirajo, da še učeni gospodje ne morejo povedati, kako je prišla smrt. In čul sem, da so rane, dobljene po medvedu, nevarne in da se nerade celijo. In rad se prikaže prisad. In prisad pride, in ne ve se odkod. Tudi mi je pripovedala stara mati, da ranjencem mraz najprej škoduje, In sedaj so mrzle nočí, to veste vsi!“

Takrat so bratje spoznali, kam merijo brata Janeza mirne besede. In oče Ignacij je nekaj premišljal, potem pa dejal: „Janez ima dobro

glavo! Luka, vzemi sekiro in spravi jo pod strop, kjer je bila!“

„In kje v Pismu,“ vpraša sin Janez, „kje je zapisano, da moram izdajavca sprejeti pod svojo streho? Saj tudi ni zapisano, da moram vzeti gada k sebi v posteljo, da me piči, ko se je ogrel ob mojem telesu!“

„Nikjer ni zapisano kaj takega,“ pritrди oče, „pač pa je zapisano: Zob za zob!“

„Postavimo ga torej na hladno noč,“ dostavi Luka, „kar mu bo itak všeč, ker izvestno ni rad med krivoverci!“

Vsi so zadovoljni s tem sklepom in zdajci vstanejo, da odnesó ubogega Amanda na nočni mraz — v gotovo smrt!

Stopijo v sobico, kjer leži bolni kanonik. Ko odpró vrata, stoji pred njimi domača hči, in nje blede lice priča o bolesti in grozi, ki ji dviga kipeče prsi.

„Kaj hočete?“ vzklikne trepetaje. „Moj Bog, ali se ne bojite umoriti nesrečnega človeka?“

Rekši stopi pred ležišče in razprostre roke proti onim, ki se gnetó med vrati.

„Bojte se Boga, oče, bojte se ga!“

„Umekni se, deklica,“ se ujezi starec, „in ne vtikaj se v naše reči! Lezi in zaspí in jezik za zobmi! Vi, sinovi, pa poprimite, da bo prej dognano naše delo!“

„Mati, pomagajte!“ vikne Katrica v svojem strahu. Ali že jo je zgrabil oče z jekleno roko in jo treščil od postelje, da se je kar zgrudila.

Dasi je vedel, kakšna mu preti nevarnost, vendar kanonik Amand dotlej ni izpregovoril niti besedice.

Sedaj pa se oglasi, rekoč: „Pusti dekleta, hudobni starec, in ne ubijaj svoje hčere! Saj mi je drago in ljubo, da me postavite izpod te strehe, kjer ne poznate ne gostoljubja, ne prave vere Kristusove! Storite, česar ne morete opustiti! Moj Bog, ki ne pusti, da bi padla ptica s strehe, ohrani tudi mene, če je taka volja Njegova!“

„Torej, sinovi,“ dé starec, „pa je vse v najboljši pravici in v najboljšem redu. Primimo ga in odnesimo ga, kamor hoče sam! Saj mu izpolnimo samo voljo!“

„Tem manjša je naša pregreha,“ se zasmije sin Luka. „Vzdignimo torej!“

Dvignili so ležišče z bolnikom vred in ga odnesli skozi tesna vrata. Napravljalo jim je to dosti sitnosti, in le težka so privlekli posteljo v prvo sobo. Oblival jih je pot, toda bili so vsi veseli pri delu.

Povzel je oče: „Samo glejmo, da nam ne pade s postelje in na deske! Dejalo bi se nam, da smo ga ubili. Delajmo rajši počasi, saj je noč dolga! In slana pride šele proti jutru.“

Ko postavijo posteljo sredi prve sobe, pravi oče: „Andrej, zakleni duri pri čumnati, da nam to preklicano deklè ne pride vmes. Bog vé, da jo je že preslepil ta papist z bledim svojim obrazom!“

Sin Andrej vestno zaklene omenjene duri, nato pa zopet s skupno močjo dvignejo bolnika. Pritirajo ga v vežo in iz veže na planico pred hišo.

Bila je jasna, toda že precèj hladna noč. Sedaj in sedaj je potegnila ostra sapa od severa, da se je čulo, kako je šumela po bližnjem bukovju in tresla jesensko listje ž njega. Zanesli so posteljo od hiše ter jo postavili na travnato ravnico, ki jo vidite še dandanes za Mrakovo hišo.

„Ugodno vreme je,“ izpregovori nekdo izmed sinov in si otira pot s čela. „Vleče tudi nekoliko izza hribov, in dobro vem, da bo jutri Zala vsa bela, kakor bi jo bil z moko posul.“

„Delo je dokončano,“ pravi starec. „Sedaj pa k počitku, otroci!“

Odšli so, in niti iskra usmiljenja se jim ni utrnila v temnih dušah, ki so bile polne tiste strasti, ki jo je vedelo prvo luteranstvo zbujati svojim vernikom.

Zapahnejo vrata pri veži. V sobi zleze oče na peč, sinovi pa poležejo po klopeh. Oče še deje: „Zbudite se na vse jutro, da ga zopet prinesemo v stanico! To bi bil zlodej, če bi se

prikazali grajski hlapci po bregu in bi izteknili satanovega služabnika pred hišo v mrazu! In čudim se, da jih še toliko časa ni!“

„Govoril menda ne bo več,“ méni sin Luka in zbira nekaj cunj, da si pripravi zglavje na klopi.

„Nikar se ne bojte!“ odgovori brat Andrej. „Poznam rane! Grajski gospod bo v jutru tako zmeden, da ne bo pametne besede spraviti iz njega.“

„Ali če vendar le ozdravi, kaj potem?“ vpraša brat Luka.

„Moral bi biti res čudež,“ odgovori oni, „in železne kosti bi moral imeti v sebi! Ali če tudi ozdravi — pa ne bo — mi potem vse utajimo, in Katrica naj ga pregovori, da se mu je samo bledlo in da ga mi nikoli nismo odnesli izpod strehe. Torej le mirno zaspimo!“

In res je vsa družba zaspala kaj hitro, in prav zdravo so spali vsi, prepričani, da so ravnokar učinili Bogu ljubo dejanje.

V tem je ležal bolnik na hladu pod jasnim nočnim nebom in zaupno gledal proti migljajočim zvezdam in k Onemu, ki kraljuje nad njimi.

Ker ga je rana bolela, se ni mogel niti vzdigniti, niti obrniti. Vse je bilo tiho okrog njega, samo tuintam je zavikala sova v nočnem logu.

Spočetka je čutil kanonik Amandus, da mu hlad dobro dé in da mu krepča onemoglo telo.

Ali skoro ga je pričelo zebsti pod tanko odejico, ki je zadoščala v sobi, tu pa je kar izginila, da je niti čutil ni. In kadar je zabrila ostra sapa, se mu je kar streslo vse telo. Ni mu pa otrpnila duša, in na pomoč je klical svojega Boga, za katerega je trpel.

In glasno je molil: „Oče nebeški, ozri se name, ki trpim, in pošlji mi Svojega angela, da vzame trpljenje od mene, če je volja Tvoja! In tudi Ti, božja Porodnica, poglej name in otmi me pogube!“

In uslišal je Bog njega prošnje in mu poslal pomočnico, mlado deklico. In vse moči svojega srca je zastavila usmiljena devica, samo da bi otela krivoverca, kanonika Amanda! Srce tvoje, žena slovenska, je bilo od nekdanj pristen biser, in tudi luteransko krivoverstvo mu ni moglo zatemniti bleska!

Ko je bila ostala v stanici in so bratje zaklenili vrata za sabo, se ji je porodila zdajci misel, da mora oteti bolnika, ker bi sicer umrl v nočnem mrazu. Ali odkod pridi rešitev? Ozrla se je po ozkem prostoru, toda nikjer ni opazila pomočka v tej stiski. Poizkuša odpreti vrata, vendar se trudi brez uspeha. Ali tam je edino okno; morda je toliko, da bi se nje vitko telo dalo stežka potisniti skozi. In v spomin ji pride, kako je v otroških letih včasih skozi to okno lezla na skladanico tam zunaj. Tudi sedaj

so bila drva zložena pod njim. Deklica otvori okno in se po nekaterih poizkusih prepriča, da se ji tukaj nudi izhod. Zdajci nabere, kar bi dajalo odejo bolniku; vzame obleko in pograbi tudi svoje ubožno ležišče na tleh. Kar ji pride pod roko, vse pomeče skozi okno, dokler že ne ostane ničesar v stanici.

„Bogu bodi hvala, da je okno široko! Sicer bi umrl!“

Rekši se potisne skozi okno na drva tik stene. Polagoma se spusti na tla, pazeč, da bi skladanica ne zaropotala pod njo. Stopivši na zemljo, odhiti okrog hiše. Ker pa so bili bolnika odnesli nekoliko v stran, ga ne opazi takoj. Prav tedaj je glasno molil, in kakor strela so jo prešinile besede: „In tudi Ti, božja Porodnica, poglej name in otmi me pogube!“

Tako jo je pretresla njega molitev, da so ji solze zalile oko.

„Ubogi, zapuščeni siromak!“

Stekla je tja, kjer je stalo ležišče. In v vsej njegovi zapuščenosti je ugledala kanonika Amanda in tudi videla, kako se je od mraza tresel pod tanko odejo.

„Oh, moj Bog, in sedaj še skoraj mraza ni! Kako bo šele proti jutru!“

Stopila je k njemu in se sklonila nad njim: „Ali vam je hudo, gospod?“

Spoznal jo je précej in ji odgovoril: „Ti si, Katarina? Svete mučenice ime imaš, ali kaj so moje muke proti onim, ki jih je prebila sveta Katarina! Posvečeno bodi njeno ime! Mraz mi trese ude, in prav dobro čutim, da so šteti trenotki mojega življenja. Tebi, Katarina, dasi si krivoverka, naj bodo oproščene pregrehe tvoje hiše. Usmiljeno in mehko ti je srce!“

Ob teh besedah bolnikovih jo premaga bolest, in k njegovemu licu ji omahne glava. In nje lice se pritiska k njegovemu obrazu in to lice je voljno in mehko, kakor je mehko in voljno žametasto lice dozorele breskve. Čuvstvo je imel Amandus — in tudi naše stoletje jih pozna, ta milobna čuvstva! — kakor bi prijetna gorkota kipela iz dekletovega lica v njega trpinčeno telo. Niti mraza ni čutil tedaj, nego samo svilnato mehko ženskega lica. Nje solze so mu kropile obraz, in bilo mu je, kakor da mu padajo iskre po licu.

„Dvigni glavo, deklica!“ izpregovori naposled rahlo. „Ne trdim, da bi bilo greh, ker tistega, čemur pravijo učenjaki animus pecandi, niti ni v tebi, in Bog zna, tudi v meni ne! Dvigni glavo! Vedeti moraš, da ni spodobno, če se njemu, kdor je pomaziljen za Gospodovo službo, tako zelo približa žensko lice! Prepovedana nam je ženska, kakor je bil prepovedan drevesni sad prvima človekoma v raju. Dvigni

torej glavo in ne jokaj se zame. Jokaj pa se za svojece, ki tiče v pregrehah!“

Zalila ji je kri deviški obraz, in kakor plaha srna je pobegnila od postelje. In stekla je tja pod okno in privlekla, kolikor je mogla, odej bolniku ter ga zagrnila ž njimi, da bi ne mogla do njega nočna sapa.

„Dobro mi dé tvoje delo,“ jo pohvali Amandus, „in mraz je izgubil svoje moči do mene.“

In ko nekaj časa molčita, še dostavi: „Samo na tej strani, kjer stojiš, me zazebe včasih, če zabrije sapa od severa. Ali imaš še kaj odej, da me na tem mestu zavaruješ mrzle burje? Bog mi je priča, da še nikdar nisem trpel toliko mraza, kakor ga trpim nocoj!“

„Bog se me usmili!“ odgovori deklè. „Ničesar nimam več, in vse sem vam prinesla, kar sem dobila! Res je, burja piše in ostra je, to vem sama.“

„Ne jokaj se zaradi tega! Dobro voljo imaš, in to voljo ti zaračunja nebeški oče prav tako, kakor da si me zavarovala vsake sapice.“

Prav v tistem hipu zabučí v bližnjem bukovju, in kanonik Amand nehote zaječi; zdi se mu, kakor bi ga kdo z ostrim nožem drezal v rame. Vzdihníl je: „Hudo trpim, Katarina, hudo trpim!“

„Nekaj bi vedela“ — in obraz obrne od njega, da bi ne opazil deviške sramežljivosti

na nje nedolžnem licu — „nekaj bi že vedela, gospod, in to bi vam morda pomagalo. Ali čudili se boste, če vam nasvétujem kaj takega.“

„Govori!“

„Na tej strani vam prihaja hlad do telesa, in odeje ni, da bi vas zagrnila ž njo. Jaz pa sem dobro oblečena in mraza sem vajena, ko imamo pozimi dostikrat toliko snega, da seza malone do strehe. Vi itak ležite pri onem kraju, jaz pa bi se sklonila semkaj k robu!“

„Kaj!“ vzklikne Amandus. „Uboga deklica, še vedno si velika, velika grešnica, ker bi sicer vedela, da je kaj takega nedopustno in nemo-goče!“

„Oblečena bi vas varovala piha, ki prihaja od mrzlega severa.“

„Katarina, vprašam te, ali je to resna tvoja volja? In ali se ne sramuješ pred Onim, ki naju gleda iznad zvezdá, in kri ti ne rdeči obraza, ker moraš vedeti, da bi prišla iz tvojega telesa pregrešna gorkota v moje telo? In ali meniš, da ne umrem stokrat rajši, nego bi tako grešil pred Gospodom! Katarina, vedno si še grešnica, in tema božje nemilosti bremení na tebi.“

„Nisem vedela, da bi bilo to greh,“ zaihti deklica, „in sram me je tudi. Ali druge pomoči ni, in v Svetem pismu sem brala, da je kralja Davida, ko je bil zelo zelo star, morala greti

deklica tujka. In naš gospod Bog mu tega ni štel v greh.“

„Vidiš“ — in tu se zbudi katoliški nasprotni reformator v kanoniku Amandu — „vidiš, zato vam vedno pripovedujemo, da Svete knjige ni dati vsakomur v roke! Vsakdo je ne umeje! In v tem tiči vsa hudobnost vaših krivih pismoukov, da mečejo bisere v blato in da vsakomur ponujajo Sveto knjigo, prav kakor bi sipali zlate kamene svinjam v korito! O kralju Davidu ne morem in ne smem govoriti s tabo; ali prepričana bodi, da tukaj nisi poklicana umeti resnice! Obriši si obraz in pojdi k počitku! Dobro si preskrbela zame, sedaj pa me pusti v rokah mojega Boga, ki je moj stolp in moja rešitev.“

V tem se je zbudila domača gospodinja na trdem ležišču pod streho. Dozdevalo se ji je, kakor bi čula govorico pred hišo. In če se ni motila, je bil to glas nje hčere Katarine. Kaj pomeni to? Pri papistih je bila pač navada, da so zahajali moški k ženskam v temnih nočeh in se pregrešno razgovarjali ž njimi. Ali kdo bi zahajal k njeni ljubljenci, da bi mu le-tá hotela odpreti okence? In šinilo ji je v glavo, da bogatega papista sin že nekaj časa lazi za njo, in kaj, ko bi jo bil vendar-le premotil? Mlada ženska je slabotna, in lahko jo preslepi ljubezen. To bi bila nesreča! Takoj je vstala in šla poslušat k lini v slamnati strehi.

Gotovo, to je glas nje hčere, in nekdo se je razgovarjal ž njo! Strahoma se napravi.

In stara mati se tudi zbudí na postelji ter vpraša: „Ali že vstajaš, Lenka? Temà je še! Ali se pa meni zdi, da so tako dolge noči. Hov! Hov!“

„Zdi se mi, da govori Katrica pred hišo.“

„S kom naj bi govorila?“

„Bendarjev Janez se šteje nekaj nje,“ se vtakne v govorico dekla, ki se je tudi zbudila. „Ta je pod oknom in nihče drugi!“

„Mólči, saj te nič ne vprašam!“ se ujezí mati, pristopivši k lini in zakliče: „Katarina, s kom pa govoriš ponoči?“

„Kaj ne, da z Bendarjevim Janezom?“ vpraša dekla, ki je tudi prišla k lini.

„Na mraz so ga prinesli, mati,“ odgovori hči zamolklo, „in sedaj umre, če ga pustimo na mrazu!“

„Kdo je na mrazu?“

„Naš bolni gospod!“

„Bolnika so postavili iz hiše!“ se začudi mati. „In kdo?“

„Oče in fantje!“

„Oj, vi svetniki!“ se razljuti mati gospodinja. „Bolnega človeka so postavili v hlad! Kakšna pravica je to, in ali so to ljudje?“

„Oj, ta žival, ta žival!“ vzdihne babica. „Koliko mora trpeti na tem mrazu! In vse ima raztrgane rame!“

„Pa da je že starec tako nečloveški in taka zverina! Človek mora vendar imeti nekaj srca, in še žival se mi smili, če je bolna, nikar še človek!“

Tudi dekla in babica vstaneta in se oblečeta.

„Papist je!“ pravi dekla.

„In najsi je Antikrist, na mrazu ne bo umrl!“ deje gospodinja odločno. „Če smo ga vzeli pod streho, ne pustim, da bi ga umorili moji otroci!“

Vse tri zlezejo po temnih stopnicah nizdol v vežo.

„V peči je še žerjavica,“ povzame mati, „vpihaj ogenj, Reza, in prižgi tresko! Takoj mi ga morajo prinesiti v hišo nazaj!“

„Oj, ta živalca, ta živalca!“ vzdihuje babica.

„Malokdaj obvelja moja beseda, danes bo pa obveljala!“ dé mati gospodinja in vzame dekli gorečo tresko iz rok. Stopile so v sobo, in speča družba okrog peči je planila kvišku.

„Ali se vam blede, ženske,“ se oglasi starec na peči, „da nam ne daste spati? Saj smo komaj legli, pa nas že budite!“

Molčé vtakne mati tresko v steno. Potem stopi k mizi in odgovori takisto osorno: „Torej tako! Lepe reči se godé v tej hiši — bolnike nosite na mraz, da bi prej poginili! In vsak dan molite, da bi vam Bog odpustil grehe prav tako, kakor jih odpuščate vi svojim naprotnikom! Sram vas bodi!“

„O, hov, hov!“ potoži babica. „Koliko trpi v mrazu! Dobri, božji ljudje, jaz pač vem, kaj je mraz! Vi, ki ležite na peči in okrog peči, pa tega ne veste. Koliko trpi! Koliko trpi!“

In mlada dekla tudi izpregovori: „To je pa res moško delo, bolnega človeka spraviti iz hiše, sosebnost takrat, ko pridejo štirje zdravi na enega, in še ta je bolan!“

„Molčite, ženske,“ se raztogoti starec na peči, „in govorite, kadar vas vprašam! S tem je besede konec, in spat pojdite!“

„Ni je konec, ne,“ odgovori gospodinja in udari z roko ob mizo, da se kar vse potrese, „in povem vam vsem, tebi na peči in vam pri peči, da kaj takega ne trpim v svoji hiši! Ne boš mi moril bolnikov, to ti povem, Nace! Nerada te vprašam, ali danes te vendar le moram: čigava je bila ta hiša? Sem se li jaz primožila k tebi, ali si se ti priženil k meni! Ti si se priženil, in hiša je moja, in če ste kaj takega sklenili, bi morali prej vprašati mene, da veste!“

Oče Ignacij svoje žene že dolgo ni bil tako razljutil, kakor je bila razljučena pri tej priliki.

„Pa zanesi papista na ognjišče,“ ji odgovori natihoma jezen, „če meniš, da je tvoja prava! Potem babnice vsaj lahko v najlepši obleki pridete v Loko, in tam pred mestnim zidom — saj veste, kje je tisti prostor — boste gledale, kako bo kolo trlo Mrakove može iz Zale!“

„Ni tako hudo, ne,“ odvrne babica. „Čula sem, da jih sedaj zaradi svetega evangelija ne ubijajo več in da jih tudi predolgo ne zapirajo!“

„Pa pojdite še ve med papiste!“ zarenči starec.

„Bog je eden in ta je nad nami,“ izpregovori Lenka, gospodinja, „in vsi imamo enega in istega Boga. In razločka ne bo posebnega, če se mu sedaj priklanjam z enim samim kolenom ali pa z obema. Taka je!“

„Meni,“ pravi nato dekla, „meni pa je malone boljše vseč maša v cerkvi na Trati, nego te naše propovedi vrhu Zale!“

„Otroci,“ zaječí oče Nace na peči, „vaša mati je ostavila nauk svetega evangelija, in malone sem že dalj časa slutil kaj takega. In skoraj bo med papisti in izda mene in vas in grajske hlapce bo vodila za nami, ko se bomo skrivali po šumah!“

„Pameten bodi in ne govôri brezumno vpričo svojih otrok, ker veš, da tvoja beseda vse skupaj nič ni!“

To rekši se obrne mati Lenka k sinovom pri peči: „In sedaj, otroci, bodite krščeni ljudje in prinesite posteljo z mraza v hišo in na gorko. Luka in Andrej, vstanita in storita, kar ukazujem! Morda pa greš sam, Nace, ker vem, da se že kesaš, ko nam zapoveduje Sveto pismo samo, da storimo dobro svojim sovražnikom!“

Oče Nace je še vedno kuhal svojo jezo, in zlasti ono o njega priženitvi k hiši mu je rojilo po glavi.

„S prstom ne ganem,“ odgovori, „in kjer sem, tam ostanem!“

„Midva tudi na ganeva s prstom,“ se odrežeta sinova Luka in Andrej. „Saj vas je že babnic toliko, da lahko same premaknete papista!“

„Janez,“ se obrne mati k najmlajšemu, „pa nam pomagaj ti!“

In Janez stopi od peči k materi, se postavi prednjo in pravi: „Jaz tudi s prstom ne ganem, mati!“

„To odgovarjaš svoji materi?“ se razjezi čvrsta žena, in preden se Janez zave, mu tleskne nje krepka roka po licu in ga premakne iz ravnotežja, da pade po deskah, kakor je dolg in širok.

„Slušal bom, mati!“ in ječaje vstane ter je krotak kakor ovca. Tako je v tisti noči premagala ženska odločnost, in Janez, kateremu je bil v duši dozorel ves hudobni naklep, je moral pomagati ženskam, ko so bolnega kanonika iz nočnega mraza prenesle v gorko izbo!

Drugo jutro je zlato solnce izhajalo, ko so se Mrakovi odpravljali, da bi v gozdu sekali les in si pripravili kurjave za bližnjo zimo. Prav zgodaj je odšel oče s sinovi, in seveda ni imel nihče volje, da bi se z ženskami razgovarjal o

nočnih dogodkih. Molčé so odšli, s sekuro ob rameni, in niti zajtrka se niso doteknili, ki ga je bila gospodinja prav tako molče prinesla na mizo.

„Dolgo itak ne bomo sekali,“ je dejal starec osorno, „in če pridejo loški biriči, jim poveste že ženske, kje smo, da nas tem prej polove!“

Pozneje so odšle v gozd tudi ženske, in le Katarina je ostala z bolnikom sama na domu. Zavladala je tihota okrog hiše, in kjer so ponoči razsajale strasti, tam je vladal sedaj mir. V izbi je spal kanonik, deklè pa je sedelo pri oknu, in navdajala jo je zadovoljnost čiste vesti in sosebno prijetna zavest, da je storila dobro in Bogu ljubo dejanje. Včasih se je ozrla po bledem obrazu bolnega kanonika, in iž nje očesa so zasijali žarki sramežljive prve ljubezni, ki je bila nad vse čista, ali vendar tako brezupna! Obraz bolnikov se ji je zdel danes še bledejši, prav kakor bi ne bilo kaplje krvi v njem. In v spanju se mu je sedaj in sedaj pretreslo telo, ker ga je izvestno bodlo po rami. Ko se na posled zbudi, pokliče s trudnim glasom dekleta k sebi in izpregovori:

„Pojdi, Katarina, stopi pred hišo in ozri se v dolino proti Lučinam!“

„In kaj naj storim potem?“

„Tvoje oko ugleda tolpo hlapcev! Težke muškete nosijo in na lancih vodijo s sabo lovske

pse. Semkaj gredó! Stopi pred hišo in videla boš, da je tako!“

Katarina stopi pred hišo. In ko pogleda v dolino proti Lučinam, se vleče čez lučinske senožeti četa grajskih hlapcev. In res nosijo s seboj težke muškete, in tolpa lovskih psov jih spremlja. Bili so še globoko v dolini in imeli še mnogo hodá, sosebno ker jih je zadrževala pesjad, ki je hotela vsak hip udariti za sledom. Zašibé se deklici kolena, in tako se prestraši, da ji mrzel znoj oblije čelo.

„Že umira!“ je vzdihnila. „In njega duša se že seli na oni svet, ker bi sicer ne vedel, da prihajajo hlapci. Moj Bog, že umira!“

Strahoma stopi zopet v hišo. Mirno leži kanonik na postelji, a njega obraz že kaže tiste čudne poteze, ki se prikazujejo kot oznanjavke smrti nekaj časa pred usodnim zadnjim trenutkom.

„Ali si jih ugledala?“ jo vpraša.

„Po stezi proti Lučinam gredo, vendar tako hitro jih še ne bo!“

„In pse imajo s sabo, moje belopisane lovske pse?“

„Tudi te imajo s sabo!“

„Oj, še enkrat mi daj, ljubi Bog, da jih začujem goneče po zelenem logu in da tudi zaslišim zategle glasove iz zavitega lovskega rogú!“

Nato še izpregovori: „Sedi k meni, Katarina! Danes mi je tako dobro, in bolečine so mi odlegle! Vsemu svetu odpuščam in tudi tebi odpuščam, dasi nečeš spokoriti zakrkega srca. Sedi k postelji in podaj mi roko, da mi tudi ti odpuščaš, če te je morda užalila trda moja beseda!“

Prinesla je stol in sedla tik postelje. Izpod odeje dvigne kanonik roko: drobna je kakor suha vejica na jesenskem drevesu. Deklè bi se bilo najrajše razjokalo, ko je ugledalo to roko.

„Podaj mi roko,“ povzame bolnik znova, „da mi odpuščaš, kakor odpuščam jaz tebi! Ne jokaj se! Danes mi je odleglo, in tako lahko se mi čuti telo, da bi kar odplul ž njim pod visoko nebo pred prestol svojega in tvojega Boga. In moje srce je danes prizanesljivo, in nikomur ne želim zla, ni očetu, ni tvojim bratom, ki so me hoteli umoriti. Nečem jih izdati in sodbo prepuščam našemu Jezusu, ki je umrl tako za pravovernike kakor za krivoverce. Saj smo z evangeliščani tudi mi ravnali trdo, dostikrat pretrdo, zakaj trdosti in krutosti ni učil naš Odrešenik. Torej odpuščam tvojcem in le želim, da bi jih dohitela božja milost na potu življenja!“

Rahlo je položil svojo roko na njeno. In ko se deklè ihté skloni k njemu, začuti Amand, kako mu padajo nje gorke solze po prstih.

„Ali v vaši hiši,“ je nadaljeval, „vendar ne morem ostati. Izprašal sem vest, in ta mi pravi, da moram oditi, če naj ostanem zvest oltarju, ki sem se mu posvetil.“

„Saj vam ne bodo več stregli po življenju! In sedaj ne prebijete dolge te poti, ker ste tako bolni, tako slabotni! Pri nas se vam nič ne zgodi, in grajske hlapce si lahko obdržite za stražo!“

„Ni mi za življenje,“ ji odgovori on zamolklo, „ker vem, da me varuje božja roka.“

„In zakaj nečete ostati?“ vpraša Katarina in nehote zardi, da je kakor cvetoča roža.

„Morda sem že grešil, in ker ni izpovednika, zakaj bi se ne izpovedal tebi? Greši se v dejanjih, toda še mnogo več se greši v mislih. In tako sem grešil tudi jaz, najsi sem brez moči ležal na tem ležišču. Meso je bilo slabo, ali duh je bil še slabši.“

Umolknil je, in tudi deklè se ni upalo izpregovoriti.

„Prav ni bilo,“ je pričel zopet, „ali grešila si nezavedno, ko si v prešli noči pritiskala svoje lice k mojemu obrazu. In čutilo se mi je tvoje lice kakor voljan in mehak žamet, in pregrešen ogenj mi je prepregel dušo, in premagala me je moč satanova, ki nam, božjim služabnikom, neprestano nastavlja svoje mreže. Ko ste me iz mraza prenesli v izbo, tedaj sem

hitro zaspal in imel čudne sanje. Prišel je póme angel božji in me vzel v visočino, iz katere sem gledal globoko pódse na veličastno cerkev Svetega Petra in na starodavno mesto, ki je okolo nje. Na migljaj angelov se otvori kupola božjega hrama, in jaz ugledam na rdečem prestolu rimskega papeža, in kardinali v rdečih oblekah ga obkrožajo. In sveče gore pri oltarjih, in služijo se svete maše. V višini sem bil, ali vendar sem lahko opazil vsako črtico na obrazih. Resnega obraza je bil sveti oče, in resne obraze so kazali tudi njega kardinali. Pred rimskim papežem sem videl klečečega mladega človeka, in proseče je dvigal roke proti prestolu, kjer je sedel cerkveni poglavar in kazal s svojim vedenjem, da mu ni vseč prošnja mladeničeva. ‚Česa prosi?‘ vprašam svojega spremljevalca. Odgovoril mi je: ‚Načelnika svete cerkve, ki je prav sedaj v tolikih stiskah, prosi, da bi mu dovolil vzeti žensko v zakon.‘ In vprašal sem: ‚Zakaj se mu to ne dovoli?‘ Tedaj mi je že težko prihajalo srce, in ko sem vprašal angela, zakaj se prosivcu prošnja ne usliši, si nisem upal pogledati njega zornega nebeškega obličja. — ‚Kako naj se mu dovoli, ko je prošnik pomaziljen z oljem Gospodovim in je že sklenil zakon s sveto Cerkvijo!‘ — Utripalo mi je srce, da sem menil zdajci umreti, ko sem začul ta odgovor angela. ‚Kdo je?‘ vprašam še.

„Dolgi, rumeni lasje mu pokrivajo obraz, da ga ne morem spoznati, tega brezvestnega duhovnika, dasi mi je znana njega podoba in dasi sem ga že moral kje videti!“ — „Videl si ga že,“ odgovori angel, „ali spustiva se nižje, da spoznaš tistega, ki v teh bridkih dobah hoče pohujšanje dajati v Cerkvi sami.“ — Plula sva nizdol in obstala tikoma nad cerkvijo Svetega Petra. Na rdečem prestolu je še vedno sedel sveti oče, in obkrožali so ga njega rdeči kardinali. Pobožna množica je polnila sveti prostor, in sveče so gorele pri oltarjih, in svete maše so se opravljale. Pred rimskim papežem pa je klečal mladi duhovnik in prosil, da bi se mu dovolilo vzeti žensko v zakon. In ko je dvignil obraz proti poglavarju svete cerkve, sem spoznal ta obraz! Ugledal sem kanonika Amanda, kako je prosil rimskega papeža, da bi mu privolil skleniti zvezo, ki je prepovedana služabnikom Gospodovim! Obšla me je tolika groza, da sem se zdajci zbudil. Vidiš, to so bile moje sanje!“

V nji pa je skipelo luteranstvo, in odločno mu je odgovorila: „Te sanje niso bile od Boga, temveč od peklenskega zmaja! Nikjer v Pismu ne stoji, da bi si ne smel služabnik božji poiskati družice, kakor jo je Bog dal tudi Adamu v raj. Vsaj tako so govorili oni, ki so učeni in poznajo Sveto pismo od prve do zadnje besede!“

„Krivoverstvo govori iz tebe,“ deje kanonik, „toda govorila bi drugače, da zajemaš iz čistega in neskajjenega vira prave vere. O moj Bog, krivoverstvo še globoko tiči v tebi, zato govoriš tako!“

„Pripovedovali so mi tudi“ — deklica se ni hotela vdati brez upora — „dostikrat so mi pripovedovali, da so se duhovniki v prvih časih krščanstva tudi ženili. In sodil bi človek, da je bilo tedaj ustno poročilo svete vere živejše negoli sedaj, ko malone že vsak človek uči svojo vero. Ali takrat so se duhovniki ženili, in tudi rimski papež jim tega ni branil.“

„Ti nosiš satana na jeziku, deklina!“ se razljuti kanonik. „In drugega ti nečem odgovarjati nego: mulier taceat in ecclesia! To pa se pravi po naše: ženska molči v cerkvi! Ali s tabo se ne prepiram več — pot mi je določena! Na stezi sem, ki drži do pregrehe. In prosil sem Boga, naj mi pokaže vidno znamenje in naj mi na vse jutro pošlje moje hlapce, da me odneso iz tega kraja. Zgodilo se je tako, in sam Bog je preprečil, da ne pride v nevarnost moja duša. Bila bi mi pač najbridkejša usoda, da bi se zaradi krivoverne ženske pogubilo večno moje življenje!“

Zadnje besede je govoril sam sebi, malone šepetaje. Vendar jih je začula Katarina, in vsa kri ji je zavrela k srcu, ki ji je takrat trepetalo v velikih mukah.

„Stopi zopet na planico pred hišo in poglej, ali že dohajajo! Dozdevalo se mi je, da sem enkrat ali dvakrat že čul pasje lajanje!“

Stopila je pred hišo. Solnce je sijalo na visokem nebu, in iz bližnjega loga so se radostno oglašale ptice pevke. V nje duši pa je bila tema, in srce ji je omahovalo pod težo tega trenutka. Oni so dohajali po zeleni tratini vkreber. Živahno so se razgovarjali ter smejoč se in s sirovimi kletvami gonili pse s seboj. Bili so to belopisani lovski psi kanonika Amanda.

Katarina ni čakala njih prihoda. Splašila se je sirovih hlapcev in je zato pobegnila k bolniku. Tik vrat obstane, rekoč:

„Že dohajajo in tudi pse imajo s sabo.“

„Je li kaj rose po travi?“ vpraša Amand z živim zanimanjem.

„V kapljah visi po zelenju, da se vse lešketa od solnca.“

„Sveta nebesa, ali bi bila to gonja danes! Pa kaj hočem, ko sem vendar sam v gonji, in se bleda smrt kakor razljučen pes podí za menoj!“

Tedaj vstopi stari Konrad, kanonikov sluga.

„Na vse svetnike, Conrade,“ zaječi bolnik, „kje vendar tičiš toliko dni? Kdaj sem te že pričakoval, pa te ni bilo, kakor da si docela pozabil svojega gospodarja, sluga nezvesti!“

„Prej nisem utegnil priti,“ odgovori Konrad ponižno. „Loški ranar, ki vam je prvi ob-

vezal rano, je govoril čudno, da smo se vsi prestrašili in da se je prestrašil tudi gospod oskrbnik. Poslal me je v Ljubljano po boljšega zdravnika, ki se ne napije vina vsak dan, kakor se ga nalija loški ranocelnik. In danes sem vam pripeljal ranarja, ki sluje po vsej Ljubljani in je že lečil gospoda deželnega glavarja in gospoda vicedoma!“

„Če mi Bog ne pomaga, tedaj me ne ozdravi tudi tvoj ljubljanski ranar, Conrade!“

Zdajci stopi v hišo nekdo izmed došlih hlapcev. Bil je mlad človek lepega obraza. Prišel je bržkone po ukaze gospoda kanonika. Pri vratih v sosednji izbi opazi lepo domačo hčer, in takoj se mu razvname mlado srce. Ker pa je bilo v bolnikovi sobi precěj temačno, ni opazil niti bolnika niti sluge pred ležiščem. Videl je samo dekleta in kakor strela je bil pri nji, rekoč:

„Duša zlata, na tvojem obrazu vse cvete, in tako si govorim, da bo nekaj tega cvetja tudi záme!“

Dal si je opraviti z roko okrog nje lica, dasi je takoj vsa zbegana vzkliknila: „Pústi me! Pústi me!“ Pa bi je ne pustil, da ji ni pomagal kanonik Amandus. Ko je zapazil grešno in drzno početje svojega hlapca, ga je pretresel srd, da takoj niti izpregovoriti ni mogel. Kakor živo oglje mu je zažarelo oko, potem pa je zakričal: „Roko z obraza, umazani hlapec!“

V tistem hipu je odskočil prestrašeni birič in si neutegoma poiskal izhoda iz hiše.

„Ko bomo v Loki, Conrade, me spomni te zverjadi! Dvanajst ur naj stoji na sramotnem odru, ta zverina! Ta zverina!“

Ko se umiri, zapove slugi, naj pokliče rano-celnika. Skoro nato vstopi droban, precèj telesnat možiček in se globoko pokloni pred bolnikovo posteljo. Niti ni čakal, da bi ga kdo nagovoril, kar sam je pričel govoriti in govoril je neprestano, tako da nihče v sobi skoraj ni mogel črhiniti besedice.

„Kako je kaj, reverendissime!“ je pričel. „No, to rečem, takega pota nečejo več prevzeti moje kosti, in naj se na lovu ponesreči nečak samega rimskega papeža!“

Ne da bi čakal odgovora, je nadaljeval takoj: „Torej poglejmo nekoliko, kje tiči tista rana! In po teh potih, amice, ste lazili in se plazili za divjo živaljo in po življenju ste ji stregli? Pa vas je vsekala — ali bi storil človek drugače, če mu hočejo vzeti življenje? Vse na svetu se brani, pa bi se medved ne!“

„Ali ste donesli moje orodje?“ se obrne h Konradu. „Morda bo treba kaj žgati, kar bi se bilo moralo storiti že spričetka! Jaz, Paulus Secundus, sem vedno za to, reverendissime, da se vsaka rana najprej nekoliko izžgi, da ne požene tisto nevarno divje meso in da ne pri-

tisne prisad, prijatelj, prisad! Kako nas je učil v Padovi preslavni Hieronymus Mercurialis? ‚Prisad, to je smrt, prisad je gotova smrt,‘ tako nam je govoril, in jaz, Paulus Secundus, potrdim mu te besede do pičice!“

Ko mu prinesó orodje, stopi bližje in odvezuje rano. Pri tem nabere deželni fizik Paulus Secundus okrogli svoj obraz v resne gube in se dela, kakor bi iz svojega rokava zdajci lahko iztresel življenje ali smrt.

„Kdo pa je najprej obežal to rano?“

Tukaj se je kanoniku prvič ponudila prilika, da je izpregovoril besedo.

„Najprej“ — in tu se je nesrečni kanonik plašno ozrl po tistem zdravniškem „orodju“, ki ga je bil Paulus Secundus razložil tik postelje na stolu, „najprej mi je pomagala stara ženica, bivajoča v tej hiši. Spozna se nekoliko na rane in dobro me je obežala.“

„Dobro vas je obežala, haha! Povem vam, reverende, če obežete ranjenega vola tako, pa vam pogine kakor muha pozimi! Dobro vas je obežala! Tako govorite vsi, ki se vam niti ne sanja, kako se v Padovi, ki je vendar mati vseh zdravniških šol, obezujejo rane! Pa je že kaka stara čarovnica, ki bi najbolje dognala svoje življenje, če bi jo vrgli na grmado, nato pa zapalili ogenj pod njo! Sedaj pa kličete mene, da bi pomagal, ko je vendar hudobna starka že

vse pokvarila. Ali takšen je svet, povsod v mestu kakor na kmetih! Zakaj me niste précej poklicali?“

„Samo prvi trenotek mi je pomagala dobra ta ženska,“ odgovori kanonik, „in Bog ji povrni nje trud. Takoj drugi dan je prišel grajski ranocelnik iz mesta in mi obezal rano, kakor vidite.“

„Saj sem si mislil,“ zakriči Paulus Secundus, „da je to delo mazača, ki ne umeje drugega nego rožičke staviti, in še to slabo! Prav se vam godí, pa cepajte kakor muhe jeseni, če že nečete, da bi vas zdravili možje, ki so bili po svetu in so se kaj naučili!“

Rekši je drobni mož tako brezčutno odvijal ovoj z rame, da je kanonik Amand včasih nehoté zajechal.

„Kdo bi bil tako občuten, diavolo!“ se zagototi Paulus Secundus. „Rezali so mi že meso z živega telesa, pa sem dejal: ‚Počasi režite, da bom vsaj vedel, kakšna je ta bolečina.‘ Vi, reverende, menite, da je bolečina podobna bolečini, kakor je slama podobna slami. Toda temu ni tako, in kdor hoče spoznati prirodo, se priučí tudi tukaj lahko mnogočemu! Santa Maria, Santa Maria! Ta rana mi pa ni všeč; in sam vrag vas je vlekel sem gor, da ste prišli medvedu pod šapo! Domá bi bili ostali, domá na gradu v Loki, in tisto dobro vino bi pili, ki ga

ima vaš gospod stric v grajskih kletah! O diavolo!“

„Obežite mi znova ramo,“ odgovori kanonik trdo, „in nikar ne menite, da boste žgali po meni. Če mi je že umreti, umrem naj v miru. Rano mi hitro obežite, mudi se mi, in čim prej sem na potu, tem bolje bo!“

„Na kakšnem potu?“ vpraša zdravnik.

„Conrade,“ se obrne bolnik proti slugi, „ali ste prinesli nosilnico s sabo? In ko mu le-tá pritrdi, da so jo prinesli, dostavi: „Pripravite jo, zakaj précej, ko gospod fizik opravi svoje delo, odrinemo. In po zeleni Zali nizdol me ponesite in pse izpustite po sledeh, in ti, Conrade, mi zatrobiš na rog, da bo lovskoveselo odmevalo med hojami! Tako bodi!“

„Tako bodi! Lehko je to rečeno!“ se vtakne v razgovor Paulus Secundus. „Ali vprašam: čigava je odgovornost? S to rano,“ je izpregovoril latinski, „s táko rano, reverende amice, ne boš lazil po hribovju kakor mezeg, ki prenaša tovore črez Apenine! In premilostivi knez in škof, ki mi bogato poplača današnjo pot, o tem sem prepričan, kaj poreče le-tá? Kaj drugega nego to, da je bil deželnih stanov fizik, Paulus Secundus, nevednik in neumnik, ki je znal o medicini — Bog blagoslovi to vednost — prav toliko kakor Bileamov osel o Svetem pismu, v katerem se pripoveduje o njem! Ha, amice, mi

vemo, kako se modro živi, in zato govorimo tako, da boste pod to streho ostali še nekaj tednov in morda še dalje. To pa je tudi zadnja moja beseda! Basta!“

„Moja zadnja beseda pa je,“ odgovori kanonik, „da odrinemo še danes. In če mi dodelé milost vsi svetniki, bom počival še danes na mehki postelji, kakršnih je obilo na loškem gradu. Svojemu Bogu sem to obljubil, in ljubša mi je smrt, nego da bi prelomil to resno obljubo!“

Zdravnik je v tem izpral in očistil rano ter jo pričel znova obezavati.

„Pa pojdite torej!“ je dejal. „Ma jaz si umijem roke, jaz sem nedolžen, in, Conrade, vi ste mi priča, kako sem modro učil kanonika, naj s takšno rano — ta rana, ta rana, Conrade, mi ni všeč! — ne hodi na dolgo pot. Priča mi boste, če se na dolgi poti kaj pripeti, ali moja krivda ne bo! Tako, sedaj je zopet dobro za nekaj časa! Če bi hoteli mirno tu ležati in bi vas jaz nekaj dni zaporedoma prevezaval, pa bi se skoro pokazali dobri uspehi moje, učenosti. Prasad, Conrade, prisad, vi smrtni ljudje še ne veste, kaj je prisad!“

„Pripravite nosilnico!“ ukaže kanonik.

„Torej je res, da odrinete?“ vpraša Paulus Secundus.

„Kar najhitreje!“

„Vsi so enaki,“ se obrne deželni fizik k slugi, „veliki gospodje kakor berači. Če jih kaj boli, vzdihujejo kakor šibke ženske, žgati si ne dadó in trmoglavi so kakor vol na paši! Na pot tedaj, dobro, dobro! Jaz pa ti pravim, Conrade: ruit in perniciem! Spravi moje reči in skrbi, da se mi kaj skuha! Vrag naj vam s praznim želodcem lazi po tem gorovju!“

Nejevoljno odide iz sobice.

Ko se je pripravilo nekaj jedila, da so se nasitili lačni hlapci, in ko je bil utolažil svoj glad tudi fizik Paulus Secundus, je ukazal kanonik znova, da se mu pripravi nosilnica. Obložili so jo z mehkim mahom in storili vse, da bi imel bolnik mehko ležišče. Nепrestano je ugovarjal zdravnik, toda brezuspešno.

Po jedi prineso hlapci svojega gospodarja iz sobe in ga rahlo posade na nosilnico. Bilo je najkrasnejše jutro. Na nebu ga ni bilo oblačka, in na severu so se Triglav in drugi snežniki ostro črtali zadaj v temnozeleni krajini. Rosa se je lesketala po listju in travi, in globoko po dolinah je ležala gosta megla, da se je videlo, kakor bi jih polnila jezera samega belega mleka. Bilo je krasno jutro, in lovec si ne more želeti krasnejšega in prijetnejšega v teh krajih. Če le izpustiš pse v zeleno grmovje, zdajci se ti oglasé, in kakor bi trenil, že je

divjad na nogah in gonja v najlepšem tiru, da se ti lovsko-veselo širi srce!

Tako se je tudi kanoniku Amandu širilo srce, ko je tisto jutro ležal na nosilnici pred Mrakovo hišo. Odpravljal se je na dolgo pot, ali skrbi mu ni provzročala. Globoko je zasopel in srkal čisti zrak, ki ga je bil tako nerad pogršel v tesni in zatohli sobi.

„Za Boga!“ vzklikne radostno. „Kako lahko se tu diha, in prav tako mi je, kakor bi bil prišel iz temnega groba! Boste videli, gospod fizik, da me ozdravi prav ta pot in ta zrak, ki dosedaj ni mogel do mene!“

„Kaj zrak, kaj zrak!“ se ujezi Paulus Secundus. „Takšen zrak ni nič prida, sosebnost ne, če pride do rane! Jaz, reverendissime, odklanjam vsako odgovornost, in ti, Conrade, si mi svedok, da jo odklanjam.“

„Za svoje početje hočem biti sam odgovoren bodisi proti ljudem, bodisi proti Bogu. Vi, care amice, ste odvezani vsake odgovornosti, in v tem oziru naj vas ne moré skrbi!“

„Meni je prav,“ odgovori deželni fizik; „prav pa ni, da moram, toliko da sem stežka prisopihal tu gôr, zopet nizdol, ne da bi se bil počil in oddehnil.“

„Hodili bomo počasi,“ dé nato kanonik Amandus. „Poglejte vendar okolo sebe in ozrite se v krasno jutro! In lovske pse imamo in

lovske rogove, pa naj bi lazili po gozdih in svoje pse na lancih vlačili za sabo! Nikdar ne, amice; danes bo zvonilo po vsej Zali in nekaj strellov bo odmevalo med hribovjem in plaha zverjad bo puščala krvav sled po mokri travi za sabo! Tako bodi! In morda, tu se zanašam nekoliko na tvojo pomoč, mi Conrade, morda sproži kanonik sam enkrat ali dvakrat svoje smrtonosno orožje, če mu pride žival na strel! Tako bodi!“

Deželni fizik pozove slugo k sebi. „Ali ničesar ne čutiš, Conrade?“ ga ogovori važno. „Ali ti nisem pripovedoval précej od prvega trenutka, da bo tako in nič drugače? He! Ali ti nisem govoril o prisadu? Videl boš, da poseže tu vrag vmes, predeñ smo v Loki! Govorí li pameten človek tako — in ali se vède tako, če nosi smrtno rano na telesu? Veruj mi, stara duša, prisad je v njem, kri vre po njem, in drob se kuha v njem! In v takih časih se odpravlja na lov! Kri vre po njem, in drob se kuha v njem! To je moja zadnja beseda, Conrade, in odslej ne izpregovorim ničesar več! Vi, ki ste porojeni tepci, pa počenjajte, kar se vam ljubi. Ali toliko vam rečem: da sem jaz v službi kanonika Amanda, bi se mu uprl siloma, da bi ne smel odtod, nego moral ostati v postelji še mnogo dni. Vi pa ste tepci, zato storite, kar vam drago!“

Te besede je govoril Paulus Secundus tiho, tako da jih ni umel kanonik Amandus.

„Morda pa le ni prevelike nevarnosti,“ ugovarja sluga, „ker je danes tako rdečega in zdravega lica kakor nekdanj, ko ga še ni bil raztrgal medved! Skoraj verujem, da dobri gospod res ozdravi!“

Zaničevanje, ki je ob tem ugovoru napolnilo dušo deželnemu fiziku, se ne dá popisati.

„Tepec!“ je zakričal. „Kaj že nisem povedal, da vre kri po njem! Basta!“

„Conrade!“ izpregovori kanonik Amandus, ki je posnel iz zadnjih besed deželnega fizika, da hoče le-ta pregovoriti njegovega hlapca. „Nikar si ne daj zmešati glave, nego obrni okrog sebe poglede in povej mi, je li to takšno jutro, da bi mogel umreti pošten in Bogu ljub lovec? Ne in ne!“

Po kratkem premolku dostavi: „Pripeljite mi tolpo pisanih lovskih pssov, da vidim, ali uboge živali še poznajo ubovega svojega gospodarja!“

Storili so, kakor je ukazal. Obsuli so mu tožno ležišče zelenega lova tuleči pomagači in se gnetli okolo njega. Hipoma ga je spoznala pisana tolpa in skakaje in lajaje napravljala nemir ter tako izražala veselje, da zopet vidi svojega gospoda. Klical jih je po imenih, hvalil njih ognjevitost in jim obetal, da jih današnji

dan čaka še obilo posla. Bil je lep, ali tožen prizor, ko je bolni lovec z uničenim svojim telesom, a z bistrim in neugonobljenim duhom ležal sredi svojih nestrpnih psov, ki so mu lizali drobno roko ali se spenjali po ležišču ali pa grebli po zemlji, prav kakor bi očitali svojemu gospodarju, da leno leži ob takem jutru, nikar da bi jih pognal v temno lozo, da bi mu gonili lovsko žival.

„Da,“ je izpregovoril kanonik Amandus, „da, žalostno je, ko ne morem vstati in vas kakor nekdam odvesti v temni gaj! Pomagati mi ni. Raztrgano in onemoglo je moje telo, a duh mi je čil in kakor orel razpenja svoje peroti nad visoko Zalo! O moj Bog, duh v meni govori, da so prešli zame tisti zlati, dušo poživljajoči časi, ko smo zdravi in radostni lovili po božjih gozdih!“

Tedaj je kanonika Amanda preobladala brezupna toga, in sicer bolj nego kdaj prej. Umolknil je in se zagledal tja v zeleno hribovje, kjer si je iskalo zavetišča in skrivališča obilo plahe divjačine. Njemu pa vse to ni hasnilo; z duhom se je spenjal nad gorovje, a s telesom je bil prikovan na ležišče, da se ni mogel geniti!

„Conrade,“ šepne Paulus Secundus staremu slugi, „že ga napada slabost, kar ni čudo, ko vre kri po njem!“

Ali bolnik se skoro ojači in zapove z ostrim glasom: „Odženite mi pse! Preživi so, in njih hrup mi muči glavo!“

Neradi so ga ostavili zvesti lovski pomagači, in le siloma so jih odtrgali hlapci od njegovega ležišča. Vzdihnil je in dejal sam sebi: „Da, da, veselega lova vesele dobe so minile!“ Potem pa je ukazal: „Conrade, pokliči dekleta!“

Poklicali so Katarino, in ko je pristopila, ji je d-jal rahlo:

„Podaj mi roko, Katarina, sedaj mi je odriniti! V nadlego sem bil itak predolgo, tako tebi kakor tvojcem. V imenu Boga se poslavljam od tebe, in če vas bodo trli ali vam delali krivico, spomni se, da ti živi na loškem gradu prijatelj, ki neče nikdar pozabiti, da je nekdej užival dobrote pod streho te hiše!“

„Siromak,“ de je Paulus Secundus znova proti Konradu, „o loškem gradu govori in druge vabi tja, ko ga bržkone sam nikdar več ne ugleda! Conrade, videli boste, kaj je prisad!“

Kanonik Amandus prime roko dekletu in dvigne plaho in boječe oko proti nji, ki tudi ne more izpregovoriti. Neprestano se je borila s solzami, ki so ji zalivale oko.

„V Bogu odhajam od tebe, Katarina,“ je dejal zamolklo, „in upam, da oprosti tako meni kakor tebi, če sva — v mislih — grešila proti Njega zapovedim. Časi so hudi, in božjim slu-

žabnikom se je ogibati vsega, iz česar bi se porodilo pohujšanje.“

Še enkrat je uprl pogled v njen blede obraz, ki je bil prav v tistem trenutku tako miloben in prijeten, kakor je milobna in prijetna pomladanska cvetka. Ali premagal je sebe kanonik Amandus in zaklenil dušo svojo, da mu miloba njenega obraza ni mogla več zasijati vanjo. Lehnó vzdihnivši je izpustil njeno roko: „Z Bogom ostani, Katarina!“

„Dvignite me!“ — se obrne nato k hlapcem. „Itak se mudimo predolgo!“

In ni je več pogledal, dasi mu je blede obraz, ko so ga dvignili in odnesli, obledel še bolj, četudi ne vemo, ali zato, ker je trpel muke telesne, ali zaradi tega, ker se mu je tudi srce vilo v mukah. Odnegli so ga vkreber. Z mrtvim glasom je še ukazal: „S psi krenite na desno, da pridete v gozd pod nami! Le enkrat mi še dopustite, da začujem zvonečo Zalo in petje lovskih rogov!“

Izginili so hlapci in psi. In zapel je lovski rog in po Zali je odmeval, in njega melodični glasovi so se prav skoro družili z zvonjenjem razdraženih štironogih gonjačev, ki so bili prav brzo zavohali in prepodili zverjad. Po logu se je drevila srce oživljajoča gonja, dočim so nosivci z bolnikom počasi lezli proti vrhu. Ondi pri hiši pa je še vedno stala deklica prav tam,

kjer se je bil poslovil od nje bolni kanonik, in za njim je zrla, dokler oni niso dospeli do vrha ter se potem skrili njenim pogledom. Težke kaplje so ji padale na lice.

„Nič več ga ne bom videla, nikdar več!“

Tako je vzdihala in stala še vedno na mestu, ko je bil oni, ki je bežal pred nje ljubeznijo, že davno izginil za vrhom gozdnate Zale.

„Tako vam je,“ je dostavil gospod Andrej — „o sebi ne govorim — ljubezen v pogubo, in toga in trpljenje sta ji neprestani družici. Še dandanes ni drugače, in v dobi, ko je živel kanonik Amandus, je bilo takisto!“

* * *

Tedaj pa se oglasi Jernač izpod Skale rekoč: „Noč je visoka, in mislim, gospoda, da bi nam vsem kazalo nekoliko zaspati. Tisto, kako se je loški korar ženil pri Mrakovi Katrici, lahko zvemo jutri, čeprav jaz zase skoraj ne vem, ali bi verjel vse to, kar pripoveduje gospod Andrej. Gospod Andrej takrat tudi še ni zahajal v Zalo, in sedaj vprašam, kako ve vse?“

„Ti govoriš po svoji slabi pameti,“ se vtakne v razgovor Miha, ki se je hotel prikupiti nama. „V starih knjigah se bere to ali ono, o čemer ti, Jernač, ki še svojega imena ne znaš

podpisati, ne veš ničesar. Čemu torej nasprotuješ gospodom ti, ki ničesar ne veš?“

Že je hotel Jernač izpod Skale skipeti, ali pomiril je prepir gospod Andrej: „Ne prepirajta se, nego molčita! Dobro! Poizkusimo, če moremo nekaj ur zaspati, da bomo čvrsti in trdni, ko napoči težko pričakovana lovska ura!“

„Tudi po moji volji je to,“ izpregovorim jaz, „in o končni usodi kanonika Amanda se izpoveš po dognanem lovu, ko bomo počivali tu okrog ognja in naju bosta navduševala vsaj dva orjaka-petelina, viseča ondi na smrekovi veji. Ali ti je všeč tako, Jernač?“

„Slišali ju bomo,“ odgovori le-ta čmerno, „če pa bosta tudi visela na veji, ne vem! Gospodu Andreju nič kaj ne zaupam; pravijo, da roka, ki daruje mašo, nikdar dobro ne strelja!“

„Oho!“ ugovarja kaplan Andrej. „Ali morda nisem že lani ustrelil prvega, ki je pel v Špiku nad Lučinami, he, ali ni res?“

„Mogoče! Mene ni bilo zraven in videl ga tudi nisem!“

„Sedaj, bratec Andrej,“ se vtaknem jaz v precèj živahen razgovor, „sedaj te je Jernač razžalil ravno dvakrat. Prvič, ko je dvojil o resničnosti tvoje povesti, drugič, ko zopet neče verjeti, da ustreliš petelina in da si sploh že ustrelil katerega, ali pa posebej onega, ki je lansko pomlad pel na Špiku nad Lučinami.“

„Razžalil me je, prav res, zelo me je razžalil!“ pritrди kaplan Andrej.

„Zato menim, da mu gre nekaj kazni!“

„Prav takšno je tudi moje mnenje!“

„Le šalite se, gospoda,“ odgovori Jernač. „Če se ne motim, se zbira tam nad Blegašem čudna megla, in od juga že tudi vleče po malem. Ko odbije v Lučinah tri, bo pa vse prepreženo in iz lonca bo lilo, da bomo vsi mokri kakor poljske miši. Nikar ne imejmo nepotrebnih govoric, nego zaspimo rajši!“

„Kazen mora biti,“ odgovori gospod Andrej, „in ker se je Jernač kazal nekamo takega, kakor bi mu moje pripovedovanje ne bilo všeč in bi on sam lahko povedal vse boljše, naj torej pripoveduje!“

„Naj pripoveduje,“ vzkliknem jaz, „kako je prvič ljubil žensko in vabil družico k sebi, kakor jo vabi petelin na veji!“

„Če ustrelj gospod Andrej petelina,“ odgovori Jernač porogljivo, „pa vam povem vse. Lehko noč!“

Skoro nato smo zaspali. Proti jutru, še preden se je svitalo za gorami, nas je zbudil Jernač, ki ni mnogo spal, češ, da bi ne prespali ugodnega časa. Bila je še temna noč, ali megla na Blegašu se je bila razkadila in niti oblacka ni bilo videti na modrem nebu. Tudi sape ni bilo, in popoln mir je vladal nad Zalo. Po tem-

nih stezah smo odšli do svojih petelinov. Kdor ni izkusil kaj takega, njemu ni moči dopovedati, s kakšnimi čuvstvi lazi lovec v takih nočeh po tihem gozdu. Nikjer se ne gane list, samo po suhljadi začuješ tuintam, da hodi žival po nočnih potih. Bodisi da skaklja zajec proti svojemu ležišču, bodisi da je lisica ali jazbec, ki se vrača z nočnega lova. Med vejevjem zaskovika ponekod sova ali pa mali čuk, ki počasi izpušča tožne svoje glasove iz grla. Z Jernačem sva lezla po poti in vestno pazila na vsak korak, da ni kdo stopil na suho vejo in provzročil nepotrebne hrušča, ki bi morda preplašil orjaškega pevca.

„Za gorami se že dela bela proga,“ zašepeta Jernač, „in zvezde tudi niso več tako svetle! Sedaj bo pa koj, če bo sploh pel.“

In natezal je uho, ali bi kje ne začul znanega klepanja v noči.

„Že brusi!“ izpregovori radostno. „Že brusi! Nekje blizu je! Skakajva!“

In skakala sva. Kadar je zaljubljeni petelin samo klepal, tedaj sva obtičala na mestu in niti sopsti se skoraj nisva upala. Ko pa je brusil, tedaj sva švignila dva ali tri korake naprej in naperjala oči, da bi čimprej ugledala pevca na temni veji. Priskakala sva v potu svojega obraza — in to v pravem pomenu te besede, ker se vprav pri petelinjem lovu pre-

lije največ znoja — do kraja gošče, in tik naju se je v nočnem mraku razprostirala ravnica, kjer so bili pred nekaj leti posekali drevje. Tu in tam je še stala hoja, stara z mahom obrasla hoja, in risje oči bi moral imeti človek, da bi v takem črnem vejevju ugledal črnega petelina. Tu med jelkami je pel. Pod njim so kokale kure, in ena, ki naju je bržkone začutila, je vzplapolala od tal in odletela po lozi. Nje krilati ljubljenec pa je pričel tako udelovati na svoji veji, kakor da so mu v nevarnosti vse grahaste ljubice. Kakor grah so se mu usipali glasovi iz grla, in klepanje in brušenje se je vrstilo neprestano. Lehko je bilo skakati, in skoraj sva prispela blizu drevesa, kjer je pel.

„Ga že vidim,“ zašepeče Jernač. „Malo pod vrhom je, in prav dobro vidim, kako zviija vrat in kako devlje rep v kolo!“

Jelko sem sicer videl, ali brezuspešno sem jo neštevilnokrat premeril od vrha do tal — v temnem vejevju nisem ugledal petelina.

„Za Boga,“ je vzdihnil Jernač, „vprav sedaj dviga kljun, in skoraj slepec bi ga moral ugledati! Na drugi veji od vrha tiči, in če pogledate nekoliko proti nebu, vidite, da se ta veja pregiblje!“

Gledal sem proti nebu, ali niti ena veja se ni zmajala pred mojim pogledom. Vse je bilo

črno in mirno, dasi sem gledal in gledal, kar se je dalo.

„Kure se že plašé, in če ga skoraj ne ugledate, se preplaši, in glavo stavim, da mi kure zvabijo petelina z mesta. Sam vrag ve, kakšne oči imate!“

Kapljema mi je teklo po čelu, ko sem se znova in znova trudil, da bi ugledal usodno vejo. In takrat se mi je videlo, kakor bi se bila zamajala veja pod vrhom, in res, slep sem moral biti, da nisem takoj spočetka opazil črne oble, ki je tičala na tej veji. Pripravim puško. Bil je zadnji čas, ker so bile kure že prav zelo vznemirjene in so se čimdalje bolj odmikale od petelina.

„Dobro pomerite!“ šepne Jernač. „Ako ne bo prav zadet, se zanese globoko v jarek, da ga ves svet več ne iztakne!“

Pomerim. Oblo na veji sem imel brezdvojbeno pred sabo in ko sem menil, da jo imam na cevki, izprožim. Razlegalo se je po vsej Zali, mogočno, veličastno.

„Tresk!“ se razjezi Jernač. „Jelka je zadeta, ali petelina je vrag vzел! Saj sem vedel, da bo tako!“

In klet je; ali na vrhunec mu je priklopela jeza, ko sva končno dognala, da sem streljal v nekov zarastek na veji, dober vatel nad petelinom. Če bi bilo mogoče, bi se bila poštenja-

kova jeza še povečala, ker je v prav tistem hipu počilo na oni strani Zale, kjer je gospod Andrej lazil za svojim petelinom . . .

Jako potrta ostaviva kraj nesreče, in Jer-nač neprestano nekaj godrnja o tem, da gospo-ski lovci sploh nič več ne znajo streljati. Do-spela sva nad majhno, gosto zaraslo dolino, kjer je stalo nekoliko smrek sredi bukovega grmičja. Hipoma obstane moj spremljevalec in šepne: „Postojva!“

In res spodaj iz frate se je čulo, kakor bi padale kaplje na kamen: tek, tek, tektek . . . Tu je v poznem jutru pel petelin, bržkone mladič, ki se prej ob zori zaradi starcev ni upal oglasiti. Skočiva za smrečje in skoro se prepričava, da tiči pevec na zemlji. Pošteno je brusil, ali vmes je šumoma odskakoval od tal da je suho bukovo listje pršelo okrog njega. Že sem hotel skočiti, ali v tistem trenutku se prismoče po gošči onkraj po bregu rumenosiv-kasta lisica, ki je bila brezdvojbeno tudi na pe-telinjem lovu. Košati rep je vlekla za sabo in kakor senca se je premikala po resju, in sicer v premi črti tja, kjer je brezpametna ptica v neizmerni svoji poltnosti odskakovala z zemlje. In sveti Hubertus me je razsvetlil, in niti za dihlej se nisem premišljal, komu naj namenim smrtonosni svinec. Pomeril sem torej na rume-nosivo tatico, in ko se je po poku razkadil dim,

se je premetavala lisica v smrtnem boju po zelenem bregu, iznad frate pa se je vzdignil mogočni pevec in odplul s kraja, kjer mu je še ravnokar grozila gotova poguba.

„Haha!“ se zasmije Jernač. „Ta jo je pa izkúpila; rajši jo imam kakor petelina!“

Potolažen vrže ubito žival črez rame, in s ponosno zavestjo, da lov ni bil brezuspešen, odkorakava proti zbirališču, odkoder čujeva že iz dalje glasno in veselo govorjenje gospoda Andreja.

„Gotovo ga je ustrelil!“ izpregovori Jernač čmerno. „In za mašo bi plačal, če bi ga gospod Andrej ne imel. Ali se bo ustil, in ves dan ga bomo morali poslušati!“

Gospod Andrej je bil na mahu tik ognja na široko razložil svoje ude in nebeško zadovoljen upiral oči na zelenosvetlega petelina, ki je visel na veji bližnje smreke.

„Praznih rok prihajata,“ se zasmije nama naproti, „ali to sem vedel že prej! Ta ali oni se ne nauči streljati, in naj se uči do sodnega dne. Pokala sta pa, pokala, da se je kar Zala tresla! Ali pobrati ni bilo ničesar, he, ali ni res tako, Jernač izpod Skale?“

„Praznih rok tudi nisva,“ zarenči Jernač in vrže lisico pred ogenj. „Toliko rečem: da sem streljal jaz, prinesla bi bila lisico in petelina. In pri tem ostanem!“

„Lehko smo zadovoljni,“ izpregovorim jaz, „in če ima gospod Andrej petelina, tedaj vemo vsi, da slepa kura včasih tudi zrno najde. In pri tem ostanem! Sedaj pa se okrepčajmo, nato pa nam gospod Andrej povej, kako je bilo končno s kanonikom Amandom, ki je pred nami lovil po zeleni Zali! To, mislim, je pametna beseda!“

„Pametna,“ potrdi gospod Andrej, „in tako bodi!“

Okrepčali smo se ter si zopet in zopet razkladali vse podrobnosti današnjega lova, kakor je to sploh navada pri lovcih. Nato povzame gospod Andrej: „Kanonik Amand je ubežal pred ljubeznijo, ker je bil vzoren duhovnik, vzornejši od mnogih, ki prihajajo dandanes pred oltar Gospodov, meneč, da Gospod niti med svojimi angeli nima boljših služabnikov, nego so oni! Pa kaj hočemo soditi: kanonik Amand je pobegnil pred ljubeznijo, in zato smo lahko prepričani, da je dobil milost v Gospodu. Kakšna pa bo naša sodba, ne vemo: pravična gotovo, ni pa gotovo, če tudi milostiva! Bog je vsemu gospodar, in mi vsi smo črvi pod Njega roko! Ne sodite, da ne boste sojeni sami!“

Povedal sem vam že, da so kanonika Aman-
da odnesli po senčnati Zali. Ležal je na nosilnici in užival hlad gozdne sence ter iz polnih

prsi srkal čisti, z gozdnim duhom napolnjeni zrak.

„Tako mi je lahko danes zjutraj, Conrade, je izpregovoril veselo, „in svojega telesa ne čutim in kakor ptica pod nebom bi malone zletel s trdega ležišča!“

„Da bi le že bili v Loki!“ vzdihne stari sluga.

„Kaj vzdihuješ, starec,“ odgovori Amand, „in čemu si želiš v pusto Loko? Danes bomo še lovili, in pripravi puško, da mi jo lahko podaš vsak trenotek, če mi sveti Hubert podeli kaj sreče!“

Dospeli so tja, kjer je kanonik prvi dan svojega lova streljal na medveda.

„Tu obstojmo,“ ukaže nosačem, „in na zemljo postavite nosilnico! Tu je pravi kraj, kamor mora priti vse, kar plaho beži pred psi! Ustavimo se torej! In ti, Conrade, bodi pripravljen — saj vem, roka se mi je že toliko popravila, da bom streljal brez težave! In morda tiči še kje medved v tej gošči, in ne čudil bi se, če bi bilo tako! Oj, to bi bila prava sreča, če bi ga ubil prav ondi, kjer me je oni trgal z neusmiljeno svojo šapo!“

V dolu se veselo oglasi lovski rog, in psi zahrume, da kar vse odmeva. Uslišal je Bog želje Amandove, in prav takrat se je dvignila zverjad s svojega ležišča. Ukrasti se je hotela

svojim preganjavcem, in ko je čutila, da se približujejo, se je splazila potuhnjeno s svoje postelje in krenila proti vrhu. Bil je medved-velikan, in ko so razljučeni psi v nižini zavohali gorki sled njegov, tedaj je že pri vrhu, ondi, kjer so čakali lovci, stopil na planico in grčeč in mrmrajoč obtičal nekaj trenutkov na mestu. In bolnega lovca je preobdala lovska strast, in menil je, da je zdrav, kakor je bil prejšnje dni, in spel se je in dejal svojemu slugi: „Za Boga svetega, puško, Conrade, podaj mi puško!“

In sluga mu je podajal puško, ali onemu ni služila roka, in ko se je hotel speti z ležišča, se mu je zbudila neznosna bolečina v rami in zadnja kaplja krvi mu je izginila z upadlega lica. Omahnil je na nosilnico in pričelo se mu je blesti in zaklical je: „Ha, ali vidite, kako krasno je zadet in v svoji krvi se valja po zemlji! Oj, nebo se odpira, in svetnik, sveti Hubertus, prihaja po njem! In jeleni z zlatimi rogovi so okrog njega! Mene pa obsipljejo s cvetjem rdečim!“

In res, obsulo ga je rdeče cvetje, toda bila je to rdeča kri življenjska, ki se je ulila iz njega! Kanonik Amand je pri tej priči umrl, in njega duh je splaval pred našega Boga na sodbo . . . Tako je bila tudi njemu ljubezen v pogubo, ker ga je prisilila, da se je odpravil na mučno pot, ki je nikdar ni mogel prebiti.

Mi pa, ki smo pošteni lovci, ki ne obrekujemo nikogar in vsakomur želimo vse dobro, se spominjajmo v ljubezni kanonika Amanda: Bog podêli mir njega duši, nam pa obilo lepih lovskih dni, in seособno tedaj, kadar se zatečemo semkaj v črno Zalo! To je moja povest o kanoniku Amandu! Izpolnil sem, kar mi je nalagala dolžnost, in sedaj ste na vrsti vi, da takisto izpolnite svojo dolžnost. Jernač izpod Skale, tam na veji visi petelin, in kakor veš, dela obljuba dolgove. Sproži se torej, da bomo tudi na tebi videli, kako nam je vsem ljubezen v pogubo, kakor je bila v pogubo kanoniku Amandu, ki je pred dvesto leti umiral v Zali, in morda prav tod, kjer se mi sedaj veselimo življenja!“

„Kaj bi silili kmeta,“ odgovori Jernač slabe volje, „da bi vam govoril o svojih neumnostih? Pa tudi poseben lov ni bil danes, čemu bi tedaj lovili prazne marnje? Molčimo rajši in zaspimo, ker smo počitka vsi potrebni! In pri tem ostanem!“

„Ne uideš nam ne, ljubi Jernač,“ izpregovorim jaz, „vrsta je na tebi, in s tem je prepir dognan! Izpij kupo vina, nato pa oklati svoj oreh, in konec bodi vsaki besedi!“

Razvedrilo se je lice možaku, ko je vzel kupo v roke in jo zdajci do zadnje kaplje izlil v svoje večnožejno grlo.

„Če ste že toli radovedni, pa bodi! Lepo povest nam je povedal gospod Andrej. Če vam bo moja všeč, ne vem, pa me tudi malo briga. In pri tem ostanem!“

II.

Jernač izpod Skale pripoveduje:

Kaj naj vam govorim in pripovedujem? Kmetje smo siromaki, in sicer največji takrat, kadar se ženimo, kakor se ženi divji petelin na smreki. Samo na svojo kokoš misli in na drugega nič, in čim več jih ima, tem večji siromak je. Da se nas Bog usmili, tudi človeka se — vsaj enkrat v življenju, včasih tudi večkrat — prime nekaj takega, kar se pomlad za pomladjo prijemlje divjega petelina, da ničesar ne vidi in ničesar ne sliši. Čemu bi tajil — tudi mene se je bila prijela takšna bolezen, in saj veste kakšen je konec. Davi je prišel gospod Andrej in je ustrelil petelina z veje in mu vzel življenje. Pojdite pa nekaj dni pozneje na mesto, kjer je prej pel ubiti petelin, pa ugledate, da sedi že drugi na veji, in kokoši pod njim ga poslušajo takisto veselo, kakor so poslušale onega, ki ga je danes kresnil gospod Andrej!

Taka je, in kdor pravi, da je drugače, ta laže! Vsaj pri nas kmetih je taka, kako pa je pri vas, gosposkih ljudeh, ne vem. Pa slišim,

da ste včasih brezpametnejši od kmeta, kar je tudi lahko mogoče. Torej taka je, in jaz pravim, da je slaba na svetu in da bi bilo morda dosti bolje, če ne bi bil gospod Bog nikoli ustvaril ženske. Morda pa je tudi dobro, da jo je ustvaril, in gotovo je, da se z Gospodom Bogom, najsi ne pripušča svojim mašnikom, da bi se ženili, tukaj ne bom tožaril in pravdal. Kar sem hotel povedati, to je le toliko, da bi bilo zame, Jernača izpod Skale, bolje, če bi Bog ženske nikoli ne bil ustvaril. Pri tem pa ostanem!

Saj vsi veste — morda gospod Andrej ne — drugi pa vsi veste, da sem imel z Zalesnikovo Reziko nekaj opraviti. Mlad sem bil, zdrav sem bil, pa sem komaj čakal prilike, da bi skočil na vejo in pričel peti, kakor poje petelin v Zali. Nepoštenega ni bilo nič, ali še danes — gospod Andrej, nikar ne zamerite, da kolnem — pravim: Vrag vzemi tiste čase!

Dogodilo se je pa tako-le: Doma sem v Podlesju, in Zalesnikovi so nam sosedje. Oče ni živel v posebni obilosti; samo ob velikih praznikih smo jedli meso; drugače pa nam je dostikrat pošla sol, in v mošnjici ni bilo beliča, da bi se bila zopet kupila. Sok je opravljal svojo službo dan na dan v Podlesnikovi koči. A to je poštenjak, naš sok, in najsi je še tako voden in redek, poštenjak je vsekdar, in če bi bilo po mojem, pa bi mu postavljali znamenja okrog

potov, temu odrešeniku gorjanskih rodbin! Strelha v Podlesju je prihajala od leta do leta slabša; pod njo se Podlesniku ni množilo imetje, pač pa smo se mu množili otroci, ki smo kakor mladi zajčki skakali okrog hiše. Oče in mati sta delala in se že sključila od samega dela, da se mi še sedaj zasmilita, kadar se ju spomnim. Kaj imajo taki ljudje od življenja, to sam Jezus ve! Mi, otročaji, pa smo živeli ob soku, in zdajci sem zrastel do korenjaka, da sam nisem vedel, kdaj.

V Zalesju pa so imeli samega dekleta in bogati so bili. Deset glav lepe živine in tudi še nekaj na posojilu. Prijatelji nismo bili ž njimi, ker sta berač in bogatin malokdaj prijatelja. Tudi smo se nekđaj pravdali zaradi malovrednega brega. Nič ni bil vreden tisti breg, in če si vsako leto vso travo postrgal ž njega, ni bil poln koš! Pa smo se vendar pravdali in srdito smo se tožarili, dokler ni šla kravica iz hleva v Podlesju in je ni bilo nikdar več nazaj. Breg pa je vzel Zalesnik, in vsako leto nastrže koš trave ž njega. Jaz vam pa rečem, pravdal se ne bom; pravica je lepa reč, lepa reč je pravica, pa bodisi kakor hoče, bogatin lažje dobi pravdo kakor berač, in to je, kar sem vam hotel povedati! Od tistihdob je Podlesje pisano gledalo na Zalesje, in izpregovorili nismo, če smo se kdaj srečali.

Pa mi je bilo dostikrat žal, in vselej takrat, če sem se srečal na poti z Zalesnikovo Rezo. Kaj bi mi pravili o teh deklinah, ki jih imate sedaj v pogorju! Malo gosposko se ošemari in v cerkev pride, da človek misli: gospodična je prišla iz mesta. Spredaj nič, zadaj nič, in škoda je, če človek samo enkrat glavo obrne za njo — da ne govorim o pregrešnih mislih, ki so proti takemu otročaju sploh nemogoče! Pa saj vsi — razen gospoda Andreja, kateremu bodi v tem vsa čast — vsi torej dobro veste, pri čem smo, in čemu bi še govoril? Če pa vam pravim, da je bila Zalesnikova Reza tiste dni res zala, govorim resnico, in malo je bilo gorših od nje. Ali pa nobena! To, kar živi danes, to so smeti, zgolj smeti. Reza pa vam je bila zlato, in vsakdo se je je lahko veselil, kakor se veselimo vsakega božjega daru. Ne govorim zato, ker me je nekaj časa rada imela; kar je res, to je res, in še danes, ko sem star in brez cene za dekleta, pravim in govorim: Zalesnikova Reza je bila tiste čase najgorša izmed vseh deklet. In pri tem ostanem!

Tudi ne tajim, da bi mi ne bila vseč. Všeč mi je bila, in rad sem jo že imel, preden sem govoril ž njo. Otroci smo prej tuintam kaj izpregovorili; ko pa smo bili starejši, nismo več govorili, in ker so se starši grdo gledali, smo se gledali takisto otroci. Če mi je prišla naproti,

sva se obrnila, ali po resnici povem, da mi je v srce dobro delo, ko sem stopal mimo nje. Ej, kaj bi govoril! Bodisi že kakor hoče, lepi so časi, ko se mlademu človeku užge srce, da je hipoma vse v plamenu kakor slamnata streha, če vseka strela vanjo. Poguma, da bi bil z dekletom izpregovoril — z besedo se pri ženski vse opravi — tega poguma, seve, nisem imel, in samo v cerkvi — Bog mi odpusti greh! — sem se zameknil tuintam v njen obraz, ko je takisto ponižno in pobožno sedela v klopi ter vestno poslušala, kako je gospod z lece oznanjal, da je ljubezen med žensko in moškim prepovedana, ker se iz nje napravita greh in pregreha. Moje srce pa je bilo takrat trdo in kamenito, in na pobožne opomine s svetega kraja sem neprestano odgovarjal sam sebi: „Kaj bi govoril, ljubezen je prav tako od Boga kakor vse drugo na zemlji; in če bi me Zalesnikova Reza le hotela, takoj me ima, če bi le hotela!“ Od takrat je minilo dosti časa, danes pa vem, da ni vse, kar je v ljubezni, od Boga, in da ima vrag dostikrat svojo roko vmes! In pri tem ostanem!

Repnikovega Tomaža ste tudi poznali. Sicer pa še živi ta slepar, ali ošabnost ga je minila že davno! Tiste dni, ko je bila v naši fari Zalesnikova Reza najgorša izmed vseh deklet, je bil tudi Repnikov Tomaž v svojem cvetju. Starec

— mož je imel denar — je bil dal to strigalico nekaj časa v mesto v šolo, da mu je po nepotrebnem snedel nekaj peharjev srebrnih petic, ki so se pri Repnikovih dedovale od rodu do rodu. Tomaž pa jih je précej pognal, in ko je obesil šolo na kol, so bili prazni peharji, in drugega si ní pridobil, samo nekaj nemški je čvekal, kar pa pri nas itak ne velja mnogo. In to se je repenčilo po vasi kakor puran, če ga razdražiš z rdečo cunjo. Sedaj je bilo opravljeno po naše, sedaj zopet gosposko. Delalo ni nič; kje tudi, ko se ni nikjer učilo! Po pivnicah je posedalo in za dekleti je lazilo ter menilo, da hoče vsaka Repnikovega Tomaža imeti za svojega. Ko bi se mu bili smejali, bi bilo prav; ker pa je bil pri starem Repniku kup, pa je vse častilo malopridnega sina, in častili so ga, kakor da je pravi gospod. Pa je bil samo slamorezec, in to Bog vé, da pravi slamorezec! In pri tem ostanem!

Bil je god svetih apostolov Petra in Pavla, in vélika maša se je pela v cerkvi na Trati. Nisem ga še pozabil tistega dne, in še danes jih kar vidim, kako so ženske in možaki po klopeh molili in prosili svetnike, da bi jih obvarovali toče in nevihte. Kazala je dobra letina tedaj, in Materi božji na Gori bodi čast in hvala, da smo jo potem tudi srečno spravili pod streho! — Prav na kraju Zalesnikove klopi je sedela

Reza in svilnato rutico je imela okrog glave, in nikdar se mi še ni videla tako zala kakor ravno tisti dan. Kar med pridigo gospoda kaplana pa se je zgodilo, da se je v cerkev pritepel Repnikov Tomaž, in sicer potem, ko je bil lep del maše zapravil v gostilnici. Gotovo je bil pijan in tembolj je bil prepričan, da ga mora vsako dekle rado imeti. Sredi cerkve je nekaj obstal in se vedel nespodobno, kakor se gosposki ljudje sploh radi vedejo nespodobno po božjih cerkvah. Ugledal je Reziko in meni nič tebi nič pristopil na žensko stran, odrinil dekleta v klop ter sédel tik nje, tako da je sedel na ženski strani med samim ženstvom. Raztogotil se je gospod na leci — in kaj bi se ne — in ukazal mu je, naj se pobere z mesta in naj se vede tako, kakor se moramo vesti v cerkvi. Pa mislite, da je šel? Vsa cerkev ga je čula, ko je odgovoril: „Kaj bi odhajal, ko vendar sedim pri svojem dekletu!“

Pohujšanje je bilo grozno in veliko. In Tomažka so zaradi tega za nekaj časa dejali pod ključ na ljubljanski Žabjak, da je z ričetom preganjal lakoto. Kaznovali pa so ga premalo, in vsa vas je mislila tako, ker je nekaj mesecev zavladal ljubi mir, ko vendar tega ponočnjaka in razgrajača ni bilo pri domu.

Vso mašo je sedel pri dekletu, in lahko si mislite, koliko je prebila uboga živalca od njega.

Tudi v meni je vrelo — saj sem bil kakor petelin vrhu pomladnje smreke — in prav rad bi se bi ga bil lotil že ob božji službi, da se nisem spominjal kraja, kjer smo obhajali pobožnost.

Po maši sem obstal pred cerkvijo, in dečakov se je nabralo okrog mene, ker smo hoteli vsi gledati dekleta, ko so prihajala iz cerkve. Prišla je tudi Rezika, in povem vam, da je bila vsa v potu, in tako se je sramovala, da se ni upala dvigniti oči. Tudi Tomažek se je bil ustavil pri naši družbi in oblastno je dejal: „Kaj se nisem pošteno postavil danes?“

Pa nisem molčal in odgovoril sem mu brez odloga: „Kaj si se postavil, reva? Če te je videl oče, bi te moral danes, ko prideš k južini, premlatiti s palico, da bi ti bila polt črna kakor oglje!“

Zaklel je orjak in zatulil: „Kaj, meni govoriš tako, ti gorjanska suhljad? Počakaj, zdajci ti premeljem kosti, da zveš, s kom imaš opravila!“

Zakričala so dekleta in se razbegnila kakor piščeta. No, pa se nisem ustrašil tega srakoperja in čakal sem ga. Saj pa tudi ni imelo nikake moči, ker ni delalo na polju ter je bilo pijano gosposkega kruha! Ko se je siromaček zakadil vame, sem ga zgrabil na vso moč — in vi veste, da sem močan — in vzdignil sem ga kakor snop in na kamenit tlak pred cerkvijo sem ga treščil, da so kar zapokale kosti v njem. Dobro veste, da sem močan, in če sem

jezen, pa sem močan še enkrat toliko. Takrat pa sem bil jezen, in čudo ni, če so pokale kosti Tomažku v telesu! Na tlaku je obležal in kar genil se ni, pa ga še nisem pustil v miru in prečrevljal sem mu rebra prav pošteno. Morali so ga odnesti k očetu v hišo, in ko so ga loški padarji preiskali in pretipali, so našteli dve zlomljeni rebri, in tudi desna roka je bila zlomljena. Vidite, tako je vsak človek enkrat podoben divjemu petelinu, ki poje na veji spomladi sredi gozda! In pri tem ostanem!

Ko sem stopal iz vasi, sta stali dve ženici pri vrtni ograji.

„Kaj pa je bilo, da sta se?“ je vprašala ena.

„Zaradi Zalesnikove sta se,“ je odgovorila druga, „in sedaj bo zaprt.“

„Sedaj bo zaprt!“ V tem prepričanju sem jo sosebno hitro kuril po stezi navzgor proti Podlesju, pa ne rečem, da sem bil posebno potr, ker sem lomil rebra Repnikovemu Tomažku!

Čim bližje sem prihajal domači koči, tem bolj mi je zastajala peta. In ko sem stal na onem hribčku — gospod Andrej že ve, ker je tam mimo že večkrat hodil s svetim obhajilom — odkoder se vidi v Zalesje kakor tudi v Podlesje — me je minila malone vsa zadovoljnost, in rajši bi imel, da ga nisem prečrevljal Repnikovega Tomaža. Pa sem v tistem trenutku

pogledal proti Zalesju. Po gorskih stezah so hodili moški in ženske od svete maše. Tudi proti Zalesju po poti navkreber je počasi stopala Zalesnikova Rezika — in nje zeleno krilo in njena svilena ruta . . . ali kaj bi vam pravil, saj sem že dejal, da je bila zala, nad vse mere zala! In pri tem ostanem! Takrat me je bila ta preklicana ženska že čisto zmedla, in na mestu sem obstal in gledal za njo, dokler ni prišla do domače hiše. Pred pragom je obrnila glavo in se ozrla proti meni, in povem vam, da me je kar pretreslo, in zdajci sem bil zopet ves srečen, da sem prečrevljal Tomažkova rebra.

Ko sem stopil doma v hišo, so bili zbrani že vsi domačini. In vedeli so že tudi, da sem se tepel. Oče in mati sta se grdo držala, in mati — vlivala je ravno ječmenovo kašo v skledo na klopi — je zagodrnjala precèj glasno: „Da je ravno mene Bog tako kaznoval s takimi otroki!“

Starec pa je srdito dostavil: „Kadar je skleda na mizi, pa si takoj doma! To ti povem, na vse jutro greš v Loko; tega pa ne, da bi mi biriči s puškami hodili okrog hiše!“

Pri mizi so bili kakor jagode na molku nabrani bratje in sestre, in najmlajše — dekletce, ki je potem umrlo za grlovko — je zajokalo na glas. V tem je zajokala tudi mati in postavila skledo sredi mize.

„Da bi le ne umrl!“ je dejala. „Potem bi nobene noči ne mogla več spati!“

In oče je zaškripal z zobmi in dostavil: „Naj umre, in našega naj potlej obesijo, bosta vsaj dva malopridneža manj na svetu!“

Okrog mize je vse zajokalo, in v Podlesju se je tedaj prelilo toliko solza, kakor ne skoraj prej ne poselej.

„Ne bom jedel! Ne bom jedla!“ je hitelo vse, in žlice so obležale na mizi, in iz skled se je kadilo, a lačen ni hotel biti nihče.

Lačen pa je bil Kisovčev Tonček, ki je sedel na zapečku in je pri nas čakal „nauka“. Ali čakal je pravzaprav kosila, ker doma v svoji koči ni imel nikogar, da bi mu bil kaj skuhal. Pa dostikrat ni bilo ničesar, kar bi se bilo dalo skuhati. Rad je torej prihajal v tuje hiše in najrajši tedaj, kadar je imela priti južina na mizo. Tako je bil v praznik svetlih aposto-lov ostal v naši hiši in prav težko je čakal, da bi mu bil kdo dejal: „Prisedi, Tonček, in žlico si vzemi!“ Ko pa le nihče ni zinil kaj takega, je izpregovoril sam: „Pa ste brezpametni, da tako udelujete! Iz kože ga ne bodo dejali, in oni je tudi začel! Jaz pa pravim: Prav mu je storil in še premalo ga je!“

„In zapor in sramota?“ zavpije oče. „Ali boš ti namesto mene hodil v cerkev, da bodo ljudje s prstom kazali za tabo?“

„Zapor,“ se odreže Tonček, „kaj zapor! Kje pa je zapisano, da ga morajo ravno zapreti? Nikjer ne! In če hoče fantè poslušati dober svèt, mu pravim: Jernejče, pojdi v Ameriko!“

„V Ameriko!“ zaihtí mati in za njo vse sestre. In vse je zopet jokalo na glas.

„V Ameriko!“ se oglasi tudi oče. „In kdo bi mi delal? Ali ne vidiš, da sem star?“

„Saj jih je dosti okrog mize,“ odgovori Tonček, „to vse raste kakor gobe; jedci in delavci ne poidejo pri tej hiši. Taka je! No, saj ste poznali Logarja s Kremenka! Birič za biričem mu je prihajal pod streho, in sodne pečate so mu prinašali v hišo, da mu kar živeti ni bilo! Pa pogledjte sedaj! Koliko je že poslal iz Amerike in koliko je že plačal! Moja beseda je: Fant naj gre v Ameriko!“

„Pa vojaščina?“ ugovarja oče. „Kaj pa ta?“

„Tudi nič,“ odgovori Tonček; „če pride iz Amerike — in tiste tisočake bi rad imel, ki jih prinese s sabo! — bo malo zaprt, in dobro bo vse. Perkov Janez je vzel potni list za Ameriko, pa se je skesal. Če vam je všeč, pa bruhnem tja gor in vam prinesem tisto reč! Potni list mora pač imeti, to je ena! In Perkov Janez ga ima! To je druga!“

Čemu bi še govoril! Obveljalo je, da skrivoma potegnem v Ameriko, in sicer zato, da se umaknem zaporu, ki zdravemu človeku ni

v prid, in da si prislužim kaj denarja, ki ne škoduje ni zdravemu ni bolnemu človeku. Pa mi verujte, ni majhna reč iti iz krajev, kjer je bil človek krščen! Ti goli hribi, kjer se ne da malone nič več posekati, te peščene njive, kjer se pridela malo več, kakor se je posejalo, in te slamnate strehe, pod katerimi se tako slabo spi in še slabše je — če jih imaš vsak dan, skoraj si jih sit. Ali če moraš iz kraja in čez morje v neznane kraje, in še sam Bog ve, ali se še kdaj vrneš, tedaj so nam pa kaj vredne te peščene njive in te slamnate strehe! Pravim, težko se človek loči od doma, in nič ni vredna ta pogorska zemlja, kjer živimo v hudini; ali povem vam, za vso Ameriko je ne dam! In pri tem ostanem!

Tisto popoldne, ko so bili domačini s Kisovškim Tončkom odšli na Trato k nauku, sem ostal sam doma. Zalesnikov laz, tam zgoraj nad Zalesjem, poznate vsi. Veselje je gledati odonod v hribovje in doline. In to vselej, sosebno pa tedaj, če je ajda v cvetju, ali pa sedaj, ko cvete črešnja in ko poje divji petelin kar najlepše. V ta laz me je vleklo tisto popoldne. Ne zaradi tega, ker so bile črešnje in cepljenke ravno dozorele, pač pa zato, da bi se zadnjič nekoliko ogledal po pogorjih in po dolinah. Saj veste, kako je tam gori. Ravno nasproti, onkraj širokega dola, stoji na bregu naša Brona, in v nji

je toliko zelenega bukovja, da ga v vsej dolini drugje nimajo toliko! In jastreb se suče nad njo in v vrhu najvišje „šibe“, kakor pravijo Žirovci, ima svoje gnezdo, kjer redi in pita tiste preklicane mladiče, ki nam potem kradejo zajce in kokoši! In tam zadaj proti Oselici so Slajke, in po senožetih in strmicah se pase srna, in lisica se skriva v robovih. To so lepi kraji, in gospod Andrej se gotovo še spominjate, kako grdo je rjul srnjak, ki ste ga lansko jesen obstrelili na senožetih v Slajkah in zadeli tako nečloveško slabo! Vidi se Blegaš, in prav pred tabo čepi Sveti Vrban na svoji strmini ter straži dolgočasni Todraš, kjer vam živi, kar ve ves svet, toliko poštenih in izurjenih lovcev! Oj, lepi kraji so to, in kdor odhaja iz njih, njemu je duša žalostna, najsi je otrok, najsi je starec! No, vidite, v ta laz sem prišel tisto popoldne in legel sem v senco pod leskov grm in gledal na Brono, na Slajke, na Blegaš in na vse. Pa nisem ostal dolgo časa sam in svetemu Vrbanu sem dajal hvalo, da me ni pustil samega v tistem tožnem trenutku. V laz je prišla tudi Zalesnikova Reza, da bi se nazobala sladkih črešenj, ki jih je bilo na vsaki veji v obilici. Ko je korakala po lazju ter prihajala bližje in bližje, mi je upadla srčnost, in kakor zajec sem se zaril v leskovje, da bi me ne ugledala. Vrag govóri z mlado žensko, sosebno če je takšnega

obraza, kakor je bila Zalesnikova Reza! Obstala je tik črešnje, ki ni bila deset korakov od mene. Pa se ni premišljala dolgo, in meni nič tebi nič: zdajci je bila na drevesu, da so kar krilca zašumela okrog nje in da se je včasih malo, prav malo pokazala v belih nogavicah tista okrogla ženska noga, ki ni najslabši del ženskega telesa. Nikar ne mislite, da sem zamižal v tistem trenutku! Pa sem bil prismoda, da nisem in da nisem pogledal v stran, kakor se spodobi ob takih prilikah pametnemu človeku. In pri tem ostanem!

Na črešnji je pričela obirati veje, da sem se kar čudil, kako je bila ročna. Mislila je, da je sama. In zatorej ni treba strneti, če ni mogla mirovati z jezičkom, kar pri ženskah itak ni mogoče, če niso v cerkvi. In še tam molčé nerrade. Tudi Zalesnikova Reza ni molčala, in še danes mi zvene njene besede na uho, in pozabil jih še nisem. Takrat sem bil mlad, danes pa sem star in obrabljen kakor kolo, ki se je deset let drgnilo po hribovskih naših potih. Ampak še danes vem, kar je dekelce govorilo tisti dan.

„Sedaj so pa že zrele,“ je pričela, „oj, kako so sladke! Ali jih bodo zobale vrane in kosi! Pa je res grdo naredil z mano“ — tukaj je že govorila o Repnikovem Tomažu — „in kako sem se prestrašila! Kaj si bodo mislili ljudje! Njegova — prava reč bi bila, če bi imela

tega postopača! Takih imam na izbiro! Pa so res sladke danes! Ne dejala bi, če bi me bil kdaj prišel klicat. Pa me ni! Prav res ne! Kako trdo me je mati izpraševala, če sem kaj imela ž njim. Prav res nisem imela ničesar, in da me je klical, pa bi se mu niti ne bila oglasila! Prav res, da bi se mu ne bila!“

Tako je šlo neprestano, in jaz za grmom sem vse lepo slišal, in bilo mi je, kakor bi mi kapal med v dušo.

„Naj pravijo, kar hočejo,“ se oglasi znova ta čudna ptica na veji, „moj ni bil nikoli in nikoli ne bo! Prav mu je storil, da ga je pretepel; vsaj ne bo več sitnosti prodajala ta sitnost sitna! Da bi ga le preveč ne zaprli, Podlesnikovega Jernača, škoda bi ga bilo!“

V tistem trenutku me je premotil satan, da nisem mogel obrzdati jezika in da sem se oglasil iz svojega grma: „Ne boj se, Rezika, saj me ne bodo, ne!“

„Jezus in Marija!“ je zastokala. „Kje pa si? Toliko, da nisem padla, tako si me prestrašil. Ti grdoba ti! Kaj pa delaš tam?“

„Nič,“ sem dejal, „tu ležim in v dolino gledam! Kaj pa ti delaš tam?“

„Nič,“ odgovori ona, „tukaj visim in črešnje zobljem!“

Molčala sva nekaj časa. Vprašala je nato: „Jernače, ali nisi nič lačen! Zlezi gor, zlezi no,

ne veš, kako so sladke! Pa ne na tale vrh, kjer sem jaz!“

In zasmejala se je, da se mi je zdelo lepše, nego zvoni tisti srebrni zvonček, s katerim zvončkajo pred oltarjem na Trati, kadar je velika maša o Božiču ali o Veliki noči! Ženska je vrag, in pri tem ostanem!

Splezal sem k nji na črešnjo, in kdo, vprašam vas vse, ne bi bil splezal na mojem mestu? Če izvzamem gospoda Andreja, vsakdo! Drevo je imelo dva vrha; na enem sem obtičal sam, na drugem pa je čepela Reza in se neprestano smejala, ko sem lezel od veje do veje. Da je v tem sramežljivo pritiskala obleko k nogam, tega vam ni treba pripovedovati še posebej! Obsedel sem na svojem vrhu in bil ravno vzpored ž njo, tako da sem z roko prav lahko posegel do nje in ona tudi do mene.

Čop rdečih črešenj je bila ravno nabrala, in tisto, ki je bila najdebelejša in najbolj zrela, je odbrala, jo pritisnila meni na lice in dejala dobre volje: „Na, jej!“

Ob tem me je tako pogledala od strani, da se ji je zasvetila belina v očesu in da me je kar pogrelo. Ta preklicana ženska je imela iskre v očeh, tako vam pravim!

„Na, jej!“

In zopet je bila črešnja pri mojem obrazu, in zopet se je smejala! Pa sem se hitro udo-

mačil tik nje! In ko mi je znova ponudila sladki sad, sem iztegnil takisto roko proti nji in obtičal sem na nje obrazu in doteknil sem se nje-nega lica in bilo mi je, kakor da sem posegel v voljno, belo pšenično moko, ki se iš nje o Veliki noči speče najboljši in najlepši kolač! Recite, kar hočete, bil je to lep čas zame! Blagoslovljena bodi Zalesnikova črešnja, ki se je zgodilo na nji vse to! Pa tisto drevo tudi ni imelo sreče na svetu! Ko sem se vrnil iz Amerike in nekoliko pogledal nad Zalesnikov laz, pa je ležala črešnja posekana na tleh, ker ji je bila malo dni prej strela razklala oba vrhova! Bog se nas usmili! —

Tako sva se dobro imela v vrhu črešnjev-ega drevesa ter govorila to in ono. Povedal sem ji vse, kar je bilo treba, in pogum mi je rastel čimdalje bolj, sosebno ko me je neprestano zaljubljeno pogledovala, kakor bi me sama izpodbujala, da ji povem vse. Naposled sva bila čisto edina. Izrekel sem se, da jo imam prav-zaprav rad že od tistega časa, ko sem jo prvič videl na svetu. In ona je končala prav tako, rekoč: „Saj sem te tudi zmerom rada imela, Jernač!“ Potem sva prestopila k drugim potrebnjšim rečem. Dognala sva, da moram res za sedaj v Ameriko, sicer bi me zaprli, in da si prislužim kaj denarja. Pisala si ne bova — in tedaj, vam pravim, so prišle temu škratu

solze v oči -- ker ni treba, da bi ljudje vedeli, kako se imava rada. Kadar pa se vrnem in prinesem kaj denarja, pa se nakupim kje v ravnini, naročim v župnišču oklice, na Tolminskem pa godce, in svatba bo, kakršne še ni čakala dolina. In obetala mi je na vse svetnike, da me počaka in če bi čakala do smrti.

„Tebe, ali pa nobenega!“ je govorila — to vam pravim, ta ženska je imela iskre v očeh. — „No, sedaj pa že gredo od nauka, in domov moram!“

Kakor veverica se je spustila na tla in odskakljala po zelenem lazju nizdol proti Zalesnikovi hiši. In tuintam je obstala in obrnila oči k meni, kakor bi dejala: „Glej, kako težko se ločim od tebe!“

Precej časa sem še sedel v vrhu črešnje in zobal nje sladki sad; duša pa se mi je veselila še slajših besedi: „Tebe, ali pa nobenega!“

Lehko mi verujete, da sem se potem še sešel z njo in da sva si pripovedovala še mnogo in obilokrat, kako se imava rada in se imava. Pa vse, kakor se spodobi, gospod Andrej, ker takrat sem bil mlad, pa dober človek! In hudega se med nama ni zgodilo ničesar; samo čakati me je hotela, dokler se ne vrnem iz Amerike!

Res sem odšel v Ameriko. Samo ne vprašajte, kako sem živel ondi! Tukaj pri nas me-

nite, če znosite nekaj koškov gnoja na to ali ono reber, da ste obdelali bogve kaj! Pa to ni nič! V Ameriki se dela, to je delo! In jaz sem tudi delal. V Montani sem bil in pogosto sem ležal noč in dan v jami, v mlačni vodi, in kopal sem in kopal. Ničvredno življenje je to in vsakogar užene, če ni železnih kosti. Ali jaz sem prebil vse, in če je bilo že tako hudo, da sem menil: zdajci poginem, pa sem malo premislil in v mislih sem se vrnil semkaj, domov, kjer je pod slamnato streho zame živelo najgorše dekle, kar jih je imela dolina! V nočeh se mi je sanjalo o nji, ki je bila moja, in o temni Broni, kjer gnezdiijo orli, in o strmih Slajkah, kjer streljamo srne. Vidite, tako sem prebil vse in skromno sem živel, in meseci so tekli, in zaslužek se mi je nabiral v žepu! Tri leta sem prebil in se pehal kakor živina. Ko pa sem imel že toliko, da bi bil lahko plačal vsako imetje in tudi najboljše, kar jih je tukaj v pogorju, me ni več obdržala dolgočasna Amerika, in s cvenkom in žvenkom sem odrinil čez morje nazaj v kraje, kjer so živeli vsi, ki sem jih imel rad. Prav rad! —

Bilo je tistega dne pred praznikom svetih apostolov Petra in Pavla. Po beli cesti proti Trati sem takorekoč plaval, in bilo me je zgolj veselje. Malokdaj sem pisal domov in svojega prihoda niti nisem bil naznanil, da bi se tem

bolj razveselili tisti, ki so me že težko čakali. Po zeleni dolini dospem malone do vasi; kar udarijo zvonovi v zvoniku, in delopust je zvonilo, da je odmevalo od hriba do hriba. Tudi meni je zvonilo, in ni ga bilo takrat v vsej fari človeka, da bi bil tega zvonjenja vrednejši od mene! Srečavali so me ljudje — mnogi prejšnji znanci — ali šli so molče mimo mene — mojega zarastlega obraza niso spoznali. In pre-mišljal sem, ali me spoznajo doma, in ali me spozna tudi Zalesnikova Reza, ker sem bil vendar samo zaradi nje vpregel svoje telo v delo, kakor bi ga ne privoščil živali. No, hcdili so ljudje mimo, ali spoznali me niso! Prišel sem pred Repnikovo hišo, in oblanice, viseče izpod strehe, so mi pripovedovale, da se tukaj toči dobra pijača. Točnik veste, da si je Repnikov Tomaž, prevzemši dom po očetu, omislil vinotoč. Ne toliko za druge, pač pa zase, da je lahko pil vselej in vsak trenotek. Na pragu je stal in videl se mi je nekoliko posvaljkan, da ne rečem, nekaj raztrgan, prav kakor bi se mu ne godilo predobro. Pa se mu že res ni godilo posebno dobro!

„Hej, Podlesnikov!“ je zakričal name. „Glej ga no, pa si res, in morda kar iz Amerike?“

Razjezilo me je, naravnost pravim, razjezilo me je, da me je spoznala ta dretna, ko me niso spoznali drugi pošteni ljudje!

„Vstopi no, vstopi!“ je hitel. „Pa daj za pijačo in povej, kaj je kaj novega v Ameriki!“

Izgovarjal sem se, da se mi mudi domov. Pa me je précej razkačil, rekoč: „Pa morda nimaš denarja? Drugi so pošiljali domov, o tebi pa ni bilo ničesar slišati! Pa morda nimaš denarja?“

„Več kakor ti!“ odgovorim srdito in krenem v pivnico. Prinesel je vina na mizo in prisedel k meni. Ves čas pa me je gledal nekamo zeleno, kakor gleda mačka miš, preden jo požre. Do duše mi je bilo zoprno to človeče, in da ga nisem nekoliko pretipal pri tej priči, temu se čudim še dandanes.

„Torej denarja si prinesel s sabo?“ me je pričel izpraševati, ko sva pila.

„Tvoj dom lahko plačam,“ mu odgovorim oblastno, „in še mi ostane! In tista rebra, ki sem ti jih takrat polomil, ti tudi poplačam, da veš!“

Ni se kazal, da se togoti, in prav mirno je izpregovoril: „Glej, glej! Moja je šla na polje, pa se skoraj vrne. Ti bo že kaj sevrla, ker vem, da si lačen od pota. Ali ni prav tako?“

„Prav, saj lahko plačam, kar izpijem in kar pojem! To ti pravim!“

„Glej, glej!“

Pila sva. In zopet me vpraša: „Sedaj se pa tudi oženiš in se kje nakupiš. Ali imaš morda

že kaj izbranega? Deklet je dosti, dómov je dosti! Če bi se ne oženil takšen človek, kdo bi se pa! Gotovo imaš že kaj izbranega?“

„Imam, imam,“ mu odgovorim takoj. „Če si jo ti dobil, pravo čudo bi bilo, da bi je jaz ne!“

„Glej, glej!“

In sedaj je pogledal proti stropu in s prsti bobnal po mizi, da se je vse črno muh vzdigovalo ž nje. Dražil me je tako: „No, takrat, ko si odšel — če se ne motim, si jo popihal ponoči — se je govorilo več reči in pripovedovalo se je tudi, da sta nekaj imela z Zalesnikovo Rezo. No, pa se ni vedelo nič gotovega, in ljudje tudi govore marsikaj, kar vse skupaj ni nič! Pravili so pa vendar, da sta nekaj imela ti in Zalesnikova Reza. Pa nisem nikoli verjel nikomur!“

In ta spaka se je ob tem ozirala po meni, kakor bi mi hotela potegniti dušo iz telesa. In tisti „glej, glej“ mi je razgrel kri, in vino tudi, ker v jezi sem izlival vase kupo za kupo. Udaril sem z roko po mizi, da je vse zažvenketalo, in zakričal: „Moja je in res je moja! Pa tebi nič do tega, in tudi to ti povem!“

„Glej, glej!“

In zopet je ogledoval svoj strop in zopet je s prsti drobil po mizi. Takrat je prišel nekdo v vežo, in začulo se je, da je odložil breme.

Tomaž je mirno vstal in dejal: „Moja je, živini je prinesla s polja!“

Pristopil je k vratom in jih nekoliko odprl. Potem pa je poklical: „Žena, pojdi sem, pojdi! Znanec je tu, in na njega zdravje boš pila!“

Tomaževa žena mi je bila tedaj pač deveta briga. Če je že hotela imeti to gosenco, prav mi je bilo, naj jo ima!

Odprla so se vrata, in v pivnico je stopila Tomaževa žena, njegova prava žena.

„Jezus, Marija!“ je zastokala — in že je ni bilo v sobi.

„Jezus, Marija!“ sem zastokal tudi jaz — Menil sem, da me je zadela strela, in prav čutil sem, kako je zastajala kri po meni. Izza mize sem vstal in — in — in povem vam, da je bila Zalesnikova Reza! Srečal sem se s Tomažkovim pogledom, s tistim zelenim, hudobnim pogledom.

„Glej, glej!“

Tako se mi je rogal, in to mi je vzelo zadnjo pamet. Pograbil sem stol in česnil ž njim Tomažka po glavi, da je takoj butnil po tlaku — — —

Kaj bi še pravil! — Zvezali so me, v Loko so me gnali, in v Ljubljani so me zaprli dve leti v ječo med razbojnike in tatove. In gospodje, ki so me sodili, so dejali, da me je to najbolj pokopalo, ker sem, komaj prišedši iz Ame-

rike, pričel znova prepir z Repnikovem Tomažem, in to brez povoda. Pravica je lepa reč, lepa reč je pravica. In pri tem ostanem!

Ko sem prišel iz zapora, je bila mrtva mati, je bil mrtev oče. Na domu pa se je bil oženil brat, in grdo so me gledali povsod. Kaj mi je ostalo? Vdal sem se pijači in skoraj sem pognal, kar sem si bil prislužil tako krvavo težko! To je moja povest, in drugega ne vem.

No, pa se tudi Repniku ni godilo bolje!

Slab gospodar je navadno slab človek, ki nima srca ne za ženo, ne za otroke. Takšen je bil Repnikov Tomaž. Pil je, dokler je kaj imel, in ženo je pretepal. Ko je vse pognal, pa je umrl in v edinščini je pustil ženo in otroke. No, saj veste, kako je! Včasih ji malo pomagam! Je res ubožica! Nacepim ji drv in donešem ji vode v težkem škafu. Je res ubožica! Tako je bilo, in sedaj pravim: Bog se usmili nas vseh!

Nato ga vpraša gospod Andrej: „Zakaj je ne vzameš, Jernač, sedaj, ko je vdova?“

„Zakaj je ne vzamem?“ se zatogoti Jernač izpod Skale. „Zato ne, ker je vsakdo brezpa-meten, kdor se oženi! In pri tem ostanem!“

Nekoliko pozneje pa pristavi zamolklo: „In tudi ne, ker sem pijanec, kakršen je bil oni, ki ga je prej imela, in — ker ima otroke, ki bi ne bili moji!“

In debela, debela solza se mu utrne iz očesa in počasi zleze po rjavem licu, ki sta ga razrili pijača in nesreča!

* * *

Krasen je lov na divjega petelina, bodisi v Zali, bodisi kjerkoli drugje, koder ima orjaški pevec svoja shajališča! Najlepši del lova pa je vendarle — spanje! Kadar je vse čedno dognano, ko si se s težko pridobljenim plenom vrnil iz temnega loga, tedaj ti prav skoraj opešajo moči, da moraš leči bodisi na posteljo, bodisi na zeleno mahovje. Kamorkoli pa ležeš, vedno zaspíš mirno in sladko, in zdajci si zaziban v prijetne sanje, v katerih znova poslušáš čarobno petje petelina-orjaka.

Tako smo tisti dan zaspali tudi mi. Takoj, ko je bil Jernač izpod Skale dopredel svojo kodeljo, smo legli vsi brez izjeme in zaspali. Gospod Andrej je legel tako, da je imel, če je v poluspanju odpiral oči, pred sabo prav tisto vejo, kjer mu je visel ustreljeni petelin. Spali smo trdo v popoldne. Končno pa smo se le prebudili, malone prezgodaj, ker je solnce še visoko plulo po nebu, tako da ni kazalo iti v gozd in ondi poslušati, ali se morda ne oglašata ali oni zaljubljeni pevec.

Zanetili smo ogenj in posedli okrog njega. „In sedaj?“ vpraša kaplan Andrej.

„Naj kdo reče katero!“ izpregovorim jaz. „Morda ti kaj veš, žalostni Miha, saj si tudi oženjen!“

„Oženjen, oženjen,“ zajoka Miha, „pa ne tako, da bi bilo vredno govoriti o tem!“

„Kdo pa tudi poslušaj to nergo!“ se oglasi Jernač izpod Skale. „Če mu daste piti, kolikor hoče, vam bo pretakal solze, da nastane kar ploha! Če pa nima piti, pa ust ne odpre. Sicer bi pa o svojem zakonu tudi ne vedel drugega, nego da ga pretepa, malone vsak dan pretepa zakonska žena, za katero je hodil, kakor lazi petelin za kuro! Ti si bil ubožen petelin, ali ni tako, Mihec?“

„Lažeš!“ zatuli Miha. „Lažeš, Jernač! Pa sem jo vendarle dobil! Tvoja pa tebe ni hotela in drug ti jo je vzel! He, kakšen petelin pa si bil ti, Jernejče?“

„Še eno mi reci, pa te urežem okrog glave, da se ti bo zazdelo, kakor bi bil doma pri svoji ženi!“ — Jernaču izpod Skale se je videlo, da je jezen. In ker je bil žalosten Miha tudi jezen, se je bilo bati majhnega pretepa. Zatorej izpregovorim: „Mirujta! Naj pa iztrese Tinče tamle povest svojega zakona iz rokava, in radi ga bomo poslušali.“

„Zakaj ne?“ odgovori Tinče lehkodušno. „Dober človek sem in rad vam ustrezem!“

Vsi smo hvalili njegovo postrežnost.

III.

Šepasti Tinče pripoveduje:

No dobro! Pa bodi, če že hočete vse izvleči iz mene! Moja misel je ta, da mora biti človek dobrega srca, pa je vse dobro! Prisiliti se ne da nobena reč, ali človek lahko izhaja tudi v zakonu. Proti zakonu torej ne govorite, dobra reč je in od Boga postavljena! Smejali se mi boste, pa nič ne dé, srečen sem bil v zakonu, in ta je resnična. Dober človek sem in sem bil vselej!

Kje sem prvič pogledal na ta svet, ne vem in tudi nikoli ne zvem. Nekdaj poleti je prišla v Inharje mlada, zanemarjena ženska in lačna je bila tudi. S seboj je nosila v slabih cunjah zavito breme, in to breme sem bil jaz, ki vam pripovedujem vse to. Pri Komarjevih je prosila večerje in prenočišča. Dobila je večerje, spat pa so jo poslali potem na listje, njo in otroka. To že vse veste, no dobro, pa se mora vendarle povedati, da boste nato še bolj vedeli, kako je vse prišlo potem.

Drugo jutro je vpilo otroče v listnici, ženske pa ni bilo. Noč jo je bila vzela, ali mene je pustila Komarjevim v dar, ker so ji bili dali večerjo in prenočišče. Bila je ubožica, grozna ubožica, ker bi sicer ne bila tako ravnala z rodnim otrokom. Bog ji odpusti; kdaj sem ji odpustil že jaz!

Komarjevi pa me niso vrgli pod kap; malo so vpraševali za žensko, no dobro, potem pa so me obdržali za svojega in pri bogatejših niso beračili, da bi me bili vzeli. Tudi okrog občine, ki itak nikomur ne da ničesar, niso moledovali, da bi bila kaj pomogla. Sami so me imeli, in to vse veste, da jim ni preostajalo prav nič in da jim je dostikrat hodila prav zelo pičila. Pa so bili dobri ljudje, in Bog jim daj večno zveličanje vsem tistim, ki so že pomrli iz njih srede!

Sedem deklet je bilo pri hiši, in njivice so bile majhne, in malo se je pridelalo. To morate vedeti, kako so morali delati, če so hoteli živeti! Pri njih sem se privadil dela tako, da mi ni bilo treba pozneje beračiti. Sedem deklet je bilo, in vse je moral stari Komar za praznik lepše oblačiti, kar ni bila šala, prav nikaka šala! Lenčka je bila najmlajša in po moji sodbi tudi najzalša. Umela sva se posebno, ker sva bila skoraj tistih let. Tudi pozneje, ko sva prišla v dobo, ko mladost znori, sva se imela rada kakor brat in sestra. Pa drugega nič, saj vidite, kakšen sem. Na obrazu nič, na drugem telesu nič. Leva noga pa še krajša od desne, da hodim kakor staro motovilo. Na kaj takega se mlada ženska ne ozre. In tudi Lenčka se ni zagledala vame, kar se mi še danes ne vidi čudno. Bil sem pač že takrat dober človek in imel sem

dobro srce. Pa kaj gleda mlado dekle na kaj takega, in tudi Lenčka ni gledala. Kar itak vsi veste! —

No dobro! Ostal sem pri Komarjevih, dokler nisem bil za delo. In lepo so ravnali z mano, in prav prav radi so me imeli. Potem, ko sem le nekoliko dorastel, pa sem šel služiti ter sem v pogorju pasel koze in ovce. In rad sem služil, ker sem že čutil — četudi sem bil otrok — da jim ne smem delati nadloge, ko vendar nisem bil njih otrok. Vidite, pošteno sem se preživel, in vsak krajcar sem deval na stran, ker sem se bal beračenja na stare dni. Tudi sem nekoliko kupčeval, sedaj z jajci, sedaj z borovnicami, sedaj z žaganjem in tako po vrsti. Ena reč in druga, ko sem imel osemindvajset let, sem kupil Hiščarjevo kočo na griču. Nekaj sem plačal, nekaj sem napravil dolga, pa sem le imel svoje selišče. In ta je prava!

V tistem času je doletela Komarjeve velika nesreča. Spomladi je stavec trebil drevje, pa se mu je zlomila veja, in padel je z debla. Pohabil se je do smrti, in hiša je izgubila gospodarja. Siromaštvo je siromaštvo, in nesreča pride malokdaj sama. Tudi h Komarjevim je prišla še druga nesreča. Kaj bi vam pravil? Lenčka se je bila spečala s Pečarjevim starejšim, in stvar ni ostala tako. Takrat, ko je bila največja sila, da bi jo bil vzel, pa je Pečarjev Miha izginil

in se potegnil v Ameriko. Tja so takrat prav močno zahajali od nas, in tudi Jernač izpod Skale je bil, kakor nam je pravil, med tistimi, ki so se odpeljali čez morje. Prav tako je bil ž njimi Pečarjev Miha, tu v Inharjih pa je pustil dekleta v skrbeh in sramoti. In to ni majhna reč, najsi pride kaj malega vmes. No dobro!

Morda dve leti potem je bilo. Na praznik sv. Vnebohoda sem šel k deseti maši v Poljane. Lep dan je bil, ali nekaj je govorilo v meni: „Vzemi dežnik s seboj, ker se ne ve, kakšno bo vreme.“ In res sem bil sam v cerkvi z rdečim dežnikom. Dober mora biti človek, pa oprezen. In prav to opreznost moram zahvaliti, da sem zlezal v sveti zakon. Zaradi nje sem vzel tisti dan dežnik pod pazduho, in zaradi tega dežnika sem dobil ženo, ki bi je drugače ne bil dobil.

Po maši sem stal pred cerkvijo, in k meni je stopila Komarjeva Lenčka. Prav bleda je bila in prav drobna. Pa kdo bi ne bil bled in ne droban, če tiči tisti, ki bi sam mogel pomagati, nekje v Ameriki in če nam ni pustil drugega nego otroka, ki je in troške dela! Kdaj je že nisem bil videl! In po pravici rečem: Nič rad nisem zahajal v hišo, odkar si je dala opravka s Pečarjevim. Odkar pa stvar ni bila ostala tako, pa me že celo ni bilo blizu. Vse

to mi ni bilo všeč, to veste, in če bi bilo šlo po mojem, Komarjeva Lenčka ne bi bila nikdar pogledala Pečarjevega Mihe. On nič, ona nič, in sedaj mi povejte, ljudje božji, kaj pride iz tega? Nič, ali pa kaj takega, kar je še manj kakor nič. No dobro!

„Kako je, da nič ne prideš?“ me je vprašala. „Kaj smo se ti zamerili, da ne prideš?“

„Kaj bi hodil,“ ji odgovorim; „saj veš, da je opravka dosti in da tudi težko lazim v grič.“

Seve, pravega vzroka ji nisem povedal, ker mora biti človek dobrega srca. Bolje, da zamolčiš, kar užali bližnjika, tebi pa nič ne koristi!

„Mati mi je dejala, da bi s teboj rada govorila o tem in onem. Saj veš, kako je težko, če zgolj ženske gospodinijo pri hiši! Rekla mi je, da bi šel z mano po maši in da lahko ješ pri nas, če ti je prav!“

„Pa grem, Lenka, prav rad grem!“

Tako sem ji odgovoril. In šla sva. Po Inharski grapi sva kresala, molče in počasi. Kaj sva tudi hotela govoriti, in zato je bilo najbolje, da sva molčala. Ko prideva do klanca, tam gori proti Muhi, se je prevleklo že vse obnebjje s črnimi oblaki, in „V kotu“ se je pričelo bliskati. In ne dolgo, in se je ulila taka ploha, da je bilo vse v nitih v zraku. Takrat se je izplačala moja opreznost, in razpel sem široki rdeči dežnik, da je bilo strehe obema dovolj. Pod to

streho sva tičala, ali prestopiti se nisva mogla, ker bi naju bila ploha zdajci premočila do kože. Obstala sva torej na mestu in se skoraj tiščala drug k drugemu, ker je lilo kakor iz škafa. Sedaj sem ji še bližje videl v obraz in rečem: bila je bleda in upadla, da me je bilo kar groza. Vedno tudi nisva mogla molčati. Torej sem dejal: „Ali ti kaj piše oni iz Amerike?“

„Nič!“ mi odgovori zamolklo.

„In denarja ti kaj pošilja?“

„Nič!“

„Lepa je ta!“ si mislim. „Pisma nič, denarja nič, lepa je ta!“ Zatorej še vprašam: „In dekletce, kakšno je? Ali se ti dobro redi?“

„Malo že govori! In vsi pravijo, da mu je zelo podobna!“

„Lepa je ta! Pa pisma nič, pa denarja nič! In v Ameriki pravijo, da se lahko prisluži denar!“

„Oj, moj Bog! Oj, moj Bog!“ je vzdihnila in že je imela polne oči samih solzá. „In zadnjič je prišel Brinovčev iz Amerike, in po njem mi je poročil, da se ženi v Ameriki in naj ga ne čakam, ker ga ne pričakam do sodnega dne!“

„Ta zverina, ta zverina!“

In povem vam, da bi bil v tisti dobi Pečarjevega najrajši zadušil. Pa ga zaduši, če ga moreš z rokami črez morje!

„Moj Bog, ko bi le otroka ne imela!“

Že je zajokala, in tudi meni se je milo storilo. Pa komu bi se ne, če je kaj takega! No dobro!

„Veš kaj, Lenka,“ ji odgovorim, „brezpa-
metna ne bodi in ne jokaj se! Če se oženi v
Ameriki, naj se! Bog že ve, kaj dopušča; da pa
temu malopridnežu — in najsi je v Ameriki —
ne bo dal sreče, to je ena! Kaj bi ga čakala,
omoži se tudi! To je druga!“

„Kdo me vzame,“ zastoka Lenka, „kdo me
vzame z otrokom?“

„Kdo te vzame, Lenčka? Če drugi ne, te
pa vzamem jaz in prav rad te vzamem in tudi
z otrokom!“

Tako sem ji odgovoril, ne prepogumno, in
malone sram me je bilo. Potisnil sem ji dežnik
v roko in dejal: „Imej ga, da se ne premočiš!
Pridem jutri, in z materjo si dogovorita in do-
bro premislita vse! Hišico imam, deset mernikov
je posetve, in dve kravi preredit brez težave.
Ena reč in druga, dolgá ni preveč, pijem ne,
delam pa rad. Razgovôri se z materjo, po od-
govor pa pridem jutri! Oni v Ameriki naj se
pa oženi, pusti ga, naj se oženi!“

To rekši, se spustim nizdol, dekleta z dež-
nikom pa pustim v klancu, in tako me je bilo
sram, da se nisem upal nazaj pogledati proti
nji, ki sem jo ravnokar snubil za svojo ženo.
Kar tekel sem neprestano, in dež je lil in pre-

močil mi je vsako krpo, da je kar curljalo po meni. Pač, enkrat sem se vendarle obrnil in zakričal: „Veš, otroka pa tudi vzamem, da veš!“

Potem pa sem tekel ves zasopel proti Poljanam. Tako sem se ženil, da veste! No dobro!

Drugo dopoldne se res primotovilim h Komarjevi hiši v Inharjih. Nekaj od vasi stoji, in polno orehov, visokih starih dreves, je okrog nje. Nič mi ni bilo dobro pri srcu, ko sem prihajal bližje. Bal sem se, po pravici rečem, bal sem se, in čudno mi je bilo tudi zato, ker je le nekaj posebnega, kadar hodi možak za žensko, da bi se vzela.

Prišel sem skoraj do hiše in dobro sem slišal, da so se zaprla vrata nekje znotraj. Morda odhaja tuj človek, in ta naj me vidi, mene, šepastega snubača! Zdrknem za bližnji oreh, da bi se skrila. Pa je bila nepotrebna ta plahost. Nikogar ni bilo iz hiše. Izza orehovega debla se nekoliko ogledam: nasproti mi je bilo odprto okno, da sem videl ravno k mizi v hišo. Pri nji je sedela Lenka in glavo — morda jo je bolela — si je opirala na levo roko. Slaba kaže, si mislim, deklè je prezamišljeno, in pozna se ji, da tudi ni spala ponoči. Še vedno pričakuje snubača iz Amerike! — Po hiši je hodila mati Komarjeva in nekaj godrnjala. Vrag vseh vragov, si mislim, prav slaba kaže; stara se

grdo drži in gleda kakor osat. Slaba kaže!
No, dobro!

„Bogá zahvali na golih kolenih,“ prične starka, „da te hoče!“ Kam pa boš na stare dni, ker to vendar vidiš, da večno ne bom živela? In če umrem, pa se vas oglasi sedem, in sedaj preštej, koliko pride na eno!“

„Ko bi le ne bil tako grd!“ odgovori Lenčka. „Če pojdeva iz cerkve od poroke, se bo zibal ob meni in vse se bo smejalo! Ljubi moj Bog, ti meni pomagaj!“

„Kdo bi se ti smejal? Pameten človek ne! Če pa se smejajo prismode, naj se! Ali stori, kar hočeš! Čakaj onega in njega lepote! Morda le pride na sodni dan, kakor ti je dal poročiti!“

„Ne morem ga pozabiti, mati,“ odgovori Lenka, „in najsi ravna še tako grdo z mano! In pozabila bi ga ne, četudi vzamem Tinčka. Žena bom njegova, pa vendar ne žena! In kaj bi bilo? Tepel bi me in tepel tudi otroka!“

Takrat se nisem mogel zdržati za svojim orehom. To deklè je čisto napačno sodilo o meni. Stopil sem torej k oknu in dejal: „Kako vendar govoriš tako, Lenčka? Saj me poznaš in veš, da sem dober človek. Da bi tepel tebe in tvojega otroka, tega se nikar ne boj! Če bi se oženil, bi se oženil z dobrim srcem. Usmiljena si bova drug drugemu, Lenčka, in če me ne boš imela rada — kar je težko zahtevati

in česar tudi ne zahtevam — boš videla, jaz bom zmerom rad imel tebe in otroka. Le vzemi me, Lenčka, in kesala se ne boš nikoli!“

S takimi lepimi besedami sem jo pregovoril tem lažje, ker je tudi starka neprestano rezala vanjo in ji pripovedovala, da bo drugače prav gotovo beračila na stare dni. Kako bi se ubožica še ustavljala? Ali naj bi šla služiti? Kam pa z otrokom? Vsakomur je hudo, če je v taki stiski, najhuje pa ženski, kadar se je prej spečala z moškim, ki ni nič vreden, kakor ni bil nič vreden Pečarjev Miha. No dobro!

Vdala se mi je, in h gospodu sem šel, da naju je dal na oklice. Prismode so se smejale, ko so naju poročali pred velikim oltarjem svetega Martina; pametni ljudje pa so govorili, da je storila prav, ker me je vzela. Pametni ljudje so namreč vedeli že takrat, da sem dobrega srca, da bi vsaka ženska lahko izhajala z mano. Tudi Lenčka bi bila, samo da je hotela. Pa ni hotela, ubožica ni hotela!

V ponedeljek je bila poroka. Godcev nisem najel, nekaj poličev vina sem plačal pričama v gostilni, pa je bilo vse opravljeno!

Tako sem bil oženjen in prav srečen sem bil, ko sem pripeljal ženo pod svojo streho. Pa se je tudi précej poprijela gospodinjstva, da je bilo kar veselje. Pometala je, pomivala in brisala, da se je kar izpremenila vsa hiša, da je

malone nisem poznal! Kdor je pameten, naj se oženi! Moja prva in zadnja beseda je ta. Oženjen sem bil, pa se ne kesam. Že zaradi tistih prvih dni po poroki ne, ker so bili vsi lepi dnevi!

V ponedeljek je bila poroka. V četrtek potem mi je dejala žena: „Vzemi samotežnik in pojdi po balo v Inharje!“

Vzel sem torej samotežnik in se odpravil na pot. Pri veži je žena še zaklicala za mano: „Pa otroka tudi pripelji!“

„To je ena, da ga pripeljem!“ sem odgovoril veselo. Po pravici povedano, tudi jaz sem si želel otročiča v hišo, ker je bilo to ponižno, tiho in človeku tako vdano otročè!

V Inharjih ni bilo kaj naložiti. To sami veste! Starka mi je sicer nekaj trobila na uho, da Lenka po materini smrti že dobi svoj delež, da ne bo zapuščena in da ne pride praznih rok pod mojo streho. Pa so bile same besede in drugega nič! Vesel sem bil, da sem dobil ženo, in še táko, kakršna je bila moja Lenčka! Za drugim pa nisem gledal. Čemu neki, in kje naj bi se bilo tudi jemalo?

Naložil sem majhno, plitvo skrinjico in v nji malo, prav malo prazniških cunjic. Tudi staro zibko sem naložil, da bi imelo otročè kje spati. Pa sem jo nekaj založil, da je ni opazil vsakdo, ker sem predobro vedel, da se bodo zijala prodajala za mano, kadar bom vozil

„balo“ po vasi. Tudi sem si mislil, da bi nji ne bilo všeč, če bi se zibka ne skrila. Če je človek v nesreči, so takoj neslani ljudje z neslano besedo pri rokah in se šalijo s siromakom! Pač pa sem vzel otročiča na voziček; v skrinjo živalce nisem mogel zapreti, ker bi se bila zadušila. To je gotovo. Zatorej sem si mislil: „Kaj mi do vsega poljanskega sveta!“ Pa sem otroka naložil na voz, da ga je opazil vsakdo, komur se je poljubilo. Od veselja je dekletce vriskalo, ko sem drdral s samotěžnikom od Inharjev nizdol in pri tem še vestno pazil, da mi ni padlo z vozička in prišlo v kako nesrečo. Pri otrocih moraš vedno paziti, to vem dobro, najsi nikoli nisem imel svojih!

Ko pripeljem svoje bremence — živo in mrtvo — tam doli do sredi vasi, je stal človek na vaškem mostičku. In njemu na ljubo je bilo vse pokonci! Na mostičku je stal in imel poslušavcev, da se je kar trlo. Stari Prodovec, stari Primož, stari Zrinec in še obilo drugih je tiščalo tja, kjer je omenjeni človek prodajal svojo modrost. In otročaji, ti pa so kar zijali zgolj od strmenja. In to po vsej pravici! Možak je nosil od nog do glave čisto novo opravo. Pa kakšno! In na zelenem telovniku mu je visela veriga, lahko rečem, da ne manjša od tiste, ki ž njo pri Štemburju vlačijo vedro iz vodnjaka! Samo, da je ta železna, ona na zelenem telov-

niku pa je bila vsa srebrna! In nekje na prstu mu je tičal srebrn obroč, kakor jih nosijo najbogatejši mesarji. Če me s takim prstanom udariš na sencè, pa sem lahko mrtev! Prav lahko! In v levem ušesu kar tri murčke in na novem klobuku krivce, pogumno na spredaj zasukane! Ni čuda, da je vse drlo k njemu, da ga je gledalo in se mu čudilo.

Ko me ugleda, zakriči name: „Hoj, Tinač, ali doto voziš?“

Jezus, ti se me usmili! Res, bil je Pečarjev Miha, in naravnost iz Amerike je bil prišel. No dobro!

Ni se mu smililo otročè, njega rodno otročè, ki je v siromaštvu svojem sedelo na plitvem zabojčku, kjer je bila spravljena še plitvejša balica njega matere! In širokoustno je vprašal: „Kaj doto voziš, Tinač?“

In bingljaj je s svojo veliko verigo, da je kar zvonilo, in dečki in možaki okrog njega so se grohotali, da se mi je zdelo, kakor bi čul tolpo vran, če nepričakovano ugledajo ptico kanjo. In grohotal se je tudi Pečarjev Miha, ta poštenjak!

Kaj sem hotel! Tiho sem peljal svoj voziček mimo njih in na vozičku otroka, ki ni bil moj, pač pa njegov, ki me je sramotil in smešil vpricho vse vasi. Sam v sebi pa sem dejal: „Ta ne bo prida, in to mi bo napačno hodilo!“ Ko

sem doma odložil in v hišo znosil vse, kar sem bil vzela v Inharjih, sem molčal in ne z besedico nisem črnil ženi, da je prišel Pečarjev Miha iz Amerike. Čemu bi ji bil pravil; saj se kaj takega zve samo po sebi, in dobri sosedje že skrbe, da pride novica pod streho. No dobro!

Živelim smo venomer dalje! Delali smo na polju in kmetovali. Vpraševal nisem, kaj počenja Pečarjev, in tudi žena ni nikoli izpregovorila o njem, najsi ga je videla v cerkvi ob nedeljah. „Vse je dobro!“ sem si mislil. „Bog je že naredil tako, da ne bo hudih nasledkov iz tega.“ Prav vesel sem živel, in rečem vam, da so me minile vse skrbi, ki sem jih imel tisti dan, ko je stal Pečarjev Miha na vaškem mostičku sredi radovednih poslušavcev. In otročè, povem vam, to otročè je bilo pravi božji blagoslov zame! Oklenilo se me je bolj kakor matere, in da je bilo moje, ne imel bi ga rajši! „Ena reč in druga,“ sem si dejal, „hiša ne pride pod nič, že zaradi tega otroka ne!“

Tako je prišel dan svete Uršule, ko imamo semenj v mestu. Z Lenko sva se bila dogovorila, da kupiva kravico, ker se je bilo tisto leto nastrgalo dosti sena in otave po naših bregeh.

Prej tisto popoldne, ko sem prišel ravno iz hoste domov — posekal sem bil nekaj bréz — mi je dejala žena: „Posavec je bil tu! Že danes pelje teleta v Loko in vprašal je, če se

nečeš peljati ž njim, da ti potem na vse jutro ne bo treba peš hoditi!“

„Moška je ta!“ ji odgovorim. „Pa lahko koj kupim, da pridem prej domov. Pojdi in povej mu, naj nekoliko počaka; takoj se preoblečem in pridem!“

Žena odhiti k Posavcu, jaz pa se preoblečem in pripravim na pot. Z dekletcem sva se zmenila, kakšne kolače ji prinesem, ker veste, da otročajem ni drugih skrbi, če jim poveš, da greš v mesto. V tem se je vrnila Lenka in mi povedala, da voz že čaka. Zdela se mi je nekoliko bledejša nego druge dni, in zaskrbelo me je, če ni bolna.

„Kaj ti je,“ jo vprašam, „da si tako bleda?“

„Nič,“ mi odgovori, „samo nekaj glava me boli!“

Nato vzamem blagoslovljene vode z zidu pri vratih, prekrižam sebe, prekrižam otroka, prekrižam tudi ženo in prepustim vse lepo božjemu varstvu. No dobro!

Posavec je že imel vprežen svoj voziček in nanj je bil dejal dvoje telet za mesarja v Loko. Njegovega konjička, ki je bil star kakor zemlja, tega ste tudi poznali in veste, kako se je vozilo ž njim. Tisti dan pa je žival še šepala na sprednji nogi, in minila je dolga večnost, preden smo prisvedrali na Log pod svetega Volnika cerkev. Otipavam se in otipavam, pa si otipaj

kaj, če je malha prazna! In res, denarja nisem imel pri sebi in doma sem ga bil pozabil. Ker ti nihče ne dá kravice zastonj, sem zlezal z voziča in po poti, kjer sem se popreje vozil, sem moral sedaj peš kresati nazaj proti Poljanam! In sam nase sem bil jezen, in ko sem se gugal po trdi cesti, sem si dejal: „Kar nisi imel v glavi, imaš pa sedaj v petah, in prav ti je!“

Že se je mračilo — skoro potem je v Poljanah zazvonilo Mariji — in nikjer ni bilo videti človeka — vse se je bilo že zalezlo v kočice — ko sem počasi stopal po stezi vkreber proti Hiščarju. Tik te steze imam njivo, takrat je bila na nji detelja, letos pa sem imel ondi proso, kakor veste, in prav lepo proso. Blizu leskovega grmovja mi je tam rastle drevesce, ki sem ga bil vcepil spomladi. Na misel mi je prišlo, da je bil pred nekaj dnevi vihar, in morda mu je kje odlomil vršiček. Stopim torej s steze in gazim deteljo do drevesca. Pa je imelo še oba vršička, in hvala Bogu, vihar mi ni bil napravil nič škode.

V tem sta prišla dva prav počasi po stezi nizdol. Rad bi bil zvedel, kdo sta, in zatorej sem ostal pri grmu, toliko skrit, da me v mraku nista mogla ugledati. Pa tudi menim, da se nista preveč ozirala, ker sta imela dovolj drugih skrbi.

„Kaj bi prihajal,“ je izpregovorila ona, „ko vendar veš, da je greh in da ni mogoče.“

„Pridem pa vendarle,“ ji odgovori Miha Pečarjev — in to tako veste, da je govoril z mojo ženo — „ko bodo vsi ljudje spali, pa pridem. In na okence potrkam, ti pa odpri ali pa pusti, kakor hočeš!“

„Zaradi greha in zaradi ljudi nikar!“ ga poprosi Lenka.

In sam Bog ve, da sem takrat grešil, ker nisem pristopil in ji prigovarjal, naj bi ostala trdna v svojem sklepu. No dobro! —

„Gotovo pridem!“

„Na tvojega otroka te prosim, nikar ne hodi!“

„Pridem! Pa bi ne bila tako hitela z možitvijo; pa bi bila čakala mene, nikar da si vzela tega šepca! Lehko noč — pa samo za sedaj! Pridem, pa je!“

In odšel je dol proti vasi. Lenka je stala še nekaj časa na mestu, potem pa je tudi odšla. Tudi takrat je bilo še čas, da bi bil izpregovoril pametno besedo, pa nisem. In zatorej svoji ženi ne očitam ničesar, moja krivica ni bila manjša od njene. Pustil sem jo brez pomoči v največji sili. In če bi bila z brvi, ker ni bilo držajev, padla v vodo, kaj bi se čudil! „Tebi,“ sem si mislil, „tebi pa že podkurim, ko stopiš pod okence.“ In tiho sem se priplazil do svoje hiše.

Skozi okno sem videl, da je žena otroka devala spat. Na svinjaku sem imel med staro železnino velik skobec, ki sem ga jeseni — po novo raz-oranih njivah — nastavljal lisicam. Potegnem ga na dan, in hajdi ž njim pod okno! In napel in nastavlil sem ga tako spretno, da bi se bila ujela celo lisica, če bi bila prišla tisto noč pod moje okno. Tem gotoveje je moral priti v past ta zaljubljeni maček!

Ko sem vstopil, je bilo dekletce že zaspalo, in tudi Lenka se je spravljalna v posteljo.

„Bog pomagaj, ali si ti!“ se je začudila in ni mogla prikriti, da je prestrašena, prav zelo prestrašena.

„Nič hudega, Lenka,“ odgovorim mirno, dasi nisem bil premiren. „Denar sem pozabil in pod Svetim Volnikom sem se šele spomnil, da ga nimam. Nič ne dé, pojdem pa jutri na vse zgodaj z doma!“

„Ali si prišel po stezi mimo Strevca?“ me vpraša tiho.

Nisem ji odgovoril resnice, ampak dejal sem: „Ne, po poti mimo Žunharja sem hodil; za stezo mi je bilo že skoraj pretema!“

Prav videlo se mi je, da se ji je odvalil težak kamen od srca, ko je zaslišala zlegani moj odgovor.

„Pa si bolna?“ jo še vprašam. „Tako si bleđa, da moraš biti bolna!“

„Nič mi ni,“ odgovori ona, „le glava me nekoliko boli, in sama ne vem zakaj!“

Pa sem jaz vedel, da jo je bolela glava zaradi Pečarjevega Mihe! In če je Bog ne razsvetli o pravem času, si mislim, se bo težko dobilo zdravilo proti taki bolezni!

„Pa kaj bi govorila,“ pravim, „jutri bo treba zgodaj vstati! Pojdiva spat, da lažje vstaneva!“

Ko ničesar ne odgovori, še dostavim: „Veš kaj, na peč ležem, da se vsaj gotovo zbudim!“

„Pa lezi,“ je dejala, „najbolje bo!“

In zopet sem videl, da ji je bilo prav zelo všeč, ker sem si na peči izbral trdo ležišče. —

Ležem na peč, in to vsi veste, da nisem mogel zaspati. Kdo bi spal, če mora biti na straži, da mu zavodnik ne ukrade žene! Tudi ona ni mogla zaspati, čemur se tudi nisem čudil. Premetavala se je po postelji in vzdihnila včasih prav globoko. Kako ne, ko je bila vendar v groznih skrbih, dobro vedoč, da pride oni pod okno! Oh, ko bi ji bil v tistem hipu povedal, da vem za vse, in ko bi jo bil, kakor nas uči sveta vera, potrpežljivo opomnil, naj vendar pozabi vsega, kar ne more biti in ne sme! Ej, pa nisem mogel izpregovoriti prave in pametne besede, in zato se tožim samega sebe, da sem kriv, precěj kriv, če je bilo pozneje kaj greha in pohujšanja. Bog nam vsem grehe od-

pusti; dosti jih imamo, vsi jih imamo dosti in preveč! No dobro!“

Nisem torej izpregovoril pametne besede, samo dejal sem: „Lenka môli! Môli in potlej zaspi v božjem imenu!“

„Bog meni pomagaj!“

Tako je vzdihnila, a drugega ni odgovorila. Noč je tekla, in tema in mir sta bila povsod. Tudi jaz in žena sva bila v temi, v silni, črni temi; miru pa ni bilo. Ta mir je objemal samo otroka, ki je spal v zibki, da sem včasih zaslišal njega lahne, nedolžne dihljaje. Tam je bil mir: pri naju ga pa ni bilo. V Poljanah je že odbilo polnoči, in kakor kamen mirno sem ležal na trdi peči. Tedaj se zunaj hiše začujejo koraki, in kakor strela se vzdigne žena Lenka z ležišča in posluša proti meni kakor zajec sredi njive, kadar ga je kaj vznemirilo v ponočni tihoti. Pa se nisem genil, in zatorej je mislila, da spim. Nato vstane, da bi prilezla do okna. No dobro! Takrat pa je Miha tam zunaj — in vsi svetniki naj bodo zahvaljeni za to! — svoje stopalo vteknil v nastavljeni skobec, in ta ga je zgrabil s svojimi zobmi, da mu je kar vse zaškripalo v nogi! Zaklel je in zatulil kakor mrjasec, če ga vlečejo na mesarski stol, da se mi je srce rahljalo od čistega veselja. Pa sem ležal na peči kakor kamen v dnu zelenega vrjã in niti besedice nisem zinil!

Na vse jutro sem vstal. Žena mi je skuhala nekoliko soka; molčé sem ga pojedel, in obema je bilo prav, da se ni govorilo. Zunaj pred hišo pa sem videl sledove, ki so se vlekli od okna po zeleni tratini dol. Kakih trideset korakov tam spodaj je ležal moj skobec sredi steze, in okrog njega je bila zemlja namočena od človeške krvi. Dobro mi je služil železni ta prijatelj, in jako hvaležen sem ga pobral in odnesel na svinjak, da bi mi bil tam pri roki, če bi se zopet potreboval pri hiši. Nato pa sem odšel v mesto in kupil tam prav dobro kravico, ki mi je pozneje dajala veliko telet in mleka. No dobro!

Pečarjev Miha pa je štirinajst dni tičal v koči in trpel bolečine; stara Pečarka mu je z rastlinskim oljem mazala nogo, da je kar kapalo od nje!

Sedaj pa veste, kaj vam bom še povedal. Ko je ozdravel, se je vlačil še nekaj časa po vasi, potem pa je izginil v Ameriko, kjer je bil že prej. Tudi to veste, da je ž njim ušla moja žena, ki so me bili poročili ž njo pred velikim oltarjem svetega Martina. Noč je vzela oba: njo in Pečarjevega fanta, in kakor mož in žena — prav po divje — sta odrinila v Ameriko, kjer menda ne gledajo posebno na take reči!

Pustila mi ni ničesar — samo sramoto — ti moj ljubi Jezus, pa kakšno sramoto! Povsod so

se mi smejali in povsod so mi privoščili veliko nesrečo. Ostalo mi je tudi dekletce; otroka mi je pač pustila. Prav tako, kakor je moja mati mene pustila v kolnici v Inharjih! Otroka mi je pač pustila.

Pa nikar ne mislite, da sem ga vrgel pod klop ali pod kap pred hišo! Bog ne daj! Bil mi je to najlepši dar, kar mi ga je mogla pustiti žena, ki takrat že ni bila več moja žena! Božji blagoslov mi je pustila s tem otročičem, in rečem vam, nikdar se nisva ločila s to živalco. Če sem delal na njivi, je bilo dekletce pri meni; če sem sekal v hosti, je bilo dekletce pri meni; če sem nosil živini v hlev, je lezlo dekletce za mano! Po materi ni dosti vpraševalo v nedolžnosti svoji; skoro jo je pozabilo, tembolj pa je rado imelo mene. Kaj pravim, rado imelo — naravnost ljubilo me je, kakor ljubi otrok pravega svojega očeta! Pravi blagoslov božji je bilo zame to otročè, in zaradi njega sem odpustil ženi vse, čisto vse. Srečo sem imel pri hiši, in vse mi je šlo pogodu. Tista kravica, ki sem jo bil kupil v mestu, mi je storila nekaj mesecev pozneje dva telička, in oba sta živela in se dobro redila! Vidite, takšno srečo sem imel! No dobro!

Eua reč in druga, minilo je leto in minilo je zopet leto. Dve leti sta skoraj minili, in bilo je nekamo okrog sv. Uršule. Zvečer je bilo, in

večerjo sem kuhal pri ognjišču. Ker ni bilo ženske v hiši, sem moral kuhati sam. Bil sem gospodar in gospodinja obenem. Pojemal je ogenj v peči, in hitro sem skočil po veži k skladanici pred hišo, da prinesem še nekaj suhljadi in jo vržem na žerjavico, da bi se hitreje skuhalo večerja. Otroka sem bil pa že preje napasel, in spal je že tudi.

Pred skladanico na tnalu sem imel kup posekanega brezja, da ga razžagam in razkoljem za zimo. Ko stopim na tnalno, je sedela ali pravzaprav čepela na kupu ženska — beračica, ki je bržkone prosila prenočišča. Tako sem si mislil in dejal: „V božjem imenu, mati, le pod streho! Pozno je že, in kam bi hodili sedaj drugam kakor k meni?“

Naložil sem si suhljadi v naročaj.

„Tine,“ je zastokala, „Tine, jaz sem!“

Križani odrešenik sveta, kako sem se prestrašil! Suhljad mi je padla na tla, in izpregovoril nisem niti besedice.

Pa me je skoro obšlo veselje, in mislil sem si: „Glejte, vendar je prišla — k meni in k svojemu otroku je prišla.“

Pa kakšna je bila in malone v raztrgani obleki! Taka je bila, da bi se bil najrajši razjokal. Pa sem takoj izpregledal, kako in kaj.

„Lenčka,“ sem dejal, „Lenčka, ali te je tepel?“

„Oh, pa hudo!“ je zajokala.

„In stradala si in hudino si preganjala?“

„In naposled me je pustil in drugo je vzel!“

„Ta slepar, ta slepar!“

„Odondod sem se preberačila in preprosilala do semkaj, da vidim še enkrat otroka in da tu umrem!“

„Kaj, umret si prišla? Ali si pametna, ali si brezpametna? Dober človek sem in précej bom jezen, če izpregovoriš še kaj takega! Umreti, lepa bi bila ta! Saj nisi prišla k zverini, saj si prišla k svojemu možu in k svojemu otroku! Koliko grehov nam mora oprostiti Bog, pa bi jaz ne oprostil tebi enega! Le vstani in v Boga zaupaj!“

Poizkušala je vstati, pa ni šlo; takoj je zopet zlezla na brezov kup, tako je bila slaba.

„Nič ne maraj, skuham ti prežganke, in jajec ti nabijem vanjo, da se takoj zopet poživiš. Ker si slabotna, pa te ponese, prav rad te ponese!“

In vzel sem jo k sebi in jo odnesel v hišo. Ti moj Bog, bila je lehkà kakor jesensko peresce, da je malone nisem čutil! V hiši pa sem jo posadil na klop za mizo in luč sem ji prižgal ter jo tolažil: „V imenu našega Gospoda Jezusa si zopet prišla v to hišo, in vse nama bodi oproščeno, kar sva zagrešila skupaj in posebe!“

In odhitel sem ji kuhat večerjo in pripravil sem ji prežganko, kakor si ne morete misliti boljše na svetu. In jajec sem ji natolkel vanjo, da bi jih bil moral jesti sam rimski papež, če bi mu jih bili skuhali v največji bolezni!

Postavil sem skledo prednjo, ali jesti ni mogla. Najboljše prežganke ni mogla jesti, in ko je takisto težko sopla, sem videl v hipu, da mora biti bolna, prav zelo bolna.

Postlal sem ji posteljo in ji prevlekel ležišče z belimi rjuhami, ki so bile spravljene v skrinji, da bi jih imel, če bi prišli z Gospodom k hiši. Danes pa sem jih vzela za njo; tako bi vsaj čutila, da ni pri tujih ljudeh in da smo jo radi imeli. Brez moje pomoči bi niti ne bila prišla v posteljo. Takrat sem šele videl, kako jo je bilo vzelo življenje: bila je koščica pri koščici in drugega nič!

„Torej tepel te je!“ sem dejal. „In usmiljen ni bil s teboj?“

„In drugo je vzela in mene je zapodila!“

Sédela sem k njeni postelji. Zamežala je in mirno ležala nekaj časa. Gledal sem ji neprestano v upadli obraz, in tako se mi je smilila, da vam ne morem povedati kako. Naposled je izpregovorila: „Tine, prinesi mi otroka!“

Moj Bog, otroka sem bil popolnoma pozabil, in moja dolžnost je bila, da bi ga ji bil prinesel takoj! Pa me je morala naprositi! Od-

govorim: „Takoj ti ga prinesem, in videla boš, kako je dekletce zrastle v tem. In zdravo je tudi! Hvala Bogu, zdravo je tudi!“

Prinesel sem ji otroka. Revče se ni moglo prebuditi, in ko sem ga prinesel k postelji, k materi, tedaj mi je zopet zaspalo v rokah.

„Vidiš jo, Lenka, taka je,“ sem izpregovoril, „in dobro sem ti jo zredil. Vesêli se je! Jutri te že spozna in vesela te bo, kakor sem te jaz vesel že nocoj!“

Dolgo je gledala otroka, ki je z glavico dremaal ob mojem ramenu. Potem pa je zaječala: „Daj mi jo v posteljo!“

Ustregel sem tej želji in položil otroka k nji v posteljo. In pritisnila ga je k sebi, kakor bi se bala, da ga ji zopet ne vzamem.

„Na peč pojdi,“ je dejala, „in zaspì! Jaz bom tudi zaspala!“

„Prav,“ sem si mislil, „pa zlezem na peč, in če bo hotela kaj imeti, pa me že pokliče.“

Res zlezem na peč, in že sem tam ležal precèj časa, ko me pokliče: „Tine!“

Bliskoma sem bil pri nji. „Tine,“ pravi s slabim glasom, „daj mi roko in reci, da nisi več hud name!“

„Nič več, Lenka, nič več!“

Podala sva si roko, in nato sem zopet zlezel na peč. Čudno, pa vendar resnično, ubranil se nisem zaspancu in skoro sem za-

spal. Bilo je pozno ponoči, ko me je zbudil otrokov jok.

Skočim s peči in k postelji. Deklica se je zvijala in hotela vstati. Pa ni mogla, ker se je je oklepala koščena roka materina, kakor da je od železa. Lenka pa je ležala mirno, in nekamo polno in debelo so me gledale nje oči. Ko sem pristopil, da bi ji vzel jokajočega otroka, je bila tista drobna, koščena roko trda, da sem imel posla, preden sem izvil otročička izpod nje. Saj veste, prišla je k meni umret! Bog mi je ni bil namenil, in umrla je prvo noč, ko je zopet stopila pod streho moje koče! Gospoda ji nisem klical, ker nisem mislil, da je že tako pri kraju. No, pa je umrla spravljena z mano in s svojim otrokom. In vsako nedeljo molim k vseusmiljenemu Bogu, da bi je ne sodil ostreje, kakor sem jo sodil jaz, ki sem bil vendar nje mož, nje pravi zakonski mož.

Vidite, to je povest o mojem zakonu! No dobro!“ . . .

Molčali smo vsi in še žalostni Miha, ta največji malopridnik med nami, si je brisal skrivoma z rokavom oko. Dober človek je bil Tine, in vsi smo čutili, da jih je malo na svetu, ki bi se bili v takem slučaju vèdli tako, kakor se je vèdel šepasti Hišçar!

„Vidite,“ je še izpregovoril, „tako sem bil oženjen! Sedaj pa poglejte mojega dekleta! Brdka

je kakor srna v Zali in že nekolikokrat bi se bila lahko omožila prav dobro; pa se ni hotela, ker hoče ostati pri očetu! Tako mi Lenčka še iz groba plačuje mojo ljubezen, in nikdar se še nisem pokesal, da sem jo bil vzel! No dobro!“

„Kaj pa z onim v Ameriki?“ vpraša gospod Andrej. „Ali si dobil kaj poročil o njem?“

„V Lučinah ste,“ odgovori Tine, „zatorej ne veste, kar je pri nas vsakomur znano. Prihajala so poročila, da si dela denar in da se kar valja po dolarjih. To je bilo od pričetka, potem pa leta in leta nismo slišali ničesar. Jesensko jutro pa se ustavi tam doli pred hišo našega debelega župana tisti znani ubožni voziček. Na vozičku je sedel birič in tik njega raztrgan, umazan človek zabuhlega obraza. Ugibali in ugibali so, kdo bi bil, ker sam ni hotel govoriti. Iz spisov, ki jih je nosil berač s seboj, pa so končno vendarle izvohali, da to ni nihče drugi kakor Pečarjev Miha, ki je nekdam nosil srebrno verižico na zelenem telovniku in tri murčke v ušesu! Sedaj pa je berač, in kakor veste, so mu opešale vse moči, tako da mora prosjati od hiše do hiše, če hoče živeti. Vsako leto enkrat, največ dvakrat, pride tudi k meni, da prenoči pod mojo streho. Nikdar mu še nisem ničesar očital; ne rečem mu ničesar in sploh ne govorim ž njim. Na klopi pri peči mu deklè postelje, da lahko leži. Tudi deklica ne govori

ž njim, in niti ne vem, če ji je znano, da je ta berač nje pravi oče, ki je njeno mater prezgodaj spravil pod zemljo. Kadar pa odhaja, tedaj mu skrivoma vselej kaj potisne v roko, meneč da tega ne vidim. Pa dobro vidim, a ne rečem ničesar, ker mi je všeč, da je dekletce dobrega srca. In videti bi morali, kako jo gleda ta potepuh! Kar z očmi bi jo rad pogoltnil, ko se — brdka kakor srna v Zali — suče po hiši, kadar pospravlja po večerji. In za ves svet bi ne hotel imeti njegovega srca v sebi, ker vem, da trpi, da peklensko trpi, kadar jo gleda takisto! No dobro!“

Nekaj časa potem Tinče še pristavi:

„Mi vsi, ljubi moji, se vedemo včasih, kakor bi ne bilo Boga, in vi, gospod, ki nas kličete semkaj v Zalo na love, menite tuintam, vsaj tako se pripoveduje, da Boga res ni! Nikar nikar, ljudje božji! Bog je, in kar je najbolje, Bog je nad vse mere pravičen! Sedaj vam pa ne izpregovorim ni besede več. No dobro!“

Vsi smo pohvalili Tinčeta in njega povest. In gospod Andrej je dejal: „Dobro, Tine, tvoja zasluga je večja nego Jernačeva! Rajši sem te poslušal nego onega, in lepša je bila tvoja povest!“

„Vsakdo živi po svoje,“ se zajezi Jernač izpod Skale. „Ali če bi bil vsakdo tako dobrega srca in bi vsakomur vse odpušal, kje pa bi

cesar jemal svoje vojake? Tedaj bi bili vsi ženske in drugega nič! Pri tem ostanem!“

„Še vedno je prezgodaj,“ se jaz oglasim, „da bi že sedaj šli poslušat. Časa je še dosti, in kaj početi? Sedaj si ti na vrsti, žalostni Miha! Pristavi svoj lonec k ognju in razkrij se nam kakor zakonski mož, o katerem se itak pripoveduje to in ono.“

„Ne branim se, ne branim se,“ se odreže Miha, a napačna je misel, da bi bil pri vas na preji in da bi ob tem ostalo suho moje grlo. Natočite mi rdečega vina, ker mislim, da je ta dobra kapljica ustvarjena tako za gospôdo kakor za kmeta! Pri meni teci beseda, pri vas pa vino. Drugačnega kontrakta ne poznam in pri tem ostanem, kakor bi rekel Jernač izpod Skale.“

In vino je teklo.

IV.

Žaloštni Miha pripoveduje o svojem zakonu tako-le:

„Če ste že vsi govorili in klepetali, čemu naj bi molčal jaz, ki sem pametnejši od Tinčeta in sem izkusil mnogo več nego Jernač izpod Skale! Če je bil v Ameriki, pa meni, da je svet odrešil, in če se mu je v tem dekle izpridilo, pa misli, da si je prislužil večno zveličanje. Mene poslušaj, Jernač, pa zaslišiš moško be-

sedo. In ta je taka-le: Boga zahvali, da ti je vzela drugega in da ni vzela tebe, ker bi bil vse večji siromak, kakor si dandanes! V tem pa sem tvojih misli, da se ni dobro oženiti, če ni ravno treba, če se ravno ne moraš! Tinče, ti si dober človek, to je res in to je nekaj! Pa tudi pri tebi se vidi, da je dobrotu sirota, in največja sirota je dobrotu vselej takrat, če jo zakonski mož izkazuje zakonski svoji ženi! Ko bi bil ti, šepasti Tinče, svojo Lenčko, ko si jo dobil pod svojo streho in ko si začutil, da še zmerom oči zavija za tisto mlezvo, enkrat ali dvakrat prav pošteno in prav krščansko premlatil, kakor se premlati snop v nasadu, ali meniš, da bi ti ušla v Ameriko? Nikoli ne! Nikar da si brskal po svinjaku za skobcem, šel bi bil rajši na pod po cepec in Lenčki, ki je lazila v mraku z brezpametnim fantom, bi bil moral ž njim pesem zapeti, da bi bila zdajci uglekala vse črne oblake, kar se jih je kdaj nagrmadilo nad starim Blegašem! Vidiš, to je moja misel, in če bi bil tako ravnal, bi ti živela žena še danes, in še danes bi te vprezala v jarem, kakor te je vprezala tiste dni, ko Pečarjev Miha s svojimi murčki še ni bil prišel iz Amerike!“

„Tepa pa bi me vendarle ne bila, kakor tebe tepe tvoja!“ Tako se vtakne v besedo Tinče, in sicer s prav strupenim glasom.

In Miha klavrno pobesi glavo in se ne raztogoti, kakor smo pričakovali.

„Res,“ odgovori mirno, „res, včasih me oklesti, ker sem bil ob svojem času nekaj predober, in dobrota proti zakonski ženi je sirota! To si zapomnite vsi, kar vas je oženjenih in kar vas je neoženjenih. Ves svet naj si to zapomni, pa bo prav in dosti bolje, kakor je sedaj! No, če pa menite, da vam bom s suhim grlom gonil svoje statve, se motite. Gospod Andrej si je ravnokar privoščil kupico rdeče kapljice, in sedaj vam povem, da mi ne pride beseda iz grla, dokler ni prišlo vino v grlo! Vsakemu delavcu gre plačilo, in po tem se ravnajte, sosebno proti meni, ki sem mnogo pametnejši od šepastega Hiščarja, ki vam je dolgo uro sušil svoje mokre otepe, ne da bi bil dobil le kapljico pijače!“

„Piti boš moral počasi,“ se zasmije gospod Andrej, „ker nam zaloga že pohaja. Tudi ni pošteno, da že sedaj zahtevaš plačilo, ko nam pravzaprav nisi še ničesar povedal!“

Ko izprazni natočeno kupo, odgovori žalostni Miha: Ničesar povedal! Kdo pravi kaj takega? Ali vam nisem izpregovoril dosti pametnih in resničnih besed? In resnična je tudi ta, da sem pravi pijanec na svetu, in v desetih farah mi ga ni vrstnika. Tam-le Jernač izpod Skale hoče biti pijanec — oh, ti moj Bog, mene

poglej, pa boš šele vedel, kaj je pijanec! Vse to, vse to, krščanski ljudje, zaradi zanikarne ženske, ki sem jo po nesreči vzel v zakon! Dostikrat in tudi v največji pijanosti sem tako jezen, da bi najrajši vse razbil, vse, ves svet in še kaj po vrhu! Oj, ti duša moja, koliko si trpela in koliko še trpiš! No, pa kaj bi se jezil? Naš Bog je ustvaril jezo, ali tudi vino je ustvaril, da se vojskuje drugo z drugim. In modro je tako!

Če bi mi bil pa kdo pravil v tistih časih, ko sem imel dobro dvajset let in sem bil najgorših eden — da ne rečem, najgorši, kar jih je stalo po deseti maši pred cerkvijo — če bi mi bil takrat kdo povedal na uho, da bom na stare svoje dni taka-le umazana in raztrgana krpa, kakor me vidite pred sabo, zdajci bi ga bil razčesnil! Tako vam povem! Pa je vendarle res, in če se sedaj prikažem na vas, pa so otročaji za mano in me zasmehujejo, kakor da sem se rodil kje v gorjanski koči in ne v Brentačevi hiši, lepo sezidani, lepo pobeljeni in v dvoje nadstropij postavljeni! In stari Brentač, ki je že davno pod zemljo, se vrti kakor vrtavka v svojem grobu, če ima količkaj prilike, da gleda vse to, kar počenja njegov edini sin na svetu! — Starega Brentača edini otrok sem bil, in lahko rečem, da sem bil otročè, ki so se ga veselili ljudje in angeli. Ko sem prejel prvo sveto obhajilo, je prigovarjal kaplan gospod

Juri mojemu očetu, naj bi me dal v šolo, češ: „Prav gotovo pride v škofovo hišo in mogoče je, da se spricho bistre glave še spne do škofa ljubljanskega, kar ni najzadnja in ne najslabša na svetu.“ — „Kdo pa prevzemi moje lepo posestvo?“ je odgovoril stari Brentač. „In ali mislite, da bi mi v grobu dobro delo, če bi se drugi ljudje pasli ob mojih žuljih?“ — Ostal sem doma, in trdo me je držal oče, da sem bil slabši od hlapca pri hiši. In ko sem že nosil škornje črez koleno in na telovniku debele in svetle gumbe, pa mi ga še ni pokazal denarja, tako da skoraj nisem vedel, kaj je vino na svetu. In molilo se je v hiši, in lahko rečem, da vi vsi, kar vas je tu — gospod Andrej bodi izvzet — niti ne veste, kaj je molitev. Nekaj očenašev pozobljete in najlepše pridige v cerkvi pre-spitate, pa mislite, da ste molili! Pa ni tako! Pri Brentačevih se je molilo in molilo se je vsak večer, in stari Brentač je molil, kakor sedaj sploh nič več ne znajo moliti. Potem pa smo šli v posteljo in oče je v pozni noči tuintam pregledal posteljo za posteljo, če vse spi v božjem imenu in če kdo ne ponočuje. Če je izteknil prazno ležišče, pa je vzel debelo grčavo palico v roke in čakal in čakal, dokler se ponočnjak ni tiho priplazil domov. Pa so ga sprejeli udarci, da ga je minil sluh in pogled in da je s črnimi vtiskami plačal ponočnjaški račun.

Samo enkrat me je zapeljal hlapec, da sva šla v soboto ponoči na vas in da smo s fanti nekaj zapeli sredi vasi. Pa nikdar več, ker tako sem bil pretepen, da se mi je zdelo štirinajst dni, kakor bi dva dni ležal v stopah. Pa nikdar več! In zato sem komaj vedel, kaj je vino na svetu, in brez greha mi smete verjeti, da tudi nisem vedel, kaj je ženska na svetu! Pač, to zadnje se mi je nekam dozdevalo.

Takrat je služilo pri nas mlado dekletce, Romovševa Polonica. Kakor zrela črešnja je bila in kakor makov cvet, kadar je v najlepšem cvetju. In delavna je bila, da smo jo imeli vsi radi in sosebno tudi gospodar. Nekdaj sva s Polonico razmetavala kopice na travniku, in takrat mi je zdajci pričel biti svet prav zelo všeč. Vse je bilo lepo, gore in doline, njive in travniki. Sredi vsega tega pa je bila najlepša Romovševa Polonica. In res je bila lepa! — „Reci katero dekletu,“ sem si mislil, in ko je ravno mimo mene nesla plast sena, sem jo potipal nekaj po rdečem licu in dejal:

„Polonica, počakaj no malo!“

Ali bila je zvitá lisica ta Polonica in takoj je obstala, zaljubljeno me pogledala in kratko odgovorila: „No, pa!“

Ženska je veliko vredna, če je mlada in zala. Če je pa stara in grda, tedaj je tudi nje vrednost majhna. Romovševa pa je bila mlada

in kakor zrela črešnja, kakor zrela črešnja! Bila je zame veliko vredna takrat, in zatorej sem ji srčno dejal:

„Kaj praviš Polonica, kaj, če bi bila nekoliko moja?“

Še bolj ognjeno me je pogledala in odgovorila: „No, pa!“

Beseda je dala besedo, vse se je lepo dogovorilo, in tako sem si pridobil svoje deklè, svoje prvo dekle, ki je bila kakor zrela črešnja in kakor makov cvet sredi zelenega žita! Pa moje in moje Polonice veselje ni bilo dolgo; danes je bilo še, jutri pa ga že ni bilo. Stari Romovš, saj ste ga vsi poznali, je rad srkal vince, še rajši žganje. In kadar je bil pijan, je bil neznosen bahač, širokoustnež in grozen klepetać. Bržkone Polonica ni molčala, in srečna, da si jo hoče bogatega Brentača edini sin izbrati za ljubico, je povedala o tej sreči morda materi, morda tudi očetu. Starec je nekaj vedel, in ko je prvo nedeljo potem, ko sva bila razmetavala kopice s Polonico, po jutrnji maši popopival v Prodovičevi pivnici, se je pobahal v svoji pijanosti, rekoč: „Prinesi ga še poliček, Prodovec! To ti rečem, pozneje ga bomo še večkrat pili za Brentačeve groše, kadar moja Polonica vzame Miholca!“

Ni še zvonilo devete, ko je stari Brentač že vedel za te nepremišljene besede. Jezil se

ni, bila ga je sama sladkoba. Pred deseto mašo — Polonica se je ravno ravnala v cerkev — je poklical mene in njo v svojo izbo, tja kamor je spravljaj svoje spise in svoj denar. Meni ni dejal besede, dekleta pa je ogovoril tako prijazno, kakor je ogovoril vsakega, če je bil posebno jezen.

„Koliko imaš pri meni zasluženega, Polonica?“ je vprašal. „Kaj ne, toliko in toliko?“

In še preden mu je utegnila odgovoriti, je odšel na mizo denar in dostavil: „Spravi denar, potem pa glej, da se sama spraviš izpod moje strehe, pa takoj! Ko zazvoni k deseti maši, ne smem te več videti v hiši! Ti, Miha, ti se pa poberi v cerkev in pomoli! Taka je!“

Brez besede je moralo deklet iz hiše, in moja ljubezen je bila končana, in še prav vesel sem bil, da je bila tisti dan nedelja, ker bi mi bila sicer prav gotovo palica zapela litanije. Ali če menite, da bom s suhim grlom kosil to -le starino, se motite! Ker imate vina, naj se toči, da ga pijemo!

Morala se mu je zopet natočiti kupica, da jo je izpil ter si namočil grlo, ki se mu je posušilo tako hitro.

Nato je nadaljeval: Tisto nedeljo po južini mi je dejal oče: „Vprezi lisca v zeleni voziček, da se odpeljeva k Jernejcu v Podsteno, kjer imava opravka. Pošten mož je, in tudi deklet

je pošteno. Imela bo lepo doto, in vesel je mora biti vsakdo, ki jo dobi!“

Vpregel sem lisca v zeleni voziček, in prav tesno mi je bilo pri srcu. Jernejca iz Podstene sem komaj poznal; po njegovem glasu pa sem vedel, da je največji skopuh in oderuh, kar jih je kdaj živelo v dolini. Da ima hčer, to sem tudi vedel, po vidu pa je nisem niti poznal. Slula je po naši dolini, da je posebno močna, tako da se ne boji najmočnejšega moškega. Rada je pozivala fante, da se je metala ž njimi, . . . in malone vsakega je posadila na zeleno tratino. Pri hiši so imeli hlapca, in ta je bil močnejši od nje; tega ni mogla vreči Jernejčeva Maruša, če sta se spoprijela na zeleni tratini.

Ko sva se z očetom vozila že prav proti Podsteni, je dejal: „Le dobro se smučī okrog dekleta, ker to je žena, kakor si je ne moreš želeti boljše! S starcem sem se že nekaj pogovoril, in prav mu je! Ti se smučī okrog dekleta, jaz bom pa njemu doto vlekel iz žepa.“

Že prej in takoj, ko se mi je ukazalo, naj se vpreže lisec, sem vedel, da se popeljeva z očetom snubit. V meni pa je še tičala Romovševa Polonica, in zato sem odgovoril očetu: „Kako naj jo vzamem, če je še ne poznam? Kako naj jo rad imam, če je nisem še nikoli videl?“

Osorno mi je odgovoril: „Rad imam! Kakšna beseda je to? Ali meniš, da sem jaz po-

znal tvojo mater, ko sem jo jemal? Oče mi je ukazal: Vzemi jo! — in vzel sem jo. Ko pa je umrla, prezgodaj umrla, sem se valjal od žalosti po tleh, tako rad sem jo imel! Tudi ti vzameš Jernejčevo, če si pameten! Poglej me, star še nisem tako, da bi mi že kopali jamo pri Svetemu Lovrencu! Dobim še mlado žensko, in če le hočem, pa me vzame tudi Romovševa Polonica. In potem pridejo otroci, ti pa boš gledal za Brentačevo zemljo, ali imel je ne boš. Bodi pameten!“

Kaj sem hotel? Pameten sem bil in pokoren očetu. V Podsteni sva obstala pred Jernejčevo hišo; vse je bilo kakor v skrinji. Okrog oglov vse lepo pometeno in počejeno; po dvorišču se je pasla cela tolpa piščet, in celo nekaj rac je čebljalo vmes. Pri bližnjem potoku je hlapec Gašpar napajal dva tolsta konja, in zadelo se mi je, da naju je precèj pisano pogledaval po strani. Tem prijazneje naju je sprejel hišni oče, in kakor bi trenil, sva sedela že za rumeno mizo in pred sabo sva imela bokal dobrega vina. Pogledavši skozi okno na dvorišče, pa že vidim, kako se je mati Jernejka z nožem v roki lovila za piščeti. Bila je tehtna ženska in z obširnim svojim telesom se je brezuspešno trudila za živalco. — „Gašpar, pomagaj no!“ je zaklicala hlapcu, ki je prignal konja mimo nje. Ta je nekaj zamrmral, pa je izginil v hlev in

ni hotel loviti piščet. Ker se težki gospodinji ni posrečilo pri piščancih, je ugrabila neokretno raco, ji položila glavo na hlod in jo ji odsekala hitro kakor strela. In ujela je še eno in ji takisto odsekala glavo. Nato se je odgugala v kuhinjo, neprestano kričeč: „Marušica! Marušica!“ . . .

„Lepa je ta, Jaka, da si prišel k meni in da si précej sina pripeljal s sabo! Glej, glej, kdo bi si mislil, da imaš takega fanta! Prav res, korenjak je!“

Tako je naju počastil oče Jernejec. Suh možiček je bil to in kakor sova je gledal z drobnimi očmi. Domislil sem si, da mora biti siromak tisti dolžnik, ki mu pride v pest. In tako je tudi bilo. Dosti jih je odrl in na nič spravil ta poštenjak. Razgovarjali smo se o letini in drugih takih rečeh. Kar izpregovori oče: „Pojdi in oglej se nekoliko okrog hiše, da zveš, kako se gospodari pri poštenih in varčnih ljudeh!“

Vstal sem izza mize in stopil v vežo. V kuhinji je že gorelo z velikim plamenom na ognjišču; po zraku je frfotalo vse polno račjega perja, in po zabeli je dišalo prav prijetno. Mimo mene je prišla stara dekla in se mi zasmejala nekam porogljivo. Stopim iz veže na dvorišče. Nikjer nikogar. Že hočem zaviti okrog ogla, da bi stopil pod drevje na vrtu. Dva sta se razgovarjala, in prav dobro sem čul, kaj sta govorila.

„Snubača imaš, Maruša!“ je dejal nekdo, in to je bil po mojem računu Gašpar. „Snubača imaš, in skoro bomo plesali!“

„Snubača!“ se zasmije ženska. „Kaj mi hoče ta nit!“

„Pa ga le vzameš, če bo oče hotel, in mene odsloviš, kaj?“

„Tudi lahko! Da bi le taka nit ne bil!“

„Mene odsloviš?“ se zatogoti hlapec. „Dolej sem ti bil pa dober, kaj?“

„Ali misliš, da se te bojim?“ mu odgovori ona ostro. „Prav nič se te ne bojim, žleza žlezasta!“

„Jaz pa tebe ne! Kaj mi do tega, naj te vzame — ta ali oni! Takih, kakor si ti, imam na vsak prst pet!“

„Kaj pa se jaz menim zate? Pojdi, kamor hočeš!“

„Prav, pa grem!“

In hlapec Gašpar kolneč odide.

Zavijem okrog ogla. In res, tam na vrtu ob hruški je slonela Jernejčeva Maruša. Rečem vam, prava klada je bila, velikanska in zajetna. Obraza pa nič napačnega, in ker je bila vsa razljučena, da ji je lice kar gorelo, je bila celo zala. Kakor je bila velikanska, je bila zrastle vendarle tako, da je zbudjala všečnost, da ne rečem, poželenje. Sosebno tisti dan, ko je bila lepo praznično oblečena, da so krilca kar šumela okrog nje. Ugleda me in stopi proti meni.

„Kaj vas ni nič boljših iz Poljan, kakor si ti?“ me vpraša zaničljivo.

In še zaničljiveje se zasmije.

„Dober ali slaboten,“ ji odgovorim hrabro, „to nič ne dé. Pa sem še vedno močnejši, kakor si ti!“

„Močnejši,“ se zaroga Maruša, „močnejši! Devet takih pobašem v vrečo, da veš! Alò, metajva se, da boš videl, kje so Benetke!“

„Tudi prav! Čemu bi se ne metal, ker utegneva, ko je ravno nedelja!“

Tako sem ji odgovoril moško in srčno. Brez odloga se spoprimeva. Précej sem spoznal, da je močnejša od mene. Bila pa je prehitra in je premalo pazila; zatorej sem ji izpodnesel nogo, ko je najmanj pričakovala. Posadil sem jo na travo, da je bilo veselje.

„Oj ti skuta zelena!“ se je zatogotila, ko je vstala. „Rečem ti pa, nikoli bi te ne bila vzela, da me nisi vrgel. Pojdiva v hišo!“

Tam pri hlevu pa je stal hlapec Gašpar in se je od radosti tolkel po kolenih.

„Marušica! Marušica! Alí te je vrgel? Ta nit te je vrgla! Takih pet na vsak prst, kakor si ti! Haha!“

Pograbila je poleno iz skladanice in planila proti njemu. In gotovo bi mu bila razbila lobanjo, da ni hlapec pobegnil v hlev ter se skril nji, ki je od srda kar trepetala.

To je bila meni namenjena ženska!

„Pojdi v hišo, précej pridem za teboj!“

To rekši, je trenila z okleščkom po hlevnih vratih, da so kar zarožljala.

„Povem ti, da bi ga bila ubila, če bi mi ne bil ušel ta zajec! Le v hišo pojdi, samo preoblečem se, potem pa vse uredimo!“

Odšla je v gorenjo hišo. Bila je res čedno opravljena, ali hotela se je obleči še lepše, ker ni bila samo močna, nego tudi ničemurna, zelo ničemurna! Stopim zopet v hišo, kjer je za mizo z zadovoljnim obrazom sedel moj oče. Bil je sam; stari Jernejec je bil ravnokar odrinil v klet, da zopet natoči vina. Starca sta hitro pila, in mojemu se je že videlo, da mu vince sili pod lase.

„No, Miholca, ali si ogledal dekleta? Kako ti je všeč, in kaj praviš sedaj? Ni li pameten stari tvoj oče, fantè?“

„Dekle ni napačno,“ mu odgovorim, „kar pa imata s hlapcem, pa mi ni kaj všeč.“

„S kakšnim hlapcem?“ se začudi oče.

In takrat sem mu vse povedal, kar sem bil začul in doživel tam zunaj na vrtu in dvorišču. Upal sem nekoliko, da se oče raztogoti in da me naloži na voziček in odpelje kakor blago, ki se ni hotelo prodati pri tej hiši. Pa nič takega! Stari Brentač je dvakrat, ali recimo trikrat pogledal proti stropu, nekaj zamrmral, nato

pa hitro izpil vino, kolikor ga je imel še v kupi pred sabo in molčal. Ni me hotel naložiti na voziček, in tedaj sem se zavedel, da mi je Romovševa Polonica za vselej vzeta in izgubljena. In Jernejčeva Maruša, ki še dandanes tlači dneve mojega življenja, njo so takrat prikovali k meni, da nikdar in nikoli nisem mogel pretrgati teh verig! Bridki so taki spomini, in zatorej mi natočite vina, da si poplaknem suho grlo, ker sem vam itak povedal že mnogo lepega!

Ko izprazni čašo, nadaljuje Miha tako-le:

Skoro prinese Jernejec vina in ga s srečnim obrazom postavi na mizo.

„Jernej, ko si lazil za vinom, je padla muha v sok. Stvar le ne gre skupaj. Prehitel sem se, prijatelj, prehitel sem se!“

Tako se oglasi oče in dela na vso moč kisel obraz.

„Kako prehitel? Kaj prehitel?“ zajeca Jernejec. „Ali nista prišla morda v pošteno hišo?“

„V pošteno hišo sva prišla! No, pa je Miha tam zunaj nekaj videl in gledal. Kaj bi ti pravil! Hlapec je, pa je mir besedi! Sam pa veš, da se kaj takega zelo nerado jemlje s sabo v zakon!“

„Oj, ti preklicano dekle ti! Torej se niti danes ni mogla prikrivati! Takega otroka bi človek kar položil na klop in pretepel do krvi! Tedaj še danes se ni prikrivala! Z otroki so križi, Jaka!“

„Križi, Jernej, prav si povedal, veliki križi!“
Tako mu pritrdi oče.

Nekaj časa se gledata v obraz in molčita. Nato deje Jernejec: „Kaj bi mečkala to stvar! Ti si pameten, Jaka, jaz sem tudi pameten. In dva pametna človeka si še nikdar nista delala zgage. Zatorej pravim in rečem: Petsto še primaknem! Ná mojo roko, in Bog daj srečo!“

„Pametna beseda je to! In Bog daj srečo!“

In tlesknila sta si v roko in takoj sta bila edina. Veselje je prikipelo do vrha, ko je vstopila še Marušica. In videti bi jo bili morali! V laseh je imela za tri prste visok žametast trak in okrog vratu najlepšo svilnato ruto. Bila je kakor oltar, kadar je ob največjih praznikih največ cvetja na njem. Pravim vam, da ni bila nič napačna. In ko je prišla v hišo še mati Jernejka ter postavila pred nas pečene race in hleb belega kruha, se je otajala tudi meni duša, in mislil sem si: „Že Bog hoče, da jo moraš vzeti!“ — Pravijo, da Bog vse prav naredi, kar naredi. Zatorej pa mislim, da tega zakona ni napravil Bog, ker res ni bil prav narejen!

Pa sva se vendar vzela! In svatba je bila, kakor jih je malo v dolini, in plesali smo in pili smo, in židane volje smo bili, da je bilo kaj! Ko smo svatje stopili iz cerkve, je stala med drugimi gledavci ob vaški brvi tudi Romovševa Polonica. In prav bleda je bila, in tik nje je stal

stari Romovš potrtega in skesanega obraza, in bržkone ga je pekla vest, da je s svojim jezikom napravil to svatovanje ter svojo hčer pehnil v nesrečo. Hudo mi je bilo, da sem moral pogledati proti Blegašu, da mi ni bilo treba gledati Romovševe Polonice in nje siromaštva! Ej, pa smo brezumni ljudje, kar nas je na svetu, in srečo odrivamo od sebe in sami silimo v nesrečo!

Dobil sem torej očetov dom in mlado in močno ženo. Ne bom se pritoževal: dobra in pridna gospodinja je bila. In grabila in grabila je, kjer je mogla. — Za vsakim beličem je pogledala dvakrat, preden ga je pustila od hiše. In posle je strogo držala, da se jim ni godilo predobro in da niti za trenotek niso držali rok križema. Vsak čas jim je bila za petami in gorje kogar je steknila na lenuški stezi. Ali jih je preslišal! Tudi mene je tiščala v škripcih, da se kar nisem genil. Ali mislite, da sem smel kdaj v pivnico? Če sem le prestopil prag pri Prodovčevih, je bila kakor sapa za mano in pri gnala me je brez upora domov, tako da sem bil skoro po poroki v zasmeh vsej vasi! Dokler je živel oče, je bilo še nekoliko bolje. Pa je kaj skoro umrl, in odslej sem bil za pravega hlapca pri hiši! Vedno sem ji delal premalo, vedno se je premalo zaslužilo, povsod preveč zapravilo, povsod se je premalo prihranilo. Bila je groza, rečem vam, velika groza!

Tiste dni je vse drlo v Ameriko, kjer se je dobro služilo in odkoder se je pošiljalo mnogo denarja k nam. Kadar je kdo kaj poslal, sem moral čuti: „Ta je zopet poslal toliko in toliko“. In popisavala mi je, kako lahko bi odrinil tudi jaz čez morje ter služil lepega denarja, če bi ne bil tako len, da sedaj postopam brez dela. Vse se bo zajedlo, in na stare dni nam bo stradati in beračiti, ker prej vse snemo in poženemo. In čemu bi ne šel v Ameriko, ko bi ona lahko opravila in obdelala, česar je treba: „Vzel si močno ženo, ki se ne boji nikakega dela!“ To mi je povedala stokrat in stokrat, in končno mi je bilo vsega preveč, in vdal sem se in odšel v tuji svet, samo da sem imel mir. Tako lepo je sijalo solnce in tako čisto modro je bilo nebo, ko sem spomladanskega dne odhajal iz vasi. Pa sem le odšel, samo da sem imel mir! Ej, gospod Bog je moral tisti dan imeti usmiljenje z mano, tako sem bil siroten in zapuščen! Tik ceste zunaj vasi — saj veste, da sem moral hoditi peš — ondi je Polonica nekaj delala v zelenem grmičevju.

„Miha,“ je zaklicala, „ali moraš res v Ameriko? In doma imate toliko kruha, da vam ga preostaja. O, oj!“

„Res grem,“ sem ji odgovoril, in glas mi je zastajal v grlu, „res grem, samo da imam mir pred ženo!“

„Ko bi bil mene vzel, bi bil lahko ostal doma!“

„Sedaj se ne da pomagati!“ . . .

In odrinil sem dalje naravnost po stezi, ki drži do Amerike! Tam sem ostal dve leti in pol, prijatelji, dve leti in pol! A doma sem imel plačano zemljo in dvajset glav lepe živine in vsega drugega v obilici! Pa sem se pehal v tujih zemljah in delal kakor zamorec, da nisem imel od življenja ničesar, prav ničesar! Zaslužil sem res, pa sem tudi od meseca do meseca dobival pisma, naj pošljem kaj denarja. In pošiljal sem, da se ga je končno nabral lep kup. Ko sem si mislil, da mora biti tudi ženi že zadosti, sem pobral svoj zveženj in pobral kopita ter se potegnil čez sivo morje. Dve leti in pol sta minili, ko sem jesenskega večera zopet stal pred Brentačevo hišo ter sopel vase tisto voljno sapo, ki piha okrog naših hribov. Vesel sem bil in upal sem, da me bodo veseli tudi drugi. Pred hišo se mi vsili v pogled gostilniško znamenje, dolge rumene oblanice, viseče od strehe. Gostilno so si bili omislili v tem, in takoj mi je nekaj šinilo čez srce, da morda ne bo vse prav in vse v tistem redu, ki bodi pri hiši, katere gospodar je v Ameriki. — Mislim si, pa vstopim v pivnico, da vidim, kaj in kako.

Ni se mi bilo treba bati, da me kdo spozna. Delo in trud sta mi bila predrugačila lice, in

prav zelo sem se bil postaral. Tudi sem sedaj nosil široko brado, in ker sem bil oblečen polovično-gosposko, me ni mogel spoznati nihče. Tem manj, ker me ni nihče pričakoval. Nikomur nisem pisal, da pridem, ker sem vedel, da bi ženi ne bilo vseč, če pustim zaslužek ter pridem zopet lenobo past na dom. Hrabro torej vstopim ter sédem pri vratih k mizi, kjer je bilo precèj temačno. Pri drugi mizi je večerjala družina, in videlo se mi je, da je sedaj precèj poslov pri hiši. Prihitela je drobna dekla in me vprašala, ali hočem kaj piti. Ukažem vina in se delam, kakor bi bil tujec pod streho te hiše. Nihče me ni spoznal in v miru sem srkal svojo kapljico. Tedaj so se odprla vrata v sosednji sobi, in začul sem, da je nekdo ondi govoril z mojo ženo. Pri odprtih vratih pa sem ugledal nekaj, kar mi je takoj zagrelo kri. Bilo je to nekaj malega — ali vendar sem čutil, kakor da je padlo nekaj stotov name. Tako me je potlačilo: bila je zibka. In da nisem kar nič dvojil, je zajechalo in zastokalo nekaj pri tej zibki, in vsi veste, kaj stoka in ječi po zibkah. „Vraga,“ si pravim, „otroka imajo pri hiši, in jaz o vsem tem ne vem ničesar!“ In že tedaj sem računal na prste, koliko let utegne in pravzaprav koliko jih sme imeti to otrochè, da bi ne bilo kaj zmedenega. In taki računi, ljubi prijatelji, so nekaj čudnega, sosebno takrat, če se vse

lepo ne strinja in ne ujema! In računal sem in računal, in sam sveti Bog ve, da se ni hotelo vse ujemati in da se je počasi vse kuhalo po meni. Pa je bilo tudi vzroka dovolj! Komaj se zavem od prve začudenosti — in kdo bi se ne čudil, kadar je tako? — kar stopi iz izbe v hišo človek, in povem vam: bil sem omamljen, omočen, prav kakor bi me bila strela osmodila! Lepo rejen človek je bil to, in zdravje mu je kar cvelo na licu. Napasen in spitan se mi je zdel kakor puran, ki se zakolje o Binkoštih. Vse je kazalo, da je temu človeku prav dobro pod božjim solncem in da nima drugega dela, kakor da si pase in redi trebušček! Oj, vsi tisti božji služabniki, ki jih praznujemo v dan Vseh svetnikov, vsi so mi priča, kako slabo pa se je godilo meni pod tujim obnebjem in pri tujih ljudeh! Ali ves ta čas se je paslo to človeče, kakor se pase zajec na mladem žitu! In kdo, mislite, kdo je bil? Nihče drugi kakor Gašpar, ki je prej za hlapca služil v Podsteni, ali sedaj je bil hlapec in gospodar pri moji ženi in na zemlji, ki jo je bil stari oče priskopušil in prištedil zame. Mislim, da sem vam povedal vse, kar je treba vedeti. Če sedaj vsega ne vidite, pa ste slepci! Pa mislim, da vidite vse in da se čudite z mano, da nisem pograbil po svetlem nožu, ki je ležal pred mano na mizi, in da nisem hlapcu Gašparju tega noža potisnil

pod rebra! Pa sem se krotil, ker moja ura še ni bila prišla.

Oni pa je prav oblastno hodil po hiši ter zapovedaval in razkladal družini, kaj in kako se bo delalo jutri.

„Da ne boste spali,“ je končal, „to vam povem! Lenuhov ne trpim pri hiši, to veste!“

Rekši je odrinil bržkone spat, dasi je bilo še zgodaj in dasi je bilo še mnogo opravila v hlevu.

Na vse to sem moral vstati. Ko stopim na luč, me spozna volar Tone in zakriči:

„Jojmene! Oče je prišel iz Amerike!“

„Oče Gašpar so pa sedaj na suhem!“ se zasmeye hlapec Tine.

Jezen stopim v izbo, kjer je tekla zibka. Ona je sedela tik postelje in bila sva prepadena. Čula je bila besede, ki jih je izgovorila družina, in kdo bi se ne prestrašil, če je tako in tako! Pa se je skoro ujunačila in vprašala osorno: „Torej si res doma in še pisal nisi in denarja tudi nisi prinesel?“

„Res sem prišel in vprašam te, kaj je to-le tukaj?“

„Kaj? Otrok! Saj vendar vidiš!“

„Pa kje se je dobil ta otrok?“

„Kako vprašuješ! Kakor bi oženjeni ljudje ne smeli imeti otrok! Lepa je ta!“

„No, pa vendar, koliko let ima to otročè?“

„Koliko let ima? Dve leti ali kaj takega!“

Kaj sem hotel! Takisto osatasto me je gledala, da sem rajši umolknil. Vrnem se v hišo, kjer je družina tičala okrog peči ter se šepetaje razgovarjala ob mojem prihodu.

„Pokliči hlapca!“ rečem dekli.

„Ali Gašparja?“ vpraša.

„Gašparja!“

„Tine, in ti, Tone,“ pravim hlapcema, „pripravita se nekoliko! Ali vesta, kako se vrže človek, nadležen človek, čez prag, če ga ne marajo v hiši?“

„Jaz bi že vedel!“ se zasmije Tine, in malone do ušes se mu odpro usta.

„Tudi jaz sem že nekaj slišal o tem!“ zakliče Tone.

„Ali mi bosta pomagala?“

„Saj komaj čakava!“ odgovorita oba.

Takrat pa je prihrul v sobo poštenjak Gašpar; ves je bil razljučen.

„Kakšen vrag pa že zopet preganja to umazano družino? Še žival ima rada mir, kadar hoče spati, in vi ga ne privoščite poštenemu človeku! Kaj je zopet?“

„Le mirno, Gašpar!“ izpregovorim jaz.

„Kdo pa si ti, potepenec?“ zarenči name.

„Kdo je dovolil, da smejo taki ljudje ostajati čez noč?“

„Tine in Tone, ali sta pripravljena?“

Oba odgovorita: „Pripravljena sva.“

„Poprimimo torej!“

In planili smo po njem, in prišel je v pravi vrtimec, tako smo ga pehali in suvali po veži.

„Sedaj veš, da je prišel oče iz Amerike!“ zakriči volar.

„In sedaj tudi veš, da se ne kuhajo več žganci zate v Brentačevi hiši!“

Tako zakriči hlapec Tine.

In vrtili in sukali smo ga, da se mu je moralo vrteti v glavi. Pričetkoma je rjul in klel. Nato pa je hipoma utihnil, ker je gotovo spoznal mene, hišnega gospodarja. In privrtili in prisukali smo ga do vežnih vrat in tam smo mu prav izdatno pomagali, da je čimpreje prišel na nočni zrak. Za njim pa smo zaloputnili in zapehnili vrata, ali oni v temi je molčal in niti glasu ni dal od sebe, kakor miš v cerkvi. Drugo jutro pa ga ni bilo nikjer in izginil je kakor slana pred solncem. Vidite, tako je prišla moja ura!

Ko sem se povrnil k ženi, se je bila le-ta zaprla v svojo izbo in na moje klicanje se ni niti oglasila, niti ni odprla. Tudi prav! Kar sva si imela povedati, sva si lahko povedala drugi dan. Spal sem torej prvo noč na senu na hlevu in dobro bi bil spal, da nisem imel sitnih sanj, v katerih me je tlačila prav huda môra. In ta

môra je imela podobo težke, železne zibeli, in na tleh pod njo sem ležal jaz, a na meni se je neprestano zibala težka, železna zibka. In to ni šala, ljubi prijatelji!

In morila me je skrb, pa se nisem upal vprašati pri ljudeh, da bi se mi ne bili smejali; saj veste, kako je! „Kaj bi iztikal okrog,“ si mislim, „stopi h gospodu, tam imajo krstne spise, tam zveš najlažje, kako in kaj!“ Na večer — sram me je bilo — sem se priklatil v župnišče in hitro — da bi me nihče ne opazil — blisknil po stopnicah navzgor, kjer je stanoval gospod Juri. Dober gospod je bil, in radi smo ga imeli, dasi je bil včasih osorne besede. Po hodniku je hodil tisti večer in pušil iz velike pipe, da se je vse kadilo okrog njega.

„Kaj bo dobrega, Brentač?“ me vpraša.

„Nič dobrega, gospod Juri!“ mu odgovorim.
„Morda dobim kaj dobrega tu pri vas!“

„Pa se lažje dobi kaj slabega nego kaj dobrega!“

In gospod se je prav prijazno nasmejal, tako da sem mu précej na vso moč zaupal.

„Česa torej želiš, Brentač?“

Pogledal sem v strop in odgovoril: „Nekaj obljub sem napravil v Ameriki, in to bi rad poravnal, ker nečem biti svojemu gospodu Bogu ničesar dolžan, ko je že vendar tako težko, če je človek ljudem dolžan!“

Poravnala sva tisto, in gospod Juri pravi: „Lehko noč!“

Pa nisem odšel, zopet sem pogledal proti stropu in dejal: „Nekaj bi še rad zvedel, če vas ne nadlegujem! Otroka imam —!“

„Otroka imaš!“ se odreže gospod Juri in izpušča goste oblake dima okrog svojega lica. „Otroka imaš, Miha, in božji dar je vsak otrok, Miha, ker je nedolžna živalca, ki moramo biti usmiljeni ž njo!“

„Nič ne rečem,“ odgovorim nato, „vse je prav in pošteno, kar govorite, gospod Juri! No, pa bi vendarle rad vedel, koliko let ima moje otročè, ker sem bil v Ameriki, ko je prišlo na svet; in to mi povejte!“

„Ljuba duša,“ se začudi gospod Juri, „kje bi ti na pamet povedal kaj takega! Saj vendar veš, koliko otrôk imam vsako leto v fari!“

„Pa krstno knjigo odprite!“

„Prav rad bi jo odprl, pa je nimam doma. Milostivi škof so pisali, da moram dati vse stare krstne knjige znova prevezat. In tudi naše vežejo sedaj v Ljubljani. Ko jih nazaj dobim, pa te takoj pokličem, Miha! In vse natanko pregledava, pa boš videl, da je vse v najlepšem redu, ker bi kaj drugega jaz nikakor ne hotel zapisati v knjigo!“

Praznih rok sem moral odriniti. Ali verujte mi, pol leta sem hodil pozneje vsako nedeljo h

gospodu, ali je že prišla knjiga iz Ljubljane. Toda še vedno so jo vezali v mestu, in gospod Juri mi ni mogel odgovoriti natančno in vestno, dočim so sosedje dobivali spiske iz krstne knjige, kadar so jih le hoteli. Gospod je imel dobro voljo in zaradi hišnega mojega miru je menil, da je najbolje, da tavam v temi. Pa sem videl vse natanko in nič več nisem hodil vpraševat po krstni knjigi.

Imeti nekaj, kar ni tvoje, kar pa ima vendar ves svet za tvoje, to je huda, peklenska reč. In nobena pamet vam nič ne pomaga, in vsaka stvar vam je zoprna, in ves svet je tak, da bi človek najrajši pljuval nanj! Skratka: vrag je, in kaj bi vam pravil, saj veste, da sem že vinjen, ker sem vam pravil vse to in pripovedoval! Kdo bi delal, če mu kukavica kuka okrog ogle! In res, opustil sem vsako delo ter zahajal rajši v pivnice, kjer se je točilo vino. To pa to, vino je edino zdravilo, ki je ustvarjeno za take ljudi! Kar nam je Bog vzel na oni strani, pa nam daje na tej strani! In pili smo ga, da je bila vsa miza mokra! Če je prišla ona pome, pa sem jo sprejel z besedo in pestjo, da ji je hitro pošlo veselje laziti za mano. Doma se je potem maščevala in prav pošteno me je večkrat preklestila, ko sem bil vinjen ter se ji nisem mogel braniti. Prve čase mi je bilo to nekaj nenavadnega, pozneje pa sem se privadil ter si mislil:

„Le tepi, jaz bom pa pil!“ In pričel se je napravljati dolg, iz hlevov je ginila živina, poslopja so prihajala nekam umazana in raztrgana, ker jih ni nihče popravljaj. In da se ni prodal gruntec, se je morala ona umikati s svojo doto, in konec je bil ta, da jih je bilo toliko pred doto, da le-tá ni bila nič več vredna! Nekaj časa se je mašilo in mašilo, potlej pa je vse skupaj padlo na kup, in moral sem z Brentačevine, kjer so sedaj tuji ljudje! Tisti dan, ko smo šli od hiše, pa sem živel malone prav tako veselo in zadovoljno kakor tisti večer, ko sem Gašparčka pri vežnih vratih metal na dvorišče.

Kaj sem hotel drugače? Čemu pa bi stradal ker nimam svojih otrok!

To je moj zakon!

In žalostni Miha je pulil mah iz zemlje in škripal z zobmi in solze je točil, ker je bil vinjen in nesrečen.

*

Drugo jutro pa smo imeli prekrasen lov, in dva petelina sta padla z veje, kjer sta pela zaljubljeno pesem. Ljubezen nam je vsem v pogubo, tako živali kakor človeku!

IV.

Izgubljeni Bog.

—*—
Resnična povest,
tiskana z nedovoljenjem visokočastitega
knezoškofijskega ordinariata.

I.

Kaplan Peter je svedrčaril že skoraj dve leti v moravški župniji. Pridobil si je v hipu ljubezen starih in mladih devic, in odkar je z ustanovitvijo prepotrebneega konsumnega društva potisnil pri laškem olju ceno za dva vinarja pod prejšnjo ceno, se je prav izdatno prikupil vrlim katoliškim možem cele fare. Stari župnik, ki sta ga protin in kašelj le redkokdaj puščala iz sobe, je izgubil skoraj vso veljavo. Gospodu Petru je bilo to všeč, in prav spretno je vpletal v svojo govorico pomenljivo opazko, da je „gospod“ že prestar in da časi zahtevajo čilejših in bistrejših duhovnikov.

Konsumno društvo pa je bilo glavno delo gospoda Petra; za to društvo je živel in skrbel, za „konsum“ se je pehal in trgal, dokler ni dospelo društvo do vrhunca popolnosti, na katerem ga opazujemo binkoštni ponedeljek leta 1899.

Tem občudovanja vrednejša pa je bila delavnost gospoda duhovnega pomočnika zategadelj, ker ni imel od pričetka nikake prave podpore. Vsa župnija, ki je laškega olja itak

malo potrebovala, je bila prepričana, da konsumnega društva ni potreba. Ali kaplan Peter ni opešal v svojem naporu, in napel in napegnjal se je, prav kakor da ga je obsenčil čisti duh župnika Schweigerja, ki je prelival tedaj svoje laško olje še v radoviškem župnišču in ne po tolsti nadžupniji leskovški.

Ko je bila konsumna zadruga, ali kakor jo je krstilo moravško ljudstvo konsumna „zadrega“, gotova ter je bil gospod Peter navozil vanjo sladkorja in kave, usnja in svilnatih rutic, železja in krtač, se je dobila tudi pripravna pomočnica. In sicer v osebi Kruljačeve Urše, ki je bila z nekolikimi nesrečami prekoračila ograjo nekdanjega devištva.

Ker pišem romantično ter je romantika po sodbi drja. Lampeta dandanes brez pomena in brez vsakega vpliva, lahko povem, da je šlo za otročeta, katerega mater so dobro poznali; o očetu pa se je govorilo to in ono, ali vedelo se je o njem za gotovo le toliko, da je vzeti ni mogel, ker ni služboval — v Južni Ameriki. To se reče, če se je res izdala papeževa enciklika, kakor je to trdil neki klerikalen nemški list!

No pa ji ni mnogo škodilo, Urši Kruljačevi! Bila je tiste dni še vedno prav čedna ženska, dobro razvita na zgornjem telesu in tudi drugod ne nápačna. „Gospodje“ so jo radi imeli, tudi kaplanu Petru je padlo oko na njo, in

vzel jo je za prodajavko v svojo konsumno „zadrego“. Sicer to ni bilo vseč nekaternicam, ki bi bile tudi radi hodile na trg za našega Petra, pa so se kmalu pomirile. Naš Peter je znal z žensko govoriti, in kmalu je potolažil vsako telo, ki je pod krilom hodilo po fari moravški.

In če je bil gospod Peter kako nedeljo ali kak praznik v hitrici „pomečkal“, kakor se pravi, krščanski nauk, je takoj hitel v društveno prodajalnico. Z Uršo v družbi ga je bilo kaj lepo gledati za „pudelnom“. Ginljiv prizor! bi pisal „Slovenec“! Hvalila sta konsumno blago kakor rojena Žida; posebno pri svilnatih ruticah je bil Peter pravi mojster: če je le bilo mogoče, jo je obesil na dekleta, med tem ko je Urša hvalila fantom blago za spodnje in gornje hlače in druge enake potrebščine. Da, v istini! Peter in Urša sta se za „pudelnom“ edinila v krasno harmonijo; bila sta veličasten akord, ki je mogočno prikipel z gospodarsko organiziranih orgelj naše katoliško-narodne stranke! A gospod Peter je vedel tudi ceniti vrednost svoje konsumne tovarišice. Ljudstvo, na mesto da je po popoldanski božji službi opravilo še križev pot, kakor je bila prej Moravčanov navada, se je zateklo rajši v Petrovo kramarijo, kjer so se posebno fantje z lačnimi pogledi pasli ob tresočih se delih Urškinega gornjega telesa, med tem ko

so dekleta z vdano pobožnostjo visela na rožno-cvetočem obrazu g. Petra.

Pri takih prilikah se je „ladelček“ kaj urno napolnil z bakrenim, srebrnim in tudi papirnatim denarjem, tako da je velika zadovoljnost čisto preplula gospoda Petra. In ponosno je vzkliknil:

„Dobro gre, Urša! — prav dobro!“

To rekši, je tlesknil z blagoslovljeno roko Kruljačevi po tistem delu telesa, na katerega se je brez dvoma spominjal dobrepoljski Jaklič, ko se mu je v povesti „pri Košičkovih peč podirala“. Prav res, tlesknil je gospod Peter vpričo zbranega ljudstva Uršo po tistem oddelku človeškega telesa, ki ne nosi v spodobni družbi nikakega imena, ki pa ima vzlic temu za življenje večji pomen od romantike, kar čuti dobrepoljski vrlina istotako dobro, kadar vtepa s paličico dobrepoljski mladeži krščanstvo in katoličanstvo!

Pa menite, da mu je narod kaj takega štel v zlo? Bog ne daj! Urša se je smejala, da se je na nji vse treslo, kar se je moglo tresti. In smejala so se tudi dekleta in ženice, in občna sodba je bila, da tako poljudnega in prijaznega gospoda Moravče še niso imele, kakor ga imajo v gospodu Petru.

Ko je Presvitli nekdam birmoval v Moravčah, je odpadel debel žarek njegove posebne milosti

na gospoda Petra. Pri mizi, kjer so obedovali dekani, župniki in kaplani, je izpregovoril Presvitli tudi o potrebi, veliki potrebi konsumnih društev. Z jedrnato in prekrasno besedo je pohvalil gospoda Petra, češ, da je ž njim nad vse zadovoljen, „ker deluje v narodu za zarod, to se reče, za narod, in sicer tako uspešno!“

Ravno takrat pa se je v velikem palcu desne noge domačemu župniku gospodu Andreju zbudila putika, da je hipoma občutil vse muke peklenske žerjavice. Od bolečin ga je pograbila nekaka togota, da se je spozabil in izpregovoril:

„Pa bo treba, Presvitli, alumne od sedaj podučevati v dvojnem knjigovodstvu, v zakonih vatla in vage ter sploh v kramariji, katero je nekdam Gospod pregnal iz svojega tempelja!“

Presvitli je nervozno prevrgel dvakrat tja-insem rdečo kapico vrhu svoje glave, potem pa je z roko vsekal po mizi, da so kupe in kupice na nji kar zažvenketale.

„Gospod Andrej,“ je izpregovoril nemilostno, „zdi se mi, da ste že skoraj prestari. Mi smo proti oderuštvi ter hočemo pomagati izstradanemu ljudstvu. Mi vemo, kaj je lakot!“

To rekši, si je zmetal na krožnik dve veliki rdečepikasti postrvi ter ju povžil z blagoslovljenim apetitom.

Prošt Lambert, star nemškutar, ki je sedel tik škofa, pa je domačega župnika vprašal:

„Herr Pfarrer, kommt heute kein Hôs auf den Tisch?“

Ko je nato družba zvedela, da pride tudi zajec na mizo, se je zasukal razgovor k drugim predmetom.

Ali gospodu Petru je ostala hvala, gospodu Andreju pa putika v velikem palcu desne noge!

Pa vrnimo se k binškošnemu ponedeljku leta 1899. —

II.

Po popoldanski božji službi je bilo. Kaplan Peter je hitro odpravil kopico starih žensk, ki so mu prinesle nekaj za maše, nekaj pa za očenaše. Denar je sicer spravil, a vendar se je jezil nad ženicami, češ, da niso prišle dopoldne pred deseto mašo, ko vendar dobro vedo, da popoldne nima niti trenutka prostega časa. Nato jo je odpihal proti Podreparju, kjer so se bili utaborili s konsumnim društvom. Spredaj je bila prodajalnica z velikim napisom: „Svoji k svojim“. Nad napisom pa sta se blesketali pozlačeni roki, ena v drugi: orjaška pest je stiskala manjšo, slaborejeno. Prva je bila prej kot ne pest naših konsumnikov duhovnikov, druga, tenka in shujšana, pa tvoja pest, ubogi

slovenski kmet. Ni se vedelo, stiska li prva drugo radi prijateljstva, ali pa samo v namenu, da bi tolsti prsti iztisnili ti zadnjo kapljico krvi iz drobnih in žuljavih prstkov! Enkrat že izprevidiš, „mukotrpní“ kmetič moj, da to ni bilo prijateljstvo, nego iztiskavanje zadnje kapljice krvi! In to tako gotovo, kakor mi Bog pomagaj!

Za štacunico je tičala prav prijazna mala čumnata: pravo svetišče moravškega konsumnega društva, kjer so se zbirali odborniki v seje, in kjer je imel kaplan Peter svoje absolutno kraljestvo. Mala čumnata je to bila, z okajenim stropom in z veliko, v kotu stoječo omaro, katero je bil sam gospod Peter „pod izgubo“ prodal mlademu konsumu. Tik omare je stala v sobici še velika, rumena miza in stoli okrog nje. Stene so bili dali čedno pobeliti ter so jih okrasili s podobami, vmes s podobo Jezusa ob jezeru, ko blagoslavlja kruhe. Na tramove pri stropu je bila blizu male peči pribita tako imenovana „štanga“, katero opazujete še dandanes v vsaki kmetiški „hiši“. Tudi to „štango“ je znal gospod Peter spretno uporabljati, kakor bomo videli pozneje.

V tej sobici na stolah okrog rumene mizice so sedeli tisto popoldne štirje odborniki moravškega konsumnega društva. Bil je to tako imenovani čisti cvet moravškega gospodarskega razuma. Še preden je prišel gospod Peter, se

je bila „seja“ že pričela. To se pravi, Urška je prinašala liter za litrčkom na veliko rumeno mizo, in očetje odborniki so jako pridno pili, ker je pri „sejah“ šla pijača na račun društva. In vselej, kadar je Urška prinesla nove zaloge, je izpila tudi sama kozarček črnine, pa ne samo par kapljic, temveč izpila je do dna, da ni ostalo kapljice v kupici. Zategadelj ni čuda, da so ji goreli kresovi na licih in da sta se ji iskrili očesi nekam zaljubljeno! V belih, „nabranih“ rokavcih se je sukala okrog mize, okrog prsi pa si je bila privezala lepo židano rutico, katero ji je bil sam gospod Peter o Veliki noči kupil iz konsumne zaloge. In ta rutica se je gibala doli in gori, ker je bila Urška od zavžite črnine že močno razburjena ter je hitro sopla; to gibanje pa je pobožnim odbornikom prav zelo dopadlo, skrivoma so Uršo pogledovali od strani ter imeli nad njo svoje odborniško veselje!

„Preklicano je še ‚štavtna‘!“ je izpregovoril prvi odbornik, Boštjan Kremen. V mladosti je kradel v nočeh klajo iz tujih kopic po travnikih in snopje iz tujih kozelcèv, sedaj pa — nabravši si tako z gospodarskim svojim razumom nekaj grošev — je bil društva prvi odbornik in takorekoč njega prva pomoč za gospodom Petrom.

„Preklicano je še ‚štavtna‘!“ je vzdihnil Kremen, ko je bila Urška ravno odšla s praznim litrom. „Moja pa je kot polomljen koš!“

„Prav govoriš!“ se oglasi Miha Krtačar, drugi odbornik. „In moja je kot kozelèc, ki ga je sneg podrl. To je Bog pomagaj!“

Tudi drugi odbornik, Miha Krtačar, je bil poštenjak. Imel je sicer kopico nezakonskih otrok, ali gospod Peter mu tega ni štel v zlo, češ, da se kaj takega lahko pripeti vsakemu pametnemu človeku!

„Kaj boš ti govoril!“ zavrne Kremen Krtačarja. „Ti si pomagaš, jaz sem pa revež!“

In tu je oče Kremen s svojim revnim duhom poletel tjà pod Lesno brdo, kjer sameva pod zelenim holmom bela kočja, do katere vodi od občinskega pota v gostem leskovju skrita stezica, da se tako lahko ne opazi, kdo hodi po nji. V tej kočji je živela Mina Čuklja, brdka gospodinja. Njen mož je mučil svoje kosti po pitsburških premogokopih, da je prislužil kruha ženi in otrokom. Doma pa se je dolgočasila Mina Čuklja, in prav lepo je bilo, da jo je včasih obiskal naš Miha Krtačar. Seve največkrat iz radovednosti, da bi zvedel kaj novic iz Amerike. Ko se je končno povrnil oni iz Amerike, se mu med tem sicer ni bilo pomnožilo imetje, in tudi denar, poslan iz tujega sveta, je bil šel svoja pota, ali v veliko začudenje Jakoba Čuka pa se mu je bilo pomnožilo številce njegove rodbine! Ker pa se je delal Miha Krtačar nedolžnega, je bil gotovo tudi nedolžen.

Na vse to je mislil Kremen tedaj, ko je zavpil nad Krtačarjem: „Ti si pomagaš, jaz sem pa revež!“

Na to pa je mislil tudi Krtačar, in beseda veljavnega soodbornika ga je spekla, da ga je zagrelo okrog srca in da je postal rdeč kot puran. Tedaj je posegel vmes tretji odbornik Luka Kaša, največji in najneusmiljenejši oderuh cele fare. Stiskal je beraške dolžnike ter jih objedal, kakor objeda kozel salato, če je zašel v zelnik. Pri gospodih pa se je odkupil s tem, da je kupil in plačal velik luster, ki še danes visi sredi moravske cerkve, in pa tudi s tem, da se je poprijel nove gospodarske organizacije ter postal vnet član konsumne „zadrege“. Zvit lisjak je bil oče Kaša, in dobro je vedel, da ga puste v miru pri njegovi gospodarski organizaciji, samo da pristopi k „novi“ organizaciji. Zategadelj je pred gospodom Petrom ležal na tleh, nekako tako, kakor se valja v prahu dobrepoljski Jaklič pred častito duhovščino. „Kar bodo gospod rekli, tisto je prav!“ Ta beseda mu je ležala neprestano na jeziku in rabil jo je ob vsaki priliki, bodisi pri priliki, bodisi pri nepriliki. Sedaj pa je opazil, da bi utegnil Krtačar prekipeti, in je bleknil vmes:

„Ne prepirajte se, kar bodo gospod rekli, bo pa prav!“

„Prepirati ne! Sveti krišč božji, le prepirati se ne, krščanski možje!“

Te zadnje besede pa si izpregovoril ti, Tinče Kozica, moravške cerkve slavni cerkovnik! Bil je to četrti odbornik našega društva. Četudi vitek kot dreta, je bil še vendar v letih, ko je človek za ženitev še pripraven. In odkar so ljudje Tinčeta poznali, so tudi vedeli, da se v njem neprestano kuha neprestana želja po ženitvi. V največji spodobnosti — včasih še celo, kadar je po cerkvi luči prižigal — je padalo njegovo oko na to ali ono spodobno devico. Pa do sedaj ni imel posebne sreče, prej kot ne zategadelj, ker je tik poštenih devic ljubil tudi pošteno vino. Najrajši bi bil stopil v dotiko s kuharico v farovžu, no, pa so mu gospodje delali zapreke, seve radi tega, da se ni dajalo pohujšanje! Končno pa mu je obtičalo ljubeznilno oko nad Uršo Kruljačevo. In ta bi ga bila tudi vzela, ali v tem slučaju se je Valentin Kozica v veliko začudenje slavnega moravškega občinstva skesal ter je ni hotel vzeti. In vsa fara se je povpraševala: zakaj je ne vzame?

Nekdaj se je Kozica pri Čudetovih napil. Ko so ga povpraševali po vzrokih, se je malo popraskal za levim ušesom ter se izkušal vprašanju izogniti z besedami:

„Krščanski možje, ta ženska je zame predebela, takorekoč preobširna!“

In ko so ljudje le vanj silili, je Kozica zvito proti stropu pogledal, malo zažvižgal, se popraskal za desnim ušesom ter izpregovoril:

„Po pravici rečeno, gospod Peter so malo preveč silili v to ženitev! Taka je, ljudje božji!“

Proti Krtačarju, ki je takrat tudi bil v pivski družbi pri Čudetu ter je posebno silil v Kozico, se je pa zadr:

„Zdaj pa zastopiš laško, ne, Krtača krtačasta!“

Ali Krtačar se je ponižno odrezal:

„Kar so gospod naredili, so prav naredili!“

III.

Pomirljive besede zadnjih dveh odbornikov pa niso dosegle posebnega vtiska. Oče Krtačar je bil postal, kakor smo že povedali, rdeč kot puran in je tudi ostal tak.

„Oj, ti grdi hudič ti!“ je zavpil in pograbil po polprazni steklenici na mizi. „Kaj, tako boš meni pel, ti, ki samo takrat nisi kradel, kadar krasti nisi mogel!“

Ostra ta beseda je šla Kremenu do živega. Vstal je ter — kot dober učenec kaplana Lavrenčiča — prijel nekako sumljivo za stol, rekoč: „Še eno mi zini, pa te oplazim!“

Litrček v Krtačarjevi roki se je nagnil v tem in črni tirolski petjot se je zlil po rumeni

deski, potem pa na trebuh Kozici, ki je slonel ob mizi. Da bi dragocena kapljica ne prišla v nič, je podstavil kozarec, da bi rešil, kar se je dalo rešiti. Pri tem pa je Kozica vzdihoval: „Ali je ni škoda te pijačice!“

Prej kot ne bi se bila udarila Kremen in Krtačar, da ni tedaj prihitela v izbo Kruljačeva ter izpregovorila:

„Gospod gredo!“

Vse je utihnilo. Kakor klasje, katero podira sapa, sta padla na stol Krtačar in Kremen. Hinavec Kozica pa je začel napravljati velike križe po svojem obrazu ter se je delal in vedel tako, kakor da je ta poštena družba ravno nehala moliti, ko je prihajal gospod.

„Katerega pijete?“ je bilo prvo vprašanje gospoda Petra, vstopivšega v odborniško čumnato. „Katerega prinašaš na mizo, Urška?“ je bilo njegovo drugo vprašanje, združeno z nam že znanim rokotleskom po brezimnem delu Urškinega telesa. Nato je pograbil na mizi stoječo polno kupico, jo dvignil proti stropu rekoč: „Zdaj pije dominus vobiscum!“

S temi besedami je zlil prav strokovnjaško vso tekočino v globoko, globoko svoje grlo. Nehote pa se mu je zavil obraz, in zajechal je:

„Primaruha, ta laška godlja ni za nič! To je za kmeta, a ne za odbornike in gospode!“

V teh svojih besedah pa je opazil gospod Peter nekak izvrsten dovtip. In pričel se je od veselja tolči po tolstih bedrih in svojega smeha ni mogel prej ustaviti, dokler si ni z znanim rokotleskom potolažil razburjene duše. In smejala se je Urška in smejal se je zbrani odbor. Kaša pa si je dal duška z besedami:

„Prav so rekli, gospod, tako je, prav so rekli!“

Nato ukaže gospod: „Urška, prinesi onega po 32!“

„Oni po 32“ je bilo najmenitnejše vino moravškega konsuma. Nekak mojstrski kletarski izdelek, v katerem so si roko podajali vsi opojni elementi cele zemlje. Nekaj žvepla, veliko špirta in morda še celo nekaj vitriola ali hudičevega olja! Z eno besedo, v tem „vinčku“ je bilo združeno vse, kar daje zadnje udarce tako možganom, kakor želodcu! Koliko pa je bil v sorodu z vinsko trto, to je pa manj razjasnjeno! Ali vzlic temu je Boltažar Žeja, prvi moravški žganjepivec, poskočil visoko od tal, ko ga je izpil prvo kupico! In zavriskal je: „Pri moji duši, ta peče, ta je skoraj tako dober kot ‚šnops‘!“ Ob roki strokovnjaškega tega izreka je prišel „oni po 32“ v posebno slavo pri moravškem občinstvu. Splošna sodba je bila, da je vino zategadelj tako dobro, ker človeka skoraj ravno tako hitro upijani kot žganje.

Tega vina je naročil gospod Peter pet litrov na mizo! In Urška jih je tudi prinesla.

Nato se je nadaljevala odborova „seja“.

„Možje,“ je izpregovoril Peter, „zbrali smo se, da sklenemo račune in da vidimo, kako stojimo ob koncu prvega leta.“

In gospod Peter je pristopil k veliki omari in jo je odprl s skoraj večjo pobožnostjo, kot je odpiral tabernakelj v cerkvi. Iz nje pa je nametal na rumeno mizo nekaj starih Blaznikovih pratik, nekaj starih koledarjev Mohorjeve družbe in nekaj starih šematizmov ljubljanske knezoškofije. To so bile trgovske knjige moravškega konsumnega društva! Peter je pričel odpirati sedaj šematizme, sedaj pratike, sedaj koledarje. Povsod je bilo na posameznih straneh vpisanih nebroj številčk. Drugi bi se v tej zmesi ne bil spoznal, a gospod Peter je trdil, da se v tej zmesi spozna prav dobro.

Ko so možje videli, da hoče gospod Peter položiti račun, izpregovori

Oče Kremen: „Ali bomo res žalili našega gospoda?“

Oče Krtačar: „Le naj spravijo, gospod Peter! Hitro naj spravijo, če ne, bom zares jezen! Vi ste naš oče, mi smo pa vaši otroci! Ali ni taka, Kaša?“

Oče Kaša: „Ta bi bila lepa! Še rajtengo naj bi nam gospod dajali! Čemu tudi!“

Oče Kozica: „Prav res, čemu tudi! Ali so bili gospod že kdaj zaprti, ali so morda kak goljuf, kak slepar, he? Koj mu eno prisolim, kdor bi zahteval rajtenge!“

Oče Kaša: „Kar so gospod narajtali, je prav, je prav!“

Soglasen sklep: računi so odobreni, gospodu Petru pa se izreka zahvala in zaupanje odbora. Pod vse to so se napravili štirje debeli in tolsti križi, v znamenje lastnoročnih podpisov odbornikov moravškega konsumnega društva. Trgovske knjige pa so se zuova odpravile v staro omaro, da v nji počivajo — za eno leto!

V tem se je izpraznilo omenjenih petero litrčkov. A Urška je na gospodovo povelje prinesla novih petero. Vsi — in gospod Peter ne najmanj med njimi — so bili veseli, da se je težavni posel tako hitro in tako srečno dodelal. Zategadelj so junaško pili, posebno tudi zategadelj, ker se je bilo po Petrovih besedah prvo leto prav dobro dokončalo. Torej je odprl oče Kaša široko svoja usta ter izpregovoril:

„Dobro se imamo, pošteno dobro se imamo!“

In Kozica je dostavil: „Da bi pa bila naša volja še boljša, bi nekaj prosil gospoda, če bi se mi ne zamerilo.“

„Ti bi rad gledal moje ‚vreteno‘, dlaka dlakasta!“ se je zasmeljal Peter, ki se je rad kazal s to svojo predstavo, če je bil prav židane volje.

„Jaz tudi tako rada gledam!“ je zahitela Urša Kruljačeva.

In ko so se vsi drugi odborniki — bili so z gospodom vred že pijani — soglasno izjavili, kako radi gledajo gospoda kaplana vreteno ob štangi, se le-tá ni dal dalje prositi.

Tedaj bi bili morali videti, kako voljno se je vdal naš gospod Peter izraženi želji soodbornikov! S svojim imenitnim „vretenom“ je hotel osrečiti zbrani odbor, in kakor blisk je bil na „štangi“, o kateri smo že govorili. Spretno je zapletel eno nogo okrog „štange“, potem pa se s telesom zasukal nizdol, tako da je blagoslovljena glava visela navzdol. Na to se je zopet zavihtel navzgor, tako da je visela blagoslovljena noga navzdol, in sukalo se je in sukalo, da se je gledalo njegovo mašniško telo kakor nekako vreteno ob štangi. Spodaj sedeči kmetje pa so imeli veliko veselje, posebno še nad gospoda Petra dolgopeto sukajo, ki je plapolala kakor dolga senca okrog vrtečega se duhovnika — konsumnika.*) Začuli so se glasovi začudenja.

„To so gospod!“

„Takega gospoda še nismo imeli!“

„Božji krišč, da bi le kaj časa pri nas ostali!“

„Kar naredite, vse je prav narejeno!“

*) Historično!

Tedaj pa je zadela našega Petra mala nesrečica. Ko se je takisto vrtil nad glavami svojih občudovavcev, je nosil Petrček hlačice, za katere si je bil blago kupil v svojem lastnem konsumu. Vrag vedi, je li bil Žid poslal kako preležano sukno, ali pa je bil gospod Peter nogo malo preveč zategnil! Z eno besedo, pri nogi, s katero se je Peter drgnil ob štango, je nekaj počilo, in kakor bi trenil, se je pokazala belordeča lisa ter se ob stegnu navzgor zajedla v obširno — višino. Gospod morda v prvem trenutku ni bil opazil, kar se je zgodilo. Morda pa tudi ni mogel tako hitro ustaviti svojega kolesa. Še vedno je svedral okrog štange, tako da so gledavci od spodaj opazili to in ono. Urški se je končno vendarle videlo potrebno, da je malo zakričala ter pobegnila iz sobe.

„Oj, ubogi gospod!“ je viknila ter izginila v sosednjo štacuno. „Kako bodo zdaj domov prišli, ta revček!“

Šele tedaj je gospod opazil svojo nezgodo. Hladnokrvno se je spustil s štange na tla ter izpregovoril:

„Urša, imaš kako črno nit pri roki in šivanko?“

Urša je prihitela s črno nitjo in s svetlo šivanko.

Opevaj mi, Muza, boginja romantike, opevaj mi sedaj težavno in nad vse mere odgovorno

delo, katero je nepričakovano naklonila kruta usoda deklici! Opevaj prav vestno, kako je s tresočim se prstom roka device vodila ostro bodeče orodje, da bi se ne zaneslo s široko zevajočega sukna v rožnato, v cvetoče meso! Opevaj mi tudi, kako je mukotrpná druga stran koprnela in drhtela, da bi že bilo dognano delo težavno in črez vse mere odgovorno!

No, dognalo bi se bilo to delo težavno in črez vse mere odgovorno, da se niso tedaj hišna vrata na stežaj odprla in da se ni začul tenák glasek:

„Obhajilo je prišlo!“

IV.

„Obhajilo je prišlo!“

Neprijetne so bile te besede tako cerkovniku, kakor duhovniku-konsumniku. Le-tá se je nehote premeknil s celim svojim telesom, in ostrobodeča iglica, ki je dotlej pod Urškinim prstom spretno švigala tja in sem, je smuknila s tira ter se zabodla v kraje, kjer je niso pozdravljali z veseljem. Dekletu je zakrvavelo srce, a tudi od drugod je padla rdeča kapljica Urši na nabrano, belo rokavce. In tam, kamor je padla, se je napravila rdeča lisa, katere Urška v trajen spomin na to nesrečno, ali vendar tudi toliko srečno uro, nikdar več izprati ni dala! Pa še vstajajo bedaki, trdeč, da naše ljudstvo nima

vere, in da ne spoštuje konsumnih svojih dušnih pastirjev! Pridite in pogledjte našo Uršo kakšno nedeljo popoldne, ko jo obiščejo device-tovarišice! S kakim ponosom odpre svojo škrinjico in s kakšnim še večjim ponosom jim pokaže med svojim perilom „srajčnik“ z nabranimi rokavci, rekoč: „To je tisti srajčnik!“

Device - tovarišice povešajo glavice kot zvončki spomladi, če jih je burja preveč osmodila, ter šepetajo nevoščljivo: „To je tisti srajčnik!“ Da, ko bi le vsaka imela tako sladke spomine v svojem zaboječku! Ali vsaki sreča ni tako mila, kot je bila Urši Kruljački!

„Obhajilo je prišlo!“ je vpil kaplan Peter. „Je pa že spet kaka starikasta ženska zbolela. In seve, koj na noč mora biti gospod! Kolikokrat sem že tem sitnicam pridigoval, če me že hočejo gledati, naj zbole podnevi! Urša, šivaj!“

„Čehunova Meta je!“ je zastokal Skukov Gašparček, ki je bil odprl vrata ter prinesel žalostno vest, da je obhajilo prišlo.

„Čehunova Meta,“ je izpregovoril Peter satirično, „ta beračica bi bila pa res lahko podnevi zbolela. In tam gori na Ostrožnem brdu tiči! Ko tja pridemo, ji pa nič ne bo! Vrag vzemi taka babeta! Urša, šivaj!“

„Pravijo, da umira!“ je zahtel Gašparček, ki je bil nekak učenec pri Kozici. „Pravijo, da umira in da se mudi!“

Urša je bila v tem zakrpala, kar se je bilo strgalo. Gospod Peter je izvlekel ključ iz svojega žepa ter ga vrgel pred Kozico, rekoč: „Odpri pri meni, pa vzemi burzo, ki je stara in že nekaj raztrgana. Za tak čas pa za take ljudi je pa še dobra!“

Kozica se je popraskal za ušesom ter izpregovoril sladko: „Pa bo fantè vodil, ne?“

Tu je mislil na svojega učenčka, Skukovega Gašparčka.

„Kaj!“ se zatogoti Peter. „Ti boš zlezel za peč, mi pa naj trpimo! Ne boš kaše pihal! Ti boš vodil!“

Kozica je nekaj zamrmral sam pri sebi, in oče Kaša, ki je tik njega sedel, je pozneje hotel priseči, da so tedaj cerkovniku ušle besede, ki so se glasile nekako tako kot „prekleti far“. In Kozica, ki je ob taki uri jako nerad lazil na Ostrožno brdo, je te grde besede pri tisti priliki prej kot ne tudi v resnici spravil s svojega hudobnega jezika!

„Kaj se boš držal, Kozica,“ ga je tolažil gospod Peter, „saj si možak. Mi ga znamo piti, pa ga znamo tudi nositi. Urša, za slovo, hitro še liter!“

V hitrici in v naglici so spili za slovo še zadnji liter. Ko sta na to pijani duhovnik-konsumnik in pijani cerkovnik-konsumnik stopila v zrak pred Podreparja, je bila že temna noč. Zavrteli so se možgani in tudi oče želodec je

začel odpovedovati prijateljstvo, ki ga je bil prej sklenil z „onim po 32“.

„Joj! joj!“ je zajokal Kozica. „Meni je, kakor bi se mi cel kozelèc vrtil po glavi, joj! joj!“

„Po burzo pojdi! In prenašaj, kakor prenašam jaz!“

Kozica jo je odgugal, za njim pa se je gugal gospod Peter.

Kozica je prinesel staro, raztrgano burzo, odprl zakristijo ter taval za oltar pozvonit. V temi je s težavo iskal vrvi od zvonov. Najprej se je zmotil ter je z „malim“ pozvonil. Potem ga je vrglo ob zid, da se je udaril ob nos. Končno se je ujel ob pravo vrv, da je pozvonil z „velikim“, da je zvon visoko v stolpu malo zastokal, prav tako, kakor bi se bil tudi napil močnega vina v moravškem konsumu. V zakristiji pa je poizkušal gospod Peter, da bi zlezal v „koretelj“, pa ni mogel. Bolj kot je poizkušal, bolj so se puntale noge in roke, in bolj je postajal trmoglav beli koretelj!

„Zadnji liter je bil res preveč!“ je godrnjal gospod Peter. Nato pograbi po litru vode, ki je slučajno stal ondi, ter ga izpije v dušku skoraj do polovice.

„Tako,“ izpregovori, „sedaj bo dobro, sedaj se reči ne sučejo več okrog mene!“

Ker se Najsvetejšemu s trepetajočo dušo ne upamo približati s tisto obrtniško brezobčut-

nostjo, s katero sta se približala tisto noč kaplan Peter in cerkovnik Kozica tabernakelju, nočemo pisati o tem, kar se je zgodilo v cerkvi in kako sta se pijana grešnika polastila božje popotnice, da bi jo nesla tja v Ostrožno brdo, kjer je onemoglo človeško bitje z vsemi silami koprnelo po nji!

Po vasi je še šlo! Gospod je molil s pol otrpnjenim jezikom in Kozica je odgovarjal tudi s pol otrpnjenim jezikom. Pri tem sta pa oba vestno tiščala poglede k zemlji, da bi si izkoristila vsak žarek iz svetilnice v roki Kozice ter tako ne napravila nápačnega koraka.

Zunaj vasi, kjer sta hodila po ozki stezi med travniki, pa je prvi padel poštenjak Kozica. Zadevši z negotovo ного ob kamen, je telebnil v travo, da mu je žvenketaje odletela svetilnica ter se razbila v kosce. Gospod je skoraj zaklel, Kozica pa je klel prav odločno. Bila sta v popolni temi. Kozica je nekaj časa iskal svečo, ki je bila nekam v travo odletela, pa zaman. Morala sta dalje. A prave in glavne težave so se šele pričenjale, ker se je pričela pot dvigati. Po nekakem žrelu je vodila navpik, razrita in razjedena po plohad. Po nji hoditi je bila pri dnevu prava težava, a kaj šele ponoči! Na to pot sta se podala pijana naša znanca. Od pričetka je še nekako šlo, a končno je prišla katastrofa. Gospodu je zmanjkalo zemlje pod

stopalom, da je pričel majati se in padati. V padcu pa je sklatil s sabo cerkovnika Kozico, ki se je majal in padal. Pri koncu pa sta skupaj padla na lice enega in istega mesta, kjer sta se v temi valjala kakor dva obstreljena zajca ter mahala z nogami in rokami po zraku in tudi po onemoglih svojih telesih. Pri tem je gospodu Petru odpadla stara, raztrgana burza. Iskala sta jo, po vseh štirih lazeč, in preden sta jo zasačila, sta nebrojkrat poljubovala lice stari materi zemlji. Končno se je burza dobila, in posrečilo se je tudi obema, telo postaviti na nepokorni nogi. Ko je Peter deval okrog sebe burzo, je začutil po svoji obleki sumljivo gosto močo. Zarohnel je proti Kozici: „Saj je pot suha, a jaz sem moker!“

Ta pa se je odrezal: „Pot je suha, a jaz sem tudi moker.“

„Ti si me!“

„Ni res! Oni so me!“

Pa čemu se prepirati! Mogoče je bilo eno kot drugo. Pot do Ostrožnega brda pa je bila še dolga. Odrinila sta dalje. Zlepa in zgrda sta se privlekla in priplazila do vrha, ki mu pravimo „Kozja noga“. Trpela sta mnogo, padala sta, vzdigovala sta se ter si v bratski ljubezni delila sadove in plodove razmučenega želodca. Ob vrhu, ki mu pravimo „Kozja noga“, sta ustavila razvlečene in raztepene svoje kosti.

Tik njiju je rasel čop smrečja in bukovja. In v tej lozi se je čulo šepetanje in frfranje, kakor da bi vlekla lahna sapa med drevesci. Nekje na veji je spala stara vrana — ta konsumnik med ticami. Morda se ji je sanjalo kaj grdega, kar je v življenju počenjala, in dvakrat in trikrat je zakrulila v nočni mir. In čuk se je oglašal s samotnega drevesa, in nekje tam doli v lozi je zapel drobno svojo pesmico drobni škrjanček, ki, kakor znano, v nočeh spati ne more, kakor ne morejo spati naši konsumniki, če so se napili „onega po 32“.

In glej, pijani naši dve konsumni vrani vrhu „Kozje noge“ je pograbila tedaj nevidna moč! Kakor skala so jima postale težke noge, da se z mesta niti geniti nista mogla. Obtičala sta na mestu, ki mu pravimo „Kozja noga“. In okrog ju je nekaj zavrtilo ter ju obrnilo proti vasi, odkoder sta bila prišla. Pred sabo sta imela temno brezdno, iz katerega sta se bila privlekla, in le večna luč v moravški cerkvi je brleče, a slabotno oznanjevala kraj, kjer je v temi počivala vas moravska. Kakor je bilo temno v njiju možganih, tako je bilo vse temno pod njima in nad njima. Niti zvezdice ni bilo na nebu — vse črno, vse zavito! A tu sta stala, in bila sta kakor svata, ki v angleški romanci morata poslušati starega mornarja. Tedaj pa se je gori na Slivnici — ki s svojim

največkrat s snegom ovenčanim vrhom kraljuje nad našo vasjo — prav pri vrhu utrnila mala, neznatna iskrica. Kakor veščica nad močvirjem se je užgala ter zaigrala tja in sem. Potem je obstala. Pa samo za nekaj časa. Ali v tem času je bila postala že večja. Sedaj že ni bila več iskrica, sedaj je bila že iskra. In pričela se je ta iskra po širokem bregu veličastne naše Slivnice pomikati nizdol. Ravnokar je bila še iskra, ali sedaj je nastal iz nje že večji goreči plamen. A sredi Slivnice je bil ta plamen že kot goreč grm, kakor ga je gledal Mojzes na gori Jetro. In bolj ko se je ta grm pomikal proti vznožju hriba, večji so postajali plameni njegovi.

Nastal je tudi vihar in podrl je ona dva na „Kozji nogi“ k zemlji. A čudno: dasi sta zrla z očmi proti nebu, sta vendar videla vse, kar se je godilo v dolu! V hipu so plameni prepregli celo obnebje. A to niso bili plameni, to je bila nebeška podoba Odrešenika! Raztezala se je po vesoljni višini in solnca se je dotikala z milobno svojo glavo! In kakor nekdanj učenci na gori Tabor sta gledala nevredna črva stvarnika sveta. Pa le za nekaj trenutkov. Večni Bog je stopil s svojega prestola na večnem obnebj, in kakor je prej naraščala orjaška njegova podoba, tako se je sedaj krčila od hipa do hipa. In naša grešnika nista gledala več stvarnika v njegovi slavi, ampak pri vznožju

„Kozje noge“ sta ugledala Bogočloveka v neznatni človeški podobi. In trnjevenec je nosil na glavi in težak križ je nosil na rami. Krenil je na pot, po kateri sta bila hodila ona dva. In kjer sta bila padla, je padel tudi Krist s težkim svojim križem!

* * *

Ko sta se gospod Peter in cerkovnik Kozica prebudila iz omotice vrhu „Kozje noge“, je bilo že po polnoči. Zavedevši se, sta vzkliknila soglasno: „Strašno sva bila pijana! In hude sanje sva imela!“

Potem pa sta lezla proti Ostrožnemu brdu in sta menila, da nosita Krista s sabo.

Ali Krist je hodil za njima!

V.

Takrat je umirala na Ostrožnem brdu Čehunova Meta. Delo in lakota sta ji bila najzvestejša prijatelja v teku njenega resnično mukotrpnega življenja. Dokler je bila pri močeh, je delala takorekoč noč in dan. Ko se je postarala ter so ji opešale roke, se je javnost zanjo nekako toliko brigala, kot se briga za starega psa, kadar crka za plotom. V tem pogledu je bila žival v človeški podobi; prava „res derelicta“ človeške družbe!

V letih, ko je še delala, si je bila nabrala nekaj krajcarjev in jih naložila na lično, temnorjavo knjižico hranilnice v Ljubljani. Naš gospod Peter pa je imel za take lične, temnorjave knjižice hranilnice v Ljubljani čudno razvit nos. Prav kakor kak fin prepeličar, kateremu ne odide niti zadnja prepelica v gostem prosu; ali pa kakor kak fin jazbečar, ki pripodi vsakega jazbeca globoko iz zemlje na dan! Vsako in tudi najneznatnejšo knjižico je zavohal v fari, in revico je preganjal toliko časa, da mu ni mogla odfrfotati. Izvohal je tudi lično knjižico Mete Čehunove. In brez težave jo je pregovoril, da mu je dala knjižico spraviti, z dostavkom seve, da se Meta takoj odpove lastnini do te knjižice in da jo sme gospod Peter, ne da bi bil zavezan, o tem komu kake račune pokladati, po Metini smrti po svoji lastni volji uporabiti za kake dobre namene, v prvi vrsti za prekoristne „škofove“ zavode.

Bilo je že dobro poldrugo leto, odkar se je knjižica preselila h gospodu Petru. V tem so Meti opešale zadnje moči. Stroj se je čisto izrabil! Ker se gospoda ni upala prositi za knjižico — pač, pri neki priliki ga je silno ponižno prosila za „interes“, ali gospod Peter jo je zavrnil, da je to „obljubljen“ denar, katerega se ne sme nihče več dotekniti — ker se torej gospoda ni upala prositi za knjižico, je pričela

sramežljivo beračiti. To se pravi, prihajala je v hiše, kadar je bilo kosilo ali kadar je bila večerja. Molče je sedla na klop pri vratih ter čakala, da so ji dali kake odpadke. In te je potem zaužila s slastjo, vzlic temu pa venomer ugovarjala, da ni ničesar potrebna in da je že doma jedla. No, ta „res derelicta“ človeške družbe je pričela sedaj umirati!

Zadnje čase je stanovala v starem Posavčevem svinjaku, iz katerega so bili napravili za silo človeško bivališče. V stare stene so bili namreč izbili nekaj lukenj in po tleh nabili nekaj desk. V kotu tega zaboja so zbili iz desk nekako ležišče, ga napolnili s slamo, in na to slamo je vrgla Meta dvoje raztrganih cunj in še nekaj bolj raztrgane odeje. Vse to si je Meta rešila iz valov življenja. Pač, rešila si je tudi staro, črivo mizo, katero je postavila tik postelje. A v kuhinji — v svinjaku ni smela kuhati — kuhala je v hiši pri gospodarju in za celo to stanovanje je Posavcu plačevala 2 gold. na leto — je imela še dva lonca, oškrbano skledo in leseno žlico. To zadnjo še nekoliko z dratom zvezano!

Zadnje tedne že ni mogla več hoditi. Menda največ od lakote. Sramežljivi berači tudi v naših vaseh ne uživajo posebnega usmiljenja, osobito če so na sumu, da imajo denar v hranilnici. O Meti pa se je vedelo zagotovo, da ima denar v hranilnici.

Legla je torej in obležala je na svoji slami. Stara prijateljica je prihajala parkrat na dan, ji prinašala kako mrvico jesti ter ji pomagala in malo postregla. Tako je prišlo, če ni hotela živa v zemljo, da je morala pričeti umirati. In umirala je resnično, brez hinavstva, kakor stari pes za plotom. Umirala je torej prav resnično in prav resnobno. In sosedge, ki so jo imeli po pravici na sumu, da ima denar v hranilnici, so se — po navadi tržaške „Edinosti“ — zgražali nad njo, češ: še v smrtni uri stiska svoje krajcarje in najpotrebnejšega si ne privošči.

Na binkoštni ponedeljek zvečer ji je postalo posebno hudo. In po gospoda so poslali. Sosome pa so prihitele ter dvignile tanke koščičice njenega telesca s slame. Posavka je posodila dve beli rjuhi, da so korito-ležišče prevlekli ž njima. Robavka pa je dala odejo, na kateri so se objemale pisane rožice s pisanimi rožicami. Še celo staro črvivo mizo so pregnili s prtom, in na njo so postavili sveči — bili sta edini v vasi in posodila ju je bogata Čeponka. Prižgali so tudi rdečo svečo od Materje Božje s svetih Višarij ter pričakovali gospoda.

Okrog kočje se je nabralo skoraj vse prebivavstvo z Ostrožnega brda in čakalo gospoda. Otroci so prižigali svečice, blagoslovljene na

Svečnice dan. Dekleta so tuintam zapela po-božno pesem. Možje pa so tuintam molili. Vse je pričakovalo gospoda!

V kočici na slamnatem ležišču pa je ležala ona, radi katere se je vse to godilo. Bilo ji je kakor nevesti, in svoji ročici, ki sta bili tako tenki, kakor je tenka najcenejša sveča pred oltarjem, je včasih trepetaje izvlekla izpod rožnate odeje, in dvignila je tudi glavo, ki je bila podobna nekakemu večjemu suhemu črešnjevemu sadu, ter izpregovorila k svoji postrežnici:

„Nikoli se mi še ni tako dobro godilo na zemlji!“

In postrežnica jo je vprašala: „Češ kaj piti, revše? Nekaj hruševe vode je še tu.“

Meta pa jo je zavrnila: „Ničesar več nočem. In tudi hruševe vode ne in naj je še tako dobra in sladka. Vidiš, Marjeta, gospod Jezus prihaja pod mojo streho. In ž njim skupaj odidem z Ostrožnega brda, kjer se mi ni prav dobro godilo. Res, prav dobro se mi ni godilo! Morda me ne zavrže! Da bi le kmalu prišel, dasi nisem vredna, da stopi pod mojo streho!“

Tako je vse čakalo na gospoda. Ali gospoda ni hotelo biti. Končno se je družba razšla. Šele proti eni po polnoči je zažvenkljal zvonček v dolu. In obhajilo je prišlo do Ostrožnega brda.

Ko pa je postavil gospod Peter na črvivo mizo tik Metine postelje staro burzo, je opazil,

da svete hostije ni v nji. Otrpnil je od strahu in groze ter zaječal:

„Boga sva izgubila, Kozica! Boga sva izgubila!“

In Kozica je zatulil: „Boga sva izgubila, a jaz dobro vem, kje!“

Duhovnik in cerkovnik sta brez daljše besede pograbila svoje reči ter pobegnila z Ostrožnega brda, kakor bi za njima gorelo. Bodisi, da sta hotela izgubljenega Boga iskati, bodisi da sta ga hotela znova iz cerkve prinesiti! Sosedje in sosede, ki so se bili, ko so začuli zvonček v dolini, zopet zbrali okrog kočje - svinjaka so strmeli ter soglasno izrekli, da kaj takega še niso doživeli. Končna soglasna sodba pa se je glasila tako, da mora to biti božja kazen in da mora biti Čehunova Meta velika grešnica, ker jo je zadela ta božja šiba. O Petru, gospodu, pa ni zinil nihče niti žal besedice!

V svojem koritu pa je ležala „velika grešnica“, kakor bi bila okamenela.

Njena prijateljica je stokala v kotu: „Boga so izgubili, ta pa umira in Boga bi bila tako potrebna!“

Čez nekaj časa se je oglasila bolnica v postelji: „Kaj praviš, Marjeta, da so Boga izgubili? Kdo pravi? Kdo pravi?“

Nato se je pomirila ter pričela sama s seboj govoriti: „Boga niso izgubili! Boga ne smejo

izgubiti, ker ga pričakujem. In glejte in glejte, res že prihaja! Po hribu proti Ostrožnemu brdu stopa, in trnjevo krono ima na glavi in križ na rami! Njegove oči pa so obrnjene proti meni in le proti meni! Kako dobre so te oči in žarek iz njih gre skozi moje možgane, da ne čutim več bolečin. Odkod ta luč, Marjeta, odkod ta luč? Ali ga ne vidiš Gospoda? Do vrat je že prišel in svetlobo ima pred sabo in za sabo ima svetlobo! Glej, vrata so se odprla, vstopil je v beli obleki in obraz se mu sveti bolj, kot se sveti samo solnce! Marjeta, k meni prihaja! Pristavi stol k postelji in obriši ga, prav dobro ga obriši, da sede moj Bog k meni in da ne sede v prah!“

Ta živalca, ki se v življenju ni nikdar smejala, ali prav malokdaj, se je tedaj v smrtnem trenutku tako sladko zasmejala, da stara Marjeta tega smeha ni mogla nikdar več pozabiti. Da je gledala tedaj z Mete umirajočim očesom, bi bila videla, kako je pravi Krist pristopil k postelji, položil roko na glavo bolnici ter ji otvoril vrata v večno vesoljnost.

S Kristom je odšla z Ostrožnega brda!

* * *

Drugi dan so našli pastirčki škatljico s sveto hostijo v šumi in srečno so jo rešili v župnišče. Presvetli, ki stebrov konsumnih društev ne pre-

stavlja rad, pa je moral gospoda Petra vendarle prestaviti. Prestavil ga je v Srednjo vas pri Ribnici.

Od tam pa nam „Slovenec“ ravnokar to -le sporoča: „Hvala Bogu, dobili smo novega gospoda, vzornega božjega služabnika, gospoda Petra! Taki duhovniki so nam pravi božji blagoslov, ker žive z narodom za narod. Takoj, ko je gospod Peter semkaj prišel, je opazil, da nas odirajo naši trgovci oderuhi. Zastavil se je z vsemi močmi za ustanovitev prepotrebne konsumnega društva. In danes že imamo to društvo Gospodu Petru pa Bog stoterokrat povrni trud, ki so ga imeli za nas!“

Sedanjemu rodu v poduk, bodočem rodu v strmenje in vsem svedrcem duhovskega in neduhovskega stanu v zaslužen slavo spisal in zapisal je resnično to pripoved

dr. Ivan Nevesek do.

v.

Pomlad.

Milobe pomladi nisem nikdar in nikjer tako občutil, kakor nekdam v neki notranjski vasi. Revna krajina in v nji še bolj revna vasica. S slamo krite nizke koč, skoraj vse v stran nagnjene, sredi vasi staro oglodano korito, okrog pa blato in blato. Suho goved so priganjali do luže, da se je napila kalne vode, in rod, ki je živel v tej vasi, ni nosil pomladi na svojih obrazih: zima stradanja, pomanjkanja in edinščine je tičala na lačnih teh obrazih. Nad vso to notranjsko revščino pa je cvelo jasno pomladansko nebo, in sredi njega tista orjaška rumena solnčnica, katere svit nam nikdar ne usahne. Pa solnce ni bilo, in tudi ne jasno nebo, ki je razveseljevalo mojo dušo tisti dan.

Nad vasjo na holmu je rastla breskev pri breskvi. In te breskve so bile tedaj vse v cvetju, v rdečem, rožnatem, nepopisnem cvetju. Ali to cvetje je bila pomlad, prava, deviška pomlad. Pod tem cvetjem je dobivala svoj posebni čar zapuščena vasica s podrtimi svojimi kočami; čar, kakor ga daje zarja mračnemu gorovju.

Pred tem cvetjem je morala v stran stopiti lepota vesoljnega neba in krasota svetlega solnca.

Po holmu nad vasjo je klila pomlad, prava, deviška pomlad!

Gospod Anton, ki je v teh krajih bil čuvar božje besede, pa je vzdihnil proti meni: „Narava je zopet v pomladi! Ko bi le človek vedel, kdaj je njegovega življenja pomlad! Kdaj? Ali tedaj, ko ti temni lasje senčijo čelo, ali tedaj, ko ti beli sneg venča glavo? Včasih to ni sneg, včasih je to cvet črešnje v zelenem logu. Kdaj je človeškega življenja pomlad?“

* * *

Nekdaj se je bila zemlja ogrela, in kar čez noč so se bile napolnile struge. In vrbovje okrog strug se je posulo s cvetjem. Kamnarjev Jurče — šestletno rumenolaso in dobro rejeno otroče — je sedel v sami srajčici in na golih tleh pred očetovo hišo. Prav nič ga ni zeblo. Pač pa je vso pozornost otroške njegove duše vlekla nase stara obsekana vrba, stoječa tik potoka.

In v otli vrh stare obsekane vrbe sta tisti dan neprestano prihajali pepelnati dve senici ter švigali sedaj v vrh, sedaj zopet iz njega. Kaj sta hoteli? Za ves svet bi bil Jurče to rad

zvedel. Ker pa je bil pogumen otročaj, je splezal na vrbo in navzgor je silil po grčavem deblu. Končno pa vendar ni vjel pepelnatih tic, pač pa je padel v vodo, in ker so domači prepozno prihiteli, je vtonil in mrtev obležal v potoku.

Ko je stala mala bela rakev pred Kamnarjevo hišo, ko so se zbirali sosodje, da bi opravili pogreb, in ko so starši vzdihovali in solze si brisali z oči, je prišla zadnja iz veže stara babica, ki je še komaj hodila, ki je bila pol slepa, pa popolnoma gluha. Prilezla je torej iz koč, da bi vzela slovo od svojega ljubljenca, ki je tolikokrat bil zaspal v njenem naročju.

„Kaj boste jokali, kaj boste jokali, ljudje? Umrl je v svoji otroški mladosti in šel k Bogu brez greha, kakor je bil brez greha prišel od njega. Taka smrt je pomlad! Nas pa čaka ostra sodba in huda nam pojde za nebesa! Nikar ne jokajte!“

To rekši je položila breskvino cvetočo vejico — Bog zna, kje jo je bila odlomila — na rakev ter dejala še enkrat: „Taka smrt je pomlad.“

In tisto breskvino cvetje so z Jurčetom zakopali in zagrebli v zemljo.

* * *

Tudi tistega dne se še živo spominjam. Ni bilo sicer pomladi, ali v cerkvi sv. Martina je bila pomlad. Že zunaj po vasi je vladala nekaka vzvišena zadovoljnost, je vladalo nekako občno veselje. Zeleni mlaji so kipeli navpik in šopirili so se slavoloki z znanimi napisi, v katerih je izkušal vaški poet svojo moč. V cerkvi pa je vladala pobožna radost. Staro in mlado se je bilo od vseh krajev nabralo, in ponos, da je dobila vas zopet „gospoda“, je navdajal vsako srce. Ponosne so bile mlade deklice, ki so pod svilnatimi rutcami skrivale svilnate svoje obraze, ponosne so bile stare ženice, ki so z eno nogo že silile v grob, ponosni so bili mladeniči, kakor tudi starci, ki so istotako z eno nogo silili v grob.

In v svetišče je solnce zasijalo skozi veliko okno pri velikem oltarju, da se je vse bleščalo po stebričih, kapitelih, po svetnikih in pred vsem po svetem Martinu, ki je v škofovskem ornatu sedel visoko tam gori na svojem prestolu. In zasijalo je tudi pred oltar, kjer je gorela vsaka sveča, in predli so se solučni žarki okrog slabotne in šibke postave mladega duhovnika, ki je pel prvo svojo mašo. Pri petju se mu je tresel glas in tresla se mu je tudi roka, v kateri je nosil orjaški šop umetnega cvetja.

To cvetje je z bledim obrazom, ali z žarnim očesom prinašal svoji nevesti, s katero je stopil

tisti dan v odgovorno, nerazrešno, dosmrtno zvezo, ki je jarem za telo, a hladilo za dušo. Bil je gospod Anton, ki je pel svojo novo mašo. Pred njega pa sta stopila ženin in nevesta, in hotela sta skleniti zakon, zakon za življenje, ki je včasih jarem telesu kakor duši. Novomašnik je bil ženina rodni brat, in z novo mašo se je združila poroka. Ko je gospod Anton blagoslavljal to poroko, se mi je videlo — sedel sem v zadnji klopi — kakor bi se solnca žarki pred oltarjem izpreminjali kakor breskvino cvetje. In to cvetje se je nabiralo in nabralo okrog mašnika, okrog obeh novoporočenih, okrog ovenčanih družic . . .

„To je pomlad mladosti!“ je vzdihnila stara ženica tik mene. Pri tem pa ni imela v mislih novomašnika, pač pa je imela v mislih novoporočenca, ki sta bila ravnokar sklenila zakon za življenje.

* * *

V vas se je oglasil nepoklican gost in skoraj v vsakem kotu je tičal ter kazal svoj z grozo obdani, grozo noseči obraz. Vaščane je prešinjevala neznosna vročina, a skoraj ž njo jih je pretresal mraz, da so šklepetali z zobmi. Potem so umirali, umirali in vsaka kočja je imela svojega mrliča. Mlado in staro, vse je umiralo, a za mizo je sedel koščeni gost s koščnim

svojim obrazom. Bleda smrt je gospodovala nad vasjo.

Ž njo se je boril gospod Anton. Od strehe do strehe je hodil in upehanemu telesu ni privoščil miru: vsakega bolnika je spremil do vrat, pri katerih se vstopi iz življenja v večnost, in ko so se že odpirala grozna ta vrata, mu je skoraj vsako umirajoče in z mrakom omoteno oko pošiljalo še zadnje hvaležne svoje poglede. Njemu, ki je bil vojščak božjega nauka.

Naposled je legel gospod Anton sam. K sebi me je poklical v mračno in zatohlo sobo, kjer je živel kot puščavnik, skoraj brez potrebe, brez strasti, in sam Bog mi je priča, da tudi brez vsake bojaželjnosti. Pristopil sem k ležišču, a takoj sem videl, da se mu smrt žari z razmučenega obraza.

„Ti veš“, je izpregovoril ponosno, „kako sem nekdanj v nerazsodni svoji mladosti gorko hrepenel postati vojak. Hrepenenje se mi ni izpolnilo, a sedaj sem vendar padel na bojišču, sredi smrtonosnega borenja. Sedaj umiram na bojišču!“

Dostavil je še: „Se li še spominjaš notranjske vasi in holma nad njo, kjer je cvela breskev pri breskvi? Povsod ga gledam sedaj, na levi, na desni, nad sabo in pod sabo, povsod se napaja moj pogled nad onim breskvo-cvetočim holmom. Tam pri oknu pa se pričinja bela

steza in se vije visoko, visoko tja gor nad svetove. Ali obrobljena je z ravnoistim cvetjem, rožnatim, nepopisnim! Vidiš, o svoji moški dobi sem doživel svojo pomlad in v pomladi umiram!“

Res je umrl!

* * *

Kdo ga ne pozna, dolgočasnega ljubljanskega glavnega kolodvora?

Na tem kolodvoru smo se zbrali nekega tistih poletnih, deževnih juter, ki so v Ljubljani skoraj še dolgočasnejši od glavnega kolodvora. Pričakovali smo brzovlaka, ki je imel prihiteti od Zidanega mostu sèm. Bila nas je izbrana družba ljubljanskega planinskega hrvaštva. Večinoma mladi ljudje, z mladimi ideali v mladih dušah. Oblekli smo se bili gosposko, salonsko, in pobratim Ivan je nosil pod svojim srcem najlepši, opiljeni in oglajeni govor, ki je bil pognal svoje kali iz najiskrenejšega navdušenja. Krog nas se je nakupičilo obilo občinstva in z nami je nestrpno čakalo na vlak.

Ko so se težki vagoni ječaje ustavili, smo zahiteli na mesto, kjer je bil izstopil oni, katerega smo pričakovali. Ne rečem, da je bil posebno bogato opravljen. Le križ na prsih je pričal o visokem cerkvenem dostojanstvu, obraz sam pa je govoril o velikem knezu duha, katerega

beseda je veljala po vsej Evropi za pristno, lepo kovano zlato.

Bil je škof Josip Juraj! Skoraj vsi smo takrat prvič videli zorni njegov obraz in lice njegovo, rdeče, kakor je rdeč breskvin cvet. Vtisek osebnosti njegove je bil mogočen, kakor je vsekdar vtisek môž, ki z vsemi svojimi silami koreninijo v svojem narodu.

Ko pa je odhajal, smo bili soglasni v sodbi, da je taka starost pomlad.

Urednikove opombe.

Grajski pisar, ki je izhajal v „Ljub. zvonu“ od 1. avgusta do konca l. 1889., je bil prvi daljši leposlovni prispevek, s katerim se je dr. Ivan Tavčar po skoraj štiritletnem presledku zopet uvrstil med sotrudnike Levčevega leposlovnika, potem ko se mu je bil po izidu svojega velikega družabno-filozofskega romana, naslovljenega „Mrtva srca“, koncem l. 1884. popolnoma odtegnil zategadelj, ker je Levcu zameril, da se je bil ta preveč angažiral za Šukljetovo slovenskovladno stranko „elastikarjev“, zoper katero sta se borila radikalca Ivan Hribar in dr. Tavčar zlasti v svojem „Slovanu“, politično-publicističnem štirinajstdnevniku, čigar program je vprav dr. Tavčar l. 1885. razširil tudi na leposlovje. Ko se je dosegla med obema med seboj ostro sprtima svobodomiselnima frakcijama toleranca najprej v „Pisateljskem podpornem društvu“, ustanovljenem v aprilu 1885, nato formalna sprava dne 13. dec. 1885, nakar je s koncem l. 1885. prenehalo izhajati politično glasilo „elastikarjev“ „Ljubljanski list“ — dočim je „Slovan“ izhajal še dalje — v tem času se je dr. Tavčar prvi izjavil Kersniku, da bi utegnil zopet pristopiti k „Ljubljanskemu zvonu“, o čemer je sporočil Kersnik Levcu dne 17. marca 1886 naslednje: „Dr. Tavčar je bil pred malo dnevi tu, in me je zatrjeval, da ta stvar nema nobenega pomena, in da je tudi on za to, da z novim letom poneha „Slovan“, in da bo spet pristopil k „Zvonu“, akopram ima „Slovan“ do 1000 naročnikov, in

je aktiven. Odvisno pa je le od tega, da se oklenemo vsi ‚Sl. Naroda‘, — ki naj bi bil slovenstvu ‚Times‘, v katerih govore lahko ‚Wight‘ in ‚Torries‘. Kaj praviš ‚zu dem Köder‘? — Levec je svojemu prijatelju na Brdu odgovoril dne 24. marca 1886 s pismom, v katerem pravi med drugim: „Rešiti bi se dal ‚Zvon‘ samo s tem, da preneha ‚Slovan‘, oziroma da mu pristopi spet dr. Tavčar, ki ima v našem, estetično-izprijenem občinstvu veliko čestilcev.“ V nadaljnjem svojem pismu dokazuje Levec, da „Slovan“ nikakor ni aktiven in pristavlja: „A bodisi s ‚Slovanom‘ tako ali tako, na vsak način bi bilo želeti, da bi se dr. Tavčar spet nam pridružil. Brez njega so štete ure ‚Slovanove‘. Zatorej posreduj v tem oziru, kakor moreš in znaš. Ako bi vedel, da se dr. Tavčar res loči od ‚Slovana‘, potem bi dobil spet kaj veselja za ‚Zvon‘. A to je vrag, da Tavčarju ne upam mnogo. Prenečimern je in svoje muhe ima, da nikoli ne vem, kako sva si midva. Pride vmes kakšna politična spletko, in spet pojdemo na dvoje.“ In še 13. jun. 1886 je pisal Levec „Zvonovemu“ sotrudniku, zagrebškemu profesorju Josipu Staretu v podobnem zmislu: „Dr. Tavčar pravi, da o novem letu spet pristopi k ‚Zvonu‘. Vederemo. A nanj se ni zanašati.“ Stare je Levcu odgovoril dne 15. jun. 1886: „Veseli me, da upate Tavčarja pridobiti nazaj . . .“ A še preden se je izteklo l. 1886., je „Zvonov“ urednik od samega drja. Tavčarja zvedel, da vsaj še eno leto ne sme računati na njegov pristop k „Zvonu“ in na opustitev „Slovana“. Dne 30. nov. 1886 je o tem javil Levec Staretu: „Z ‚Zvonom‘ in ‚Slovanom‘ ostane vse tako, kakor je bilo doslej. Dr. Tavčar mi je rekel, da on bi rad opustil ‚Slovana‘, a da l. 1887. ga še ne more in sicer zato ne, ker bi potem [‚Slovanov‘ urednik Anton] Trstenjak ne imel nobenega zasluzka. Ta je namreč pri Mahru odpovedal službo in dokler ne osnuje slovanske knjigarne (— quibus auxiliis? —), ga mora preživljati ‚Slovan‘. S

koncem l. 1887. pa hoče dr. Tavčar na vsak način odstopiti. Vederemo! Še eno leto torej!

A preden je „Slovan“ prenehal in dr. Tavčar pristopil zopet k „Zvonu“, je nastala med obema listoma še značilna polemika, tekom katere je zagovornik Kersnikovega „poetičnega realizma“, Levec, ponovno pokazal svojo averzijo zoper Tavčarjev realistični romantizem. Povod za to polemiko je dalo „Vabilo na naročbo“ v „Slovanu“, v katerem sta Hribar in Tavčar obetala, da bosta v listu tudi v prihodnjem letu 1887. propagirala zoper materijalistično Germanstvo „svet idejalov slovanskega iztoka“ ne samo s pomočjo člankov, ampak tudi s pomočjo leposlovja, prevedenega iz slovanskih literatur in tudi izvirnega. Ta okoliščina, da je bil dr. Tavčar „Slovana“ izpremenil v skoraj izrazit leposloven list, je vrgla Levca tako iz ravnotežja, da je v prvi številki „Zvona“ za leto 1887. izjavil, da on neče „posnemati tistih listov, ki . . . v začetku in konec leta naročnikom svojim obétajo zlate gradove“. Levec je pristavil, da „Ljubljanski zvon“ neče biti „n a j lepši list slovenski“ (za kakršnega se je proglasil „Slovan“), pač pa pravi, da bi ga veselilo, „ko bi mogli Slovenci reči, da je ‚Ljubljanski Zvon‘ v naših malenkostnih in malostnih razmerah najboljši leposloveni list slovenski“. Ker je priobčeval prav takrat v „Zvonu“ eno glavnih povesti („Testament“) zopet Janko Kersnik, je Levec porabil to priliko, da se je istotako v prvi številki novega letnika pobahal s tem pripovednikom v kratki pohvalni oznaki, v kateri mu zopet enkrat ni dala žilica miru, da bi ne bil prikrito zamahnil po Tavčarju, češ: Kersnikovi junaki „so vam ljudje, po katerih žilah teče rudeča kri, katerim bije v prsih človeško srce; to vam niso smešni nestvori fantastičnih pisateljev, ki nam duhovitost svojo kažejo s tem, da nam razgrinjajo neverjetne prizore in rišejo ljudi, katerim se po žilah pretaka — črnilo, a ne kri!“ — „Slovanovo“ uredništvo

je Levcu odgovorilo v listnici na naslov nekega naročnika naslednje: „Ne čudite se, da se je urednik ‚najboljšega‘ lista tako oblastno razkoračil nad nami. Ako pomislite, kako strašne dopise je pošiljal ‚Edinosti‘ proti nam v decembru 1883, potem vam bo gotovo vse jasno. Odgovarjali mu ne bomo. Moža, ki živi v domišljiji, da ima privilegij za izdajanje leposlovnega lista, bilo bi nemogoče uveriti, da smo v književni republiki vsi jednaki... Prav pravite, da je ocena Janko Kersnikovih spisov potekla iz peresa gospodu uredniku samo zato, da bi udrihnil mimogrede po drugih pripovedovalcih. Koga misli med temi pripovedovalci [namreč Tavčarja], uganili ste Vi jako dobro in uganil je menda vsakdo. Verujte nam, da mu prav z veseljem privoščimo to letošnje uverenje njegovo; da je nekdanj mislil drugače, pouče Vas razne izjave, ki so v zvezi s prvimi tremi letniki lista, o katerem govorimo.“

— Kar se tiče poslednjih besed tega Tavčarjevega odgovora Levcu, je treba pripomniti, da nam je sedaj po korespondencah znano, da je Levec sicer pogosto imenoval Tavčarja kot leposlovca „afektiranega“, a istotako nam je znano, da je o njegovem „Tržačanu“ v nasprotnem mnenju z Erjavcem dne 9. jan. 1882 Kersniku (in najbrž tudi Tavčarju osebno) izjavil, da ga je ta Tavčarjev spis „do solz genil“, dočim je isti Levec Kersniku v pismu z dne 24. febr. 1885 očital, da on svoje povesti „prenaglo konča“. Pol leta po tej polemiki je Levec na škodo Tavčarja hvalil skromnega Stareta, kateremu je dne 23. jun. 1887 pisal naslednje: „Vi ste za moj okus jako prijeten pripovedovalec. Jaz vse laže prenašam, nego tisto prazno, prisiljeno sentimentalnost in duhovito pretiranost. In teh napak nikoli nisem opazil pri Vas. Vi ste resnični, Vi ste jasni.“ —

Povodom tega nenadoma izbruhnivšega, v ostalem zadnjega spopada med Levcem in Tavčarjem, kateremu

je urednik „Zvona“ najbolj to zameril, da je bil iz Hribarjevega publicističnega „Slovana“ napravil konkurenčen leposloven list, je pisal Levcu zagrebški Stare dne 28. jan. 1887 med drugim naslednje: „Prva številka ‚Zvonova‘ mi je prav všeč, a pogrešal sem Trdino. [Levec je v tem letniku ‚Zvona‘ šele od druge številke nadaljeval s priobčevanjem Trdinovih ‚Bajk in povesti o Gorjanjih‘.] Gnusilo se mi je, ko sem bral ‚Slovanova‘ povabila na naročbo. Potem ste povedali Vi svoje kratko in dobro — a odgovor?! Prosim Vas, ne omenite te stvari več v ‚Zvonu‘. Jaz še zmerom mislim in upam, da ohranimo ‚Zvon‘... ‚Slovan‘ je torej samo beletrističen, čemu? Preveč drobimo duševne in materialne naše sile. En sam list bi mogel biti izvrsten.“ — „Slovan“ je nato s koncem l. 1887. prenehal izhajati, navidezno zaradi abderitske afere, tičočee se Trdinovih „Hrvaških spominov“ (katero sem opisal v svojem „Kersniku“ II. in III., str. 453 — 455), pravzaprav pa zaradi gmotne škode, ki sta jo pri njem imela Tavčar in Hribar. Ko je proti koncu l. 1887. postal „Slovenski narod“ po bučni aferi, povzročeni po Krutorogovljevih protipapeških člankih, skupno glavno politično glasilo slovenskih radikalcev in „elastikarjev“, je bilo pričakovati, da se tudi radikalci-leposlovci s Tavčarjem na čelu vrnejo v „Zvon“. Levec je v tem oziru upal in — se bal, kakor se razvidi iz njegovega pisma Kersniku z dne 20. dec. 1887, v katerem piše: „Z ‚Narodom‘ je tedaj sklenjeno prijateljstvo. Doklej? Vse bi bilo lepo, ko bi se človek mogel in smel zanašati na oba Ivana. Toda punica fides nulla fides! Zdaj smo jima dobri, da vlečemo Narodov voz iz blata po klanci gori — ko bosta spet na vrhu, tedaj coup d' état Hribarjev ali Tavčarjev vse spet prekopicne.“

V soglasju s svojo poslovilno izjavo na zadnji strani zadnje številke „Slovana“, glasečo se v tem zmislu, da naj sotrudniki „Slovana“ sodelujejo odslej v „Zvonu“, je

dr. Tavčar v začetku l. 1888. Kersniku v privatnem pogovoru obljubil, da bo tudi on sam poslej pisal za Levčev književni list. Da ga v tej nameri potrdi, ga je Levec, katerega je Kersnik o tem svojem razgovoru s Tavčarjem obvestil, formalno povabil k sodelovanju. O tem svojem koraku je sporočil Levec Kersniku dne 8. febr. 1888 naslednje: „Dr. Tavčarju sem pisal, da naj zdaj, ko sta s Hribarjem ustavila ‚Slovana‘, on pa, kakor sem preverjen, navzlic mnogim svojim opravičkom, ni izgubil veselja do literarnega delovanja, spet stopi v kólo ‚Zvonovih‘ sotrudnikov ter naj me kmalu spet oveseli s kakšnim doneskom. Da je s teboj že govoril, o tem sem molčal in pismo uredil, kakor bi vsa inicijativa prihajala od mene samega. Odgovora še nimam.“ Ko je Tavčar s svojim odgovorom okleval, je pisal Levec dne 16. febr. 1888 Kersniku resignirano: „Zvon‘ poje letos najbrž zadnje leto. Doslej ima 200 naročnikov menj nego lani. Vpliv Misijev se grozno pozna . . . Tudi dr. Tavčar se ne gane. Kakor hoče!“ — Levcu je trda predla za leposlovne prispevke; zategadelj je Tavčarja osebno vprašal, kaj bo ž njegovim sodelovanjem. O tem svojem razgovoru ž njim je Levec poslal dne 25. febr. 1888 Kersniku to-le skeptično poročilo: „Dr. Tavčar mi je te dni rekel, da bode šele v II. semestru mogel kaj pisati za ‚Zvon‘. To je pač le Tavčarjeva obljuba, kakoršnih je bilo že mnogo. Take izgovore že poznam. Ako moreš, pritisni ga ti o priliki.“ V enako maloupnem zmislu je pisal Levec dne 8. febr. 1888 tudi Staretu: „Dr. Tavčar spet obeta, da bo sodeloval pri ‚Zvonu‘. ‚Die Botschaft hör' ich wohl, jedoch mir fehlt der Glaube‘!“ — A dr. Tavčar je vsaj deloma držal svojo Levcu dano obljubo. Za avgustovsko številko „Zvona“ 1888 mu je napisal svoj zadnji „obraz z loškega pogorja“, naslovljen v prvem natisku „Revež“, v zbranih „Povestih“ pa „Gričarjev Blažè“. S to sličico je dr. Tavčar nanovo stopil v krog „Zvonovih“ sotrudnikov. Istočasno je

uredniku obljubil spisati že za oktober daljšo povest, o čemer je Levec dne 20. jul. 1888 sporočil Staretu naslednje: „Za oktober mi je dr. Tavčar obljubil večjo povest, če bo mož-beseda.“ Po vsej verjetnosti je dr. Tavčar že ob tej priliki obetal Levcu — „Grajskega pisarja“. Povest z izrečno takim naslovom se prvič imenuje v Levčevem pismu z dne 27. febr. 1889, v katerem javlja „Zvonov“ urednik Kersniku: „Dr. Tavčar mi obeta za junij povest ‚Grajski pisar‘.“ Podobno obvestilo je poslal Levec tudi Staretu, nakar mu je ta dne 3. marca 1889 odgovoril: „Prav veselí me današnje oznanilo, da prinesete Tavčarjevo povest.“

Ko je nato vso drugo polovico l. 1889. v „Zvonu“ izhajal „Grajski pisar“ (večinoma kot uvodna povest za običajno pesmijo), se ni nobeden Levčevih korespondentov izrazil ne v pozitivnem, ne v negativnem zmislu o literarni vrednosti te „zgodovinske podobe“. Šele ko je bila povest v listu zaključena, je dne 21. dec. 1889 sporočil prof. Stare Levcu svoje kratko mnenje o tem Tavčarjevem spisu v naslednjem stavku; „Škoda, da Tavčar bolj ne študira svoje reformatorske pripovedi, gradivo je res prezanimivo.“ Kako je delovala ta Tavčarjeva povest na tedanje mahničevsko duhovništvo, o tem je sporočil Levec Staretu dne 10. jan. 1890 to-le: „Z ‚Zvonom‘ je vse pri starem. Mislim, da je list svojo najboljšo dobo in ž njo vred svojo slavo že preživel. Novih naročnikov ni, pač pa so mu zaradi dr. Tavčarjevega ‚Grajskega pisarja‘ odpadli spet nekateri izmed malega števila duhovnikov, ki so bili še naročeni. Slovenski, zlasti kranjski far je res čudno bitje; nikakor mu ni mogoče ugoditi . . . Toda nikar ne mislite, da sem izgubil pogum. Ako me le sedanji sodelavci ne zapuste, potem se list gotovo vzdrži . . . Dr. Tavčar bi pisal, pa ima v tiskarni silno opravkov. Tudi na njegov rokopis se mora čakati.“ Stare je Levcu odgovoril dne 6. febr. 1890 z naslednjimi vrsti-

cam: „Kakor sodite Vi v svojem pismu . . ., tako sem sodil jaz že davno. Midva se precej ujemava, le škoda, da ne bivava v istem mestu. Ko bi se nas združilo kakih šest beletristov, bi dali politiki slovo, pa bi mogli povzdigniti ‚Zvon‘, da bi se ne bal nobene konkurence. Ker-
 snik in Tavčar prehitro pišeta in pretrgano. Dokler po-
 vest ni gotova vsaj v širokem črtežu, bi ne smela na dan.“

Str. 3: Jošt Tolmajnar kot grajski pisar freisinškega škofa Ruprehta na Visokem, baje lovskem gradiču teh škofov, vse to je poteklo iz romantične domišljije našega pisatelja in nima podlage v zgodovinskih dejstvih. Visoko je bilo najbrž vedno kmetiška posest. Po podatkih, ki mi jih je dal pred petimi leti na razpolago sedaj že pokojni dr. Fr. Kos, so l. 1585. gospodarili na vseh treh vi-soških kmetijah slovenski kmetje, ki so se pisali Storman. Štirideset let pozneje preideta visoška dva grunta v last Janeza Stibela, tretja kmetija, sedanja Debeljakovina, pa v last Svetke Telbanove. Protireformacijski dogodki, ki jih je avtor porabil za ozadje te svoje „zgodovinske podobe“, pa so zgodovinsko resnični in povzeti po Valvasorju in Dimitzu. Opisujejo protireformacijo freisinškega škofa Ernesta (ne Ruprehta), piše Valvasor (VII., str. 454): „Denn der Hochwürdigste / und Durchleuchtigste Fürst / Ernst / Ertz-Bischoff und Chur-Fürst zu Cölln / Bischoff zu Freysing etc. ordnete / als Eigenthumer der Herrschafft und Stadt Lack in Crain / gewisse Commis-sarien ab / auf Lack . . .“ Poleg škofovskega namestnika Scholla, dvornika Hansa von Geisperga in svetnika drja. Ramspecka, je bil član te komisije, imajoče namen: „die all-dort aufgebrachte Lutherische Religion wegzuräumen“, tudi — Hans Christoph Herward [po Dimitzu III., str. 111 zu Hohenburg], doktor obeh prav. Ta mož, ki je bil „stolni školastik, kustos, knezofreisinski svetovalec“, se je najbrž kot član te protireformacijske komisije tako obnesel, da je bil potem (1587 — 1590) freisinški oskrbnik

v Loki. (dr. Kos v IMD, II., str. 3.) O tem, kako so l. 1585. imenovani komisarji iztrebljali luteranstvo med loškimi podložniki freisinških škofov, se lahko čita na navedenem mestu pri Dimitzu, po čigar podatkih je narisal dr. Tavčar zgodovinsko ozadje te svoje novele.

Dobje se imenuje vas, ležeča ob cesti kakih 10 minut od Poljan v smeri proti Gorenji vasi. Danes šteje ta vasica 11 večjih in manjših posestnikov, izmed katerih je najimovitejši Dobničan, ki je eden največjih kmetov ne samo v Dobju, marveč sploh v poljanski dolini. Glede na to, da se imenuje ta kmet še danes kat eksohén „Dobničan“, je avtor domneval, da je bilo to posestvo v XVI. stol. „samotna kmetija“.

Str. 7: Volča je od Poljan prva vas, ležeča ob potoku Ločilnici v smeri proti Javorjem. — Na podoben način, kakor tukaj berač Luka, je tudi stari Kosem, pisateljev oče in nekdanji vojščak Radeckega, rad pripovedaval svoje dogodivščine iz avstrijsko-italijanskih vojn.

Str. 9: „V Kržišah“ se pravi po domače še danes pri nekem kmetu na Volči; pod „Zalogarjem“ pa je treba najbrž misliti na Logarja, kmeta v Čabračah pod Blegašem.

Str. 10: Kmet Kovskar gospodari še danes na Kovskem vrhu, v vasi, ležeči v brdju nad Visokim, vzhodno pod Bukovim vrhom.

Str. 12 — 28: Snov za tu opisano sceno s „skakači“ in „tresachi“ je povzel pisatelj iz Dimitza, ki piše potem, ko je orisal propad samostanskega življenja v reformacijski dobi: „Lüsten solche Erscheinungen die Zügel des alten strammen Kirchenregiments . . . so zeigte sich andererseits im grossen, bisher für stumpfsinnig geachteten Haufen ein dumpfer, freilich unregelter und ausschweifender Drang nach religiöser Erneuerung. Die Berichte über die Secte der Springer, Marterer, Werfer oder Stifter . . . bieten uns gleichsam ein Urbild jener Gattung der Quäker, welche diesen Namen (Zitterer) buchstäblich

zur Wahrheit machen. Aus dem katolischen Landvolk in Krain entwickelt sich diese seltsame Schwärmerei. Maruscha, des Andreas Pogerliz Tochter, des Leonhard Medud Ehwirthin, ist die Stifterin. Ihr erscheint am S. Andreastag 1583 der Erlöser und befiehlt ihr, auf dem Berg ‚Schingerle‘ bei Planina (planinska gora) eine Kirche zu bauen. Unser lieber Herr Gott, dies sind ihre eigenen Worte, ist gar herrlich vom Himmel kommen, hat mich aus einem vergoldeten Geschirr gesprengt und jenes Berges Namen genannt, mit diesen gar lieblichen windischen Worten: ‚Du wirst nicht eher zu unserm lieben Herrn kommen, als bis du die Kirche aufrichtest‘ . . . Am 10. Dezember 1584 wird die Stifterin über erzherzoglichen Befehl vom Pfleger von Raunach gefangen gesetzt. Da versammeln sich viele Unterthanen von Raunach und begehren ihre Freilassung . . . Die Stifterin scheint . . . freigelassen worden zu sein . . . Jetzt liess sich die früher eifrig geschürte Flamme religiöser Schwärmerei nicht mehr dämpfen . . . In Karnervellach ersteht ein falscher Messias in Jerom Stopisträn, einem 22 jährigen Bauer. Er besteigt in Karnervellach die Kanzel, legt nach und nach alle Kleider ab und fragt bei jedem das Volk, wessen es sei. Dieses antwortet: nashiga milostiviga Jezusa‘. Wie erhitzt die Phantasie des Volkes ist, zeigt sich, als während der Versammlung ein schwarzer Bock in der Kirche erscheint. Er ist offenbar nichts anderes als die Personification des Bösen, und Stopisträn heisst die Gelegenheit willkommen, als Teufelsbanner aufzutreten . . . Im Lacker Gebiete verweigern die Sectirer die Steuern, und im Februar 1585 sieht sich der Vicedom genöthigt, mehrere Rädelsführer und die Stifterin Maruscha für vogelfrei zu erklären, ohne das Unwesen ganz ersticken zu können, denn noch im November 1585 wollen die Schwärmer bei Altoberlaibach eine Kirche bauen, und man befürchtet einen ‚gemeinen

Punt', also einen Bauernaufstand aus religiösen Gründen." (Gesch. Krains, III., str. 212 — 214.) — Z Marušo Medudko, ki je hotela zidati cerkev na Planinski gori, je pisatelj spletel v eno osebo povrhu še neko poljansko tercijalcko iz časov svojih mladih let, katera je vedno govorila, da bo na Blegašu zidala cerkev.

Str. 16: Lajše se imenuje zaselje, ležeče zapadno od Trate v brdju pod Žirovskim vrhom. Kmet z imenom Omejec še dandanes gospodari v tej vasi. — Brdo (Dolenje in Gorenje) leži nad Srednjo vasjo pod Malenskim vrhom v zgornji poljanski dolini.

Str. 19: Juri Knafelj je kot sin znanega predikanta Jerneja Knaflja kreacija pisateljve domišljije, podobno kakor „strojarjev Valentin“ kot vnuk Felicijana Trubarja v „Visoški kroniki“. — Pri Veharju se pravi pri nekem bajtarju v Poljanah. Štefan Veharček nastopa tudi v Tavčarjevem „Gričarjevem Blažetu“, dočim je Veharjev Nace, nastopajoč v „Cvetju v jeseni“, doma iz Delnic, kjer tudi domujejo Veharji.

Str. 23: „Očeta Mrcino“ je poznal Tavčar iz Dimitza (III., str. 118), kateri pripoveduje o tem župniku naslednje: „Am 27. Januar 1586 hatte der landschaftliche Prädicant und Superintendent Christoph Spindler sich in seinem geistlichen Berufe nach Stein begeben. Als er nun nach Verrichtung seines Amtes durch die Vorstadt heimgeritten, liefen der Pfarrherr Mercina mit seinen Gesellpriestern und andern Personen auf der Gasse ihm nach und schrieen: ‚Du loser Schelm und Bösewicht, was hast du da herinnen zu thun, kommst du mir noch da herein, so will ich dich mit Prügeln hinaus schmieren, du loser Schelm, u. s. w. Als nun Spindler sich umseh, ohne jedoch etwas zu sagen, schrie einer der Gesellpriester den Umstehenden zu: ‚S kaminom pobite ga, s kaminom!‘“

Str. 27: Pri Tičniku se pravi pri zadnji hiši v Srednji vasi, v srednjem selu med Dobjem in Gorenjo vasjo.

Handwritten notes:
~~...~~
~~...~~
PRAVILNO!

Str. 35: Glede „tiste sobe, ki je bila pripravljena za prevzvišenega škofa samega“, pripominjam, da nosi po neki romantični tradiciji najlepša soba na Visokem še danes ime „škofova soba“.

Str. 42 — 44: Za sceno med kaplanom Wurtznerjem in Jernejem Knafljem, dogodivšo se pod Zmincem, prvo vasjo od Škofje loke proti Poljanam, je avtor porabil naslednje mesto v Dimitzu (III., str. 117): „Als Bartelmä Knaffel, der Prädikant des Freiherrn von Eck . . . , im Juni 1585 zu dem Herrn Hans Jakob von Sigersdorf zu Grosswinklern berufen wurde, begegnete er auf dem Heimwege den Kaplan Urban Wurtzner von Lack, der ihn schon in Lack insultirt hatte. Er fiel mit Scheltworten über ihn her, schlug ihn, und Knaffel rettete kaum sein Leben, indem er mit einem ‚Hackhlin‘ sich zur Wehr setzte.“

Str. 43: O „Kupljeniku na železniški cesti“ pripoveduje Dimitz (III., str. 135): „ . . . als Kuplenik am 18. Juni 1587 vom Besuche des todtkranken Gewerken Felician Gompa in Eisnern heimwärts ritt, ward er auf offener Landstrasse von zwei Jägern der Herrschaft Lack überfallen, vom Pferd gerissen, blutig geschlagen, gebunden nach Lack geführt, in einen Thurm geworfen . . .“

Str. 48: Log, Bukov vrh, Sopot (ne Sorpat), Gabriška gora so vasi in zaselja v neposrednem sosedstvu okrog Visokega.

Str. 50: Podgozda v poljanski dolini ni, pač pa domujeta dva kmeta, dolnji in gorenji Podborštar imenovana, v Smoldnem, v zaselju, ležečem na južni strani Gabriške gore.

Str. 62: Kmet Kovščak gospodari še dandanes v Kovskem vrhu, sosednjem zaselju od Bukovega vrha.

Str. 74: „Hudi pot“ se imenuje del ceste, vodeče tik Visokega ob pobočju precej strmega brega, pod katerim teče Sora.

Str. 77: Urednik je iskal skale z vsekanim križem v grmovju pod „Hudim potom“, pa ni našel tega znamenja. Pač pa je čul sporočilo, da se je tu pred davnim časom nekdo ubil in v Sori utonil.

4000. — Ta povest je izhajala v „Ljubljanskem zvonu“ od februarja do konca leta 1891. List je bil v začetku tega leta prešel iz Levčevih rok v last „Narodne tiskarne“, urejeval pa ga je Anton Funtek.

„Dr. Ničmah“, čigar nazore in vzore karikira in persiflira dr. Tavčar v tej „času primerni povesti“, je dr. Anton Mahnič. Svoje ekskluzivno-katoliške in moralistično-ozkosrčne estetske ter politične nazore je bil začel razvijati dr. Mahnič l. 1882. v goriškem škofijskem listu „Folium periodicum“ v latinskem jeziku. Že tam se je zgražal nad človekom Prešernom kot „pijancem“ in ostro obsojal njegove poezije ter Stritarjevo svetožalje. V utopistični povesti „Indija Komandija“, izhajajoči v podlistku „Slovenca“ od 31. jan. do 15. febr. 1884, je smešil vso moderno filozofijo, katera je rahlo barvala tudi spise naših „mladoslovenskih“ leposlovcev. Od 7. novemb. do 12. dec. 1884 je tiskal istotako v podlistkih „Slovenca“ svoje glasovite dialoge, naslovljene „Dvanajst večerov“, v katerih je razvil svojo dogmatično estetiko in s stališča pozitivnega katolicizma zavrgel zlasti Prešerna in Stritarja. V „Dodatkih“ k tem „večerom“ je poklical pred svojo oblastno in uničujočo sodbo tedanje novejše slovenske pisatelje, med njimi tudi Tavčarja. Dunajski „Zvon“ je imenoval „usodepoln“, ker je baje Stritar „v njem skrito in zapeljivo, a vedoma in svojemu zrelo premišljenemu smotru vedno zvest vstrajno skušal v svojih spisih vpodabljati nazore pozitivno krščanstvo spodkopajoče, panteističen naturalizem razširjajoče... Njegovi epigoni slikajo... slepo nevpogljivo moč črne usode... V tem duhu so pisani Jurčičevi „Rokovnjači“. Vse življenje, maščevanju posvečeno, noben junak se z Bogom

ne spravi . . . Emil Leon [dr. Tavčar] je med vsemi slov. pisatelji najljutejši nasprotnik in smešivec onih resnic verskih in nraavnih, ktere so narodu slovenskemu najsvetejše . . .“ Dr. Tavčar je že na slovstveno-zabavnem večeru, ki so ga dne 31. jan. 1885 priredili ljubljanski svobodomiselni literati, predlagal Simonu Gregorčiču, ki ga je bil dr. Mahnič tudi ostro zgrabil, zaupnico, ki se je začenjala z naslednjimi besedami: „V prvih svojih pričetkih se je imela slov. lepa knjiga boriti z mnogoštevilnimi nasprotniki, ki so pri vsaki priliki prereševali, koliko je poltnosti, nekeršanskega mišljenja in druge take panteistične ornamentike v nji. Končno so ti viharji utihnili, spoznavši, da se leposlovne knjige ne smejo presojeti kakor molitvene. Dvignil pa se je kritik, ki nahaja v našem slovstvu same malikovalce in panteiste . . . Dr. Mahniča kritika zgínila bo brez nasledkov z literarnega slovenskega obnebja . . . Zavračati kritika nenaravne trditve, bilo bi v tem slučaju brez dvojbe brezuspešno in nepotrebno . . .“ Mahniču je v satirični obliki prvi odgovoril dr. Mencinger v svojem „slavnostnem govoru magistra Sulfurija Udrihoviča“, naslovljenem „Vodnikov ‚Vršac‘, potlej pa še nekaj“, ki ga je Levec natisnil 1. marca 1885 v „Ljubljanskem zvonu“. V tej svoji satiri je Mencinger — čigar satiro „Cmokavzar in Ušperna“ je bil Mahnič nazval „nagnusno, trivijalno povest“ — dokazoval po Mahničevi metodi, da sta Vodnik in Slomšek buddhaista, bogotajca in panteista ter da ne verujeta v osebne Boga. V isti številki „Zvona“ je odgovarjal Mahniču tudi Stritar, zagotavljajoč, da je on „v vsi svoji slabosti in grešnosti dober kristijan“, da pa si je dr. Mahnič „naredil neko strašilo, na katero je obesil različne zaplate iz vseh filozofičnih sistem ter podnje zapisal [Stritarjevo] ime“. V tem svojem odgovoru je vzel Stritar z nekaterimi besedami pred Mahničem v zaščito tudi Simona Gregorčiča, dočim je o Mahničevem

napadu na Tavčarja pisal: „Tudi njega dolži gospod doktor Junij [Mahnič], da trosi bogotajstvo, nevero in kaj vem še kaj, po svojih sijajnih in zato tem nevarnejših spisih; sladek strup imenuje se to. Da bi jaz branil in zagovarjal tega gospoda, tako nespameten nisem. Lepo bi me pogledal, ko bi se jaz predrznil ziniti besedo zanj.“ Odločno je odklonil Mahničevo ozkosrčno-moralistično presojanje in obsojanje erotične poezije tudi poznejši katoliški leposlovec dr. Fr. Detela, ki je dne 2. febr. 1885 pisal Levcu: „Mahničeve ekspektoracije sem bral in reči moram, da tako cinično o ‚ljubezni‘ se dosedaj še ni kmalu kdo izrazil, izvzemši nemara pokojnega inšpektorja Pirkerja, ki je baje v Kočevji nekako radikalno sredstvo za zboljšanje rodu nasvetoval. Take reči spadajo v živino-zdravništvo in berejo se kakor kaka prošnja kake potrebne občine, naj jej kmetiška družba kupi kacega muricodoljskega itd.“ Od 12. okt. 1885 do 16. jan. 1886 je priobčeval v feljtonu „Slovenca“ dr. Mahnič pod psevdonomom „Podvigenjski“ svoj v drastičnem tonu Sebastijana Brunnerja pisani roman „Zadnji samotar“, v katerem je karikiral vse prosvetljenstvo jožefinske dobe, torej časov, v katerih imata svoje korenine slovenski narodni preporod in slovensko svobodomiselstvo. Ko so po Krutogovljevem protipapeškem rogoviljenju po „Slovenskem narodu“ izdali škofje goriške nadškofije dne 26. nov. 1887 svoj pastirski list zoper slovensko agitacijo za pravoslavje, zoper slovensko svobodomiselno časopisje in tudi zoper „nektere leposlovne liste“, pozivljajoč duhovščino „da z vsemi sredstvi in z vso gorečnostjo goji, razširja in podpira dobro, odločno katoliško časopisje“, takrat je dne 1. jul. 1888 začel izdajati mladi mahničevец Andrej Kalan, kaplan v ljubljanskem Trnovem, poljuden borben katoliški tednik „Domoljub“, štirinajst dni pozneje pa je v Gorici planil na dan dr. Mahnič s svojim rogobornim, s sholastično filozofijo podkovanim „Rimskim katolikom“,

v katerem je strastno šibal „mladoslovensko“ geslo o „absolutni narodnosti“, žigosal slovenski „liberalni katolicizem“, odklanjal v zmyslu Pijevega silaba iz l. 1864. vsako paktiranje katoličanov z modernim „napredkom, z liberalizmom in novejšo omiko“, v ekstazi pozivljajoč slovensko razumništvo v papeški Rim. Takoj v prvi številki svoje katoliške revije je začel pod psevdonimom „Tone od Kala“ sam pisati kramljateljski feljton „Iz dnevnika Štefana Hodulje“, v katerem se je ob vsaki priliki obregal ob „pregrešno“ erotično in svetobolno poezijo „mladoslovenskih“ pesnikov, ob narodne veselice, ob „više izobraževališče za ženske“ itd. V nasprotju s svojo precēj negativno kritiko Gregorčičevega prvega zvezka „Poezij“ je sedaj v prvi številki „Rimskega katolika“ razmeroma ugodno kritikoval prav tedaj izišli drugi zvezek Gregorčičevih zbranih pesmi, zamerjajoč pesniku samo ljubavne in politično-domoljubne pesmi. — Ko je Levec prečital prvo številko Mahničeve nove katoliške revije, je pisal dne 22. jul. 1888 Janku Kersniku: „Škoda, da nisi bral . . . slavospeva Gregorčiču v ‚Rimskem katoliku‘. Meni se kar gabi! Pravi, da mu bode ‚zagotovljena slava prvaka mej slovenskimi poeti‘ — ako se nekoliko bolj porimljani. Na drugem mestu: ‚Sploh kar se tiče pesniške velikosti, dalo bi se po mojem mnenji edino še le pričkati, komu bi prisodili prvo čast pesniško na Slovenskem: Prešernu ali Gregorčiču? In menim, da Gregorčičeva muza ima vže toliko spretnosti, da bi se dalo vspešno za-nj potegniti‘. Tako Mahnič. Sicer me je pa kar groza tega ‚Rimskega katolika‘! Kaj narodnost, kaj — vera? Rim in samo Rim in Sv. Stolica — to je stožer vse sreče, vsega napredka, vir vsega življenja! Smrad na grmadi sežganega človeškega mesa puhti iz fanatičnih spisov slovenskega inkvizitorja Mahniča! Bog nas varuj, kam smo zabredli! Radoveden sem, kakó občinstvo naše vzprejme te abstruzne filozofsko-

leposlovne izbruhe rimsko-katoliškega krasoslovca. Najboljši odgovor bi bila ironija in humor in satira! — V zadnjem, po meni razprto natisnjenem stavku tega Levčevega pisma trčimo prvič na idejo, da bi bilo najprimerneje, ako bi kdo izmed svobodomiselnih pisateljev odgovoril Mahničju s humoristično-ironično satiro. Mogoče, da je Levec to svojo misel razodel tudi Tavčarju. Vendar imamo Levčevo lastno zatrdilo iz nekoliko poznejših let, v katerem bivši urednik „Zvona“ sam izjavlja, da on ni sodeloval pri Tavčarjevi „času primerni povesti“. Dne 20. avg. 1894 namreč piše Levec Kersniku: „Missia je Heinu v glavo vtepel, da sem pri Tavčarjevem paskvilu ‚4000‘ tudi jaz udeležjen in jaz mu te misli ne morem iz glave izbiti.“

Po vseh podatkih, ki so mi na razpolago, je povest „4000“ Tavčarjev samostojen koncept. Kljub temu pa domnevam, opirajoč se na sporočilo pisateljeve soproge, da je avtor dobil nekaj migljajev za to satiro od dr. Janeza Mencingerja, kateri se je vprav takrat bavil s spisovanjem „Abadona“, te „bajke za starce“, v kateri se poleg prošlosti in sedanosti riše tudi bodočnost človeštva. V času, ko je Tavčar pisal in v „Zvonu“ priobčeval to persiflažo — pisal jo je sproti — se je v njegovi gostoljubni hiši na Bregu shajala vsak četrtek popoldne pri črni kavi družbica literatov, v kateri so bili stalni gostje: Simon Rutar, Ivan Šubic, dr. Hinko Dolenc in drugi. Ta družbica je preresetavala razne literarne, kulturne in politične aktualnosti, glosirala tudi izhajajočo Tavčarjevo satiro in opozarjala avtorja na eno ali drugo podrobnost, ki jo je ta potem uporabil. Prvo in drugo poglavje je pisec koncipiral v stilu Dantejeve „Nebeške komedije“, o kateri se je v teh letih pogosto razgovarjal z dekanom Ivanom Veselom, prevajateljem „Psalmov“ in dobrim dantologom.

Str. 83: „Priatelj Tine“, ki ga pisec najprej vabi, da bi ga spremljal na poti v Slovenijo, je dr. Valentin

Zarnik, o katerem je znano, da je v svoji moški dobi rad mnogo in dobro jedel in posebno rad šampaniziral.

Str. 84 — 85: „Prijatelj Fran“, ki kot strog slovnica ne more trpeti novejših slovenskih „pisácev in pisúnov“ ter je gorak olomuškemu nadškofu, je Fr. Levstik. Kakor znano, je bil Levstik l. 1854., ne naredivši mature, vstopil v knezonadškofijsko semenišče nemškega viteškega reda v Olomucu. A njegov bivši ljubljanski gimnazijski katehet Globočnik je v zvezi z Zamejcem in Jeranom pri semeniškem ravnatelju Bečáku obtožil Levstikove prav takrat izišle „Pesmi“ kot bogokletne. Ker mladi semeniščnik ni hotel ničesar tega, kar je bil spesnil, preklicati, je moral zapustiti olomuško semenišče.

Str. 85: „Prijatelj Josip“ je Jurčič, vedno zabrinjeni urednik „Slovenskega naroda“ in pisatelj romanov in novel, ki jih je urednik Janežič pri svojih neznatnih sredstvih seveda zelo skromno honoriral.

Str. 90: „Grešnice, ki so svojeroč pomorile sad telesa svojega“, so reminiscenca na znano Segantinijevo sliko „Hudobne matere“, ki je bila Tavčarju kot velikemu spoštovatelju vzglednega družinskega življenja, jako ljuba.

Str. 95: „Francesca Pescaro“ je pogosto imenoval Tavčarja dr. H. Dolencec kot moža, ki je rad proslavljal zakonsko zvestobo.

Str. 96: „Starčka iz narodne pesmi slovenske“, pojočega pred Bogom očetom s kozarcem v roki, je Tavčarju v spomin narisal Juri Šubic, pošiljajoč mu besedilo vseh kitic te narodne pesmi. To Šubičevu skico še danes hranijo na Visokem.

Str. 103: V „kaplanu Trnovskem“ tiči zbadljaj na Andreja Kalana, bojevitega Mahničevega pristaša, ki je bil kaplan v ljubljanskem Trnovem od 6. nov. 1886 do 4. sept. 1890.

Str. 103: „... ljudstvo govori star . . . jezik, in sicer vsaki dve uri drugače.“ S temi besedami namiguje

dr. Tavčar na neko koncem osemdesetih let aktualno afero. L. 1889. je posl. Šuklje nekim svojim prijateljem pripovedoval, da je justični minister Schönborn dejal njemu in poslancu Ferjančiču: „Kaj hočeta, gospoda, saj Slovenci nimate niti jezika. Ravno na tem stolu sedel je gospod knezoškof ljubljanski [Missia] . . . in trdil z vso odločnostjo, da slovenskega jezika takorekoč ni, da se pri vas skoro na vsaki dve uri govori drug jezik“. (Slov. nar. z dne 15. jul. 1889, šte. 160.)

Str. 112 — 114: Latinske naslove na teh straneh navedenih štirih emonskih uradov je avtorju prispeval prof. Rutar.

Str. 116 — 119: V ženski vstaji vikarja Luke tiči reminiscenca na veliko agitacijo, ki so jo bile započele l. 1891. ljubljanske tercijalke za to, da bi po smrti župnika Karuna postal trnovski župnik prejšnji tamkajšnji kaplan Andrej Kalan. Ta agitacija pa ni imela uspeha, ker je dobil kljub nji v marcu 1891 trnovsko župnijo Ivan Vrhovnik.

Str. 119 in dalje: O „spolni ljubezni“ je pisal dr. Mahnič: „Tudi ta ljubezen je dobra, ker naravna, ona ima namreč svoj početek v človeški naravi sami, ktera je spolovno razdvojena . . . Ker je pa ta različnost spolovna v naravi vtemeljena, zato je njen početnik Stvarnik sam, ki je početnik narave . . . Toda bodi ta ljubezen še tako naravna in blaga, vendar zabiti ne smemo nikdar, kaka je njena svrha. Ta je . . . ploditev človeškega rodú. To plojenje pa se sme vršiti le po oni postavni, jako priznani zvezi, kateri pravimo zakon . . . Toda priznati moramo žalostno resnico . . . da v človeku prevladuje meseni princip, meso je duhu vporno in nevbogljivo . . . Ker se pa ta vpornost najhujše v plodilih razodeva, in je v teh najnevkrotiša, se človek prav teh najbolj sramuje. Zatorej pa človeštvo nekako občuduje ter posebno časti tiste, ki se vkrotivši meseno vpornost,

odpovedó spolovni slasti. Devištvo je bilo vedno in posebno čislano pri vseh narodih. — Ne pri ‚Zvonovcih‘; vboge stare ‚device‘! — Človeštvo je deviški stan vedno smatralo za nekaj junaškega . . . Drugim pa, ki se čutě poklicane v plojenje, se je dovolilo to . . . le s tem pogojem, da se javno družijo v zakon in da zunaj tega nemajo staviti plodivnega čina, zatorej pa tudi ne spolno ljubiti se, ker ta ljubezen ni nič družega kakor naravno pripravljavna k onemu činu. Ljubezen ta je dovoljena kot pričetna ali vvodna tudi onim, ki resno mislijo v kratkem skleniti zakonsko zvezo.“ (Dvanajst večerov, str. 148 — 151.)

Str. 129 — 140: O askezi, katero persiflira pisec tukaj v „spoznavavcih teorije blaženega Antona od Kala“, je pisal dr. Mahnič v „Dvanajstih večerih“ (str. 170): „Po izvirnem grehu je mesen princip prevladajoč dubovemu: materija in njeno poželenje prehiteva duha, ga hoče vedno podjarmiti in njegova dejanja določevati: le kdor vstrajno in več časa mrtviči telo in neredno poželenje, se mu posreči telesnost vkrotiti in jo duhu podvreči . . . kdor pa mesenosti ne mrtviči, da, jo celó morda skrbno goji, se nagnenju povsod vdaja, nikdar poželenju ničesar ne odreče, v tem se poltnost čedalje bolj vkrepi in duha oklene s sponami vedno trdnejšimi.“

Str. 147 in 148 ter dalje: V tem, da je v Emoni „prihodnjih dob“ ženskam domalega prepovedano govoriti in da nosijo „tezalnico blaženega Antona od Kala“, karikira avtor naslednje mesto iz Mahničevega „dnevnika Štefana Hodulje“: „Ne, ne bojim se, tudi če mi oči izkljujejo, povem odkrito in brez ovinkov: kar se tiče žensk, je bilo vedno in vselej moje trdno prepričanje, da bi se jim jeziki vsaj za tretji del prirezali in bi jih vse doma pozaprli mej štiri zidove in jim glavo vklenili v natvezavnico, da bi se ne mogla nobena dvanajst mesecev ozreči ne na levo ne na desno.“

Str. 170: Nadškof Jakobus LVII., ki je uvrstil Antona od Kala [Mahniča] med blažene, nosi svoje ime po Jakobu Missii, ki je bil najmogočnejši protektor drja. Mahniča in njegove skrajne stranke.

Str. 173 in 177: „... kako naj se vzajemno podpirata cerkveno in posvetno oblastvo?“ Dr. Mahnič je kot urednik stare „Soče“ dne 10. jan. 1890 pisal v tem listu, da „bi morala vlada povsod, kjer bivata dve narodnosti, zabraniti vsako preostentativno narodno slavnost, razpustiti vsa društva, katerih znak je narodna pretiranost in izključljivost, zlasti telovadna, naj se imenujejo kakorkoli“ (meril je zoper „Sokola“). „Taka društva gojijo navadno ideje absolutne narodnosti, ideje veleizdajalske.“ Dr. Tavčar mu je že takrat v „Narodu“ odgovoril z naslednjimi odločnimi besedami: „Mi se s prismođarijami, katere kuha goriški rimski katolik, nismo radi nikdar pečali... Mi nočemo rimski cerkvi kratiti najmanjše pravice. Ali ravno tako občutni smo gledé svoje narodnosti. Naš list je od nekđaj zastopal načelo, da mora biti slovenska narodnost fanatična in če hoče dr. Mahnič absolutna.“ (Slov. narod z dne 20. jan. 1890, šte. 15.)

Str. 174: „Kaj bi bila naša država brez palic!“ V polemiki s „Slovanskim svetom“ je pisal dr. Mahnič: „G. nasprotnik nam ne more odpustiti, da smo aposteljnovе besede: ‚Hočete li, da pridem s šibo k vam?‘ razlagali o kaznujoči cerkvi ter posebno o oblasti, s katero ima cerkev vporablјati tudi telesne kazni... Tako razumeva aposteljnovе besede sv. Avguština... tako jih razumeva koncil Tridentinski, kateri, potem ko je škofom zapovedal, naj skušajo očitne grešnike prej z lepa opominati po nauku sv. Pavla: ‚svari, zarotuj, grajaj‘, dostavlјja v zmislu istega aposteljna: ‚Sin autem ob delicti gravitatem virga opus fuerit...‘ Ne, prave kaznujoče oblasti cerkev nima! V tej oblasti je namreč bistveno zapopadena pravica kazni ne le izrekat

po obstoječih postavah, kaker jih izrekajo javni sodniki po državnem zakoniku, ampak tudi kaznivne postave dajati, kaznivno pravo vstvarjati in določevati. Tako pravico ima in izvršuje država.“ (Rimski katolik, 1889, str. 617.)

Str. 200 — 203: O Prešernu je dr. Mahnič večkrat pisal, v „Dvanajstih večerih“ (155 in dalje) n. pr. naslednje: „Preširen je ljuboval pred časom, brez pravega namena, brez zakona, zatorej je ljubezen njegova protinaravna, pregrešna ... Preširen nam v zlati, umeteljno izdelani posodi podaja strup pregrešne strasti... Toda nam je potem takem morda namen Preširna v pekel obsoditi? Nikakor ne. Preširen je bil vbog nesrečen človek, v katerem je divja strast zmogla nad razumom in ga podjarmila ... Zatorej pa ga nikakor nočemo obsoditi, marveč pomilujemo ga in prosimo: Bodi mu Bog milostljiv ... Stritar ... je predrugačil in poveličal podobo Preširnovo; vbogi, zaljubljeni, obupani Preširen se v Stritarjevem idealizmu obožuje ... Preširen, pregrešni ljubezni vdani Preširen, strastni, do smrti strastni, v ljubezni in vinu razdjavši se Preširen se nam postavlja v boga, kterege posnemajmo! ... Kako pametno so nekdam sodili Slovenci o Preširnu. Mladini se ga nima dati v roke ... naj Preširna berejo odraseni, pametni, trezni ... možje ... a tudi ti previdno; ločijo naj vedno vsebino od oblike ter nikoli naj ne pozabijo, da imajo pred seboj strup, rečem še enkrat, strup v umetno izdelani zlati posodi.“

Str. 208: „... mladi in stari se bore neprestano.“ Koncem 80-ih let so se uvrščali med pristaše Mahničevega skrajnega in ozkosrčnega katolicizma zlasti mlajši duhovniki L. 1889. je pisal stari župnik Davorin Trstenjak drju. Turnerju: „Mahnič et Vodnik! Kakšna kontrasta!“

Str. 216: „Natura non dedit!“ S temi besedami namiguje pisec na besede Mahniča, kateri je pisal o ženskah: „Jaz — da se prav odkrito spovem — jim nisem bil

nikdar preveč naklonjen. Ne vem zakaj. Quod natura non dedit . . ." (Rim. katolik, 1889, str. 403.)

Str. 220: V „Andreju, starem kaplanu svetega Jakoba župe“, tiči reminiscenca na mladega Andreja Karlina, tedanjega šentjakopskega kaplana in vnetega „mahničevca“.

Str. 251: „Siróvec“ (po poljanski izreki „sirúc“) je bel, luknjičast kamen, menda apnenčeva siga.

V Zali. — Ta cikel povesti je izšel prvič v „Ljub. zvonu“ 1894. — Zala se imenuje velik gozd, ki se razprostira po brdju na južni strani zgornje poljanske doline za Žirovskim vrhom.

Str. 259: Pod kaplanom Andrejem je imel avtor v mislih po vsej verjetnosti Antona Dolinarja, ki je bil po vsej svoji naravi družaben in gostoljuben duhovnik, ter v 90-ih letih župni upravitelj v Lúčinah, ležečih južno-vzhodno od gozda Zala.

Str. 259: Koga si je vzel dr. Tavčar za model „žalostnega Mihe“, se ne dá natančno dognati. Prilastek „žalostni“ mu je dal sam avtor, ker ljudstvo tega prilastka ni dajalo v teh krajih nikomur. Najbrž je narisal pisatelj to figuro po Podpečenskem Mihi, ki je umrl pred kakimi desetimi leti in bil tudi njegov delavec na Visokem, ali pa po nekem bajtarju v Poljanah, ki se je pisal menda Milost.

Str. 261: „Šepastega Tinčeta“ je posnel avtor po istem originalu kakor hlapca Danijela v „Cvetju v jeseni“, namreč po Vidmarjevem hlapcu v Poljanah, kateremu so Poljanci rekli „Videmski Geri“ in čigar pravo ime je bilo Ernest Platiša. Bil je to kruljav „Tržačan“, lovec in ribič ter je umrl pred kakimi 25 leti.

Str. 262: Jernača izpod Skale je narisal dr. Tavčar po Tomažinovem Francetu, ki je domoval Pod skalo, kakor se imenuje del Poljan, ki se naslanja na skalnat grič ob cesti, vodeči proti Gorenji vasi. Tudi ta Francè je bil vnet lovec.

Str. 264: Mrakova kmetija leži na vrhuncu Žirovskega vrha, gozdnatega hrbta, ki loči žirovsko kotlino od ostale poljanske doline.

Str. 265: „Globoki Karlovec“, malo zaselje, ležeče v ozki soteski pod Blegašem, popisuje avtor podrobno v prvem poglavju svoje novelice „V Karlovcu“.

Str. 284: „Dalmatinovo Sv. pismo“ ni bilo pred kakim polstoletjem — kakor je dr. Tavčar pravil uredniku te izdaje — nikakšna redkost v hišah boljših kmetov v poljanskem pogorju. Jaz sam sem v svojih dijaških letih poznal v sosednjih rovtarskih hribih kmeta, ki je hranil in — skrival to knjigo kot močne čarovniške bukve in skrivnostno družinsko svetinjo, podedovano od pradedov.

Str. 296: O dušebrižniškem delovanju predikantov Krištofa Faschanga na Bledu in Petra Kupljenika v Radovljici je vedel pisatelj to, kar stoji v Dimitzu (III., str. 21 — 25).

Str. 352: Zalesje in Prilesje se imenujeta kmetiji pred Lúčinami.

Str. 355: „Pri Repnikovich“ se po mojih pozvedovanjih ne pravi danes nikjer na Poljanskem; pač pa domuje sedaj Repnik v Spodnjih Bitnjah pod Škofjo loko, kamor se je priselil iz poljanske doline.

Str. 357: Sceno, v kateri sede Repnikov Tomaž v cerkvi na žensko stran poleg svojega dekleta, je pisatelj posnel po resničnem takem dejanju svojega mladostnega prijatelja Vidmarja, bogatega, močnega in lepega fanta, istega, ki je bil tudi junak spopada z ošabnimi Posavčevimi fantini pred cerkvijo na Gori v „Cvetju v jeseni“ (str. 56 — 57).

Str. 360: „Da je ravno mene Bog tako kaznoval s takimi otroki!“ je bil priljubljen vzklik pisateljeve matere Kosmulje, kadar ni mogla krotiti razposajenih svojih otrok. — V „najmlajši sestrici“, ki je v mladostnih letih

umrla, tiči reminiscenca na pisateljevo zgodaj umrlo sestrico Špelico, njemu najbolj priljubljeno.

Str. 361: „Kisovčev Tone“ z Bukovega vrha je v mladih letih obiskoval mestne šole, katerih pa ni dovršil, marveč se je vrnil domov, se zanemaril in bil pri hiši kot nekak „odveč“.

Str. 362: „Logarja“ je pisec prestavil iz Čabrač v Kremenek, raztreseno selo, ležeče južno-zapadno od Bukovega vrha; še danes pa kmetujejo v Kremenku Perkovi. — Pred dobrim polstoletjem je Amerika silno privlačila Poljance: marsikdo je odhajal „čez veliko lužo“, da poizkusi svojo srečo; eden ali drugi se je tja tudi odmikal kazni, zlasti po fantovskih pretepih. Po takem nočnem poboju sta jo drugo jutro mahnila na Jesenice in nato v Ameriko tudi neki Tavčarjev brat in Predmoščančkov (Frlanov) fant.

Str. 363: Brona se imenuje velik gozd v Žirovskem vrhu.

Str. 364: Slajke se zove selo, raztreseno po senožetnem brdju nad Hotovljami; Todraž pa se pravi vasici, ležeči v dolinici Brebovnice, potočiča, tekočega izpod Lučin proti Trati. Nad Todražem stoji na griču stara cerkev sv. Vrbana, podružnica župnije na Trati.

Str. 375: Tu na koncu svoje povesti pravi Jernač, da je Repnikov Tomaž umrl, dočim je trdil v začetku svojega pripovedovanja (str. 355), da „še živi ta slepar“. Ta pogrešek v kompoziciji dokazuje, da je avtor pisal tudi to svojo povest sproti, pri čemer ni mogel zgladiti takih neskladnosti.

Str. 378: Inharji (po ljudskem izgovoru: Vinharji) se imenuje vas v hribih južno od Poljan v bližini Sv. Vrbana. — Komarjeve je dr. Tavčar z Gabriške gore prestavil v Inharje.

Str. 380: Hiščarjeva koča stoji na najvišji točki Poljan, kjer se je po ljudskem sporočilu nahajal v dav-

nini baje „Poljanski grad“. — Pečarja v Inharjih ni, pač pa kmetuje tam še danes Pešár.

Str. 382: Muhova kmetija leži na griču med Hotovljami in Inharji. — „V kotu“ pa se imenuje konec hotelvske grape.

Str. 383: Brinovec kmetuje v Brinju med Zgornjo Žetino in Javorji.

Str. 389: Prodovec, Primož, Zrinec so kmetje v Poljanah. V hiši prvoimenovanega kmeta se je rodil prof. Jesenko, ki se je v celovškem „Slovenču“ podpisoval „Prodoovski“.

Str. 391: Posavec, čigar ime pisatelj večkrat uporablja v svojih spisih, je Kosmov (Tavčarjev) sosed na Griču v Poljanah. — Dva druga soseda se imenujeta po domače Strevcar in Žunhar (str. 395).

Str. 410: Brentač (pravzaprav Brentež) se imenuje kmet v Predmostu, onem delu Poljan, ki leži na desni strani Sore.

Str. 412: Ramovš je eden izmed Kosmovih sosedov na Griču v Poljanah.

Str. 414: Jernejec kmetuje v Srednji vasi. Ker stoji njegova hiša pod bregom, ga imenuje avtor „Jernejca iz Podstene“.

Izgubljeni Bog. — Ta leposlovno-politični pamflet je priobčeval dr. Tavčar ob sredah in sobotah v podlistku „Slovenskega naroda“ od 3. do 17. febr. 1900, štev. 27, 30, 33, 36 in 39. Po izidu v dnevniku se je stvarca ponatisnila tudi v posebni brošurici, izišli v založbi „Narodne tiskarne“ l. 1900.

„Izgubljeni Bog“ je „resnična povest“ v toliki meri, kolikor je pripoved spisa osnovana na naslednjem dogodku, zabeleženem po šolskem vodji v Poljanah, gosp. Lovretu Perku: Meseca aprila 1898 je šel takratni poljanski kaplan Š. nekoliko vinjcn obhajati neko starko v Bačenski mlin blizu Inharjev. Spremljal ga je domači

cerkovnik in ž njima je šel še neki Malinski Gropa. Med potjo je kaplanu padla iz burze škatlica s hostijo, ne da bi bil kdo izmed trojice to opazil. Kaplan je bolnico pač izpovedal, ni pa je obhajal, ker ni imel sv. popotnice, o kateri je mislil, da jo je doma pozabil. Naslednji dan je škatlico našla neka beračica, imenovana Hudacija, in jo dala za igračo Naconovim otrokom v Inharjih šte. 3. Otroci so poizkušali škatlico odpreti, a je niso mogli. Njih materi Katarini Dolenčevi se je zdel najdek sumljiv in ga je otrokom odvzela v neki temni slutnji, ki ji je govorila, naj stvar spravi. Stopivši za trenotek k sosednjim Pešarjevim, zve žena iz gospodarjevih ust pretresljivo novico: „Ali že veš, kaj se je snoči zgodilo? Boga so izgubili. Mežnar poprašuje po vaseh, če ni kdo našel pušice s hostijo.“ Naconka je nato takoj odnesla škatlico cerkovniku, kateri jo je s prižgano svečko odnesel v župnijsko cerkev v Poljane in jo tam položil na veliki oltar. Kaplan, kateremu se je primerila ta nezgoda, je bil premeščen na drugo faro. Poprej pa je še na višjepastirski ukaz ob cerkvenem shodu pri Sv. Volbenku z lece prosil vso verniško srenjo odpuščanja in javno obljubil, da ne bo nikdar več, razen pri maši, pokusil vina.

O tem dogodku iz domačega kraja je zvedel dr. Tavčar, ki je vprav takrat v „Slov. narodu“ vodil ostro borbo zoper politikujočo duhovščino, katera je ne samo v gospodarske, ampak tudi strankarsko-politične svrhe po deželi ustanavljala posojilnice, gospodarske zadruga in konsume, s čimer je mnogo škodovala podeželskim kramarjem, štacunarjem in gostilničarjem, po večini prištašem liberalne stranke. Dr. Tavčar se je odločil, da napiše v pripovedni obliki satiro na politično-gospodarske organizatorje nasprotne stranke, kaplane-konsumnike, na ta način, da aplicira nesrečni slučaj poljanskega kaplana Š. — kateri se za svojo osebo ni baval niti s konsumi, niti s politiko — na politikujoče duhovnike. Zato je

„nesrečnemu dogodku“ poljanskega kaplana, izgubivšega Boga, odvezel ves osebni in krajevni kolorit. Samo tedanjega poljanskega župnika, starega, na protinu trpečega Jerneja Ramovša, moža stare šole, je vpletel v pripoved (str. 437 in 441).

Dr. Tavčar je objavil svojega „Izgubljenega Boga“ najprej v „Slovenskem narodu“, kateremu je bil takrat sourednik mladi Fran Govékar. Z željo, da zvem, pod kakšnimi okoliščinami je pisal dr. Tavčar to svojo politično satiro, sem se obrnil na gospoda Govékarja s prošnjo, da mi pošlje kak prispevek h komentarju, nakar sem prejel od njega obširno pismo izpod Sv. Volbenka z dne 6. jul. 1926. Iz tega Govékarjevega pisma naj navedem naslednje podrobnosti: „V uredništvu smo bili štirje: Malovrh, Nolli, Ivan Pintar in jaz. Dr. Tavčar je prihajal le popoldne časopise čitat ter je le sem ter tja napisal kako silno popoprano politično notico ali protiklerikalno hrulacijo. Tudi uvodnik je napisal včasih. Nolli pa je čital korekture, napisal redkokdaj kakšno lokalko, a redno vsakega 31. decembra „Naše mrtve“ v listku. Ker pa je bil obenem režiser in operni pevec, niti korekture v gledal. sezoni ni zmagoval, nego sva jo morala čitati s Pintarjem . . . Kmalu je začel še Pintar bolehati in izostajati ter je naposled umrl na jetiki . . . Tako sva ostala z Malovrhom sama in garala kot kulija . . . Delo, ki sva ga opravljala z Malovrhom sama, opravlja danes pri istem Sl. Narodu 5 urednikov in 1 izvrstna tipkarica . . . Kot urednik feljetona sem želel hoditi pota dunajskih dnevnikov . . . Vzpodbujal in pridobil sem za feljetoniste Cankarja, Vidica, Goestla, Žmavca v Pragi, M. Jamo, Zarnika i. dr., a tiskarna je zahtevala za list le polemik, senzacij, dolgih povesti, ki feljeton ubijajo. Tudi Meško mi je pisal krajše novele. Toda skoraj zaradi vsake Cankarjeve črtice sem moral poslušati zabavljanje . . . Za estetske, umetniško-kritične kozerije nisem našel nobe-

nega razumevanja. Le čim bolj strupene pisarije proti nasprotnim političnim osebam in strankam, le čim bolj osoljene zafrkacije in hrulacije so nahajale priznanje. Cankarju, ki je izposojene knjige zapravljal, dr. Tavčar ni mogel odpustiti, in njegovi spisi so mu bili dolgo skrajno zoprni... Tiskarna je končno le uvidela, da je dela za dva urednika preveč ter je nastavila najprej Ante Bega in po njegovem odhodu bivšega katol. duhovnika Čeha Antona Zavadila. Takrat se je unel najstrastnejši boj s klerikalci, in Malovrh je bruhal iz najtežjih topov. In tudi dr. Tavčar je bil neumoren v napadih in zafrkacijah na klerikalne voditelje in liste. Še danes ga vidim pred seboj, kako je bil vesel, da je našel zanje novo, originalno prisposodbo. „Stimfalide!“ In napisal je notico ali uvodnik, v katerem je klerikalce (ali neko osebo?) primerjal s stimfalidami, tistimi ptiči, ki so vse, koder so leteli, zadušili s svojim govnom. „Vidiš, prijatelj Govekar, takole moraš pisati!“ mi je dejal, ponosen na svoj opus. Plemeniti mož je znal biti v svoji polit. strastnosti zelo iznajdljiv... In v tistih časih se je začela borba proti klerikalnim konsumom, ki naj bi ukrotili trgovce po deželi... Dr. Tavčar je prihajal redno v tiskarno ter je pridno pisal za list. Nekega dne pa mi je dejal, da napiše za listek povest, kakršnih si želi še več. Malovrh je žarel, kajti Tavčar mu je bil pač pri „Roži“ že povedal rdečo nit nameravane povesti. Dr. Tavčar je prišel neko popoldne v uredništvo, sedel za Malovrhovo mizo (jaz je nisem imel nikoli!) ter napisal prvo poglavje „Izgubljenega boga“. S cigaro v levici, ves potresen s pepelom po telovniku in hlačah, je pisal naglo svoje pajčevinaasto raztegnjene besede po popirju ter mi izročal list za listom, ko ga je prečital. „Popravljajte jezik in stil, kakor hočete!“ mi je dejal. Isto mi je dejal mnogo let kasneje na magistratu, ko mi je izročal rokopis „Vi-soške kronike“ v pregled. Jaz sem rokopis „Izgubljenega

boga' prirejal za tiskarno, prestavil semtertja kako besedo, nadomestil kak izraz, ki se je ponavljal, z novim, črtal nekaj vejic, ker jih je postavljajl preveč, ter zamenjal njegove ,zategadelj' včasih z ,zato' ali ,zaradi tega'. Njegov stil in vsebino sem kajpada pustil nedotaknjena. Tako je prihajal dr. Tavčar vsak dan pisat in vselej mi je izročil rokopis, da ga uredim. Nobenega lista ni prepisal ali dal prepisati; povestica se mu je vlivala gladko in naglo, kakor bi se igral. In ob pisanju se je smejal glasno, včasih prečital naglas kak posebno krepak ali originalen stavek ter pušil obenem svojo cigaro. Stvarca ga je silno zabavala. Seveda sem vestno opravljal tudi korekturo in revizijo; satira je ljudem izredno ugajala, število abonentov je kar hitro poskočilo, in dr. Tavčar je bil zelo zadovoljen. Priredili smo tudi ponatisk satire in zopet sem jo korigiral. Takrat mi je dejal dr. Tavčar: ,Da veš, to pot si dam tudi jaz izplačati honorar. Prvi za listke v Slov Narodu! Ampak tiskarna napravi z brošuro lep dobiček.' In res je upravnik prinesel neko popoldne dr. Tavčarju honorar. ,To je pa za Vas!' je dejal dr. Tavčar in mi na moje presenečenje odštel okoli 40 gld. Razdelil je v tiskarni polovico vsega honorarja, Nolliju in stavcem. Če se ne motim, je dobil za ,Izgubljenega boga' okoli 300 gld.: prvi svoj feljetonistovski honorar. Avtor se je v svoji politični satiri opiral na resničen dogodek in še živeče osebe . . . Uporabil je resnični dogodek zelo svobodno, značaje bistvene predrugačil in spravil v satiro celo vrsto novih motivov. Koncentriral je pač v fabuli vse očitke proti politikujočim, konsumarskim, orlovskim in nemoralnim duhovnikom vobče. Združil je več tipov v kaplanu Petru in jih individualiziral v enem značaju. Satira spada pač v bližino Tavčarjeve velike satirične slike ,4000', nima posebne literarne vrednosti, a je izvrstna ilustracija takratne klerikalne taktike in liberalnega boja proti nji. — —"

Str. 437: S tem, da je dal pisec junaku svoje satire, kaplanu-konsumniku, ime Peter, je ošvrknil znanega pisatelja in organizatorja katoliškega združnega gibanja Petra Bohinjca, moža, kateri je že v prvih 90-ih letih kot kurat v Trnju osnoval v Št. Petru na Krasu eno prvih rajfajznovk in nadaljeval to svoje delovanje v drugi polovici 90-ih let v Horjulu kot tamkajšnji župnik. V „Koledarju družbe sv. Mohorja“ za l. 1899. (str. 16 — 21) je priobčil „poučno zgodbo“, naslovljeno: „Kako je Svederc zadrugo osnoval“. Za model tega Svederca, po katerem se je v liberalnem časopisju za „konsumarenje“ udomačila zbadljivka „svedrčarenje“, je služil Bohinjcu oče Stanovnik iz Horjula. Peter Bohinjec je bil baje tako vnet konsumnik, da je včasih celo z lece priporočal ženskam, naj si kupujejo rute v konsumu. V omenjeni svoji koledarski zgodbi piše med drugim, da se je trgovina v Svederčevi zadrugi posebno lepo razvijala: „Ker je bilo vino po ceni, opustili so ljudje motno žganje ter pili vino“.

Str. 438: Fr. Schweiger (1845 — 1923) je bil v prvih 90-ih letih župnik v Račovici v Beli krajini, l. 1900. pa dekan v Leskovcu. — „Ker pišem romantično ter je romantika po sodbi dr. Lampe dandanes brez pomena . . .“ Ko so v onem času izhajale v skupnih zvezkih Tavčarjeve zbrane „Povesti“, je pisal o njih IV. zvezku doktor Fr. Lampe, urednik „Doma in sveta“ (1900, str. 61): „Pisatelju ne odrekamo posebne vrste talenta za romantične povesti.“ O III. zvezku pa je priobčil isti urednik v istem letniku svojega lista (str. 28) naslednjo kritiko izpod peresa Janka Šande: „Ker je romantika za sedanji čas zastarela in ker pisatelj ne posega skoro nič v notranje bitje duha in srca ljudij, zato je povest [„Janez Solnce“] precej suhoparna.“

Str. 440: Dobropoljski učitelj Fr. Jaklič (Podgoričan) je v „Domu in svetu“ 1896 priobčil naturalistično-narodopisno povest „Sin“, v kateri je v tretjem poglavju,

naslovljenem: „Pri Košičkovih se je peč podrla“, opisal rojstvo otroka v kmetiški hiši.

Str. 442: „Prošt Lambert, star nemškutar“, je bil Lenart Klofutar, čigar priljubljena jed je bil divji zajec, kar je pisatelj vedel od svojih duhovniških stricev.

Str. 445: Lesno brdo je raztreseno zaselje pri Horjulu, ž njega imenom pisec zopet namigava na župnijo Petra Bohinjca.

Str. 448: Anton Lavrenčič je bil takrat bojevit kaplan v Cerknici.

Str. 456: Ostrožno brdo v resnici eksistira na Krasu blizu Kilovč; toda avtor najbrž ni mislil na to kraško vas, marveč je to krajevno ime izbral zgolj v slogu z Lesnim brdom.

Str. 462: Pot Odrešenika v obliki plamena je doktor Tavčar popisal pod vplivom Sienkiewicza, čigar roman „Quo vadis“ je prav takrat z velikim užitkom čital.

Pomlad. — Te prigodne sličice je dr. Tavčar napisal o priliki, ko je dne 8. sept. 1900 praznoval petdesetletnico svojega škofovanja Josip Juraj Strossmayer. Stvarca je izšla v razkošno opremljeni knjigi: „Spomen-cviete iz hrvatskih i slovenskih dubrava“, Zagreb, 1900, str. 95—98.

Str. 479: „... družba ljubljanskega planinskega hrvastva“. Dr. Tavčar se je v zadnjih dveh desetletjih prejšnjega stoletja rad proglašal za „planinskega Hrvata“, tako na pr. že l. 1881. ob priliki pogreba hrvaškega pisatelja Šenoe in tudi pozneje. — „Pobratim Ivan“ = Ivan Hribar.

— Za marsikateri podatek tega komentarja se zahvaljuje urednik gospé dr. Tavčarjevi ter gg. Lovretu Perku in Franu Govékarju.

Kazalo.

Urednikov uvod	1
Grajski pisar	1
4000	79
V Zali	255
Izgubljeni Bog	436
Pomlad	472
Urednikove opombe	481

Zbirka

Slovenski pisatelji

izdaja „Tiskovna zadruga“

Jos. Jurčiča Zbrani spisi. Uredil dr. Iv. Prijatelj.

- I. zv. Pesmi, Nar. pravljice, Spomini na deda, Prazna vera, Uboštvo in bogastvo, Jesensko noč med slovenskimi polharji, Juri Kozjak, Domen. —
- II. zv. Spomini starega Slovenca, Tihotapec, Juri Kobilca, Dva prijatelja, Vrban Smukova ženitev, Grad Rojinje.
- III. zv. Kloštrski žolnir, Deseti brat.
- IV. zv. Golida, Hči mestnega sodnika, Nemški valpet, Dva brata, Božidar Tirtelj, Kozlovska sodbca v Višnji gori, Črta iz življenja političnega agitatorja, Sin kmetiškega cesarja, Sosedov sin.

Simona Jenka zbrani spisi. Uredil dr. J. Glonar. Pesmi. Proza.

Drja. Ivana Tavčarja Zbrani spisi. Uredil dr. Iv. Prijatelj

- IV. zv. Grajski pisar, 4000, V Zali, Izgubljeni Bog, Pomlad.
- V. zv. Izza kongresa. Roman.
- VI. zv. Cvetje v jeseni, Visoška kronika.

Frana Maslja-Podlimbarskega Zbrani spisi. Uredil dr. Janko Šlebinger.

- I. zv. Krokarcje Peter, Handžija Mato, Krajše povesti, Gorski potoki, Tovariš Damjan.
- II. zv. Potresna povest, Moravske slike, Vojvoda Pero in perica.

Drja. Fr. Prešerna Zbrana dela. Uredil dr. Francè Kidrič (Se pripravlja.)

Tiskovna zadruga je poleg tega še izdala:

Stritarjeva antologija. Uredil dr. Iv. Prijatelj.

Stritar Josip, Sodnikovi. Povest.

Dr. Hinko Dolenc, Izbrani spisi.

Cankarjev zbornik. Uredil dr. Joža Glonar.

Kersnik Janko, Cyclamen. Roman.

Kersnik Janko, Agitator. Roman.

Zbirka „Slovenski pisatelji“ izhaja v originalni vezavi v celem platnu in francoskem usnju.

COBISS: 3042300

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000426348

